1.XIX.69

Prof. R. Kobert
Geh. Med.-Rat
Rostock.

NICOLAI LE-ONICENI VIRI DOCTISSIMI DE PLINII ET ALIORVM MEDICORVM ERRORI BVS LIBER.

Cui addita ſunt quædam eiuſdem autoris de

Herbis & fruticibus.
Animalibus.
Metallis.
Serpentibus.
Tiro ſeu uipera.

Nicoleos uere dictus, Victoria nomen
Præbet, Ariſtotelem uincit & Hippocratem.

EXCVDEBAT HENRICVS PETRVS BASILEAE, MENSE IVNIO. AN:
M. D. XXIX.

1.Mx.69

ANGELVS POLITIANVS NICOLAO LEONICENO S. D.

Dictata illa tua, Nicolaë, quibus Auicennæ refellis inſcitiã, docesq́ medicos iuniores quanta in caligine rerũ uerſentur, neſcio plus'ne mihi uoluptatis an doloris attulerint. Nam & gauiſus mirifice ſum, res eas quibus hominũ uita ſalusq́ continetur, ab eo potiſſimũ uiro editas eſſe in lucem, quem quidem ego ſemper ingenij diſciplinarumq́ merito plurimi fecerim. Et indolui rurſus generis humani uicem, quod in ſe graſſari tamdiu impune triſtem hanc ignorantiã patiatur, atq́ ab hijs interdum uitæ ſpem precio emat, unde mors certiſſima proficiſcatur. Quis enim nõ uideat plus eſſe à medico, quàm à morbo periculi: ſiquidem & morbus alius pro alio curetur, & alia pro alijs remedia afferãtur. Quod ſi te priſca illa, Nicolaë, tuliſſet ætas, in qua pro meritis præmia reddebantur, ne deorum quidem honoribus caruiſſes, niſi forte maius eſſe credimus, unũ aut alterũ, quod Aeſculapius fecit, à morte, quàm omnes pariter homines, quod ipſe facis, à mortis etiam periculo eripere. Quare perge obſecro qua inſtituiſti uia, ſcilicet ut una opera & immortalẽ tibi gloriam parias, & omnibus uere hactenus mortalibus ægris uitam ſalutemq́ concilies. Quod autem Plinium quoque redarguis noſtrum, quaſi ciſthon pro hedera acceperit, in hoc ego, ut libere agam & amice, longe à te diſſentio. Nec autem uerebor eius uiri patrocinium ſuſcipere audacter, qui fuerit de uita & literis tam præclare meritus, præſertim aduerſus te, hoc eſt, aduerſus eminentem philoſophum, cui nihil ueritate ipſa debeat eſſe antiquius. De ueſtris enim ſunt illa ſcho

Plus periculi à medico quàm morbo.

lis,

lis, amicus Socrates, amicior ueritas, & item amici ambo, plus tamen habendum honoris ueritati. Plinius igitur, ut quidem tu ais, perinde atque Auicenna, ciſthon ab hedera non diſtinguit: errore ſiquidem ita ſit maximo, quando ciſthos ab hedera plurimũ & figura, & colore, & uiribus differat. Addisq; mirandum de Plinio magis quàm de Auicenna, quoniam græcæ linguæ peritus ſecernere à ciſſo, hoc eſt, ab hedera ciſthon debuerat. Argumentum affers, quamobrem alteram ab altera non ſeparet, quod in libro naturalis hiſtorie XVI, capite XXXIIII, hederã diuidat in marem ac fœminã, floremq; utriuſq; ſimilem dicat eſſe roſæ ſyluestri. Tum idem libro IIII, & XX, ciſthon quoq; illã, ſub qua naſcitur hypociſthis, in marem diuidat & fœminam, mariq; roſaceũ, fœminæ album tribuat florem. Poſtremo quod etiã ciſthi huius feciſſe inter hederas mentionẽ ſe dicat. Quocirca ſic uideris poſſe colligere: Cum Plinius libro IIII & XX mentionem ſe de ciſtho inter hederas feciſſe doceat, cuius tamen uocabulum nuſquam ſuperius inter hederas citetur, facilis conieċtura eſt ciſthon ab eo hederæ nomine comprehenſam, præſertim qui ſic hederam quemadmodum ciſthon in marem fœminamq; partiatur, & in hederis florem deſcribat. Iam quoniam quid tibi uideatur expoſui, quid ego contra opiner ediſſeram. Nego uſquam à Plinio inter hederas ciſthi mentionem faċtam, præterquã libro IIII & XX, ubi illam præclare diſtinxit ab hedera. Nam quod tibi ſumis quaſi Plinij teſtimoniũ alibi eum de ciſtho inter hederas locutum, hoc ego neutiquam concedo. Mihi enim ubi hoc ait, in IIII & XX ſcilicet libro, diſſerere de ciſtho ad uſque illam tantũ clauſulam uidetur, quæ ſic eſt apud ipſum:
„ Sub hijs maxime naſcitur hypociſthis. Poſt id autem ſta-
„ tim interpungitur, ac de integro ſic uerba incipiunt. Quam
„ inter hederas diximus ciſſos erithranos ab iiſdem appella-

„ tur ſimilis hederæ. Nec autē uereor, quæ tua eſt in literis ele/gantia, quin figuram agnoſcas cuiuſmodi apud Ouidiū eſt:

Quam legis à rapta Briſeide litera uenit. Et iterum:

Quam niſi tu dederis, caritura eſt ipſa ſalutem,
Mittit amazonio creſſa puella uiro.

Quod ſi illud, quam, referre ad id malis quod antegreditur, cogeris ad hypociſthida potius, hæc enim ſtat prior, quàm ad ciſthon referre. Deque hypociſthide tacet omnino ſupe/rius, hoc eſt, libro XVI inter hederas, cum de erithrano ta/men loquatur. Quid quod nec ciſthon alibi uſquam nomi/nat inter hederas, nec maris fœminæq; diſcrimen tam ciſthi proprium, quàm omnium planè arborum, uirgultorumq; uidetur, quod nec idem Plinius diſſimulat? Quid quod flos quoque diuerſus perhibetur, in hedera quidem maris & fœ minæ concolor, in ciſtho autem planè diſcolor? Nam quod hederaceū ſyluestri roſæ comparat, non tam colorem inſinu ari, quàm lanuginem puto qualis intra roſas eſt, unde etiam hederæ florem χνοώδη Theophraſtus apellauerit. Satis igitur ut arbitror apparet, nihil eſſe quod nos fateri cogat, Plinium libro XVI, ciſthon inter hederas retuliſſe, qui tamen idem libro IIII & XX ſic hederæ ciſthon, quēadmodum & cha/mæciſſon adnexuit, non quod ciſthon hederamq; eſſe idem crediderit, ſed quod eam Græci uicino, ſic enim inquit, uo/cabulo appellent. Quare ne quenquam ſimilitudo uocabu/li falleret, ibi potiſſimum diſtinctionem adhibuit, ubi con/fuſionis occaſio naſcebatur. Nec eo contentus, etiam ciſthi proprietates prorſus ab hedera diuerſas adiecit. Nuſquam enim hederam ſic ante deſcripſit, ut aut maiorem thymo, aut ocymi folijs, aut poſtremo albo eſſe flore docuerit. Quam/obrem quis iam dubitet ſecundum Plinium pronuntiari oportere? quem ne ſuſpicio quidem ulla iſtius erroris attin/gat. Illud obiter mirari me fateor, quid ita tibi in mentem ue nerit,

nerit, ledon herbam, ſeu tu ladam mauis, unde & ladanum uocetur, latinam uocem arbitrari prorſus, quaſi non & Dioſcorides, & alij ueteres Græci paſſim ut patria uernaculaq; utantur tam leda Hercule, quàm & Ladano. Hæc habui, mi Nicolae, quæ tibi pro Plinij, uerá ne an falſa neſcio, ſed mihi tamen ueriſimilia, obijcerem: quæ ſi tibi doctiſſimo homini probabuntur, lætabor equidem latinum autorem non in eadem eſſe alea, qua barbari. Sin minus, expecto iam quid ad hæc noſtra qualiacunq; reſpondeas. Etenim cum grauiſſima ſit apud eruditiſſimum quenq; Plinij autoritas, aut non tentanda fuit, aut aliquanto fortius, quàm certe adhuc feciſſe uideris conuellenda. Vale, Florentiæ die, III Ianuarij, Anno M. CCCC. XCI.

INDEX INSIGNIVM RERVM quas uel ex profeſſo, uel obiter tractat Nicolaus Leonicenus.

ACtea 129.
Adarce ſalſugo adhærens harundinibus in exiccatis paludibus 11. & 72.
Aelianus Græcus autor 261.
Aera lolium eſt 40. & 74.
Aëtius medicus Galeno & Paulo poſterior eſt, magnæ tamen exiſtimationis 58.
Alacoën alba 31.
Albugo 208.
Alcibium 22. & 81.
Alexipharmacum 288.
Alliū theriaca eſt ruſticorum 285.
Alſine 36. & 82.
Amaracus 31. & 32.
Ammoatis ſerpens 258.
Amplexicaules duæ herbæ ſunt 99.
Anagalis herba 36.
Andromachus Neronis medicus 285.
Andromachi Elegi ad Neronem 298.
Andronicus libros diuiſionum ſcripſit 67.
Antidotus quare dicatur 283.
Antidotorū tres ſunt ſpecies 287.
Apion raphani genus 60.
Arabes omnia ex Græcis hauſerunt 264.
Arction 37.
Auena quæ græcis ægilops 41. & 75.
Argemata 207.
Argentum uiuum non eſt diuerſum ab hydrargyro 130.

Argenti uiui natura 131.
Ariſtolochia rotunda unde 9.
Ariſtolochiæ nomen unde 10.
Ariſtoteles eruditorum eruditiſſimus 149.
Ariſtotelis locus de cane rabido emendatur 305.
Armel quid Arabibus ſignificet 44.
Aconitum 48. & 122.
Arteria 136.
Aſphalathos 31.
Aſpidum tres ſpecies ſunt 267.
Aſpides cornibus carent 266.
Atriplex 79.
Atriplex morbos regios facit 129.
Auerrois eximius autor inter Arabes 172.
Anginæ quæ periculoſiſſimæ 163.
Auicenna res diuerſiſſimas coniungit 37.
Auicenna multa ex Semerione hauſit 262.
Auicennæ error de ladano 15.
Auicennæ periculoſi errores 301.
Auricula muris 35. & 36.

B

BAllotes marrubium nigrum eſt 6.
Barbarorum iudicium de eloquentibus 1.
Bardana 38.
Baſiliſcus 259.
Batrachij quatuor ſpecies 123.
Bdellium 29.
Betonica herba 8.
Borago 239.
Bronchus 374.
Bugloſſa, & unde dicta 239. & 240.

C

CAeruleum medicamen quale 47.
Cachile 234.
Canes quot morbis laborent 307.
Canini dentes renaſcũtur etiam cõtra Plinij opinionẽ 154.
Carlina herba 226.
Carpeſium 40.
Caſſia fiſtula 217.
Caſtorum teſtes 224.
Catapotia quæ dicantur 21.
Cataputia 22.
Catoblepa 260.
Celtica nardus 41.
Cenchris ſerpens 269.
Centaurea & error Auicennæ de eadem 26.
Centaurium maius 61.
Centunculus 33.
Ceraſtis 263.
Cerebrum lenit calorem cordis 148.
Ceruorum cornua 142.
Chamelæa unde dicta 226.
Chamemelos herba quæ & parthenium 9.
Camædaphne 38. & 63. & 71.
Cicerbita 242.
Cicercia 244.
Cicuta napellum eſt 47.
Cilia quæ 151. & 154.
Cinnaberis uenenum 42.
Cinnaberim non eſſe ſanguinem draconis 186. 42.
Ciſſampelos 36. 82.
Ciſſus hedera eſt 13. & 57.
Ciſthus 13. & 57.

Clematis

Clematis herba non eſt centunculus 33.
Cleopatræ reginæ mors 267.
Condiſi Arabes uocant, quod ſtruthion Græci 17.
Conſuetudo grammaticorum ſumma ratio eſt 113.
Conuoluolum 34. & 36. & 83.
Corneola herba 116.
Coronopus 126.
Cotula uocatur quæ eſt parthenium 9.
Crocodilus terreſtris & fluuiatilis 303.
Crocodili excrementa quare quærantur 304.
Cubebe herba apud Arabes quæ 39.
Cyclamini radix abortum facit 9. & 10.
Cypros herba quæ & alcana 35.

D

DArſiſaan 31.
Daſipos eſt cuniculus 130.
Dioſcorides ſummus autor in deſcriptionibus herbarũ ac (fruticũ 3.
Diſputatio de nominibus apud medicos ſuperuacua eſt 181.
Dipſas ſerpens 246.
Dipſas eſt maraſſus 254.
Dipſadis breuis deſcriptio & imago 308.
Diuiſionis ſummum artificium eſt 67.

E

ECHidna eſt quam uiperam appellamus 23.
Echios herba 22. & 81.
Elegantiæ Laurentij Vallæ 114.
Elephanti uentres 157.
Elxine herba quæ 34. & 84.
Emendatur Plinij locus de pentaphyllo 11.
Emendatur locus Plinij de tripolio 7.
Emendatur Plinij locus 73.
Empetrum 8.

Epigloſſis 137.
Error Plinij in teramno & ateramno 102.
Error medicorum in cinnabari 42.
Eupatorium 18.
Eupatorium Eupatoris regis inuentum 44.
F
FAuces 164.
Ferandus inſignis chirurgus 309.
G
GAlbanum 29.
Galenus præferẽdus in anatomice Ariſtoteli utcunq; magno autori 173.
Galeni duo fuerunt 86.
Galitrice 126.
Gallica nardus 41.
Genæ quæ dicantur 150.
Gentilis exiſtimatus eſt anima Auicennæ 294.
Georgius Merula merus grammaticus fuit 90.
Glaſtum cuiuſmodi ſit 16. & 78.
Gula quæ 136.
Guttur 136. & 137. 164.
H
HAbnil quid ſit in Serapione 20.
Hedera diuiditur in marem & fœminam 15.
Hedera in Cypro non naſcitur 14.
Heliotropium & duo eius genera 10. & 81.
Heraclium papaueris genus 8.
Herba ferens fraga 115.
Herbarum cognitio difficillima 17.
Hercules Stroza poëta moderator gymnaſij Ferrarien: 245.
Hermolaus Barbarus in anatomia non ita ut in cognitione herbarum exercitus 135.
Hermolaus Barbarus eloquentiã cum ſapiẽtia coniunxit 1.
Hermolai

Hermolai Barbari immatura mors 87.
Herodotus fabulator 249.
Hydrus ſerpens 273.
Hypociſthis 15.

I

IEiunum inteſtinum unde dictum 204.
Indicum quid ſit 20.
Intibus herba quæ & heliotropium 11.
Ioannes Matthæus de Grado 121.
Iſatis herba quæ & glaſtum 16. & 78.
Ixia uenenum 223.

L

LAdanum uel ledon 13. & 14.
Lapis lazuli 44.
Lapis armenus 45.
Laſine ſiue lagine herba 34. & 82.
Laurentius Medices per totũ orbem omnium diſciplinarũ (libros conquiſiuit 1.
Lemnium ſigillum 12. & 85.
Lemnia terra quæ 12.
Leoniceni liber de morbo Gallico 211.
Leucographida lapis qui & Moroxus 6.
Lichena morbus 133.
Ligus arbor quam uulgo agnum caſtum dicimus 31.
Liguſtrum 35.
Lingua ceruina 62.
Lolium æra eſt 40. & 74.
Lucani locus enarratur 253. & 257. & 269. & 270.
Lunam maiorem terra falſò exiſtimauit Plinius contra omnium ueterum opinionem 4.
Lutum ſapientiæ in Auicenna 299.
Lutea herba infectiua 117.
Lyſimachion herba 116.

Macedonicum

M

Macedonicum 28.
Mahometus aboleuit omnia ſtudia ſuorum 33.
Manna 220.
Manna thuris 220.
Maraſſi ſunt uiperæ 24.
Marſi in Italia 306.
Marrubio plurimæ herbæ ſunt ſimiles 6.
Medicorum inſcitia capitalis 55.
Medicis quædam uſu ſunt nota, cæterum nominibus incognita 62.
Memite herba 119.
Mendane 238.
Meſenterion unde dictum ſit 189.
Miliaris ſerpens 269.
Milos arbor 63.
Mixa fructus 219.
Mobilia cornua armentorum in Phrygia 141.
Moly 49.
Montagnana medicus celeberrimus 44.
Montagnanæ errores 311.
Morbi canum tres ſpecies 307.
Morſi à tarantula, prouerbio dicti 132.
Mulieres quare non calueant 145.
Muralium herba 9.
Muſculus quid ſit 155.
Myoſotis eſt auricula muris 37.

N

Napellum 47. & 48. & 122.
Nicolaus V Pōtifex maximus ſummus ſtudiorū patronus 57.
Nicolaus Zoccha Venetus medicus 213.
Nicolus Florentinus medicus ſummæ autoritatis fuit 307.
Nil & nilegi herba apud Arabes eſt ea quæ iſatis dicitur 19.

Nouiſſimus

Nouiſſimus in Cicerone legitur contra Gellium 113.

O

ORminos herba 6.
Oxymirſine 39.

P

PAlpebræ quæ ſint 150.
Pandectarum medicinalium autor indoctus 21.
Paralyſis quid efficiat 178.
Parietaria herba quæ hodie paritaria 9.
Parthenium 9.
Pentaphyllon herba quæ 11. & 26.
Perdicium herba 9.
Perottus multis in locis Plinij paraphraſtes fuit 139.
Perottus nõ indiligens autor in herbarũ inueſtigatione 15.
Perſolata herba 80.
Perſonatia herba & unde 37. & 38. & 80.
Pes ceruinus 120.
Pes alacohe 119.
Pediculus uulturis 275.
Petroſelinon herba quæ 28.
Petrus Barotius Epiſcopus Patauinus 17.
Phalangion 132.
Pharynx 163.
φιλέω quid ſignificet 59.
Pici Mirandulani ſtudium 1.
Pingue quibus ſit in oculis 160.
Pinus ſtrangulatur pinguedine 97.
Piſces habere neruos 161.
Placidius grammaticus 80.
Plinius non ſatis doctus græce fuit 131.
Plinius quam ob cauſam legendus 89.
Plinius Theophraſtum non raro peruertit 100.

Plinius in agricultura Theophraſtum eſt ſecutus 74.
Plinius eaſdem res propter nominum uarietatem diuerſas credidit 16.
Plinius uicinitate nominum aliquando lapſus eſt 6.
Plinius à Barbaris non habetur in numero medicorum, ſed oratorum 4.
Plinius imitatus eſt Theophraſtum & Dioſcoridem in herbarum deſcriptione 3.
Plinius quædam ad uerbum tranſtulit in librum ſuum ex Dioſcoride 3.
Plinij errores de animalibus & metallis 128.
Plinij locus de excrementis crocodilorum reſtituitur 304.
Plinij eloquentia uſuræ fuerant Muſæ ſi uellent latine loqui 110.
Plinij error in iſatide 16.
Polium & tripoliũ miſcuit Plinius 7.
Praſſos porrum eſt 6.
Praſſios eſt marrubium 6.
Pygmæi 303.
Pſylli in Libya 306.
Pylorus 190.

Q

QVadum appellatur barbare quod glaſtum apud eruditos 16.
Quercinæ ſerpentes 247.

R

RAdicula herba 8. & 17.
Rapum terræ unde dicatur 9.
Rectum inteſtinum muſculoſum 185.
Reubarbarum quod uocamus rupontieum 27.
Rupontieum non eſt reupontieum 27.
Ruſcus 39.
Ruta ſylueſtris 44.
Rutila 132.

SAcharum 221.
Sagapenos 28.
Sal Indus 221.
Sal theriacus 281.
Saliunca 41.
Sambucus 129.
Sampſycus amaracus eſt 32.
Sanguis draconis 43.
Sanguinaria 127.
Saponaria herba 22.
Scea montana 32.
σχῖνος quid ſignificet 59.
Scordion quid ſit 32.
Scorodon allium ſignificat 32.
Scurtio uocatur hodie tirus in Italia 316.
Scytale ſerpens 248. & 276.
Sebram 233.
Senſuum iudicium certiſſimum eſt 65.
Serapio imitãdo male Dioſcoridem libros ſuos innumeris (erroribus oppleuit 3.
Serpillum unde dictum 273.
Sideritis 43.
Silaus 41. & 84.
Sion herba 41. & 84.
Simon Genuenſis ſimplicium bonus interpres 313.
Situla ſerpens 276.
Soldana braſſica marina eſt 234.
Spuens ſerpens 268.
Stachys herba 6.
Stercora quomodo fiant 201.
Stomachus 137.
Struthion herba 8. & 17.
Struthiocameli 145.

T

TArantula 132.
Tenue ſcamoniũ qđ fortaſſis elxine à Græcis dicitur (34. & 83.
Terra ſigillata 12.
Theodorus Priſcianus medicus 20.
Theodorus Gaza græce latineq́ doctiſſimus 108.
Theodoro Gazæ impoſuit Plinij autoritas 101.
Theriaca unde dicatur 23.
Theriaca ad ſerpentũ morſus tantũmodo accõmodať 288.
Theriaca tota corrũpitur unius adulteratæ herbæ admixtio(ne 33.
Tirus uipera eſt 23.
Tirus eſt qui Græcis echidna dicitur 316.
Toxicon 48.
Tripolium herba 7.
Tragoriganum 224.
Trociſci theriaci qui dicantur 23.
Trociſci hedichroi 30.
Turbit 231.
Tuſcia ferax omnis generis herbarum 216.

V

VEnenum terræ quod dicant Campani 9.
Venenum ueneni remedium eſt 317.
Venena quædam per ſe ſunt, admixta tamen alijs ſunt ſalu(taria 47.
Venter 156.
Vipera non tota admiſcetur theriacæ 312.
Viperæ natura ex Nicandro 25.
Viperæ uulua 157.
Vitulus marinus linguam ſciſſam habet 154.

Z

Zucharum candi 222.

NICOLAI

NICOLAI LEONICENI DE C. PLINII, VIRI alioqui doctiſſimi, & plurium aliorum in re medica erroribus, ad Angelũ Politianum.

GAVDEO plurimum, Angele uir doctiſſime, ſtudium meũ in refellenda inſcitia barbarorum, qui de medicina ſcripſerũt, abs te nunquã ſatis laudato uiro probari. Non enim ego id de te ſentio quod forte pleriq;, qui in ea hæreſi ſunt, hominẽ eloquentẽ non poſſe de alijs diſciplinis iudicare: quaſi earum peritia carere ſit neceſſariũ ei, qui bonarũ literarũ ac politioris humanitatis ſtudijs fuerit imbutus. Noui ego tuum perſpicaciſſimũ ingeniũ, noui feruens iam inde à pueritia ſtudiũ, non minus ad philoſophiæ doctrinam, quàm ad oratoriam atque poëticam capeſſendam: In quibus omnibus tantum profeciſti, ut tua te patria inclyta Florentia omnium liberalium artium utatur præceptore. Nec ſanè mirandum, te unum eſſe perpaucorum qui ætate noſtra eloquentiam cum ſapientia iunxerunt, cum in eiuſdem ſapientiæ ſtudio habeas ducem ac comitem diuino uirum ingenio, Ioannẽ Picum Mirandulam noſtrum, cum quo dies ac noctes in omni doctrinarum meditatione uerſaris, ac præterea tibi omnia ad ingenue philoſophandum adiumenta ſuppeditet fauor ac gratia Laurentij Medices, maximi hac tempeſtate ſtudiorum patroni, qui miſſis per uniuerſum terrarum orbem nuntijs, in omni diſciplinarum genere libros ſumma ope conquirit, nulli ſumptui parcit, quo tibi ac reliquis præclaris ingenijs bonarũ artium ſtudia æmulantibus,

Barbarorum iudiciũ de eloquentiæ ſtudioſis.

Ioannes Picus

Laurentius Medices.

lantibus inſtrumenta abundantiſſima paret. Audiui te refe- rente uocẽ illam præclaram ex Laurentij ore prodijſſe, opta- re tanta ſibi abs te ac Pico noſtro ad libros emendos præſta- ri incitamenta, ut tandem deficientibus ſumptibus totã ſu- pellectilem oppignorare cogatur. Cum igitur omnia & ani mi & fortunæ bona in te cumulatiſſima ſint, nihil eſt quod, Angelo Politiano pro mecõtra barbaros pronũtiante, quẽ- piam deinceps timere debeam, qui illorum patrociniũ ſit ſuſcepturus. Quod autem ut iure à me barbaros reprehen- di iudicaſti, ita non approbas, quod Plinium de uita ac lite- ris optime meritũ intra eandem cum Barbaris aleam poſue rim, cuius tanta ſit apud peritiſſimũ quencꝫ autoritas, ut aut eam tentare non debuerim, aut ſi omnino cõuellendam du xeram, fortius id à me fieri, quàm adhuc feciſſe uidear, opor tuerit. Si me forte hijſce uerbis, ut qui mecum amice omnia potes, temeritatis atcꝫ impudentiæ tacite accuſas, qui tantæ exiſtimationis uirum per calumniam quodammodo repre hendere quæſiuerim, habeo iam excuſationem mihi ex tua epiſtola paratam: Fateris enim uera eſſe quæ in ſcholis no- ſtris lectitantur: Amicus Plato, amica ueritas: ſed cum am bo ſint amici, pium eſſe ueritatem in honore præferre. Cum igitur ego ita ſentirem, Plinium non minus quàm cæteros in hederæ deſcriptione alterius plantæ, quæ apud Græcos ciſthos appellatur, nominis uicinitate deceptum: quoniam hedera à Græcis ciſſos dicatur, indicia non ſine errore mi- ſcuiſſe, nolui quantum in me erat pati ueritatem ipſam in obſcuro iacere. Quod autem fortius atque euidẽtius hunc à me errorem indicari oportuiſſe cenſes: Scito non fuiſ- ſe tunc animi mei propoſitum Plinij autoritatem peſſun dare: Nam cum illa dictabam præcipua erat mihi conten- tio cum barbaris, atque ideo cum de hedera ſermo habere- tur, cuius naturam non ſatis Auicennæ cognitam fuiſſe

Laurentij Medicis præclara uox.

Ciſthos.

Ciſsos.

probare

probare contendebam, obiter, ac ùeluti quodam in transcurſu Plinium quoque in aliorum mentione nominaui. Quem tamen nõ dixi unà cum Auicenna ac reliquis erraſſe, ſed uideri in eodem cum alijs errore uerſari. Vide quanto modeſtius de Plinio quàm de alijs tunc ſim locutus, quos non uideri eodem errore deuiare, ſed planè aberrare aſſeueraui. Quod ſi is mihi animus tunc fuiſſet, aut nunc etiam eſſet, Plinij errata in lucem patefacere, potuiſſem & tunc, & nunc quoque poſſem integrum de eiſdem implere uolumen. Pauca tamen è multis hoc in loco cenſui aperienda, ut intelligas me non temerario iudicio, ſed certiſſimis rationibus adductum, ut exiſtimarem Plinium ita in hederæ deſcriptione, quemadmodum in multis alijs ad medicinam pertinentibus aberraſſe.

Illud uero mihi primum tecũ conueniat, tam apud Græcos, quàm apud Latinos, atq; etiam Barbaros, DIOSCORIDEM eſſe ſummum autorem atque præcipuum, cui in herbarum ac fruticum deſcriptionibus fides ſit adhibenda. Nam & Plinius ipſe non hunc minus quàm Theophraſtum in hac parte ſecutus uidetur, ut qui utranque linguam, & græcam & latinam nouerit, ſententias integras Dioſcoridis, quaſi uerbum ex uerbo à Plinio translatas agnoſcat. GALENVS præterea homo tum in omnium liberalium artium, tum in medicinæ præſertim diſciplina præcipuus, in ſuo de ſimplicibus medicaminibus libro ſe à deſcribendis herbarum imaginibus ſuperſediſſe fatetur, quoniam abunde in hoc ſtudio fuerat à Dioſcoride ſatisfactum. Nec Serapio Arabs herbas deſcribere aggreſſus, alijs eas notis indicauit quàm Dioſcorides: Quamuis & ipſe nõ recte in omnibus imitando Dioſcoridẽ, libros ſuos innumeris impleuit erroribus, quos niſi ſperarem aliquando in lucẽ fore detegendos ſtudio ac diligentia inclyti

Dioſcorides.

Plinius ex Dioſcoride multa mutuatus eſt.

præſulis Hermolai Barbari, Patriarchæ Aquileienſis, uiri omnium diſciplinarum peritiſſimi, libentius ſanè aliquanto notarem, quàm hoſce Plinij in præſentiarum ſim recitaturus: tum quia magis me iuuat contra homines barbaros quàm latinos agere, tum quia maior humano generi ex Serapionis inſcitia, quàm ex Plinio periculũ imminet: ſiquidem ætate noſtra omnes ferè medici in ſimplicium medicaminum cognitione Serapionem ſequuntur, Plinium autẽ nec legendum quidem exiſtimant, quod eum in numero grammaticorum uel oratorũ, non autem philoſophorũ aut medicorum habendum iudicẽt. Ego uero etſi non inficias eo, Plinium omnium doctrinarum ſtudia excoluiſſe, multa tamen de quibus in ſuis de naturali hiſtoria libris conſcripſit, non ſatis illi comperta atq; explorata fuiſſe crediderim. Ex quo illud ſecutum eſt, ut cum non ea ſcriberet quæ ipſe nouiſſet, ſed quæ potius à diuerſis autoribus uarie ſcripta collegiſſet, ſæpius diuerſa pro eiſdem, atque eadem pro diuerſis retuliſſe uideatur. Quam quidem rem me tibi homini doctiſſimo facile probaturum ſpero, ſi paululum ſepoſito affectu nõ tanquam Plinij patronus, ſed potius iudex hæc quæ in Plinio notaturi ſumus errata diligentius perpendere atq; examinare uolueris. Nolo tamen hoc in loco ea quæ uel ad aſtronomiam, aut reliquas philoſophiæ attinẽt partes à Plinio tractata, ad examen rationis adducere: plura enim mihi taxanda occurrerent quàm præſenti inſtituto cõueniat. Inter quæ eſt illud unum uel maximum, quod in ſecundo ſui de naturali hiſtoria uoluminis libro lunam terra maiorem ſcripto prodere non dubitauit: quam tamen Ptolemæus & plures alij aſtronomi inſignes mathematicis rationibus, quibus nullæ poſſunt eſſe firmiores, multo minorem terra eſſe probauerunt. Quod etiã ex hijs quæ Plinius ipſe in eodem loco conſcripſit facile poſſit oſtendi. Nam ſi umbra ter-

Serapion.

ræ, in

ræ, in quã incidens luna obſcuratur, uel æqualis eſt, uel ex- *Lunam terra* cedit lunæ magnitudinem, alioquin enim non poſſet tota *eſſe minorem.* umbræ tenebris abſcondi, eandem autem umbram à terra miſſam, cum ſol cui ſe obijciens terra umbram iacit, magnitudinẽ terræ exuperet, neceſſe eſt quod & Plinius ipſe ibidem confirmat in uerticem extenuari, ac figuram metæ ſeu turbinis inuerſi accipere. Hac ratione colligitur, latitudinis umbræ lunam obtenebrantis diametrum multo minorem fieri terræ diametro: Quod ſi umbræ latitudo minor eſt latitudine terræ, eadem autẽ umbræ latitudo uel lunæ latitudinẽ adæquat, uel etiam ſuperat, ſequitur neceſſariò, lunam terra eſſe minorem. Quod uero Plinius ſuæ aſſertionis profert argumentum, fieri ſcilicet non poſſe ut totus ſol intercedente luna terris adimatur, ſi maior ſit terra quàm luna, adeo debile exiſtit, ut quicunq; uel aſtronomicas, uel perſpectiuas delibauerit rationes, idem facile poſſit infringere: Neq; enim cum ſol deficit totus lunæ interuentu adimitur terris, ſed pro uarietate terrarũ ſitus alicubi deficit totus, alicubi pars una tantũmodo, alicubi nec deficit quidẽ. Quibuſdam autẽ terris deficere totum, quãuis luna ſit minor terra nihil prohibet, cum ratio perſpectiua probet corpora inæqualia, cuiuſmodi ſunt ſolis & lunæ, propter inæqualem à terra diſtantiã æqualia apparere. Quo fit, ut cum ſe tantam nobis luna repræſentet propter uicinitatem, quantus ſol longe à nobis remotior uidetur, mirandum non ſit eum aliquando totũ lunæ interuentu in aliquo terræ flexu hominũ conſpectibus adimi. Sed hæc ad matheſim pertinentia omittamus, atq; ad ea ueniamus, ex quorum occaſione diſputatio noſtra ſumpſit initium: de herbis, de fruticibus, rebusq; alijs terreſtribus ad medicinæ uſum accommodatis agamus. Videamus nunquid Plinius in hiſce omnibus cum Dioſcoride, Galeno, ac Paulo, cæteriſúe præſtantibus medicis, atq; cum ipſa

rerũ magiſtra experientia conſentiat: an, ut dici ſolet, quan-
doque bonus dormitet Homerus.

PRIMVMQVE ab hijs exordiamur, in quibus uici-
nitas nominis quemadmodum in ciſtho & ciſſo eidem Pli-
nio errandi præbuit occaſionem. Illud uero me iuuat, quod
ad te ſcribo, quem noui non magis oratorũ ac philoſopho-
rum, quàm etiam medicorũ noſtrorũ fuiſſe in libris aſſiduũ:
hoc enim mihi futurum eſt ad breuitatem aptius, cum Dio-
ſcoridis, Galeni, Pauliúe dicta ad probanda quæ aſſero nõ
omnia ſcribere ſit neceſſariũ, quæ tu, aut quicunq; alius An
gelo Politiano eruditione ſimilis, ſuis quælibet locis apud
eos autores quorũ teſtimonia citauero facilime poſſit inue-
nire. Satis enim mihi ſit, ne ſim prolixus, uerba ipſa ſi quis le-
gere uoluerit, ubi quærere oporteat, & autorẽ & uoluminis
ordinẽ aperuiſſe. Multas herbas ac frutices folijs marrubio
ſimilibus ſcribunt Dioſcorides, Galenus, ac Paulus, quas
omnes Plinius nõ praſſio, id eſt, marrubio, ſed praſſo, id eſt,
Orminos. porro folia tradit habere ſimilia. Sic Orminon libro XXII
dixit ſemen habere cymino ſimile, cætera porro: ſic balloten,
quæ alio nomine marrubium nigrũ à ſimilitudine foliorũ ap
pellat̃, Plinius lib. XXVII ſcripſit, alia nuncupatione porrũ
nigrũ à Græcis uocari, ac folijs ꝙ porri maioribus conſtare.
Stachys. Sic ſtachyn porri habere ſimilitudinẽ, longioribus folijs
pluribusq;, lib. XXIIII notauit. Idem Plinius libro XXVII
de leuce, leucoleuce aliarumq; herbarũ generibus tractans,
nominis ſimilitudine ac dictionis figura deceptus, eiſdem
Leucographis leucographida quoq; annumerauit, uiſusq; eſt proculdubio
leucographida herbam putaſſe, quã tamen Dioſco. Galen.
& Paulus genus lapidis, quod alio uocabulo moroxus nun
cupatur, eſſe teſtantur. Et ne quis forte pro Plinio obijciat,
herbam etiã eſſe quæ eodem nomine cum lapide cenſeatur,
eaſdem uires proprietatesq; leucographidi Plinius aſcripſit,
quas

quas in eiuſdem nominis lapide Dioſco. Galen. ac Paulus pariter retulerũt. Scribit prætere a Plinius de leucographide, qualisnam eſſet ab autoribus ſcriptum non reperiſſe, cum tamen Dioſcorides, & quid ea ſit, & qualis, ſuo quinto de ſimplicibus medicaminibus libro ſatis notificauerit.

Ob eandem nominis uicinitatem polium pro tripolio, & uiciſſim tripoliũ pro polio Plinius accepit. Nam libro XXI duo polij genera deſcribit, quẽadmodũ & Dioſcorides: alterum campeſtre, alterũ ſylueſtre, folijs utrunq; cani hominis ſimilibus: At quod miraculũ in polio affert, eiuſdẽ folia mane candida, meridie purpurea, ſole occidente cærulea aſpici, hoc de tripolij flore à Dioſcoride ſcribitur. Polium uero atq; tripoliũ non modo locorũ diuerſitate in quibus utrunq; gignitur, ſed figura inſuper, atq; colore, ac proprietatibus etiã inter ſe plurimũ differunt. Polium ſiquidẽ utriuſq; generis partim in cãpis, partim in montibus naſcitur: Tripoliũ uero in maritimis tantũ locis quæ unda maris allidit. Poliũ habet, ut diximus, folia cani hominis ſimilia: unde & illi apud græcos nomen: tripoliũ folijs Iſatidis conſtat, quemadmodũ de utroq; ſcribit Dioſcorides, & Plinius ipſe libro XXVI cõfirmat. Nã quod apud Pliniũ legit̃ de tripolio, folio ſatis groſſiore, palmo alto, error eſt codicis: ita enim legi oportet: „Tripoliũ in maritimis naſcit̃ ſaxis, ubi allidit unda, neq; in mari, „neq; in ſolo, folio iſatidis craſſiore, palmeo caule, in mucro„ne diuiſo. Hæc enim omnia uerbũ ferè ex uerbo Plinius ex Dioſcoride trãſtulit. Quod uero poſtea idẽ Plinius ſubiungit, hanc herbã eandem uideri quibuſdã quæ polium, miror ipſum quoq; illorũ errorem ſequi potius atq; imitari, quàm improbare atq; abijcere uoluiſſe, cum quod de tripolij flore miraculũ legitur, polij folijs aſſignauerit. Sed paruũ hoc futurum erat in uita periculũ, ſi non etiã polij uires uiciſſim tripolio aſcripſiſſet: ſcribit enim tripolij radicem dari hepaticis

Polium. *Tripolium.*

Emendatur locus Plinij.

in farre

in farre coctam: quod quidem tripolij remedium apud nullum grauioris autoritatis medicum legitur. Polium autem non hepatis tantum, ſed omnium planè uiſcerum uitijs auxiliari, autor eſt Galenus in octauo de ſimplicibus medicaminibus libro.

Heraclium. Scribit Dioſcorides libro quarto, quoddam papaueris genus, quod ab aliquibus heraclium appellatur, habere folium tenue ſimile ſtruthio, id eſt, herbæ ita uocatæ. Quia uero ſtruthion apud Græcos ſignificat etiam paſſerem, deceptus nominis æquiuocatione Plinius hanc ſimilitudinē ad auem potius retulit quàm ad herbam. Ita enim de heraclio libro XX ſcribit: Alterum eſt in ſylueſtribus heraclium, folijs ſi procul intuearis, ſpeciem paſſerum repræſentantibus. Sed qui fidem ex re ipſa habere non poſſit, aliquanto ſanè probabilius exiſtimet, herbam herbæ potius quàm auibus folium habere perſimile.

Radiculā nos uocamus, autore Hermolao Barbaro.

Empetrum. Empetrum ubi naſcatur, & quas habeat uires in trahenda bile ac pituita ſcribit Plinius libro XXVII, eodem quo Dioſcorides modo, alias tamen eidem ſubiungit facultates, quod urinam cit, & calculos frangit, quæ à nullo alio autore de hoc empetro traduntur. Quin contrà Galenus empetrum, quod etiam praſſoides appellatur, ſolis purgationibus VI libro utile eſſe teſtatur. At quos in altero empetro quod etiam Sarxiphages dicitur, Plinius legerat effectus, à græcis autoribus ac præſertim Dioſcoride traditos, huic empetro à Sarxiphage diuerſo, quod uim purgatoriā habet, nominis æquiuocatione deceptus aſcripſit.

Betonica. Betonicam à Romanis dictam, à Græcis ceſtrum pingit Plinius folio Lapatij. Dioſcorides autē, cui magis aſtipulat̄ ſenſus, folio Quercus. Alterā uero Betonicam quæ alio nomine Britanica appellatur, folia Lapatij habere idē Dioſcorides tradit, ut ueriſimile ſit Pliniū alterā pinxiſſe pro altera.

Parthenium

Partheniũ ſcribit Plinius libro XXI apud Celſum uo- *Parthenium.* cari perdicium & muralium, deinde ſubiungit eaſdem par thenio, quod muralium appellatur, uires, quas Dioſcori- des alteri parthenio aſcribit, quod chamemelon alio nomi ne dicitur, quoniam parum folijs & flore ab herba chame- melo differat. Hanc autem partheniũ chamemelo ſimilem herbam nonnulli ex recentioribus medicis cotulam appel- *Cotula.* lant. Sed hæc parthenium non uocatur à Celſo perditium atq; muralium, ſed altera potius quæ helxine à Græcis, & ſi- mul perdicium, ac parthenium quoq; nuncupatur, á Lati- nis autem parietaria, & muralium dicitur, quia paſſim in pa rietibus ſeu muris naſcatur. Noſtro quoque æuo uulgo una litera dempta pro parietaria paritariam appellant. Hanc ean dem herbam, ſiue muralium, ſiue parietaria dicatur, connu merat Celſus libro ſuo de medicina tertio, inter ea quæ uim habent reprimendi ſimul ac refrigerandi: Quæ ſanè facul- tas ei parthenio, quæ perdicium & parietaria appellatur, nõ autem alteri quæ etiam chamemelon dicitur, ab omnibus fe rè medicinæ autoribus aſcribitur. Hæc enim ſunt de eadem
» Dioſcoridis uerba: Habent folia refrigerandi atque aſtrin
» gendi facultatem. Nec de ea aliter Paulus atq; Galenus tra diderunt. Ipſe pariter Plinius libro XXII eandem & par- thenium, & perdicium quoq; nominari confirmat.

Plinium etiam non tantum nominum, ſed rerum quoq; *Cyclamini radix.* ipſarum ſimilitudo aliquando decepit: Nam cyclamini ra- dicem, quæ rapum terræ propter rotunditatem dicitur, ari- ſtolochiæ rotundæ, quæ & ipſa à radicis rotunditate nomen accepit, radicem eſſe exiſtimaſſe uidetur. Nam libro XXV, quo in loco ariſtolochiã quatuor diſtinguit generibus, eius quæ rotunda dicitur radicem ſcribit à piſcatoribus Campa- niæ uenenum terræ uocari, ac coram ſe contuſam immixta calce, atq; in mari ſparſam, continuo aduolaſſe piſces mira

cupiditate,ſtatimq́ exanimatos fluitaſſe. Hoc idem, ut à ui ris grauiſſimis accepi, noſtro fit æuo ab eiſdē piſcatoribus, nō ariſtolochiæ rotundæ,ſed cyclamini potius radice,piſces alliciēdi atq; exanimandi cauſa. Ipſe quoq; Plinius eoſdē ef fectus nō ariſtolochiæ rotūdæ, ſed cuiuſdā cyclamini radici libro XXV tribuit. Aut igitur fatendū eſt duas eſſe radices quæ eoſdē præſtent effectus: quarū tamen alterā eſſe ariſtolo chiæ rotundæ radicem, neq; ab aliquo autore ſcriptū reperi- tur,neq; experientia coprobatū: Aut illud dicendū erit, cy- claminum,qui radicem habet rotundam,quartum eſſe ari- ſtolochiæ genus, quo nihil dici poſſet rerum naturæ repu- gnātius. Siquidem inde apud Græcos ariſtolochiæ nomen, *Ariſtolochia unde.* ut Dioſcorides ac Plinius ipſe teſtatur,quoniam ſit optima prægantibus: Radix uero cyclamini adeo eſt aduerſa præ- gnantibus,ut ſi eam mulier grauida tranſcenderit,abortum faciat,ueluti Dioſcorides pluresq́ alij medici inſignes retu lerunt, ac Plinius ipſe quoq; confirmat.

Heliotropium Quamuis plures ſint herbæ quæ circumaguntur cum ſo le, Dioſcorides tamen duo facit heliotropij genera: alterum folijs ocymi, flore albo ſubrufo recuruo, ut ſcorpionis cau da poſſit uideri: unde & illi ſcorpiuri apud Græcos nomen: Alterum non abſimile folijs iuxta paludes naſcens. Plinius uero libro XXII cum & ipſe duo genera heliotropij de- ſcribat, in eiſdem comprehendere uidetur illam Intibi ſpe- ciē quæ à medicis græco nomine cichorium appellatur: Ita
„ enim eodem libro de heliotropio ſcribit: Heliotropij mira-
„ culum ſæpe diximus, cū ſole ſe circūagentis etiā nubilo die,
„ tantus ſideris amor eſt: nocte ueluti deſiderio cōtrahit cæru
„ leum florem. Genera eius duo, triccocū, & helioſtrophiū:
„ hoc altius, quanq; utrunq; ſemipedalem altitudinē non ex-
„ cedat. Semen in folliculo meſſibus colligitur. Naſcitur non
„ niſi pingui ſolo, cultoq́ maxime: triccocū ubiq;. Si decoqua

tur

" tur inuenio in cibis placere. Quidnam aliud erit heliotropij genus, cuius flos cæruleus exiſtat, & non niſi pingui cultoq́ ſolo naſcatur, quodq́ ſi decoquatur in cibis placeat, præter eam quam diximus Intibi ſpeciẽ? Hanc tamen Dioſcorides cum de ſeride tractaret, ueluti unã eiuſdem ſeridis ſpeciẽ no tificandam duxit, ac proprietates longe ab heliotropij uiribus diuerſas aſſignauit. Quare mirandũ eſt, quo pacto Plinius hoc loco, ubi Intibũ deſignare uidetur, eaſdẽ tamen uires poteſtatesq́ ſubſcribat, quas in utroq́ heliotropij genere tradidit Dioſcorides. Auget etiã illud magis admirationem, quod idẽ Plinius Intiborũ remedia, ac præſertim illius quod cichoriũ à Græcis dicit̃, cuius flos cæruleus cũ ſole circũuertit̃, priore in libro, ſcilicet XXI, ſuo loco notauerat, plurimũ ab hijs quæ de utroq́ heliotropio tradunt̃ differẽtia.

Simili errore Plinius pentaphyllon atq́ herbam fraga ferentem pro eadem accepit, ac pentaphylli notas ſimul ac uires eidem herbæ præter pentaphylli nomen cenſuit aſcribendas, ſic enim libro XXV de pentaphyllo retulit: " Pentaphyllum nulli ignotũ eſt, cum fraga quoq́ gignendo commen" detur. Exiſtimarẽ tamen in re tam nota eſſe codicis potius quàm Plinij errorem, ac pro pentaphyllo trifoliũ legi oportere: quoniã ea herba quæ fraga gignendo cõmendatur, & quæ nulli ignota eſt, non quinis ſed trinis conſtat folijs: niſi poſtea Plinius alia nomina græca ſubiungeret, atque alia afferret indicia, quæ non ſunt alterius herbæ quàm pentaphylli propria. *Pentaphyllon*

Adarchen Plinius inter ſpecies harundinũ libro XVI cõ" numerat, ubi ita ſcribit: Eſt & in Italia naſcens adarcha no" mine, paluſtris ex cortice tantũ ſub ipſa coma, utiliſſima dentibus. Adarchem uero Dioſcorides, Galenus & Paulus nõ harundinis ſpeciẽ, ſed potius ſalſuginẽ quandã in exiccatis paludibus harundinibus adhærentem eſſe ſcripſerunt. *Adarches.*

Lemnia terra. Plinius libro XXXV inter cæteros colores natiuos lemniam quoq; rubricam connumerat, cui inter alia rubricæ genera palma à ueteribus dabatur. Hanc præterea multum ab antiquis celebratã cum inſula in qua naſcitur refert, nec niſi ſigillatã uenundari ſolitam, unde & ſphragidos illi nomen fuerit apud Græcos. Hac præterea miniũ ſubliniri adulterariq;, remq; in medicina præclaram eſſe teſtatur: Omnes enim huic lemniæ rubricæ facultates ſubſcribit, quas priſci medici in terra ſigillata tradiderũt. Videtur itaq; Plinius lemniam rubricam & lemniam ſphragida, ſiue terram ſigillatam eandem eſſe exiſtimaſſe. At Galenus tum aliarum rerum quæ ſunt in medicinæ uſu, tum huius præſertim terræ ſigillatæ diligentiſſimus inueſtigator, ut qui, quemadmodũ de ſe ſcribit, longis itineribus ad Lemnum inſulam nauigauerit, ob nullam aliam cauſam, niſi ut lemniam ſphragida, & quomodo naſceretur, & qualisnam eſſet, oculis ipſis contemplaretur: aliud eſſe rubricam lemniam, aliud lemniam ſphragida, in ſuo de theriaca ad Piſonem libro apertiſſime oſtendit. Ita enim in eodem libro de lemnia ſphragide, ſiue terra ſigillata ſcribit: "Præſtat autem eam non appellare rubricam, ſed terram: eſt enim quædam rubrica quæ in inſula Lemno naſcitur, qua ad alios utimur effectus, diuerſos ab hijs ad quos terra ſigillata adhibetũ." In nono autẽ ſui de ſimplicibus medicaminibus libro idẽ Galenus terrã lemniã tribus diſtinguit generibus. Primũ eſt eius quæ ſacra dicebatur, quam neminẽ præterq; Dianæ ſacerdotẽ attrectare fas erat, cui etiã eiuſdem deæ ſignatura imprimebatur, atq; ob id lemniũ ſigillum uocabatur. Secundũ eius quæ eſt uere rubrica, qua fabri lignarij utebantur. Tertiũ illius quæ uires habet abſtergentes: atq; ob id erat in uſu fullonũ præcipua. Si itaq; in re quam adeo curioſe inueſtigauit Galenus, eidẽ magis q̃ Plinio credere oportet, non recte Plinius quæ de terra ſigil-

Lemnium ſigillum.

ra ſigillata à ueteribus medicis tradita fuerant, eadẽ lemniæ quoq; rubricæ, quæ inter colores ponitur, ac nõ fuit tantæ celebritatis, ut non niſi ſigillata uẽderetur, neq; eoſdem habet quos lemniũ ſigillum in medicina uſus, cenſuit aſcribenda. Et hæc quidem omnia probant Pliniũ ea quæ omnino inuicem diſtant aliquando rei, ſæpius uero nominis ſimilitudine deceptum eadem eſſe exiſtimaſſe.

De ciſſo uero ac ciſtho quanquã non per uolumen, ſed per priuatam epiſtolã, ut qui nolim mihi cum homine mihi amiciſſimo, quem colo & obſeruo, publicas eſſe de ſtudijs contẽtiones, tuis quas mihi pro Plinio obieciſti rationibus reſpondere ſtatueram. Hic tamen locus exigit, ut pluribus etiã argumentis quàm in dictatis feceram, oſtendam Pliniũ alterum ab altera neſciuiſſe diſtinguere. Plinius libro XVII deſcribens omnia hederarum genera, prima in marem ac fœminam diuidit, ac utriuſque florem ſimilem ait roſæ ſylueſtri, colore floris in mare ad purpurã accedente: Ex quo illud intelligi uoluit, fœminæ florem magis albeſcere. Hæc autem maris ac fœminæ differentia, floriſq; in figura ſimilitudo, in colore diuerſitas, neq; à Theophraſto, neq; à Dioſcoride, neq; ab alio grauioris autoritatis uiro in hedera, ſed in ciſtho planè deſcribitur. Veriſimile igitur eſt Pliniũ nominis uicinitate deceptum, eo in loco quæ de duobus ciſthi generibus traduntur hederis tribuiſſe. Idem Plinius libro XII, ubi de ladano tractans, quo pacto ab hircorum barbis depectatur inſinuat, ita ſcripſit: Sed hederæ flore deroſo paſtibus matutinis cum eſt roruléta Cypros: deinde nebula ſole diſcuſſa in puluerem madentibus uillis adhærere, atque ita ladanum depecti. Poteſt'ne lucidius oſtendi Plinium pro ciſtho ciſſon, id eſt, hederam accepiſſe? nam quis unquã retulit præter Pliniũ, qui ciſſon, id eſt, hederam pro ciſtho poſuit, pingue illud quod à lada herba, quæ etiã ciſthos dicitur, *Ciſſus.* *Ciſthus.*

ladanũ nuncupatur, barbis hircorũ hederã uel hederæ florẽ depaſcentiũ adhæreſcere: hoc enim de ciſtho ſiue lada, quod & ladani nomen indicat ab eadẽ herba deriuatũ, non autẽ de ciſſo, ſiue hedera Dioſcorides, Galenus, Paulus, et quicunq; de ladani genitura ſcripſerũt, uno conſenſu retulerũt. Quin
„ Plinius ipſe eodem in loco ita ſcribit: Sunt qui in Cypro her
„ bam ex qua id fiat ladam appellant: etenim illi ladanum uo
„ cant. Ac poſtea libro XXIIII, de eadem herba ac ladano nõ aliter ſcripſit, quàm ſupra cõmemorati uiri, hæc enim ſunt
„ eius uerba: Ledon appellatur herba ex qua ladanum fit in
„ Cypro, caprarum barbis adhæreſcens. Eſt igitur ciſthos uel lada ſiue ledon, non autem ciſſos, id eſt hedera, cuius flore depaſto ladanum hircorũ barbis adhæreſcit. Quod Plinius ipſe hoc in loco, libro ſcilicet XXIIII, planè cõfirmat, quã-uis libro XII uiſus ſit dubitaſſe, utrum eſſet hedera uel lada ex qua in Cypro ladanũ fieret: Cuius dubitationis originẽ inde emanaſſe crediderim, quod aliquando ex ciſtho, aliquando ex lada, quoniam utroq; nomine eadem herba indicatur, ladanum colligi apud diuerſos autores legiſſet. Ipſe tamen modus, quem Plinius inſinuat, quo pacto ladanum hircorum barbis adhæreſcat, facile oſtendit fruticem uel herbam, cui pingue illud inſideat humilem eſſe ac per terram ſe ſpargentẽ, non quẽadmodũ hedera per arbores ſe ab humo
„ attollentem, cum ita ſcribat: Deinde nebula ſole diſcuſſa in
„ puluerem madentibus uillis adhæreſcere: Neq; enim barbæ hircorum hederam depaſcentium, quæ ut nonnullis placet ideo hedera dicitur quia edita petat, nebula in puluerẽ ſole diſcuſſa maderent, niſi non ciſſum ſiue hederam, ſed chamæciſſum potius, hoc eſt, hederam humi repentem depaſcantur. Atqui quo pacto hoc etiam in Cypri Inſula fieri poſſit, in qua, ſi Theophraſto grauiſſimo autori credimus, nec hedera quidẽ naſcatur, ſiquidem Cypros Inſula ſit ad Aſiam pertinens,

pertinens,ut omnes Coſmographi cōſentiunt, nec Plinius ipſe diſſentit, qui etiam fruſtra ab Arpalo hederam in Aſia ſatam affirmat. Vtrum uero ſuis temporibus in eodem cœli tractu proueniret non aſſerere auſus,id tantū ſcripſit:hedera iam dicitur in Aſia naſci. Vnde luce clarius apparet, Pliniū in eundem errorem incidiſſe, in quem lapſus eſt Auicenna, cum in ſuo de ſimplicibus medicaminibus libro, herbam ex qua fit ladanū hederæ ſpeciem ſignificauit. In eodē XXIIII libro, Plinius cum poſt factam de hederis mentionem, de duobus quoq; ciſthi generibus ſcribit, ea uerba ſubiungit: ,ſub hijs maxime naſcitur hypociſthis. Ex quibus uidet̃ innuere ſub hijs quidem ciſthi generibus maxime naſci hypociſthidem,ſub hederis autem naſci etiam aliquando licet nō adeo frequenter: neq; enim eo in loco, aut alibi Plinius de alijs ciſthi generibus aliquid dixerat, ut id maxime ad eorū potius,quàm ad hederarum comparationem poſſet referri.

Poſſum ergo ſic colligere: hedera apud Plinium diuiditur in marem ac fœminam,utriuſq; flos ſimilis roſe ſylueſtri deſcribitur eodem autore,in Inſula Cypro hederæ flore deroſo ladanum hircorū barbis adhæreſcit, ſub hederis quoq; hypociſthidem naſci aliquando ſignificatur. Hæc autem omnia à nullo autore excepto Plinio de hederis ſcribuntur, aut ſenſu ipſo ſiue experientia cōprobantur, ſed de duobus ciſthi generibus planè traduntur,atq; uſu ipſo ita eſſe cognoſcuntur. Hæc igitur euidentiſſima ſunt argumenta Plinium eodē cum cæteris errore deuiaſſe,qui ciſthon à ciſſo,hoc eſt, ab hedera neſciuere ſecernere. Atq; hijs quidem,ut ego arbitror rationibus motus eſt autor libri,qui Cornucopia inſcribit̃,uir,ut apparet,in herbarū inueſtigatione nō indiligens, neq; omnino earū imperitus, ut de hederis tractans, ſcribat ciſthon à quibuſdā inter hederarū genera cōnumerari: hoc enim in Plinio eſt ita manifeſtū, ut de eo nulla dubitatio haberi *Perottus.*

beri poſſit. Sed quoniã in prouerbio dicitur, ſi cæcus cæcum ducat, ambo in foueã cadunt, exiſtimauit idem uir alioquin græcarum doctiſſimus literarum, ciſthon eſſe arbuſculam quandam à lada differentem, atq; ab illa ciſthum, ab hac ladanum, id eſt, pingue, quod utriuſq; plantæ folijs inſideat appellari, cum tamen Dioſcorides, Galenus, & Paulus eandẽ eſſe teſtentur ciſthon & ladam ſiue ledon, à qua id genus odoris quod ladanum dicitur nomen acceperit.

Neq; uero in eo tantum Plinius erraſſe uidetur, quoniã ut ſupra oſtendimus, res omnino diuerſas pro eiſdem accepit, ſed ob id etiam quod eaſdem ob nominũ uarietatem putauit eſſe diuerſas. Quanquã & eas quæ eodẽ nomine nuncupantur uarijs in locis tam uarie deſcripſerit, ut quãuis eædem eſſent, ipſum tamen differentes exiſtimaſſe iure quiſpiam poſſit arbitrari. *Glaſtum.* Glaſti ſimilis herbæ plantagini ſucco ſcribit Plinius libro XXII infici ueſtes, idq; ei herbæ nomen eſſe apud Gallos. Noſtro quoque æuo paucis mutatis literis guadum appellatur: At conſtat hanc eandem herbam à Græcis iſatidem uocari. Nam Dioſcorides ſcribit, iſatidis ſucco uti infectores lanarum, eandemq; herbam habere folium plantagini ſimile, atq; à Romanis glutam uel glaſtum nuncupari. At Plinius libro XX iſatidem tertium genus facit lactucæ ſponte naſcentis, quarto ſimili lapatio ſyluestri dicit uti infectores lanarũ. Quod etiam ipſum à Græcis iſatidem dici idem Plinius eo in loco facile indicat, quoniã eoſdem effectus quarto generi tribuit, quos Dioſcorides iſatidi aſſignat. Cum igitur Plinius nullam eodem in loco admonitionẽ adiecerit, eandem eſſe hanc iſatidem à Græcis uocatam, quã libro XXII à Gallis glaſton appellari docuerat, uidetur profecto ignoraſſe quam herbam Græci iſatidis nuncupatione ſignificarent: Alioqui ſicuti eaſdem uires in quarto genere lactucæ ſponte naſcentis ſcripſerat, quas

in iſatide

in iſatide Dioſcorides, ita eidem folia plantaginis, ſicuti in glaſto fecerat, deſignaſſet.

Quid quod etiã, niſi mẽda ſit codicis, quæ à Græcis dicatur iſatis, radiculã à Latinis uocari, ac folijs oleæ cõſtare ſcribitur eiuſdem Plinij libro XIX, ac poſtmodũ eandem radiculam non iſatim, ſed ſtruthion potius ab ijſdem Græcis appellari, eiuſdẽq; ramos tingẽtibus præparari, libro XXIIII inſinuat. Quænam igitur hæc erit nominũ ac rerum ipſarũ confuſio? ſi eadem herba aliquando glaſti, aliquando radiculæ, aliquando iſatis, aliquando ſtruthij nomine in Plinio legatur? & nunc oleæ, nunc plantaginis, nunc uero lapatij folio deſcribatur? Non ab re itaque uenerandus antiſtes Petrus Barotius epiſcopus Patauinus, quemadmodũ in omnium bonarum artium diſciplina eminentiſſimus, ita in hac quoque medicinæ parte neq; ipſis medicis inferior, herbarum notitiam noſtris temporibus penè impoſſibilem arbitratur: quoniam priſca earum nomina ſunt nobis ignota. In nulla uero tam manifeſta indicia ab antiquis tradita habemus, quin totidem ex aduerſo in contrariam poſſint auferre ſententiam, ſiue hæc aut tradendi, aut diſcendi herbarum ſcientiam difficultas inde habeat originem, quod uarijs anni temporibus herbæ faciem cum ætate commutent, ſiue quod earum colores atq; figuras non tam facile ſit homini deſcribere, quàm naturæ pingere atq; formare. Hinc illa autorum in eiſdem notificandis diſſenſio, hinc illa nominum ambiguitas, ut ferè maior pars medicorum neſciat quid ſtruthij, quod Arabes condiſi appellant, quid eupatorij, quid centaureæ maioris, quid alſines, quid oximirſines uocabulis antiqui autores ſignificare uoluerint: Qui uero ſeſe ſcire opinantur, illi etiam in maiori errore uerſentur. Nam cum ſeculum noſtrum ab Hippocrate, Dioſcoride. Galeno, atq; omni uetere medicina ad garrulas quaſdam,

Struthion.

Petrus Barotius.

Herbarum cognitio difficilima.

dam atq; ſophiſticas diſputationes declinauerit, multa nos latẽt, quæ ſi ueterũ libros ita legendos cẽſeremus, ſicuti Calculatores, Iacobos, Conciliatores, Plusquàmcõmentatores, reliquosq; huiuſcemodi autores, in quibus plurimum oſtentationis, minimum utilitatis, non ignoraremus. Neq; enim impendio arduum eſſet, ſi non omnia, ſaltem earum pleraq; cognoſcere, quæ adeo familiaria ſunt, ut non modo ad medicinam, ſed ad alios quoque uſus aliquando adhibeantur, quemadmodũ de oximirſine atque aretio ſumus indicaturi: Nam cum hæc, atque alia ſimilia nomina plurimum ſint ab illis, quibus hodie in ijſdem rebus ſignificãdis utimur differentia, hinc plerunque accidit ut cum eadem in ueterum libris lectitantur, aut medicamina peregrina, aut à communi uſu remotiſſima eſſe putentur, cum tamen nemo ſit qui illa in horto ſuo non habeat, ac non eiſdem frequentiſſime utatur, non ſine omni tamen periculo, cum quis eis aliter utitur quàm priſci medicinæ autores ſtatuerũt. Siquidem quid ipſi de huiuſmodi rebus ſenſerint coniectare non poſſumus, quarum nomina apud eoſdem uſitata ignorentur: tum uero maxime, ut diximus, aberratur, cum quiſpiã ſe noſſe exiſtimat quid aliquo nomine ab antiquis indicetur, quod tamen ſub alia ab eiſdem nuncupatione comprehenditur, quemadmodũ in eupatorio, centaurea maiore, argemonio, ac pleriſque alijs plantis contingit, pro quibus diuerſæ ab hijs, quas eiſdem uocabulis antiqui deſignarunt, quotidie à noſtræ ætatis medicis recipiuntur. Quibus tamen non adeo Plinius quàm Arabes autores, qui & ipſi alius aliter de eadem re tradiderunt, errandi occaſionem præſtiterunt.

Eupatorium. Auicenna ſcribit eupatorium habere folia canabis, florẽ nenufaris. Meſue idem eupatorium folijs centaureæ minoris, floribus ſubcitrinis, longitudinis paucæ conſtare. Serapio

pio folijs pentaphyli aut canabis, florem autem non expli/cat. Fortunatũ eſſe oporteat qui diuinare uoluerit, quisnã horum ueriora retulerit: ac quod medicus ille precabatur, qui medicinam ſorti commiſerat, dij ſua cuique remedia quibus illa extraherentur ſecundarent, itidem à nobis orandum, ut bona fortuna in uerum incidamus autorem. Bene tamen ſe res habet, quod ea de qua paulo ante loquebamur iſatis non eſt ſicuti eupatorium in medicina frequens: neque enim de ea minus quàm apud Plinium legitur uaria à noſtris traduntur, qui Arabes autores ſequuntur, quibusq; maxima ætate noſtra fides adhibetur in exponendis uocabulis, medicamina quæ in libris ueterum medicorum leguntur ſignificantibus. Hanc à Græcis iſatidem herbam appellatam Arabes Nil atque Nilegi appellant: Licet hoc & Simon Genuenſis, & autor Pandectarum, & Conciliator in expoſitionibus Dioſcoridis ignoraſſe uideantur. Nam Simon iſatidem nunc ſine h aſpiratione, nunc cum h aſpiratione ſcribit, & aliquando oſatim, aliquando iſatidem uocat. Siquidem in litera I refert Dioſcoridis de iſatide uerba, neque ut in alijs, quorum certiorem habet ſcientiam admonet, iſatidem eandem eſſe quæ Nil ſiue Nilegi ab Auicenna atque Serapione appellatur: quin Nil herbam Arabice dictam, neſme Græce, non autem iſatidem uocari affeuerat. Atqui facile erat aduertere, quod ea quæ de iſatide ſatiua & ſylueſtri à Dioſcoride ſcribuntur, eadem ferè omnia de Nil ſiue Nilegi à Serapione atq; Auicenna traduntur. Quanq; & hij ambo autores hanc herbã ipſam, quæ à Græcis iſatis diceretur, nõ ſatis nouiſſe uideantur, alioquin non ita uarij atq; ancipites in eadem referenda fuiſſent. Serapio quidem nigel ſuam, quam pro iſatide poſuit, quamuis ex ſententia Dioſcoridis eandem deſcribat, affert tamen & aliorum autorum *Nileg.*

 ſententias,

ſententias, quorum aliqui Nileg habere florem coriandri dixerunt, aliqui folio phaſeolorum conſtare: Quas quidē opiniones facile improbare potuiſſet, ſi herbam ipſam non tam ex aliorum ſcriptis, quàm ex ſeipſo cognitam atq; perſpectam habuiſſet.

Serapio granum indicũ. Idem Serapio plantam quæ Habnil, id eſt granum indicum gignit, ſcribit eſſe ſimilem plantæ leblb, id eſt inuoluolo ſiue uolubili, ut uocabulis utar apud medicos noſtros uſitatis, ac ramis præterea folijsq; uiridibus, flore in cuiuſq; folij radice purpureo conſtare, pluraq; alia eiuſdem plantæ addit indicia: quæ planè oſtendunt eam eſſe omnino ab iſatide differentem. Hinc ortus eſt Simonis error, qui de
" Nil in litera N ita ſcripſit: Nil arabice eſt indicum, quo
" panni tingũtur, & eſt ſuccus plantæ ſimilis uolubili, ſemen
" eius inter laxatiua ponitur. In quibus uerbis ſi Simon illud indicum innuat, de quo Dioſcorides, Galenus & Paulus tradiderunt, multiplex eſt mendacium: Neque enim indicum eſt herbæ ſuccus, uerũ, ut ſcribit Dioſcorides libro

Indicum. V, & Plinius quoq; idem retulit libro XXXV, indicum eſt duorum generum: Alterum, quod fit arundinum indicarũ ſpumæ adhæreſcente limo: alterũ ex purpuræ ſpuma in purpurarijs officinis cortinis innatante. Si uero ita indicum accipiat, ut nos uulgo uocare cõſueuimus ſuccum quendam herbæ, quæ à Græcis iſatis, à noſtris guadum, ut antea docuimus uocitatur, quod indicum dixerit herbæ ſuccum nõ ſanè à uero diſſentit: At quod ea herba ex qua is ſuccus exprimitur, qui indicum appellatur, ſit inuoluolo ſimilis, tam eſt in propatulo falſum, ut improbatione non egeat. Idem Simon in litera H refert ex ſententia THEODORI Priſciani, iſatim eſſe rubeam tinctorum. Poſtmodum in litera O dicit oſatim, ut Macer ſcribit, eſſe gratam tinctoribus herbam. Quæ dicta tam uaria non paruã fidem faciũt,

Theodorum iſtũ nuper erutũ à nobis paulo poſt publico donabimus.

ignoraſſe

ignoraſſe Simonem quid apud Græcos iſatis, & quid apud Arabes Nil ſignificaret. Quanquam in hoc poſtremo Simoni ſit ignoſcendum: Nam & Arabes ipſi de eadem Nil ſibi non conſtant, quemadmodum ex ſcriptis Serapionis probauimus. Auicenna quoq; quãuis uires potius ac proprietates plantarum enarrare, quàm earum effigies indicare ſtuduerit, cum tamen ipſe quoque de eadem iſatide tribus in locis ſub Nil uocabulo ſcribat, merito ſuſpicionem affert, ſe etiam titubaſſe, atq; ancipitẽ fuiſſe, quidnam eſſet iſatis: Nam in litera N eadem de Nil ſcribit quæ de iſatide Dioſcorides: quoniam eodem modo diuidit in ſatiuam atq; ſylueſtrẽ, atq; eaſdem ferè uires ac proprietates herbæ Nil tribuit, quas iſatidi Dioſcorides. Sed rurſus idem Auicenna in litera G ita ſcribit: ” Guaſmein eſt folium Nil. Et quædam alia ſubinfert, quæ in litera N de eodem folio declarauerat. Vnum tantummodo addit, quod capillos inficit: Non tamen in hijs neque à ſeipſo, neque à Dioſcoride multum Auicenna diſſentit, ob id tantum reprehendendus, quod fruſtra de eadem re in diuerſis literis ſcribat. At in eadem litera G plurimum à Dioſcoride, ac ueritate ipſa ” uidetur diſcrepare: de grano enim Nil ita ſcribit: Granũ ” Nil eſt cartamũ indum. Deinde multas proprietates ſubinfert, quæ nihil ad iſatidem pertinent, pro qua Nil ſiue nigel idem Auicenna in N litera retulerat. Meſue quoque hunc errorem animaduertens, ubi de cartamo ſcribit, dicit quoſdam falſò putaſſe cartamum eſſe granum Nil. Nec minor eſt apud autorem Pandectarum in eiſdem rebus nominibusq; colluuio: Nam & ipſe falſò ſcripſit, quod arabice nigel dicitur, neſme à Græcis appellari, à Latinis autem indicum. Et quamuis herbæ Nil, ſiue indico, omnes facultates ſubſcripſiſſet, quas Dioſcorides atq; Galenus, & Paulus iſatidi tribuunt, idem tamen alio in loco, uidelicet in li-

tera B, ſcribit oſatidem, uel potius iſatidem, ex borith græ
Saponaria. ce, arabice autem agiſdo, latine ſaponariam, uel herbam ful
lonum, omnibus hiſce nominibus eandem herbam nun-
cupari. Ex quibus uerbis uidetur innuere, iſatim, quam
ipſe uitioſe oſatim appellat, eſſe radiculã illam, cuius adeo
ſuccũ in purgandis lanis Plinius libro XIX extollit, niſi ꝙ
poſtmodum proprietates ſubſcribit, quæ non ſunt radiculæ
ſeu herbæ fullonum, ſed iſatidis potius, id eſt herbæ tincto-
Pandectarum rum propriæ. Quantum uero huic autori Pandectarũ cre-
autor indo- dere debeamus, uno eiuſdem uiri ignorantiæ argumento
ctus. recitato patebit. Docet Dioſcorides, ex folijs chameleæ cũ
duabus partibus abſinthij addito melle uel aqua fieri cata
potia, id eſt pillulas. Hic autem bonus uir, quicũꝗ fuerit
Catapotia. qui libros omnia mendacia continentes compoſuit, neſciẽs
catapotia apud antiquos ſignificare eas, quas nos uulgo pil
lulas appellamus, dixit docere Dioſcoridem fieri trociſcos
admixto abſinthio duplici menſura & una parte chameleæ
Cataputia. & cataputiæ, quaſi apud Dioſcoridem hoc uerbum catapo
tia non pillulas, ſed plantam potius, quæ uulgo cataputia di
citur, ſignificaret. Sed ne, dum aliorũ potius quàm Plinij er
rata perſequimur, uſꝗ ad faſtidium uolumen excreſcat, ad
propoſiti noſtri inſtitutum reuertamur.

Echios. Echios alterũ genus deſcribit Plinius eodem quo Dio-
ſcorides modo, lanugine ſpinoſa, & capitulis uiperis ſimi-
libus. Hanc eandem refert Dioſcorides libro IIII ab ali
quibus alcibiũ uocari. Plinius tamen libro XXVII quaſi
de alia re uerba faciẽs quàm de echi, quam libro XXVI cõ
Alcibium. „ tra ſerpentes bibi ex uino & aceto docuerat, ita ſcribit: Al-
„ cibium qualis eſſet herba apud autores non reperi, ſed radi
„ cem eius ac folia trita ad ſerpentis morſus imponi & bibi iu
„ bent. Sic Dioſcorides libro IIII echios radicem ac folia
è uino potari iubet cõtra eoſdem ſerpentes. Eſſe uero ean
dem

dem alcibion & echin, illud nõ tenue eſt argumentũ, quod neq; Dioſcorides, neq; Paulus de alcibio ſeorſum ſcripſerunt, ſed de echi tantummodo, quam alio uocabulo alcibiũ ſiue alcibiadion dici pariter retulerunt. Nicander etiam in Theriacis ſuis, id eſt, in eo libro, in quo remedia ſcribit contra animalia uenenata, eandem herbam alcibium & echin utroq; nomine nuncupat: atq; eiuſdem libri expoſitor, alcibium quidem ab inuentore, uel ut Demetrius inquit, ab Alcibio quodam, qui primus ex eadem herba remedium ſenſit, echin autem quoniam contra uiperarum ictus utiliter bibitur, ſcribit appellatam. Sed quoniã de theriacis facta eſt mentio, non poſſum me temperare, quin hoc in loco medicorum noſtrorum errorem patefaciam, qui nobile illud antidotum quod theriaca uocatur, non ἀπὸ τῶν θηρίων, id eſt feris, cõtra quorũ uenena exhibetur, aut quæ in eiuſdem compoſitione miſcentur, non ſunt autem aliæ quàm uiperæ, ſed à quodam ſerpente, qui proprio nomine tirus nuncupetur, quemq; omnino huic antidoto addere oporteat, nomen traxiſſe opinantur. Eundem autem ſerpentem ex Aegypto uſq; petunt: & qui fidem facere uolunt ſe omnia diligentiſſime conquiſiuiſſe quæ ad theriaces cõpoſitionẽ ſint neceſſaria, unà cũ alijs quæ eidẽ miſturæ adiunguntur, publice uiſendũ exponũt: ſed neq; ſerpentẽ illum norunt, quẽ huius antidoti inuentores theriacæ addi iuſſerunt, neq; pleraq; alia, quæ in eadẽ cõpoſitione iunguntur. Neq; enim tiri nomen in libris Arabum aliud ſignificat, quàm eam ſerpentis ſpeciem, quam Græci echidnam, nos uiperam appellamus: uidẽtur ſiquidem Arabes quod nomen eſt generis apud Græcos tribuiſſe ſpeciei: Nam uipera theriu, id eſt feræ ſpecies eſt. Arabes autẽ uiperã pro therio thiron, corrupto uocabulo, nominãt. Et qui à Galeno & Paulo trociſci ſiue paſtilli theriaci nuncupãtur, quoniã in ipſis theria, id eſt uiperæ,

Theriaca

Tirus uipera eſt.

uiperæ, quæ è genere ferarũ ſunt cõmiſcẽtur, ab Auicẽna in deſcriptione theriaces Andromachi trociſci tiri appellãtur. Nihil uero aliud in libris Arabũ ſignificare tiron quàm uiperã uel eo potiſſimũ argumento probatur, quod quæcũq; Serapio de tiri carne cõſcripſit, & quonã modo pro uſu medicinæ paretur, & quoſnam præſtet effectus, hæc omnia à Dioſcoride, Galeno ac Paulo de uipera ſerpente ſcribuntur: quorum etiam autorum, Dioſcoridis præſertim atque Galeni, idem Serapio in huius ſerpentis uſu affert teſtimonia. Atqui neq; tirus, neq; aliud pro tiro ſerpentis nomen præter echidnam, id eſt uiperam, uſquã in Galeno aut Dioſcoride legitur. Conſtantinus autẽ, qui medicinam in Arabum libris edidicit, ſigna morſus tiri, atq; ad eundem remedia non alia quàm Dioſcorides in echidna, id eſt uipera retulit. * Scribit Plinius libro IX, pilo carentium duo tantũ animal generare delphinum & uiperam: hoc idem de tiro legitur in libris Ariſtotelis de animalibus ex arabica in linguam latinam translatis. Pudet me opinionem tam uanã quæ ſeipſam refellit, pluribus argumentis improbare. Neq; ſatis mirari poſſum, multos ætate noſtra medicos celeberrimos hæc uaria in diuerſis linguis interpretamenta parum diligenter intuentes, cum aliquando tirum, aliquando uiperam in medicorum libris lectitarent, non nominum tantum, ſed animalium quoq; diuerſitatem eſſe exiſtimantes, alios credidiſſe trociſcos è uipera, alios è tiro, tirumq; eſſe peregrinum ſerpentem, quem ad theriaces compoſitionẽ ex Syria uſque quærere oporteret. Vtinam tiri, id eſt uiperæ, quæ uulgo à quibuſdam maraſſi, à quibuſdam ſcorzones appellantur, in Italia non naſcerentur. Neq; enim dolendum eſſet nos eo carere ſerpente, quo etſi aliquando ad hominum ſalutem uti poſſimus, ſæpius tamen eſt ſuo ueneno noxius quàm remedio ſalutaris. Huius tamen erroris præcipuus

cipuus, ut mihi uidetur, autor fuit Auicenna, qui cum uarias theriaces compoſitiones ſcribat, eoſdem trociſcos qui in eadem theriaca miſcentur, aliquando trociſcos è uiperis, aliquando trociſcos tiri nominat. Atqui idem trociſci, in quibus uiperæ ponuntur, non alia ratione trociſci theriaci à Græcis appellantur, niſi quoniam theria, id eſt uiperæ, quæ ex ferorum animalium genere ſunt, eiſdem trociſcis adiunguntur. Durat tamen hæc, ut dixi, perſuaſio apud noſtros, tirum ſerpentem alium eſſe à uiperis, qui quoniam apud Aegyptios tantũmodo reperiatur, nõ aliunde quàm ex Memphi optimam ad nos theriacam apportari arbitrantur. Gentilis etiam maximæ æuo noſtro autoritatis medicus, in expoſitionibus ſuis in quintum Auicennæ librum, uiperas, ex quibus docet Auicẽna fieri trociſcos, exiſtimat non eſſe id ſerpentis genus, de quo Nicander, ut Galenus etiam teſtatur, elegantiſſimo carmine græco in hanc ſententiam ſcribit, quam nos ut potuimus in latinam uertimus linguam:

Vipera ſcæua caput lætali dente mariti
Mordicus abſcindit, ſed nata è ſemine proles
Viſcera dilaniat matris, lucemq́ꝫ requirit:
Sic patris interitum ſub primo ulciſcitur ortu.

» Hæc autẽ ſunt Gentilis loco quem diximus uerba: Vt
» apparet uipera ſumitur pro communibus ſerpentibus, non
» pro illis quæ caput maſculi in ſpecie ſua præſcindunt quan-
» do coit cum ea, unde filij facientes matris uindictã eas ſcin-
» dunt. Sed quod hoc ipſum ſerpentis genus, de quo ſcribit Nicander, ac non cõmunes ſerpentes, ut opinatur Gentilis, in theriaca miſcere oporteat, docet Galenus in ſuo de theriaca ad Piſonem libro, in quo de uipera, quæ ponitur in
» theriaca, ita ex Nicandri ſententia refert: Hoc autem ani-
» mal quod uipera dicitur, habet præ omnibus alijs caput ad

d perniciem

„ perniciem idoneum: Ferunt enim ipſam ore aperto ſemen
„ maris excipere, quo deinde ſuſcepto eiuſdem caput abſcin
„ dit, talis eſt uiperarum exitialis complexus. Demũ ex ſe-
„ mine geniti catuli quodam naturæ inſtinctu uterum matris
„ abrodunt, atque erumpunt in lucem mortem patris uindi-
„ cantes. Hæc uero etſi non ſcribantur ab Auicenna de ui-
peris, multa tamen alia de eiſdem exponit, quæ etiam Galenus in eo quem diximus de theriaca ad Piſonem libro de echidnis, id eſt uiperis refert. Nam ea quã notat Auicenna inter marem ac fœminam ex numero dentium differentia, in eodem libro ſcribitur à Galeno inter echin & echidnam, id eſt, inter uiperam marem ac fœminam, adeo ut nulla dubitatio relinquatur Auicennæ, non communes quoſdam, ſed proprij generis ſerpentes, quemadmodum & Galenũ in compoſitione theriaces miſceri uoluiſſe: Licet eoſdem ſerpentes aliquando tiros, aliquando uiperas nominãs plurimis errandi dederit occaſionem. Sed & alij non pauci præter hunc de tiro & uipera in Auicenna, atque eius expoſitore Gentile leguntur errores in eiuſdem theriaces deſcriptione. Nam cum idem Auicenna primam Andromachi compoſitionem maxime probet, adeo ut nihil ei aut addendum, aut ſubtrahendum, aut omnino immutandum exiſtimet, eandẽ tamen in multis à uera Andromachi deſcriptione differentẽ, quinto ſui uoluminis libro notauit: bis enim in eadem centauream repetit, & pentaphylon prætermittit, quod tamen ab Andromacho inſeritur. Centauream uero pro pentaphylo eſſe ab Auicenna ſcriptã facile eſt animaduertere. Paulus enim, quem maxime ſecutus fuiſſe uidetur Auicẽna, cum Andromachi compoſitionẽ recitat, in quadam eiuſdem particula ita ſcribit: Smyrnes, croci, zinziberis, rupontici, pentaphyli, calamenti, praſij, petroſelini, ſtichados, & reliqua. Eundem ordinẽ imitans Auicenna ita

Auicennæ error de centaurea & pentaphylo.

na ita notauit: myrrhæ, croci, zinziberis, reubarbari, centau reæ, calamenti montani, praſij, petroſelini, ſtichados. Qui lu cidius poſſit oſtendi, centauream pro pentaphylo poſitam? cum præſertim eandem centauream in eadem theriaces de ſcriptione ponat Auicenna, atq; in hac totius compoſitio nis particula omnia quadrent in Paulo & Auicenna, præ ter centauream, pro qua pentaphylon in Paulo atq; Andro macho legitur? Quod etiã animaduertit Gentilis, qui cum uideret centauream bis in Auicennæ deſcriptione poſitam, & prætermiſſum pentaphylon, non temere centaureã pro pentaphylo ſcriptam iudicauit. Quod uero pro rupontico Auicenna reubarbarum ſcribit, eadem qua Andromachus Paulusq; menſura, non eſt admodum admiratione di gnum. Quam enim radicem Græci ruponticũ uocant, ean dem Arabes reubarbarum. Eſt uero longe diuerſa ab ea, quam nos uulgo reuponticum appellamus, quæ non ut prior in hijs quæ ſupra pontum regionibus naſcitur, unde etiam nomen ſortita uidetur: Sed & in Italia, & in pluribus alijs prouenit locis. Hanc tamen noſtri temporis medici pro reubarbaro, id eſt, ea radice quæ à Græcis rupon ticum appellatur, geminato pondere ad eoſdem adhibent uſus. Quod ſi interrogentur, ubi apud Dioſcoridem aut Galenum, aut etiam Serapionem, atque Auicennam de hac eadem radice, quæ eſt tantum calore reubarbaro ſimilis, figura uero atque natura, ac ſolo in quo naſcitur plurimum differens, aliquid legerint, tam reſpon dere quid ſciuerint, quàm de re ab omnibus penè ætate noſtra ignorata, quam tamen nos aliquando ſumus indicaturi: Hic enim non omnia docere, ſed plures tantummodo errores aperire, atque homines admonere ſtatuimus, ne tam temere atque inconſulte eis medicaminibus utantur: Quorum cum nullam ex probatiſſimis au

Rupontꝇcum. *Reuponticũ.* *Reubarbarũ.*

toribus habeant ſcientiam, neque ueram etiam atque ſecu ram tenere poſſint experientiam: Miror tamen Gentilem nihil de hac uarietate nominum in Andromacho atq; Aui cenna dubitaſſe, cum tamen idem Gentilis in hijs ipſis An dromachi atque Auicennæ deſcriptionibus comparandis tam diligens haberi uoluerit, ut notandum cenſuerit mace donicum ab Andromacho in theriaces deſcriptione poſitũ ab Auicenna autem prætermiſſum. Viſus eſt enim exiſti maſſe Gentilis id quod plures, ne dicam omnes, etiã æuo

Petroſelinon. noſtro medici opinantur, petroſelinon eſſe id herbæ genus, quod paſſim naſcitur in hortis, ac uulgo etiam petroſelinon

Macedonicũ. nuncupatur: ſic etiam macedonicũ eam apij ſpeciem, quã aliqui uulgo macerones appellant, putaſſe idem Gentilis apparet. Qua in re facile oſtendit uulgarem ſe potius quan dam habuiſſe herbarum notitiam, quàm eam quam Dio ſcorides atq; Galenus, ac reliqui ueteres medicinæ autores ſuis in libris poſteris reliquerunt. Eſt enim petroſelinon, ut III libro ſcribit Dioſcorides, ſemen ſimile ammi, quod non ubique prouenit, ſed in Macedonia in montiũ gigni tur præcipitijs: unde & à loco, & à patria in qua naſcitur,

Petroſelinon macedonicũ. petroſelinon Macedonicum dicitur. Galenus quoque de hoc eodem in ſuo de theriaca ad Pamphilianũ libro ita ſcri

„ bit: Omnes igitur affirmarunt irim eſſe optimam, quæ in
„ Illyria naſcitur, petroſelinon autem macedonicum, aſphal
„ tum uero iudaicum. Nihil igitur Auicenna ex rebus quæ in theriaces cõpoſitione miſcẽtur hac quidem ratione præ termiſit, quoniam petroſelino macedonicum non adiecit, ſed patriam tantum in qua naſceretur omiſit. Illud uero dif ficilioris eſt in Auicenna excuſationis, quomodo ſagape

Sagapenos. non in ſua deſcriptione tacuerit, quod tamen cum alijs ab Andromacho iungitur. Atqui ipſe Auicenna cum uariari menſuras medicaminum in diuerſis deſcriptionibus inſi nuat,

nuat, eandem uarietatem non minus in ſagapeno, ſiue ut
ipſe ſcribit ſerapino, quàm in caſtoreo accidiſſe confirmat.
Neque dici poteſt ſub appellatione Bezaard ſerapinum in-
telligi. Nam paulo inferius Auicenna eo nomine galbanũ
ſignificari demonſtrat, quod tamen galbanum in ſecunda *Galbanum.*
theriaces deſcriptione connumeratur ab eodem Auicenna
inter ſex medicamina, quibus ſecũda deſcriptio ſuperabun
dat à prima, adeo omnia in Auicenna ſunt dubitationis ple
na. Nam & in prima deſcriptione bdelium ſubalbidum ab
Auicenna ponitur, de quo nulla fit neq; ab Andromacho, *Bdelium.*
neque à Galeno aut Paulo, Andromachi compoſitionẽ re-
ferentibus, mentio. At ſi ordinem Pauli, quem Auicenna
imitari uidetur, diligenter attendimus, pro galbano bdeliũ
ſubalbidũ, pro ſagapeno bezaard ab Auicenna ſcriptum re-
peritur. Paulus ſiquidẽ in una eiuſdem cõpoſitionis parti-
" cula ita ſcribit: Seminis dauci galbani, ſagapeni, aſphalti,
" opoponacis, caſtorei, centaureæ, clematidis ana. ʒ. II. Apud
Auicennam autem ita legitur: Dauci, bdelij ſubalbidi ana.
aureos IIII. Bezaard, aſphalti, opoponacis, centaureæ mi-
noris, ariſtolochiæ rotundæ omnium aureos Iſ. Facile eſt
intueri in hac theriaces portione, pro galbano, quod in Pau
lo ſemen dauci ſtatim ſubſequitur, poſitũ eſſe ab Auicẽna
bdelium ſubalbidum: quod ut diximus, Andromachus,
Galenus & Paulus omnino prætermittunt. Pro ſagapeno
autem in eodem ordine ſcribi ab Auicenna bezaard, pro ari
ſtolochia autem clematide ariſtolochiam rotundam: & ca-
ſtoreum, quod ab Andromacho in theriaces compoſitione
ponitur, ab Auicenna in eiuſdẽ antidoti deſcriptione præ-
termittitur: aut ſi poſtea ſubiungitur, cum eiuſdem pondus
uariari in diuerſis deſcriptionibus admonet, quî tueri pote
terimus Auicennam, ne in numero medicaminum, ex qui-
bus tota theriaces miſtura conficitur, erraſſe uideatur. Erũt

enim caſtoreo adiecto ſexaginta quinque, non autem ſexaginta quatuor, quem numerum Auicenna in prima deſcriptione notauit. De quo etiam numero ſcrupulus nõ latuit Gentilem, adeo ut in Auicennæ deſcriptione ſuperfluere exiſtimet ſeminis ſiſeleos, cum ſtatim antea ſiſeleos ſcribatur, quod idem eſſe Gentilis arbitratur. Aut ſi Pauli contextum inſpicimus, quem ut ſupra diximus, in deſcribenda Andromachi theriaca ſequitur Auicẽna, pro thlaſpeos uocabulo uidetur in Auicenna ſcriptum eſſe ſiſeleos. Nam in Paulo ita ea particula legitur: Storacis, ſeminis apij, ſiſeleos, thlaſpeos, ameos, chamedreos, chamepitheos, hipociſtidos. In Auicenna autem hæc eadem particula ita ſe habet: Storacis liquidæ, ſeminis apij, ſiſeleos, ſeminis ſiſeleos, ameos, chamedreos, ſucci hipoquiſtidos. In hac medicaminum connumeratione non differt Auicenna à Paulo, niſi quod pro nomine thlaſpeos, ut diximus, ſcribitur in Auicenna ſiſeleos. Hanc autem eandem thlaſpin Auicenna in deſcriptione antidoti, quod mithridatum appellatur, nominat alſeis, & exponit quod eſt naſturtium babylonicum. Nam ſi quis eiuſdem antidoti in Auicenna deſcriptionem Pauli deſcriptioni comparet, non dubitabit pro thlaſpi alſeis ab Auicenna cum reliquis medicaminibus idem antidotum componentibus connumerari.

Neque uero mirandũ eſt de hac thlaſpeos in ſiſeleos aut alſeis apud Auicennam tranſuerſione, ne dicam peruerſione, nam & trociſci hedichroi, qui in eadem theriaces compoſitione iunguntur, corrupto uocabulo trociſci aldaracaron ab Auicenna appellantur, ab Aliabate autem & Nicolao, ut teſtatur etiam Gentilis, trociſci diacorali, deprauato itidem hediochroi uocabulo in diacorali. Neque ſanè de uerborum momentis cura eſſet habenda hijs quibus tantarum rerum inueſtigatio proponitur, niſi ex nominũ igno

ſtantia maximus ſæpe in rebus ipſis error accideret: Nam Ni colaus quē diximus, cui ſumma atq; præcipua ætate noſtra in deſcribendis medicaminum compoſitionibus fides adhi betur, hac forſitan uocabuli deprauatione deceptus, pro dar ſiſaan, quod in eorundem trociſcorum deſcriptione legitur apud Arabes, ac pro aſcalato, quod idem eſt apud Græcos quod apud Arabes, darſiſaan ponit coralos: Sed longe alia res eſt à coralis, id quod græce aſpalathus, arabice darſiſaan dicitur. Nam ut primo libro ſcribit Dioſcorides, aſpalathus eſt planta quæ in Syria & Rhodo naſcitur, qua unguentarij ad ſpiſanda unguenta utūtur, uiresq; habet excalefaciendi, ac parūper aſtringendi: probatur maxime grauis ſubrubens, aut in purpurā uergens detracto cortice, denſa, guſtu amara, & reliqua. Nonnulli tamen falſò putarunt aſpalathon eſſe malum punicum ſylueſtre, atq; eius radice pro aſpalatho utendum cenſuerunt: cuius ſententiæ etiam Serapio fuiſſe uidetur, ut titulus indicat eius partis, in qua de darſiſaan ſcribit. Aliqui radicem ſpinæ Indæ, ut Auicenna refert, qui etiam pro eodem ponit ſemen aliembut, id eſt, ſemen xilocaractæ. Aliqui, ut ſcribit Gentilis, exiſtimarunt eſſe ſpinam albam, aliqui cinamomum, tanta eſt autorum in hac planta diſſenſio, ut neque quid ea ſit, neq; quid eius loco accipi oporteat ex illorum ſcriptis ſatis conſtet: Nam & Galenus ac Paulus, quibus in hac parte magis quàm Auicennæ crediderim, pro aſpalatho non ſemen xilocaractæ, ſed lygi, id eius arboris, quam uulgo Agnum caſtum appellamus, recipi in ſuis Antibalomenis aſſeruerunt. In eorundem trociſcorum edicroi, ſiue aldaracaron deſcriptione pro amaraco ſcribitur in Auicenna emeruche, & ipſe idem Auicenna exponit, quod eſt alacoen alba, ignotum ſcilicet per ignotius, ut dici ſolet. Hanc enim Alacoēn albam aliqui Camomillam albam, aliqui

Darſiſaan *Aſpalathus.* *Ligus arbor* *Agnus caſtus.* *Amaracus* *Alacoēn alba.*

aliqui matricariam, aliqui cotulam, ut Gentilis teſtatur, eſſe arbitrētur. Quicquid uero ſit alacoēn alba certum eſt amaracum, pro qua emeruche legitur in Auicenna, nihil eorū ſignificare quod de alacoē alba à diuerſis autoribus exponitur. Eſt enim amaracus herba odorata, quæ alio nomine ſampſycus appellatur, aut eidē ſampſyco ſimillima. Nam & Dioſcorides libro tertio ſampſycum à Ciſſicenis ac Siculis alio nomine amaracum dici teſtatur, & idem plures alij, in quorum etiam numero eſt Plinius, confirmant. Apud eundem Auicennam in prima theriaces deſcriptione legitur ſceæ montanæ, exponitur autem à Gentile quod ſit ſticados uel abſinthium: ſed ſticados hoc in loco ſignificare non poteſt: nam id ſub propria appellatione ponitur ſupra: neque etiam abſinthium, quoniam de abſinthio in Andromachi theriaca à nullo fit mentio. In prima etiam quā ſcribit Auicenna eiuſdem theriaces compoſitione legitur ſcor-
Scordion. dion, in ſecunda autem pro eadem ſcordio ſcribitur allium ſylueſtre. Hinc error uulgatiſſimus emanauit, ut quoniam ſcorodon ſignificat apud Græcos allium, pro ſcordio alliū ſylueſtre non in theriaca ſolum, ſed in pluribus alijs compoſitionibus accipiant. Sed aliud eſt ſcorodon agrion, id eſt, allium ſylueſtre, aliud ſcordion herba, quæ, ut ſcribit libro III Dioſcorides, folijs triſaginis conſtat, eſtꝙ præcipui cōtra uenena ac ſerpentum ictus remedij. Vnde non ab re & theriacæ, & pleriſꝙ alijs antidotis admiſcetur: De hac eadē herba Galenus in ſuo de theriaca ad Pamphilianum, & de antidotis libro in hanc ſcribit ſententiam: Scordion optimum affertur ex Creta, quanquam neꝙ improbandum in alijs gentibus reperitur: Scriptum uero de eo à grauiſſimis medicinæ autoribus, quod cum corpora eorum, qui in prælio ceciderant, diu inſepulta iacere contigiſſet, quæcunque ſors tulit ut ſupra ſcordium iacerent, multo minus quàm

reliqua

reliqua ſenſiſſe putredinem, atque eas præſertim ex toto corpore partes, quas ipſius herbæ tactus defendit: Vnde creditum eſt eandem contra animaliū uenena, ac peſtifera medicamenta, quæ uim habent putrefaciendi, auxiliari. Hanc pariter herbam idem Galenus libro de ſimplicibus medicaminibus nono, inter cæteras quæ putrefactionibus aduerſantur, præcipue commendari teſtatur. Quod ſi, ut ſcribit Galenus in ſuo de theriaca ad Pamphilianum libro, unius medicaminis adulterati uitium poteſt totam theriaces compoſitionem corrumpere, quî nos ſperare poſſimus eandem mixturam optime confici, ubi maxima pars ſimpliciū medicaminum, quæ in ipſa iunguntur ignoretur? niſi forte arbitramur Arabes aut Aegyptios nunc eſſe quàm unquam fuerit Auicenna doctiores, apud quos conſtat omne philoſophiæ ac medicinæ ſtudium iam pridem ſui, ut fertur, Mahometi præcepto aboleuiſſe. Illud potius minus mirari oportet, cū neq; apud nos, nec apud illos huius antidoti certa habeatur ſcientia, theriacam noſtris temporibus non eos præſtare effectus, quos de eadem ueteres medici pollicentur. Sed ne ſcribendi prolixitas tædiū legentibus pariat, ad id unde digreſſi ſumus, hoc eſt ad Pliniū ipſum reuertamur.

Mahometus aboleuit ſtudia ſuorum.

Centunculum.

Centunculum ſcribit Plinius libro XXIIII uocari ab Italis herbam roſtratis folijs ad ſimilitudinem capitis penularum iacentem in aruis, eandem autem à Græcis clematidem appellari: eius præterea egregium effectum ad ſiſtendam aluum in uino auſtero teſtatur. At Dioſcorides libro III non clematidem à Græcis nuncupatam, ſed gnaphaliū potius ſcribit à Romanis centunculum dici: atque eundem ferè in gnaphalio refert effectum, quem in centunculo Plinius: nam eius folia in uino auſtero pota dyſentericis prodeſſe confirmat, quod idem Plinius libro XXVII de gnaphalio ſcribens pariter aſſerit. Dioſcorides præterea, qui

e omnes

omnes clematidis ſpecies diligenter atq; accurate conſcri-pſit, nullam tamen hoc nomine à Græcis inſinuat uocitari, qualem deſignat Plinius roſtratis folijs ad ſimilitudinē capitis penularum in aruis iacentem.

Idem Plinius eodem libro XXIIII, atque eodem in loco ubi centunculum nominat, laginem quoque inter clematidas connumerat, quam libro XXII laſinem nominauit. *Laſine.* De laſine ſiquidem libro XXII ita ſcribit: „ Salutaris „ eſt phtiſim patientibus. At libro XXIIII de lagine ita: „ Phtiſicos iuuat cum melle. Item de laſine: Mulieribus „ lactis ubertatem facit. De lagine ſimiliter: Lactis uberta„ tem facit. De laſine quoq;: Infantium capiti illita nutrit „ capillum, tenacioremq; eius cutē facit. De lagine pariter: „ Et infantibus illita capillum alit. Vtranq; uero & laſinē & laginem in cibis placere, & uenerem ſtimulare teſtatur. Quorum uicinitas nominum & pares propemodum effectus, argumēto eſſe poſſint, uel laſinen, uel laginen in utroque libro eſſe legendum, atq; eandem plantam pro diuerſis bis fruſtra à Plinio repetitam. Eandem præterea laginē ſcribit Plinius ab aliquibus echiten uocari, & tenue ſcamoniū, quod dictum me ſuſpicari facit, ne laginem & echiten pro elxine & euſine, codicis forſitan errore, ſcribatur. Neque enim agnoſcitur planta, quæ uerius tenue ſcamonium dici poſſit, quàm ea quam Græci alijs uocabulis & elxinen, & euſinem, & ciſſampelon etiā appellant: habent hæc omnes ſcamonij notas: Libro ſiquidē quarto ſcribit Dioſcorides, elxinen habere folia hederæ ſimilia. At eiuſdem hederæ folijs & elxines pariter ſcamoniū libro eodem ab eodem Dioſcoride ſcribitur. Elxine quoq; florem fert candidum, calathi figura, & plurimo lacte manat, & aluū ciet ſicuti ſcamonium. Hanc eandē elxinen Plinius, niſi fallor, libro XXI conuoluolum appellat, ob id quod, ut etiam de elxine ſcri- *Conuoluolum.*

bit

bit Dioſcorides, omnibus in quas inciderit plantis circun-uoluitur. Eiuſdem florem ſcribit Plinius eſſe rudimentum naturæ lilia facere condiſcentis, in quo flore plurimi decipi-untur literatores, qui Simonis Genuenſis autoritate freti, exiſtimant eundem florem eſſe liguſtrũ, de quo Virgilius: *Liguſtrum.*

Alba liguſtra cadunt:

Cum tamen liguſtrum ſit arbuſcula, quæ quidem flores al bos profert, ſed plurimum à conuoluoli flore differentes. Eadem arbuſcula hodie quoq; in aliquibus Italiæ locis ab incolis laguſtrũ pro liguſtro corrupto nomine dicitur. Au dio etiam à pleriſq; caprifolium appellari, quoniam eius fo lio capræ præcipue ueſcantur. Non longe huic diſſimilis in Aſia naſcitur, quæ à Græcis cypros, ab Arabibus alcana uo catur. Minus uero mirandum ſit, Plinium hominem quan tum negocijs ciuilibus deditum, tantum ab omni medicinæ exercitatione remotũ, in hac fruticum ac herbarum contem platione aliquando ceſpitaſſe, quando & Auicenna ipſe, quem ſi uere eum, quem illi omnium ferè ætatis noſtræ me-dicorum tribuit conſenſus, in medicina principatũ merea tur, non ſolum ſcriptis, ſed rerum quoq; experimentis atq; operibus uere medicũ fuiſſe oportuerit, tam in eiſdẽ rebus ad uſum medicinæ neceſſarijs uidetur fuiſſe implicitus atq; perplexus, ut hãc ipſam elxinem ſiue ciſſampelon, quæ lati-ne conuoluolũ dici poteſt, & alſinen, quã ſcribit Dioſcori des auriculã muris à Romanis nuncupari, & aliã quã Græci proprius myoſotida, id eſt, auriculã muris appellãt, & ana-galiden, quatuor ſcilicet herbas & natura & figura plurimũ differẽtes, ſub unius auriculæ muris appellatione cõfunde-ret. Qđ ſi qs pro Auicẽna obijciat, potuiſſe eũ & alſinen, & eã quæ ꝑprie auricula muris dicitur, & anagaliden, has tr ìs omnes herbas auriculæ muris nomine nuncupare, quoniã æque omnes folijs muſculorũ auribus ſimilibus cõſtãt: hoc

Cypros. *Alcana.*

tamen de conuoluolo, cuius folia ſunt hederæ folijs ſimilia nequaquam dici potuerit. Cur enim poſtmodum Auicenna ſeorſim de anagalide ſub proprio nomine tractauit, cuius antea proprietates in auricula muris aſſignauerat? Cur etiam eiuſdem proprietatibus alias cõmiſcendas duxit, quæ ſunt eius herbæ, quæ proprie muris auricula uocatur, non autem anagalidis peculiares. Sed ne uideamur Auicennã per calumniã falſò reprehẽdere, eiuſdẽ Auicennæ uerba ex ſecundo ipſius de ſimplicibus medicaminibus libro in mediũ afferemus. Auricula muris, inquit, eſt herba, cuius uirtus ſecundum Galenũ propinqua eſt uirtuti herbæ qua uitrum abſtergitur. Hic Auicenna alſinem ſine dubio innuit, quam Dioſcorides atq; Galenus teſtantur habere ſimiles uires elxinæ, id eſt parietariæ, ſiue herbæ qua uaſa uitrea abſterguntur. Deinde ſubiungit Auicenna: Et hoc nomen abſolutum eſt duabus herbis, quarum una eſt quã nominat Galenus, & odoratur ex ea odor maluæ, & non habet duritiem. Hæc quidem Auicennæ dicta uera ſunt de eadem alſine, cuius mentionem facit Galenus libro VI, quanquam nihil de tali odore retulerit. Quod uero demũ addit Auicenna, quod altera quam nominauit Dioſcorides, ſit ſimilis uolubili, niſi quia minora habet folia, omnino falſum eſt; hoc enim Dioſcorides ſcribit de elxine, quæ & ciſſampelos dicitur, quod habeat folia hederæ ſimilia, minora tamen. Auicenna ſiquidem ab effectu hederam uolubilem nonnunquam appellat, ſicuti eadem ratione hæc ipſa planta, quæ apud Græcos elxine & ciſſampelos dicitur, latine conuoluolum appellatur. Sed quænam conuoluolo cum alſine, ſiue auricula muris in folijs, aut flore, poteſtatibusúe ſocietas? quamuis tenuis quædam in nomine tantũ apud Græcos ſimilitudo reperiatur: Nam auricula muris alſine, conuoluolum autem ab eiſdem Græcis elxine uocatur.

Auricula muris. *Anagalis.* *Alſine.* *Ciſſampelos.* *Conuoluolum*

tur: quæ ſanè uicinitas nominis decepit Auicennã, qui poſt‐modum ſerpentes auibus, & tigribus urſos geminare uide‐tur, hoc eſt, res omnino differentes in una deſignare, cum conuoluoli effigiem atq; anagalidis pariter pingit: ita enim » poſt uerba paulo ante ſcripta ſubiungit: Et eſt herba ex‐ » panſa ſuper ſuperficiem terræ, paruos habẽs ſtipites, dome » ſtica, bona, ſine odore, & non habet ſaporem fortem, azu » linos habens flores, cuius ſemen ſemini coriandri aſſimila‐ » tur. Hæc omnia Auicennæ uerba indicant alterum genus anagalidis, quod florem profert cœruleum, & fœmina dici‐tur, ſicuti etiã effectus anagalidis proprij ab Auicenna ſub‐iuncti manifeſtiſſime oſtendunt. Quos ut antea ſcripſimus cum ſeorſim de utroq; anagalidis genere ſub proprio nomi ne tractat ipſe Auicenna ſubſcribit: addit tamen & aliã quæ non eſt anagalidis, ex ſententia cuiuſdam Muſaich, faculta tem: ſcilicet quod iuuamentum eius eſt iuuamentum abſin thij. Hoc autem non de anagalide, ſed ea herba quæ pro‐prie myoſotis, id eſt auricula muris à Græcis appellatur, dif fertq; ab alſine & utraque ſpecie anagalidis. Legitur apud Paulum, qui eam ad occidendos adhibent uermes. Ex qui‐bus omnibus colligitur uerum id eſſe quod diximus, Aui cennam maiori errore quàm Plinium, qui res eaſdem tan‐quam diuerſas expoſuit, herbarum natura, ac figura diffe rentium proprietates ac uires in uno, ut dicitur, capitulo miſcuiſſe.

Auicenna ſerpentes auibus geminat.

Myoſotis.

Sed non eſt nunc nobis cum Auicenna ſed cum Plinio negocium, quare ad ipſum reuertamur. Hic libro XXV de arctio, quãuis echion errore codicis, ut arbitror, legatur, » ita ſcribit: Arction quidam perſonatiam uocant, cuius fo » lio nullum eſt latius, grandes lappas ferentem: huius radicẽ » decoctam ex aceto dant potui. De eadem perſonatia non » multos infra uerſus Plinius ita ſcribit: Perſonatia quã ne‐

Arction

Perſonatia.

mo ignorat. Licet autem & hic pro perſonatia perſolata uitioſe ſcribatur, tamen quod ſequitur probat perſonatiam eſſe legẽdum, ita enim ſubiungit: Græci uero arction uocant, folia habet maiora etiam cucurbitis, & hirſutiora, nigrioraq́, & craſſiora, radicem albam & grandem, hæc ex uino bibitur denariorum duorum pondere. Videtur profecto Plinius duo arctij genera putauiſſe, quorum utrunque perſonatia diceretur, alterumq́ biberetur contra ſerpentes ex aceto, alterum ex uino. Attamen & Dioſcorides & Galenus, ac Paulus de uno tantummodo arctio proſopite, id eſt, perſonatia ſcripſerunt. Eſſe uero idem arction, ſiue eandem perſonatiam, quam primo & ſecũdo loco deſcribit Plinius, eiuſdem Plinij uerba apertiſſime oſtendunt: nam de prima ita ſcribit: Quidam arction perſonatiam uocant, cuius folio nullum eſt latius, grandes lappas ferentẽ. Hic autem procul dubio Plinius innuit illã quæ à noſtris tum bardana, tum lappa maior appellatur: Quam ideo ueteres perſonatiam dixerunt, quoniam hac propter amplitudinẽ foliorum ad perſonatos faciendos utebantur. Hanc uero eandẽ eadem ratione Dioſcorides, Galenus ac Paulus proſopiten, id eſt perſonatiam nuncuparunt, ac folijs cucurbitæ, nigrioribus tamen atq́ hirſutioribus, cõſtare tradiderũt.

Bardana.

Chamædaphne.

Plinius libro XV Chamædaphnẽ ita deſcribit: Eſt & chamædaphne ſylueſtris frutex, & alexandrina, quã aliqui idæam, aliqui hypoglotton, alij daphnen, alij carpophylon, alij hypelaten uocant. Ramos ſpargit à radice dodrantales topiarij ac coronarij operis, folio acutiore quàm myrti, molliore ac candidiore, maiore ſemine inter folia rubro: plurima in Ida, & circa Heracleam ponti, nec niſi in montoſis. Eandem chamædaphnẽ poſtmodum Plinius libro XXIIII ita deſcribit: Chamædaphne unico ramulo eſt, cubitali ferè folio, tenui, lauri ſimilitudine, & reliqua. Quis non uideat

deat Plinium eidem plantæ differentes deſcriptiones affer‐re? Eſt enim prior deſcriptio in daphne alexandrina, nõ autem in chamædaphne libro IIII à Dioſcoride tradita. Eſſe uero chamædaphnen à daphne alexandrina differentem nõ ſolum Dioſcorides, ſed Galenus pariter & Paulus in ſuis de ſimplicibus medicaminibus libris oſtendunt.

Idem Plinius cum myrtam ſatiuam libro XXIII deſcripſiſſet, eiusq́ uires ac facultates aſſignaſſet, poſtmodũ ſubiungit myrti etiam ſylueſtris, quæ à Græcis oxymirſine dicitur, proprietates: adeo ut putaſſe uideatur, oxymirſinen quæ & myrtus agreſtis dicitur, à myrto ſatiua, ſicuti pleraq́ alia herbarum, fruticum atque arbuſcularum genera, ſylueſtris tantummodo atque ſatiuæ diſcrimine differre. Idcirco de ruſco, qui oxymirſine & myrtus agreſtis à Græcis nuncupatur, tanquam de re ab oxymirſine diuerſa, ſeparatis in locis ſæpe commeminit: quanquã non alias in ruſco, quàm in oxymirſine uires ſubſcribat. Eodem tamen libro XXIII Plinius adducit Caſtorem, qui id quod uerum erat exiſtimauit, eandem ſcilicet eſſe oxymirſinem apud Græcos, quæ latine ruſcus, uulgo autem etiam à medicis bruſcus appellatur, ex quo Plinij temporibus, ſicut hodie quoq́, fiebant ruri ſcopæ. Sed præter caſtorem Dioſcorides etiam libro quarto teſtatur, oxymirſinen, ſiue myrtum agreſtem à Romanis ruſcum nuncupari. Minori tamen, ut uerum fatear, errore dubitauit Plinius, nunquid oxymirſine eſſet ruſcus, an alia arbuſcula tanquam ſylueſtris à myrto ſatiua differens, quam Serapio Arabs affirmauerit oxymirſinem eſſe arborem ferentem fructum, qui apud Arabes Cubebe uocatur, friuolæ ſatis rationi ſubnixus, quod neque Galenus de oxymirſine, ſiue myrto agreſti, neque Dioſcorides de carpeſio, id eſt cubebis, ita enim Arabes carpeſion interpretantur, quicquam in ſuis de ſimplici‐

bus

Oxymirſine. *Ruſcus.* *Cubebe.*

bus medicaminibus libro tradidiſſent. Sed longe alia res
Carpeſium. eſt carpeſium ab oxymirſine, & qui utrunque nouit fru-
ctum, cubebas ſcilicet & baccas rubentes, quas oxymir-
ſine uel ruſcus profert ceraſijs ſimiles, quantum deceptus
fuerit ſua coniectura Serapio facile iudicabit. Neq; eo tan
tum fallitur Serapio, quod oxymirſines fructũ, de qua ſcri-
pſit Dioſcorides, putet eſſe cubebas, ſed ob id etiam, quod
carpeſium, de quo Galenus, non autem Dioſcorides facit
mentionem, cubebas eſſe opinatur. Nam neq; idem eſt car
peſium atque oxymirſine: & licet Arabes, in quorũ nume
ro etiã eſt Auicenna, pro carpeſio cubebas accipiant, aliud
tamen ſignificare carpeſium apud Græcos quàm grana illa
minuta, quæ Arabes cubebas uocãt, indicat Galenus in li-
bro ſuo de theriaca ad Piſonem, qui ſcribit carpeſium eſſe
feſtucas quaſdam tenues aromaticas ſimiles in guſtu phu,
id eſt, radicæ odoratæ cuiuſdam herbæ, quam nonnulli illã
eſſe opinantur, quæ uulgo ualeriana dicitur. Licet non o-
mnia quæ de phu ſcribit Dioſcorides ualerianæ conueniãt.
In Auicenna autem, qui omnia ferè refert de cubebis, quæ
de carpeſio Galenus, alter eſt etiam error: Nam cum ſcribat
Galenus, ut diximus, carpeſium ſimiles uires habere phu,
magis tamen ſubtili partium conſtare ſubſtantia, hoc non
de phu, ſed de Rubea in Auicenna legitur: Hæc enim ſunt
eiuſdem Auicennæ uerba pro carpeſio cubebas indicantis:
„ Cububæ quidem eius uirtus eſt ſimilis rubeæ: ueruntamen
Aera. eſt ſubtilior. Aeram à Græcis dici granum illud quod à no
Lolium. ſtris lolium appellatur ſcribit Dioſcorides libro II, ac præ-
terea hij, qui ab Ariſtotele in libro de ſomno & uigilia, atq;
à Plinio libro XVIII de eadẽ æra ſcribuntur effectus, quod
ſcilicet capitis grauedinẽ & uertigines faciat manifeſtiſſime
probant. Plinius tamen eodem libro, atque eodem capite
æram deſcribit & lolium quoq; tanquam ab æra differat ſe-
paratim

paratim nominat. Nam ſi idem putauit & lolium & æram, mirum quod ſicuti in alijs pleriſque frugibus atque earum uitijs, in quibus nomina latina non deerãt, ſicuti in frumento, ordeo & auena Græcis utendum non cenſuit, non idem quoq; in lolio ſtatuerit, tam præſertim apud omnes uſitato uocabulo. Quanquam ſimilis quoque de auena error in eodem libro & capite legitur. Nam cum in principio uitia frugum exponit, ſcribit ordeum in auenã degenerare: Paulum uero infra refert idem Plinius, ordeum necari à feſtuca, quæ nominatur ægilops. At ſi Dioſcoridi credimus, quæ à Græcis ægilops dicitur, à latinis auena nuncupatur. Galenus quoq; in primo ſui de alimentis uoluminis libro, cum in tritico atque ordeo generatio minus proſpere ceſſerit, alterum in æram, alterum in ægilopen frequentius conuerti teſtatur: quod etiam maximum eſt argumentũ, æram idem eſſe quod loliũ, & ægilopen idem quod auena. Quã Plinius gallicam nardum appellat, Dioſcorides celticã uocat, quemadmodum illa apertiſſime indicant, quæ de nardo celtica & gallica ab utroq; autore referuntur. Hanc eandã nardum celticã ſcribit Dioſcorides libro primo in alpibus Liguriæ naſci, atque ab incolis ſaliuncam appellari. Plinius tamen de nardo gallica & ſaliunca locis ſeparatis, tanquam rebus differentibus tractat. Saliuncam nihilominus libro XXI herbam odoratam eſſe fatetur, quæ ſi ueſtibus interponatur gratiſſima ſit: eandẽ quoq; teſtatur in alpibus naſci, atque eius in medicina uſum tradit, non multum à nardo celtica differentem. *Gallica nardus.* *Saliunca.*

Idem Plinius libro XXII ſcribit, Sion folijs apij, ſed latioribus in aqua naſci, aliasq; eidem proprietates uiresq; ſubſcribit, quas etiã Dioſcorides libro ſecundo refert. De eodem poſtmodũ Plinius libro XXVIII de ſilao ferè eadem: Silaus naſcitur glareoſis & perennibus riuis, cubi- *Sion herba.* *Silaus.*

„ talis,apij ſimilitudine, coquitur ut olus magna utilitate ue-
„ ſicæ. Vtraq; deſcriptio ſine dubio ei herbæ conuenit, Apio ſimili in aquis naſcenti, quam quidam falſò ſenectionem appellant, aliqui uulgo criſſones uocant. Videtur tamen Plinius aliud ſij, aliud ſilai nomine indicare uoluiſſe: aut ſi pro ſilao ſion legendum ſit, fruſtra eandem herbã duobus in locis deſcripſiſſe.

Cinnabaris. Quid quod Plinius aliquando uidetur uulgarem ſequi opinionem, cum libro XXXIII ſcribat Cinnabarim, cuius color in picturis proprie ſanguinem reddit, eſſe ſanguinem draconis eliſi elephantorum morientiũ pondere, permixto utriuſq; animalis ſanguine, quam quidem cinnabarim utilem antidotis medicamentiſq; eſſe confirmat. Medicos uero ſui temporis, qui pro hac cinnabari utebantur minio, quoniam & ipſum cinnabaris uocaretur, iure reprehendit. Nam hæc cinnabaris, quæ etiam minium dicitur, uenenum eſt, cum ex ea fiat argentum uiuum, quemadmodum uiciſſim ex argento uiuo fit cinnabaris factitia, quam nos uulgo cenabrium uocamus. Neque ego ſum neſcius, pleroſq; etiam medicos ætate noſtra in eundem labi errorẽ, cum cinnabarim in Receptis, ſic enim ſuas cõpoſitiones appellant, ſcriptum inueniunt, ac pro ea nominis ſimilitudine decepti, cenabrio utuntur, quod uenenum eſſe probatur. Quemadmodũ igitur conſulo hanc cinnabarim in uſu medicinæ fugiendam, ita non ſuadeo draconum atq; elephantorum ſaniem ex India petendam. Nam ut fabuloſum eſſe putem, cinnabarim illam quæ ad uſum picturæ & medicinæ adhibetur, ex utriuſq; animalis ſanguine permixto concinnari, grauiſſimi teſtis Dioſcoridis me facile mouet autoritas, qui quinto ſui uoluminis libro, in quo de metallicis tractat, falſò quoſdam aſſerit exiſtimaſſe, coloris ſimilitudine deceptos, cinnabarim ſanguinem eſſe draconis. Durat uero

uero adhuc antiquorum in eodem nomine perſuaſio: nam hodie quoq; metallicũ illud, quod Dioſcorides atq; Galenus cinnabarim nominant, uulgo ſanguis draconis appellatur. Quanquã ferè omnes noſtra ætate medici, Serapionis atq; Auicennæ errorem ſequentes, id genus ſanguinis draconis, quod in uſu eſt, ſuccum herbæ cuiuſdam arbitrãtur, quæ à Græcis ſideritis uocatur: Sed de ſideritide quidẽ herba, omnibusq; eius generibus pleniſſime ſcripſit Dioſcorides. Ex nulla tamen eiuſdem ſpecie talem exprimi ſuccũ edocuit, quo medici pariter atq; pictores ad ſuum utrique opus uterentur. Hunc tamen duplicem & in pictura & medicina uſum compertum habemus, in eo quod purum ſanguinem draconis appellant, & de cinnabari eundem Dioſcorides Pliniusq; teſtãtur, quod me maxime mouit, ut exiſtimarem idem eſſe cinnabarim, de qua Plinius, ac ueteres autores Græci ſcripſerunt, & id quod nos uulgo ſanguinẽ draconis uocamus. Nam hic quoq; ſanguini colorẽ quàm ſimillimum reddit, & eſt rarus inuentu atq; difficilis, nec minus carus quàm legitur fuiſſe apud antiquos, quando ſyncerus atque incorruptus uenundatur. Nam qui paſſim in medicamentariorum officinis uenalis exponitur adulterinus eſt, licet eum pro uero in medicinæ uſu recipiamus: quemadmodum uilem quandam terram, atque uulgarem pro lemnia terra, quam, ut ſupra diximus, ueteres medici lemnium ſigillum appellabant. Sed in hac omnium rerum etiam ad uitam pertinentiũ incuria, ſit ſanè ueniæ locus, ſi alterum pro altero negligenter accipitur, modo in uenenum præceps non feratur ignorantia, ut in cinnabari diximus, pro qua ſæpe minium factitium recipitur, quod uenenum eſſe docuimus: liceat pro terra lemnia terrram noſtratem gypſeo colore recipere, quæ licet nihil habeat cum illa commune, præter quendam ficti tamen ſigilli characterem,

Sideritis.

Sanguis draconis.

non tamen eſt hic error cum uitæ pernicie. Pro argemonio herba, quæ ut ſcribit libro ſecundo Dioſcorides, habet folium ſimile papaueri agreſti, florem pariter rufum, radicem rotundam plurimo ſucco croceo manantem: utantur altero frutice, qui etſi plurimum à uero argemonio & effigie & uiribus diſtet, in multis tamen morbis utilis eſſe probatur. Pro eupatorio, Eupatoris regis inuento, ſumatur herba uulgaris paſſim in foueis naſcens, quã licet quid ſit à pluribus ignoretur, conſtat tamen nõ eſſe uenenum. Pro Spina alba quam Arabes uocant bedaguard, quoniam hæc à medicis ignoratur, utantur ſpongiola roſæ ſylueſtris, quæ in ſpinis naſcitur: Nam etſi hæc plurimum in medicinæ uſu differat à Spina alba, nõ tamen eſt hæc permutatio exitialis. Hoſce atque alios quanquam & ipſos reprehenſione dignos errores, quandoquidem interitum manifeſtum non adferunt, condonemus illis quorũ interat hæc potius, tam ad uſum medicinæ neceſſaria, quàm pleraq; alia nullius ad uitã momenti diligenter atque ſubtiliter perſcrutari, modo pro ſemine rutæ ſylueſtris ſemen cicutæ, quam nemo ignorat eſſe uenenum, non admittant. Non ſit tanti unus accentus, ut

Armel. quo cum Armel ſcribitur apud Arabes cum aſpiratione ſignificat cicutam: cum ſine aſpiratione, rutam ſylueſtrem, *Ruta ſylueſtris.* aliquando ex tantilla nota hominum uita periclitetur. Ego quidẽ ſæpius artifices, qui pillulas ex hermodactylis ac fœtidas conficiunt, huius erroris admonui, nec ceſſo quotidie admonere, quamuis maior inueteratæ conſuetudini quàm mihi fides adhibeatur. Quod ſi me audiant, neque pillulis è lapide lazuli eum lapidem adiungant, quo paſſim pictores utuntur. MONTAGNANA quidem medicus

Lapis lazuli. ſua ætate celeberrimus, huius lapidis uſum periculoſum exiſtimat, quoniam ſæpius non natiuus, ſed arte, quam alchimicam uocant, fictus uenundatur. Ego uero tam naturalẽ

quàm

quàm fictitium cauendum cenſeo, quoniam nõ minus eſt uenenum quàm minium, quod uulgo cenabriũ uocari indi cauimus: atque ideo nihil de hoc lapide apud Græcos auto res legitur, quod ad purgandam atram bilem ſit efficax, aut quod alios quos de eo ſcribit Meſue præſtet effectus, quos ego uerius de lapide armeno affirmari poſſe exiſtimaue-rim. Nam & Meſue ipſe, licet lapidem lazuli à lapide arme no diſtinguat, non tamen uires ac proprietates admodum differentes in utroq; conſcripſit. Serapio uero cum lapidẽ lazuli notificat, eiusq; poteſtates exponit, non alia refert quàm quæ de lapide armeno à Græcis tradũtur, neq; poſtea quicquam lapidis armeni alio in loco commeminit: Quod ſanè non tenue eſt argumentum, Serapionem eundem pu taſſe lapidem, & qui armenus à ſolo in quo gignitur, & la zuli à colore cœruleo, quem Arabes lazul appellant, uoca-retur. Auicenna uero etſi ſeorſim de azul, id eſt, lapide la-zuli, & de lapide armeno inter alios lapides ſcribat, quæcũq; tamen de lapide lazuli refert, eadẽ omnia ferè à Græcis au-toribus, Dioſcoride preſertim atque Galeno, de lapide ar meno ſcribuntur: hæc enim ſunt Auicennæ de lapide lazu li uerba: » Virtus eius eſt ſicuti uirtus eius quo adhæret au » rũ. Dioſcorides de lapide armeno libro quinto ita: Eadẽ » facit quæ chryſocola. Auicenna de azul, ſiue lapide lazu » li ſic: Ineſt ei uirtus eradicatiua, putrefactiua, & abſterſio » eius cum acuitate, & ſtipticitate pauca. Galenus & Pau-» lus de armeno lapide eadem ferè: Habet uires abſtergen-» tes cum acredine, & pauca quadam aſtringendi facultate. Auicenna de lapide lazuli pariter: Bonos efficit pilos pal pebrarum, & eſt ultimum, ſicut dicitur, propter proprietatẽ quæ eſt in ipſo: & dicitur quod propterea, quia ipſum eua-cuat humores malos prohibentes oriri pilos bene. In eandẽ quoque ferè ſententiam Galenus de lapide armeno ita ſcri

Lapis ar-menus.

 bit:

" bit: Cum igitur tali natura prǽditus ſit, miſcetur medicami
" nibus oculorum, ipſum quoq; ſeorſum terentes, & in pul
" uerem quodammodo redigentes, utuntur ſicco ad augen
" dos pilos palpebrarũ, quando ob humorum acredinẽ qui-
" dam ex ipſis decidunt, quidam non augentur, neq; nutriun
" tur. Nam ubi huiuſcemodi humorum acrimonia fuerit cõ
" ſumpta, ad naturalem habitũ palpebra reſtituitur. Ex hijs
igitur tam ſimilibus, ac penè eiſdẽ tum Auicennæ, tum Dio
ſcoridis atque Galeni de lapide lazuli, & lapide armeno ſen
tentijs, unicuiq; uideri poteſt, Auicennam æque ac Serapi-
onem in lapide lazuli lapidem armenum deſignare. Magis
uero in hoc Serapio quàm Auicenna laudandus, quoniam
cum lapidem armenũ ſub lapidis lazuli nuncupatione noti
ficaſſet, nihil poſtea ſeorſim de lapide armeno tanquam re
à lapide lazuli differente, id quod Auicenna feciſſe proba-
tur, ſcribendum cenſuerit. Quod ſi pauca quædam in la-
pide lazuli addit Auicenna, ut quod uirtutem habeat eradi
dicatiuam, & putrefactiuam, quæ de lapide armeno à Græ
cis non ſcribuntur, ſed de altero metallo potius, quod ab
eiſdem Græcis cyaneus appellatur, non ſanè mirandũ eſt,
Auicennam ut in pleriſque alijs, ita in hoc quoque lapide
rerum differentium proprietates miſcuiſſe. Vnde illud eue
nit, ut ſibi parum conſtare, atque inuicẽ pugnantia in hoc
eodem lapide ſcribere uideatur. Nam ſi uirtutem habet era
dicatiuam, quemadmodũ de ipſo ſcribit, quo pacto nutrit
aut producit capillos ex proprietate quæ eſt in eo, quos ex
uirtute eradicatiua debeat extirpare? Quod ſi etiam ſit pu-
trefactiuus, cum ea quæ putrefaciẽdi uim habent, à medicis
doctiſſimis, ac Galeno præſertim, inter uenena computen-
tur, qua ratione pillulæ ex eodem ſine uitæ periculo ſuman-
tur? Hoc enim eſt id, quod ex lapidis lazuli uſu non paruũ
imminere periculũ ſignificaui. Eundẽ enim eſſe cenſeo illi,
quem

quē Dioſcorides atq; Galenus ſub cyanei appellatione no tificant, quēq; idem Dioſcorides libro v uim deſtruēdi ac putrefaciendi habere teſtat̃. Atq; ideo nullus ex Græcis au toribus ſicuti lapidem armenū, ita cyaneum quoq; purgan dæ atræ bilis gratia docuit in pillulis deuorari. Neq; me la-tet quædā eſſe, quæ per ſe ſumpta ſint exitialia uenena, alijs tamen admixta ſalutaria reddant. Sed dicat aliquis: quisnā uſus aut ratio hoc in lapide lazuli deprehenderit? niſi forte in eadem re Arabibus autoribus fidem adhibere uelimus, quos ueriſimile eſt lapidē lazuli à lapide armeno neſciuiſſe diſtinguere, cum unius uires ac proprietates in altero notēt. Huius ſiquidē erroris nō eſt omnino neq; ipſe Serapio ex-pers. Nam licet de lapide lazuli tantūmodo ſcribat, quo no mine lapidem armenū uoluit intelligi? Quoniā uerba Gale ni, quæ Serapio in lapide lazuli refert, ſunt ab eodē Galeno in lapide armeno conſcripta. In fine tamen ſubiungit ex cu iuſdam Alchanzi ſententia, lapidem lazuli habere uirtutē aduſtiuam & putrefactiuam, atq; ideo auferre uerrucas. Hæc autem, ut diximus, non eſt lapidis armeni, ſed alterius potius medicaminis, quod à Græcis cyaneum, à Latinis cœ ruleum appellatur, poteſtas. Neq; uero mirandum eſt Aui-cennā in lapide armeno, qui etiam à noſtræ ætatis medicis ignoratur, hæſitaſſe quid eſſet, qui in cicuta herba adeo uul gari tam anceps fuerit ac dubius, ut eam aliquādo folijs cu cumeris, aliquando mandragoræ, iuxta diuerſorum autorū opiniones conſtare tradiderit, & nunc eandem ſuccaram, nunc alpharas, & nonnunq; hyoſciamū nigrū appellet. Nā in ſuo de ſimplicibus medicaminibus libro II ſub ſuccarā appellatione cicutā deſcribit: eoſdē ſiquidē ſuccarā tribuit effectus, quos cicutæ Dioſcorides. In quarto autem libro ubi de uenenis agit, cicutam non ſuccaram, ſed alphaphars uocat, & exiſtimat ipſam eſſe napellum, aut uenenum quod

quod interficit hominē, & non interficit turdos. Et poſtea ſubiungit eandem huius rei cauſam, quam affert Galenus nō in napello & turdis, ſed potius in cicuta & ſturnis. Hæc enim ſunt Galeni uerba tertio de ſimplicibus medicamini-

Cicuta. „ bus libro ſic: Cicuta hominem quidem interficit ob mea-
„ tuum latitudinem & caloris abundantiam, ac propter ma
„ gnam quam habent arteriæ in attrahendo uim pollens ad-
„ huc pertingit ad cor. Non exanimat autem ſturnos cōtra-
„ rijs ex cauſis. In eandem ſententiam ſcribit idem Galenus libro ſecundo de alimentis, & tertio de complexionibus, de cicuta & ſturnis, non autē de napello & turdis, ut in ore eſt omnium ferè medicorum, qui ſola Auicennæ autoritate freti, id conſtanter affirmant quod nulla habent experientia cō pertum. Quis enim ſciat, an turdi ſine noxa napello ueſcantur, cum quid ſit napellus ex ipſo Auicenna non conſtet? Signa enim quæ ab Auicenna ponuntur in eo qui hauſerit napellum, ſunt eadem hijs quæ à Dioſcoride & Paulo ſcri-

Toxicon. buntur in hijs qui toxicū biberint. Eſt autē toxicon quodda ueneni genus, quo ſagittæ ab antiquis tingebantur: hinc enim illi apud Græcos nomen, quoniam miſſilia, quæ ipſi toxeumata appellant, hoc potiſſimum medicamine inficerentur. Sed hoc idem ueneni genus ipſe Auicenna paulo infra nominat corrupto uocabulo, pro toxico tuſſon, cuius ſe neque naturam, neque nomen noſſe fatetur. Eoſdem tamen in eo ex aliorum ſententia tradit effectus, quos etiam Dioſcorides ac Paulus in toxico notant, ac quos paulo ſupra idem Auicenna in napello conſcripſerat. Quod autem in autore Pandectarum legitur, atq; ab omnibus ferè me-

Napellum. dicis creditur, napellum eſſe ſpeciem aconiti, id ex Auicen-

Aconitum. næ ſententia affirmari non poteſt. Aconitum enim duplex eſt, autore Galeno: aliud quod interficit lupos, atq; idcirco apud Græcos lycoctonos dicitur: aliud quod pantheras exanimat,

exanimat,ac ſimili ratione ab eiſdem Græcis pardalianches appellatur. De hĳs autem duobus aconiti generibus Auicenna eundem Galenum ſecutus,ſub nomine ſtrangulatoris adib, id eſt lupi, & ſtrangulatoris leopardi ſeorſum à napello tractauit. Quod ſi Auicenna nõ minus noxias quàm etiam ſalutares herbas incognitas habuiſſe probatur, quodnam ex eius uiri doctrina aut in euitandis uenenis, aut in capiendis remedĳs auxilĳ ſperare poſſimus? Atqui omnium artium profeſſores hæc duo ſuſcipere ac polliceri uidentur, bonorum ſcilicet ac malorum in ſua quiſque arte ſcientiã.

Idem Auicenna,ut ad id unde digreſſi ſumus redeamus, eandem cicutã eodem libro ſcilicet quarto, ubi de uenenis agit, hyoſcyamum nigrum nominat. Nam quæcunque ſigna ab Auicenna ſcribuntur in eo qui hauſerit hyoſcyamũ nigrum, ac contra idem uenenum remedia, non alia ſunt quàm quæ in cicuta Dioſcorides ac Paulus pariter notauerunt. Nec minus idem Auicenna in altera herba, quam pro cicuta recipi oportere in pillulis ex hermodactylis inſinuauimus, incertus fuiſſe uidetur quid eſſet, cum gummi eius inter uenena ponat, atque ea ſigna pariter atq; remedia in hĳs qui idem gummi hauſerint ſcribat,quæ Dioſcorides ac Paulus nõ in gummi rutæ ſylueſtris ſiue montanæ, neq; enim uſquam legitur aliquam rutæ ſylueſtris ſpeciẽ habere gummi tale, quod uenenũ ſit, ſed potius in ueneno quodam quod ixiaſa appellatur, de quo etiam Nicander in theriacis ſuis facit mentionem,pariter notauerunt. Auicẽna etiam in eodem quarto libro, ubi docet curationem morſus uiperæ, ſcribit rutam agreſtem non eſſe, ut multi opinantur, harmel, cum tamen & Dioſcorides,& Galenus ac Paulus quoddam genus rutæ agreſtris moly beſaſa, atque harmalum appellari teſtentur. Quod quoniam, ut ĳdem tradunt autores, uim habet incidendi & diſcutiendi lentos ac tena- *Moly.*

g ces

ces humores in articulorum doloribus, ad quos pillulæ ex hermodactylis ualent, quoniam magna ex parte talium humorum uitio proueniunt, utilius adhiberi exiſtimauerim quàm cicutam, quæ ſua frigiditate augere potius eundem morbum poſſit quàm tollere. Galenus ſiquidem libro de ſimplicibus medicaminibus primo, ſemen cicutæ præ omnibus alijs frigidiſſimum eſſe teſtatur. In quinto uero eiuſdem uoluminis libro, etſi quædam uehementer frigida probat hebetandi ſenſus gratia, ubi impatibiles crucient dolores, uſum tamen cicutæ in totum damnat, ut quæ non ſolum frigiditate, ſed etiā ſuperflua humiditate ſit pernicioſa.

Sed neſcio quo pacto dum alia ex alijs in medicina errata corrigenda ſe ſuggerunt à Plinio ad Auicennā noſtra ſe oratio deuoluit, in cuius autoris erroribus explicādis expatiari ſi uelim, nullus huic operi terminus futurus erit, cū omnes eius de medicina libri, ac ſecundus præſertim, in quo de ſimplicibus medicaminibus tractat, de quibus hactenus ſermo habitus eſt, innumeris ſcateāt erroribus. Non ignoro igitur quos tranſeo, ſed breuitatis potius cauſa prætermitto: Alteri enim hic mihi labor eſt uolumini deſtinatus, in quo toto ſoli Auicennæ tractabuntur errores. Quare hæc in Plinio, tum obiter etiam in reliquis qui de eiſdem rebus non recte, ut ego quidem ſentio, ſcripſerunt, in præſentiarum notaſſe ſufficiat: quæ ad te Angele, uir doctiſſime, ſcribenda, tuóque iudicio grauiſſimo ac maximo ſubijcienda exiſtimaui, ut à te perſpicaciſſimæ doctrinæ uiro ſi probabuntur, gaudeam ſanè contra obtrectationis inuidiā, quam non dubito aduerſus me plurimum, hoc præſertim uolumine edito, ac tuo nomini dedicato, exortum iri, tuum mihi non deeſſe patrocinium. Quod ſi in hijs etiam quæ ad Plinium attinent longe aliter quàm ego ſenſeris, meq́ potius in errore quàm Plinium fore iudicaueris, non lætabor minus

nus & Plinium abs te defendi, & me ab homine mihi amiciſſimo corrigi atque emendari. Nam cum hic non de uerborum momentis, ſed de rebus agatur ex quibus hominũ ſalus ac uita dependet, impium ſanè ſit atque inhumanum, ſicuti tibi alienos, ita mihi meos uelle errores obnixe atque obſtinate contra ueritatem tueri. Vt autem de me loquar: Hæc omnia quæ præſenti uolumini inſerui, animo ab omni contentione alieno, atque ad ſolam ueritatem ſpectante ſcripſiſſe, illud non leue argumentũ eſſe potuerit, quod quemadmodum in Plinium, ita in Serapionem atque Auicennam, pluresq́ alios qui circa eandem cum Plinio materiam ſcribendo de ſimplicibus medicaminibus fuere uerſati, in quibus à Dioſcoride, Galeno ac Paulo, atque ab ipſa rerum parente natura diſſentire mihi uiſi ſunt, ut communi hominum ſaluti conſulerem inuehendum pariter duxerim. Vtrum autem recte, an perperam hoc munus pro tempore obierim, tuum erit, atque aliorum qui de ſimilibus rebus iudicare poſſunt, officium, nõ tam autoritatem ſcribentium, quàm ueritatem ipſam inſpiciendo itidem ſine ullo animi affectu pronuntiare.

Vale.

NICOLAI LEONICENI AD HERMOLAVM BARBARVM PONTIFICEM AQVILEIENSEM EPISTOLA.

VIX dici poſſet, doctiſſime Hermolaë (ſit enim hæc tui præfatio mihi hoc in loco cõceſſa; quoniam ut te lepide ac ſcite dicere audio plures, iam Hermolaum literatum norunt quàm candidatum) quantum lætitiæ ac uoluptatis acceperim ex eruditiſſimi operis tui Plinianarũ caſtigationum editione: non ob id tantum, quod Plinij de naturali hiſtoria libros, qui prius mendoſiſſimi, ac quaſi demortui habebantur, adeo ut ſi Plinius ipſe reuiuixiſſet, itaq; uti pridem habebantur deprauatos inſpexiſſet, ſuos eſſe omninò pernegaſſet, tuo ſtudio ac diligentia in lucem reſtitutos, ac quodammodo renatos fateri liceat: ſed quod multiplex in eodem opere fructus ex uarijs tam Græcæ quàm Romanæ linguæ uoluminibus erutus, unà cum Plinianis caſtigationibus contineatur. Nemini ſanè diſpliceant tot milia Plinio ab impreſſoribus ſiue librarijs uulnera adacta, quæ dum tu ſanare ſtuduiſti, tam multa digna memoratu tibi ſcribendi dedere occaſionem. Multos certe futuros ſcio, qui nõ tam ueram Plinij lectionem, quàm tuam excellentem in eo libro doctrinam ſunt quæſituri. Quod uero me in eodẽ præ cæteris ſummopere delectauit illud ipſum fuit, quod pleriq; mihi futurũ eſſe moleſtum ſuſpicari potuiſſent: Plinij quoque defenſionem, in quibuſdam locis à me in eo autore notatis, obiter fuiſſe ſuſceptam. Neque enim ego is ſum, qui uelim mea ſcripta ſine contradictione legi: Nam quod in calce libri de Plinij, atque aliorum medicorũ erroribus editi ſcribitur,

ſcribitur, gauiſurum me eſſe, ſi quis Plinij patrocinium ſuſciperet, meq́ȝ potius quàm tantum erraſſe uirum demonſtraret. Id non adeo Angelo Politiano, ad quem idem liber deſtinabatur, quàm omnibus planè in tota Italia eruditis uolui inſinuatum exiſtimari. Sed quod idem Angelus Politianus, uir alioqui in enarrandis poëtarum, oratorũ, ac philoſophorũ libris occupatiſſimus, hactenus facere diſtulit, uel quod Plinij defenſionem ſuis alijs grauioribus ſtudijs poſtponendam cenſuerit, ſiue quod mei libelli confutationem noſtræ ueteri amicitiæ condonãdam exiſtimauerit, dolebã à pluribus alijs uere atq́ȝ ingenue doctis prætermiſſam, atq́ȝ hoc Plinij tutandi munus à quibuſdã hominibus uſurpari, qui nihil minus in ſua uita tractaſſent, quàm res illas de quibus mihi erat cum Plinio diſſenſio, quas ut etiam ſcirent à meipſo per meos diſcipulos latenter explorabant. Quid enim ipſi agerent, cum neq́ȝ medicinæ ſtudijs unquã incubuiſſent, neq́ȝ Græcorum medicorũ autoritates, quas ego in meis ſententijs confirmandis adhibueram, unquam legiſſent? Aut ſi nunc demum legere inciperent, quoniam græcas literas ignorarẽt, nec unũ quidem uerbũ poſſent intelligere niſi ab alijs illa docerent̃, quæ ſub ſuo nomine erãt impudẽter edituri: Et ne nihil de ſuo interſeruiſſe uiderentur, iurgijs atque conuicijs pro Plinio contenderent. Cum igitur non parum ſanè dolerẽ litem mihi eſſe cũ uiris nõ ſolum imperitis, ſed etiam inſolentibus & contumelioſis, tandem uel caſus, uel ratio talem, qualem merebatur Plinius attulit defenſorem, te ſcilicet Hermolaẽ, qui tantus in omni doctrinarum genere haberis, ut Marcum illum Varronem Latinorum atque Græcorum habitum aliquando doctiſſimum, ſolus ætate noſtra repræſentes. Equidem cum ad me huius à te pro Plinio ſuſcepti patrocinij fama perueniſſet, teſtes habeo Ferrariæ quàm plurimos, qui me illud dictitan

tem audiuerunt: iactum eſſe maioris machinæ ſaxum, quæ ab illo mœnia non forent ſubuerſa, nemo ſperaret fundis poſſe demoliri. Necq; hæc ſanè iactabam tanquã eſſem de meipſo ſecurus, quinimo quàm eſſet mea in ancipiti fama periculo omnibus prædicabã: Rem mihi eſſe cum uiro eloquentiſſimo, philoſopho perſpicaciſſimo, multarum rerum quæ aliȷs eſſent abſtruſæ atq; reconditæ, ſcientia prædito, ac quod præcipue modo nomini poſſet officere, iã multos annos, dum Plinianas caſtigationes, ac Dioſcoridis translationem unà parturiret, ſoli ſimplicium medicaminũ indagationi uacante, non me tamen propterea ceſſurum affirmabam, ſed ueluti nauis forti compage ſubnixa, ubi ſemel anchoram iecerit, quamuis

Eurus Zephyruſq; ruant, creberq; procellis
Africus, & uaſtos tollant ad ſidera fluctus,

contrra tamen tot uentorum, atque oblatrantium impetus fluctuum, ſtabilis atque inconcuſſa perdurat, ſtatuiſſe me fortiter ſtare, ac quanto maior me uis oppugnaret, tanto audentius pro ueritate certare. Tandem cum tuæ in Plinium caſtigationes ad manus meas perueniſſent, tunc demũ intellexi temere me ſuſpicatũ, te mihi fore aduerſariũ, qui eſſes mei libelli propugnator acerrimus. Tu enim Pliniȷ, ut tuis utar uerbis, cauillum, lunam terra maiorem ſtatuentis, non alia quàm ego ratione confutaſti: Tu de porro atq; marrubio errorẽ in Plinio hallucinante confirmaſti: Tu poliȷ atq; tripoliȷ confuſionem in eodem autore notaſti. De parthenio altera, quam Celſus nominarat diuerſam ab ea quam Plinius eandem putarat, idem quod ego ſenſiſti: Dioſcoridem ſaliuncam à nardo celtica non exiſtimaſſe differentẽ, tu unà mecum iudicaſti: quamuis plus Plinio contrariũ opinanti credendum cenſueris. De papauere, heraclio, herbæ ſtruthio ſimili, ac non paſſeribus, ut ſcribit Plinius, quãuis

certiorem

certiorem ſententiã ferre diſtuleris, mihi tamen adſtipulari uerba Dioſcoridis non negaſti. Herbam etiam fraga ferentem non eſſe quinquefoliã, ſed potius trifoliam, tu etiã contra Pliniũ pronuntiaſti. Meam de empetro, de betonica, de cyclamino opinionẽ tacendo cõprobaſti. Denicꝫ ſi quis res ipſas potius quàm ſermonis elegantiã, qua longe abs te ſuperari confiteor, conſiderat, illud dicere audeat: Vel Barbarus leonicizat, uel Leonicenus barbarizat: non quod tu à me, aut ego à te aliquid fuerimus mutuati, ſed quod ea ſit nobis conſenſio animorum, ut plures qui aderant docti ſanè uiri, cum Ferrariæ in palatio Ducis illuſtriſſimi Herculis de ſimplicibus medicaminibus ſermones inuicem haberemus, nõ parũ ſint admirati, te cum uix ego ad loquendũ os aperuiſſem, meos anticipaſſe cogitatus, mecꝫ itẽ ex uno plerunque uerbo abs te prolato, quæ deinceps proferre uolebas diuinaſſe: Quod ſi in hijs quæ ad Plinium attinent, numero ſanè paucis, ac non magni ad uitam momenti contigit diſſentire, minus certe mirandum, in ea præſertim materia, de qua nulla incertior atque inconſtantior apud medicos habetur ſcientia. Adde quod tu Plinium, quem in nouam educendo lucem ueluti adoptiuum tibi filium feciſti, animo paterno caſtigaſti, plura illi errata indulgendo, ac leuiter perſtringendo, atque omnia ferè librarijs uel impreſſoribus imputando. Ego qui alienior eram ſeuerius fortaſſis quàm decuit egi aduerſus hominem, meo quidem iudicio præſtantiſſimum, atque de hominum genere optime meritum, quem tamen quoniam humanum ſit labi, decipi & errare, deuium à ueritate iter aliquando tenuiſſe ſuſpicabar: Atque ideo cum de rebus ageretur, in quibus hominum ſalus ac uita continetur, quoniam in nulla tantum, quantum ſit in huiuſmodi inſcitia periculum, nolui ueritatem in obſcuro iacere: Atque idcirco librum *Inſcitia medicorũ capitalis.*

 de

de Plinij atq; aliorum medicorũ erroribus cenſui publican dum. Neq; uero id tu mihi uitio uertere potes, quod pleriq; æmuli cumulandæ inuidiæ gratia mihi criminoſius obiecerunt, temerarium me hominem atq; impudentem uocitantes, qui tanto in lingua latina autori auſus ſim contradicere: Eſt enim abs te, qua nulla magis mihi poſſit in hac cauſa ſuffragari, XXXII libro Plinianarum caſtigationũ præ-
„ clariſſima ſcripta ſententia: Cogitationem aliquam huiuſ
„ modi ſupprimere, non eſſe parcere ueteribus, ſed inuidere
„ poſteris. Erat autem, niſi fallor, ea tua cogitatio, quod Plinius non recte imitatus Theophraſtum, libro prædicto ſcripſiſſet, reperiri in Hiſpanijs minium, ſed durũ & arenoſum, quoniam Theophraſtus non de Hiſpanijs, ſed de altera loquereť Hiberia quæ Albanis eſt iuncta. Quod ſi tu in hijs quæ à quibuſdam minutioris forte curæ iudicarentur, nec Plinio quidem tuo parcendum cenſuiſti, debui ego, qui artem medendi profiteor, in rebus ad ſalutem hominum attinentibus, ſi quando Plinium aduerti dormitantẽ, uiri alioquin doctiſſimi, errata tacere? Quanquã tu forte inquies: Quis tibi hoc iuſſit ſilentium? ego enim non te uetui, quæ à Plinio erant non recte ſcripta notari, quando & ipſe quoque non ſolum librariorum, ſiue codicis menda caſtigaui, ſed plures etiam autoris hallucinationes aperui: at quæ erãt à Plinio ueriſſime dicta eidem pro erratis aſcribi nolui permittere. Si mihi non ſit de moribus apud te tanquam cenſorem, ſed de doctrina potius penes iudicẽ pro meipſo dicendum, difficiliorem aliquanto uideo mihi cauſam futuram, quoniam mihi ſit neceſſarium à te uiro doctiſſimo, atq; ampliſſima prædito dignitate diſſentire. Quam tamen rem eò æquiore animo ferre debes, qui ſis in ea inclyta ciuitate Venetiarum natus atque educatus, in qua nemo Cæſar, nemo perpetuus Dictator, à cuius ſententia prouocare non liceat.

Ego

Ego quidē ſic exiſtimo, quanto aliquis magis opibus atq; honoribus præſtet, tanto ſe in literario certamine æquabiliorem præſtare oportere, ne quod rationibus ſit obtinendū id ui extorquere uelle uideat. NICOLAVS V Pontifex ſummus, atque idem in ſuo Pontificatu literarū patronus eximius, cuidā theologo ipſi familiari, quē aliquando ad diſputandum de theologia ſolebat inuitare, hanc ſemper largiebatur ueniam, ut ei non tanquam Romano Pontifici, ſed magiſtro Thomæ de Sarzana, hoc enim illi fuerat antequam ad Pontificium culmen aſcenderet nomen, ſine ulla reuerētia, aut ſacroſanctæ poteſtatis formidine reſponderet. An non tu quoque Pontifex Aquileienſis in calce tui operis hortaris omnes literatos, ut libere de tuis ſcriptis pronuntient? Quod ſi tu uel tui quoq; taxandi poteſtatem cunctis conceſſiſti, quanto ego æquius ea in meis defendendis uti potuerim? Quare ut iam eo iure tecum agā, quod tum cæteris, tum mihi præcipue, qui abs te fui ante notatus, permiſiſti, ſingula Plinianæ defenſionis capita eodem ordine, atque iiſdem ferè uerbis quibus à te ſcripta ſunt in medium adducentur, & nunquid ſufficienter Plinium ab erroribus uindicent eruditorum iudicio ſubiicientur.

DE CISTHO ET HEDERA.

Non uidetur tibi Plinius libro XII iure reprehenſus, qui ciſthon herbam, ex qua fit ladanum, hederam nominauerit, quoniam, ut inquis, Paulus Aeginita ciſthon hanc etiam ciſſon, id eſt hederam nominet, & Dioſcorides eandem ciſſaron, id eſt hederulam uocari tradat? Ego quod cū ueniæ præfatione dicere liceat, doctiſſime Hermolaë, nuſquam reperi apud Paulum aut Dioſcoridem, herbā illam ex qua cōficitur ladanum, de qua nobis eſt diſputatio præſens, ciſſon, id eſt hederam, uel ciſſarion, id eſt hederulam

h nuncupari,

nuncupari, ſed potius ciſthum, aut ledon, ſiue ladona: hæc enim ſunt Pauli uerba quarto ſui de medicina libri uolumine, in quo agit de ſimplicibus medicaminibus: λάδανον ἀπὸ τοῦ κισσοῦ τοῦ λάδανος λεγομένου γίνεται; id eſt, ladanum ex ciſtho ladone appellata fit. Sic Galenus medicamentum id quod ladanum appellatur, ex ciſtho, non autem ex ciſſo fieri atteſtatur. Neque Aëtius, hijs ætate aliquanto poſterior, non tamen exiguæ apud Græcos autoritatis medicus, alia uſus eſt in eadē herba quàm ciſthi appellatione: alterā tamē huic nō longe diſſimilē ſub qua naſcitur hipociſtis, nō ciſſaron, ſed ciſtharum duo iſti nobiliſſimi medici nuncuparunt. Dioſcorides uero alterum ciſthi genus, ſub quo naſcitur hipociſtis, tam ciſtharum, quàm etiam ciſſarū à quibuſdam ſcribit nominari: alterum uero ex quo fit ladanum, non ciſſaron ſed ledon tantum à quibuſdam inquit uocitari: Quo fit ut ciſſari nomen, quod latine hederulam recte dici poſſe arbitraris, non ei herbæ ex qua ladanum generatur, ſed illi potius ſub qua naſcitur hipociſtis, etiam Dioſcoride teſte conueniat: quæ etiam herba ladanifera, ſi nomine à ciſſo uel hedera diuerſo diceretur, κίσσος potius quàm κισσὸς pronuntiaretur, faciendi gratia inter ipſam atque hederam ſaltem ex accentu differentiæ. Quare ἀπὸ τοῦ κισσοῦ uox diminutiua formata, nō hederulam, ſed proprij generis herbā ſignificaret, quod etiam ſit de altera, ſub qua naſcitur hipociſtis, ſtatuendum. Quanquam & Plinius ipſe ciſthum non idem cum hedera nomen, ſed uicinum tantum ſortitam eſſe inſinuauit. Vicinum autem nomen uel κίσθος fuerit, uel κίσσος, à quo per diminutionem κίσσαρον, ſicuti ἀπὸ τοῦ κισθοῦ κίσθαρον. Neq; uero hanc ipſam plantā, ut etiam tibi cōceſſerim facta ἀπὸ τοῦ κισσοῦ diminutione à Græcis ciſſariū nuncupari, puto à Latinis recte hederulam poſſe nominari, quoniam non ſequitur, ut ſi κίσσος uel κισσάριον multa ſignificent apud Græcos, plantam

tam ſcilicet ſub qua naſcitur hipociſtis, & hederam uel he-
derulam, ſi qua inter hederæ ſpecies alijs minor exiſtit,
qualis eſt ea quæ à Theophraſto elice, non autem ciſſarum
nominatur, idcirco & hedera, uel hederula totidem ha-
beat apud Latinos ſignificatus, tanquam is frutex qui ar-
bores ſcandit ac circunuoluitur, quàm etiam alter ſuffrutex
ſub quo naſcitur hipociſtis: Quæ duæ plantæ inter ſe non
ſolum genere atque natura, ſed etiam colore atque figura
plurimum diſtant, hederæ uocabulo comprehendantur. In
hoc ſanè, quemadmodum in multis alijs, errore, fuit autor
Pandectarum, qui uolens, ut arbitror, Auicennam tueri
æque ac Plinium medicinam utranque confundentem, he
deræ nomen aliquanto etiam quàm cæteri fuſius accepit:
adeo ut omnem herbam qua capræ libenter ueſcuntur, ab
edendo hederam appellari poſſe putauerit. At tibi homi-
ni literatiſſimo, quem craſſa Minerua dedecet, ſcio hanc
rationem non probari: Atque ideo non parua me cepit
admiratio, quo pacto unquam in animum inducere po-
tueris, ut hederæ nomen apud Latinos plantam, ex qua
fit ladanum, ſignificare poſſe credideris, cum nuſquam
inueniri poſſit huiuſmodi ſignificatus exemplum, quan-
do & Plinius ipſe libro duodecimo dubitare uidetur, u-
trum ſit hedera uel lada, quam hirci depaſcentes medica-
men id quod ladanum nuncupatur, barbarum uillis ad-
glutinent. Non te ſanè latet, uirum tam græca quàm e-
tiam latina inſignem literatura, pleraque apud Græcos
uocabula multipliciter dici, quæ tamen apud nos non
ſeruant eandem ſignificatus multiplicitatem: Nam φι- Φιλέω.
λέω uerbum apud illos ſignificat amare, & oſculari: A-
mare autem pro oſculari nunquam, ut arbitror, in no-
ſtro ſermone reperies. Sed ut ab ipſis de quibus agitur
plantis ſumatur exemplum: σχῖνος in Græcorum lingua Σχίνος.
h 2 & lentiſcum

& lentiſcum arborem , & id cepe genus quod ab ipſis σκίλλα, à Latinis ſcilla appellatur, ſignificat: non tamen in noſtra lentiſci uocabulo aliud quàm arbor deſignatur. An non tu Theodorum Gazam, quem tamen in Themiſtij editione præ cæteris imitandum tibi propoſuiſſe fateris, in hoc tamen Plinianarum caſtigationum opere carpis, quod nimiũ linguæ latinæ amplificandæ ſtudioſus, id genus raphani agreſtis, quod à Græcis ἄπιος uel ἰσχίας appellat: quoniam ἄπιος apud illos etiam pirum ſignificat, latine dixerit pirum? Quid enim aliud innuere uolebas, niſi non eſſe piri apud Latinos æqua atque apud Græcos τοῦ ἀπίου duplex ſignificatum? Ego uero Theodoro Gazæ in hac parte patrocinari non uerebor, quẽ puto ἄπιον etiam pro raphano agreſti pirum recte conuertiſſe: quoniam id raphani genus idcirco tale nomen apud Græcos ſortitum uidetur, quod piri effigiem ſua figura repræſentat. Quare ob eandem ſimilitudinem etiam à noſtris commode pirum diceretur. Græci ſanè uel ruſtici, qui eiuſdem raphani uſum, quem & Theophraſtus & Dioſcorides retulerunt, habent experientia compertum, quod ſcilicet pars eius ſuperior uomitum faciat, inferior uero aluum citat, nunc etiam chamæpidium, id eſt terreſtrem pirum uulgo uocare conſueuerũt. Multa tamen alia ſunt, in quibus iudico eundem Theodorũ Gazam minus recte latinis uocabulis uſum fuiſſe pro græcis: Nam hoc ipſum, de quo diximus, raphani genus, quoniã non ſolum ἄπιος, ſed etiã ἰσχὰς uocari à quibuſdã in græco Theophraſti codice legitur, idem nomen Theodorus caricã trãſtulit. Sed quãuis ita apud Theophraſtũ, cuius de plantis uolumina magna ex parte ſunt deprauata legatur, neque tu id uerbum in Plinio caſtigaueris, Dioſcorides tamen, cuius liber aliquanto emẽdatior quàm Theophraſti apud Græcos habetur, nõ iſchada, ſed iſchiada potius alio nomine idem medicamentum

Apion raphani genus.

dicamentum nuncupauit. Qui ſi etiam iſchas, ut apud Theophraſtum & Plinium ſcribitur, diceretur, non poſſe tamē caricæ uocabulum in lingua noſtra aliquam raphani ſpeciē, quæ nullam habeat caricæ ſimilationem, ſignificare. Iiſdem rationibus quas paulo ante de hedera attuli, auſim confirmare, ſimili errore, atque aliquanto ſanè maiore, Theodorus Gaza cētaurium maius fel terræ nominauit: Nam cum Theophraſtus libro IX de plantis ſcribat, centaurij radicē ad decem annos reſeruari, ac proculdubio centaurium maius intelligat, cuius radix, non autem folia, quemadmodū contra minoris folia, non autem radix, ad uſum medicinæ adhibeat̄: hanc in utraq; centaurio differentiā non animaduertens Theodorus, ut qui apud Dioſcoridem, Galenum, & Plinium etiam forte non legerat, centaurij minoris radicem eſſe ſuperuacuam, atque ideo nullam eſſe ipſam reſeruandi neceſſitatem, ita illum Theophraſti locum eſt interpretatus: *Centaurium maius.*
„ Publica uero omniū radicum differentia, quod
„ aliæ plus, aliæ minus temporis durant: helebori enim uel
„ annis CCC utilis durat: malum terræ aut V, aut VI: uer-
„ nilago XL: fel terræ XII. Pinguis hæc ſpiſſaq; admodum eſt. Iam uero hic error Theodori manifeſtus apparet, qui ſcribente Theophraſto, centaurij maioris radicem pinguē ac ſpiſſam, cuiuſmodi eam Dioſcorides & Plinius etiā ſcripſerunt, ſicuti minoris tenuē, ac nullius in medicimina uſus retulerunt. Ipſe tamen de minori ea ſcribi à Theophraſto putauit, quæ nullo pacto eidem conueniebant, atque ideo centaurium fel terræ uocauit: quo ſanè nomine centaurium minus ob eximiam amaritudinē conuenientius inſignitur: maius uero tantum abeſt ut fel terræ dici poſſit, ut multo rectius mel terræ uocaret̄: nam eius radix eſſe ſubdulcis à Dioſcoride traditur, & qui eandem norunt ita eſſe experientia comprobarunt. Ego ſanè ſcio ipſam ab omnibus ferè me-

dicis ætate noſtra ignorari. Conciliator quoque differentia centena, centaurium maius æuo ſuo incognitum fuiſſe teſtatur, licet milies ipſum, ut arbitror, uiderit, atque ad opera medicinæ frequenter adhibuerit: quod etiam noſtri temporis medicis frequentiſſime contigit. At qui fieri poteſt, aliquis inquiet, ut uel Conciliator, uel eo poſteriores medici id medicamentum ignorauerint, cuius uſum aliquando nouere? nam proculdubio hæc inuicem pugnantia uident. At ſi mihi more ſophiſtarũ loqui liceat, illud dicere auſim, centaurium quidem maius à medicis noſci, non tamen ab eiſdem noſci centauriũ maius: quemadmodum eupatoriũ agnoſcunt, non tamen agnoſcunt eupatorium, in quo ſanè minus quàm in centaurio maiore ſunt excuſandi. Nam licet hoc non ſolum peregrini, ſed etiam ſit ſoli itali germen, non tamen in multis Italiæ prouenit locis. At eupatorium in pratis, in uiridarijs, in uepribus, in planicie, in montibus paſſim naſcitur, & niſi conniueamus ubiq; ferè noſtros incurſat oculos. A Dioſcoride uero ac Plinio eius effigies ita deſcribitur, ut penè ante oculos poni uideatur. Hæ quales ſint herbæ, quo nomine à noſtris uulgo uocitantur, conſulto celari conſtitui, ne quod quidam mihi ſuis contra me ſcriptis, ut audio, obiecerunt, qui ſcilicet inter te ac me diſcordiam quæſiuerunt, tuum uidear expectatiſſimum de huiuſmodi rebus præripere uelle tractatum. Redeo ad Theodorum, qui & thrialidem bibinellam, & ſcolopendrium linguã ceruinã conuertit, eodem ſcilicet linguæ noſtræ amplificandæ ſtudio permotus, non ſanè improbando, modo rerum proprietas & natura ſeruetur: Nam ut de lingua ceruina taceam, quæ non eſt Græcis ſcolopendrium, ſed altera potius ab eiſdem hemionites nominata, illi quidẽ uiribus proxima, figura autem plurimum diſtans: Licet tu in tuis caſtigationibus tam ambas ſimiles ſcripſeris, ut difficile ſit internoſcere,

Quædam medicis uſu nota, nominibus incognita ſunt.

ternoſcere. Vt, inquam, de iſta taceam, ob eam ſaltem quã habet cum ſcolopendrio poteſtatum ſimilitudinem, thria-lis omnino differt ab ea quam uulgo bibinellam appella-mus: eſt enim altera potius quam Græci tum phlomum, tum etiam thrialida uocant, hoc eſt elychnium, quoniam pro elychnio in lucernis utuntur, Latini uerbaſcum nomi-nant, quidam recentiores taxum barbatum.

Pari errore Theodorus milon arborem taxon latine di-xit, cum tamen taxos arbor non milos, ſed ſmilax à Græ-cis uocetur: De qua quidem ſmilace Theophraſtus tanꝗ arbore differente ſeorſum à milo tractauit. Quo etiam in lo co Theodorus græcam ſeruauit appellationẽ, hoc eſt, ſmi-lacem dixit, ubi taxum potuit interpretari: ubi autem mi-lon ſcribere oportuit, quoniã huic forte arbori nomen lin-gua latina non dedit, ipſe taxum nominauit: quo tamen in errore magis eſt Theodoro ignoſcendum, quoniam & Pli nius noſter ſimili propinquitate deceptus, milon arborem inter meliæ, id eſt fraxini ſpecies libro XVI collocauit: quod facile eſt animaduertere, ſi quis quæ de milo arbore libro III Theophraſtus, quæ de uarijs fraxini ſpecie-bus ſcripſerit Plinius, diligentius inſpiciat. Vide quot nodi apud Theodorum, male aliquando Theophraſtum interpretantem, & Plinium etiam implicantur, qui, niſi tu eos doctorum doctiſſimus ſolueris, mihi ſanè uidentur inexplicabiles. *Milos arbor.*

Idem Theodorus chamædaphnem uincam peruincam apud Theophraſtum interpretatur, cum tamen chamæda-phne alia ſit planta, cuius deſcriptio apud Dioſcoridem plu rimum à uinca peruinca eſt aliena. Cuius etiam uincæ per-uincæ naturã imagineꝗ accuratius contẽplantibus, illa eſſe uidebit quæ à Dioſcoride ac Plinio pariter clematidis atꝗ daphnoidos, & polygonoidis nominibus deſignatur. *Chamæ-daphne.*

Theodorus

Theodorus inſuper aparinen lappam nominauit, cum tamen lappæ nomen communius appareat, ac ſicuti per excellentiam perſonatiæ potius grandes lappas ferenti conueniat: hij tamen de uinca peruinca & lappa Theodori errores ex Plinij autoritate, ita eaſdem herbas nuncupantis, habuere occaſionem: quemadmodum & ille haud parui ſanè momenti, quo æque ac Plinius Theodorus libro VI Theophraſti ciſthum hederam tranſtulit, atq; eodem modo in marem diuiſit & fœminam, & florem utriq; roſaceum aſcripſit, in mare purpuram accedente. Idcirco autem ſuperiora illa in Theodori translatione errata notauimus, ut hoc poſtremum, quod plurimum meæ opinioni aduerſabatur, exẽplo aliorum magis confirmaremus. Iam enim quidã mihi Theophraſtum obijcere moliti ſunt libro VI, interprete Theodoro Gaza, non aliter quàm Pinium libro XVI hederam diuidentem, eundemq; illi florem deputantẽ: Quæ ſi pro ueris, atque fideliter ab utroq; autore ſcriptis recipiantur, nulla dubitatio relinquetur, ciſthũ, id eſt ladam, poſſe etiam ciſſum, id eſt hederam, ut tibi uideo placere, uocitari: & quæ de ciſtho Theophraſtus cæteriq; autores Græci tradiderunt, eadem à Latinis de hedera abſque ullo errore referri. Quare cum in hoc totius controuerſiæ noſtræ cardo uertatur, liceat mihi hunc locum cum bona abs te uenia impetrata, diligentius examinare, quando & tibi non fuit indecorũ ad leuia iſta noſtratia legenda, & iudicio cognoſcenda deſcendere. Hactenus quidẽ de ſolo nomine diſputauimus, liceret'ne ciſthũ utranq;, tam eã ſcilicet quæ fert ladanum, quàm alteram ſub qua naſcitur hipociſtis, hederam latine appellare. Sed eſto hoc uerbum ciſſos apud Græcos tam de ciſtho altera planta, quàm de uera hedera proferatͬ, ſicuti uox iſta Canis, tam de animali terreſtri, quàm etiam de cœleſti ſidere dicitur: at quemadmodum neq; canẽ cœleſtem

leſtem recte in marem ac fœminã diuiſerimus, neq; utrunq; ſexum habere latrandi naturam conceſſerimus: eadem, ut puto, ratione neq; Plinium hederam per maris ac fœminæ differentias iure partitur, neq; utriſque florem roſaceum cõuenientem aſſignat: quoniam hæc ciſtho, non autem ciſſo hederæ à Theophraſto & Dioſcoride, & ab ipſo Plinio libro XXIIII tribuuntur. Vt enim omittam illam hederarum in marem & fœminã libro XVI ab eodem Plinio poſitam diuiſionem, quam forte quiſpiam omnium planè herbarum, fruticum, ſuffruticum, atq; arborum communem eſſe contenderet, quis unquã uidit roſaceũ in hederis florẽ? Tanti'ne eſſe debet Plinij, aut Theodori Theophraſtũ interpretantis autoritas, ut illis potius quàm oculis noſtris credere debeamus? Magnus ſanè philoſophus Ariſtoteles tanti iudicium ſenſuum exiſtimauit, ut ubi iſte adſit uanum putet quærere rationem. Galenus omnium medicorum princeps, illos pro inſanis habendos putat, qui cum ex ſenſibus poſſint habere probationes, eas ex demonſtrationibus petendas cenſent. Auicenna eiuſdem Galeni, ut de ſeipſo fatetur, interpres, eos qui ſenſibus credere nolint, igne exurendos, aut flagellandos iudicauit, ut dolorẽ ſentientes ſenſuum iudicia uera eſſe perciperent. Et recte quidem hij uiri doctiſſimi ſunt arbitrati: Cur enim nobis oculos, & reliquorum ſenſuum opificia natura conceſſit, niſi ut ad proſpiciendã inueſtigandamq; ueritatẽ proprijs poſſimus niti ſubſidijs? Nõ debemus profecto ita noſmetipſos deſtituere, ut aliorũ ſemper ueſtigia ſequẽtes nihil per noſmetipſos decernamus: hoc em̃ uere eſſet alienis oculis uidere, alienis auribus audire, alienis naribus odorari, aliena ſapere intelligẽtia, ac nihil nos aliud quàm lapides eſſe ſtatuere, ſi omnia aliorũ aſſertionibus cõmitteremus, nihilq; à nobis ipſis diſcutiendum putaremus: Quam tamen opinionem tum in

Senſuum iudicium certiſſimum.

i omnibus

omnibus alijs quæſtionibus, tum in hac præſertim de ciſſo & ciſtho debemus abijcere, ubi tanta inter hederæ florem, ac roſam ſylueſtrē apparet differentia, ut eiuſdem roſæ comparatione hederæ flos aliud potius, quàm flos, id eſt lanugo quædam uideat̃, qualis in uite, ac moro, populo, ac pleriſq; alijs plantis conſpicitur, quæ ita ab alijs diſcrepant flore, ut ne flores quidem ullos unquã procreare exiſtiment̃. Atq; ut iam ex ijs quæ ſenſu percipi poſſunt luce clarius oſtendamus, noluiſſe Theophraſtũ ciſſum, id eſt hederã, ſed ciſthũ potius diuidere in marem ac fœminam, ac roſæ ſylueſtri ſimilem florem utriq; ſubſcribere, quæ idem autor de hederæ flore ſcribat libro primo, differentiam plantarum per flores oſtendens, in mediũ afferemus. Hæc ſunt, ut tu optime noſti, Theophraſti interprete Theodoro Gaza libro quo diximus uerba:

» Nunc illud exploratũ habemus per omnes
» partes, plures differentias uario modo exultare. Nam flores
» alij lanuginei, ut uitis, mori, hederæ: alij foliati, ut amigdali,
» mali, piri, pruni.

Vt uero etiã euidentius quid ſit apud Theophraſtũ flos lanugineus intelligatur, alia ipſius Theophraſti uerba de eodē flore lanugineo ſubtexentur ex libro IIII ubi ita ſcribit:

» Huic plantago ſimilis conſtat, niſi quod flo
» res non quemadmodũ illa particulatim edit, ſed per totam
» ſpicam tritici modo, ambobus tamen floſculus lanugineus
» exit, ſicuti frumēto, & reliquis.

Item Theophraſtus de re eadē ita IX uolumine ediſſerit:

» Quin & floribus differētia
» tum natura, tum poſitu data eſt, de quibus ferè in hijs quæ
» in uniuerſum digeſſimus ſatis dictum exiſtimamus: ſcilicet
» quod alij lanuginei, ut omniũ ferè germinantiũ ſpicã: alij fo
» lijs cōſtant, ut leguminũ.

Quod ſi quis adhuc etiam qualis ſit flos lanugineus, qualiſ'ue ei oppoſitus foliatus ignorat, ipſo Theophraſto exēpla non pauca ſuggerēte, primũ quidem in uite, moro, plantagine, panico, milio; ſecundũ uero

in

in amigdalo, malo, pruno, & leguminibus contempletur, neq; uel minimũ dubitabit, quin roſa ſylueſtris in altero genere florũ, quos Theophraſtus foliatos appellat, cõprehendatur, lanugineis ex aduerſo diſtinctos. Quare hederæ flos nõ magis roſæ ſylueſtris, quàm florimori, uitis, plantaginis, milij, panici ſimilationẽ continebit. Sed quoniam nõnulli ſunt qui mentis aciẽ longe clariorẽ quàm corporis iudicãt, atq; hebetis obtuſiq; hominis putant omnia ſenſus teſtimonio, nihil autẽ probare ratione, age & argumentis ex media ſumptis philoſophia apertiſſime demonſtremus, nuſq; Theophraſtũ illam de qua ſupra diximus in ciſſo, id eſt hedera, ſed ciſtho potius libro II feciſſe differentiã: quã tamẽ eius autoritatẽ aduerſarij contra nos adducentes, non aduerterunt ſimili alterius, Theodori ſcilicet male Theophraſtũ interpretantis, errore tueri. Illud mihi tecum nõ minus Platonica quàm Ariſtotelica diſciplina uiro conſpicuo primũ conueniat, non paruũ eſſe diuiſionis qua philoſophi utuntur artificiũ, quod Plato philoſophus excellẽtiſſimus adeo extollit atq; admiratur, ut qui multa in unũ recte collegerit, atq; unum in plura recte diuidere ſcierit, eius ueſtigia tanq; diui cuiuſdã ſectari in dialogo qui Cratillus inſcribitur, ex perſona Socratis dixerit. Eandem diligentiſſimæ diuiſionis ſcientiã Ariſtoteles adeo difficilem atq; operoſam putauit, ut in ſecundo de partibus animaliũ uoluminis libro, animalium genera in proprias ſpecies diuidere aggreſſus, quẽadmodum ei Galenus noſter obiecit, titubanti potius ac dubitanti, quàm aliquid affirmãti, aut aſſerẽti ſimilis uideatr. De hac eadem diuidẽdi facultate apud Latinos Boëtius, apud Græcos Andronicus ac Theophraſtus libros accuratiſſime ſcriptos poſteris reliquerũt. Quis uero ſanæ mentis dubitauerit, quin ea quæ in eiſdẽ libris diuidendi præcepta tradunt ipſius artis præceptoribus notiſſima fuerint. Sunt aũt hæc ut

Diuiſionis artificium ſummum.

Galenus nõ minor penè philoſophus quàm medicus, in præfa tione artis curatiuæ ad Glauconẽ expoſuit, ſumma atque præ cipua artificioſæ diuiſionis decreta, ex Platonicæ diſciplinæ theſauris accepta, à primis ſupremiſque eſſe incipiendũ, dein de hæc in alia genera, ſpecies, differẽtias´ue ſecandũ, atque hæc ipſa rurſus eodem modo partiendum, donec tandem ad eas peruenerimus ſpecies, quæ amplius diuiſionem non admit tunt. Verum nunquid hanc diuidendi normam ac regulam obſeruauerit ipſe diuiſionum magiſter Theophraſtus ui deamus. Si enim Plinio & Theodoro Theophraſti ſenten tiam libro VI interpretantibus credimus, illa hederarum in duo prima diſcrimina, marem ſcilicet fœminamque partitio, à Theophraſto libro III eſt omnino prætermiſſa: quo ta men in loco omnia hederarum genera ac ſpecies uſque ad ſpe cialiſſimas per proprias ſingula differẽtias partiri ſtatuerat: deinde libro VI, ubi nulla erat de hederis narratio oportu na, ſi Theodorum interpretem ſequimur, ponitur. Quod cum Plinio uiſum eſſet abſurdũ, libro XVI, ubi de omni bus hederarum generibus agere propoſuerat, ab illa ipſa diuiſione per marem ac fœminam cenſuit inchoandũ, cuius alibi meminiſſe, ac non ubi præcipua foret tractatio de hede ris, magnam eſſe erroris partem exiſtimauit. Nemo uero illud obijcere audeat, has maris ac fœminæ differentias eo in libro, in quo de hederis ſcribere accuratius inſtituerat The ophraſtus, ab ipſo tanquam inutiles fuiſſe neglectas, cum eaſdem differentias, ubi haberi poſſint, uel ſolas, uel maxi mas in ſylueſtrium plantarum genere, qualem eſſe hederã conſtat, primas aſſumi oportere primo ſui de plantis libro uoluminis idem autor affirmet. Sicuti uero omnia hedera rum genera, ſeu ſpecies, ſub uno communi genere, quod he dera appellatur continentur, ita & hederæ genus ad aliud ge nus ſuperius refertur, quod frutex nuncupatur, quodque ab

ipſo

ipſo Theophraſto, qui omnes plantas quatuor diſtinguit generibus, arborum, fruticum, ſuffruticum, atq; herbarũ, ab alijs tribus ponitur natura diſtinctum. Liquet autẽ Theophraſtũ libro VI nõ de fruticibus, ſed de ſuffruticibus potius herbisq; tractare: Hæc enim ab ipſo in eiuſdẽ libri exor
„ dio ſcribuntur: De arboribus dictum iam eſt, nunc de ſuf
„ fruticibus & herbis doceamus. Conſequitur: Et ſi quæ in
„ hijſce alia genera comprehendũtur, illa quoq; annotemus
„ oportet, ut fruges: nam hæ quoq; inter herbas deputari deſi
„ derant: Sed primum uerba de ſuffruticibus faciamus. Demum Theophraſtus eo quo promiſerat ordine proſequẽs
„ ita de fruticibus loquitur: Sunt autem eorum genera
„ quàmplura ſummis differẽtijs diſcreta: ciſthos, uel, ut The
„ odorus interpretatur, hedera, melotrum, rubea, caſſia, ori-
„ ganum, ſatureia, lens, ſaluia, marubium, policaria, apiaſtrũ,
„ cæteraq; huiuſmodi, atq; etiam quæ minus ſimilia ſunt, ſci
„ licet quæ ferulacea & neruicaulia conſtent, fœnicleũ, equi-
„ fœnicleũ, ferulago, ferulaq;, herba muralis, ſiue muricida-
„ cea à quibuſdã uocata, cæteraq; ſimilia: Hæc enim omnia,
„ atq; in totum ferulaceum ſuffruticum naturæ addixeris: Ge
„ nera uero atq; diſcrimina ſingulis hijſce indicamentis ha-
„ bentur, alijs euidentiora, alijs occultiora. Ciſthi nanq;, uel
„ ſecundum Interpretem, hederæ, duo genera, maſculina ſci
„ licet ac fœminina, quoniã altera maius, durius, pinguiusq;
„ folium habet, floremq; ad purpurã inclinatum, ambabus ta
„ men flores roſis ſylueſtribus proximi, uerum minores & ſi-
„ ne odore. Cum igitur Theophraſtus & in ipſo protinus ſexti libri principio dixerit antea ſe egiſſe de fruticibus, iam de ſuffruticibus atq; herbis ſpondeat tractaturum, primoq; in loco de ſuffruticibus, in qua prima tractatione hederam, uel potius ciſthum, ne errorem interpretis incurramus, melotrum, rubeam, ac cætera quæ ſequuntur naturæ ſuffruticũ

censeat aſcribenda, quis dubitauerit, hoc ipſo in loco libri ſexti nullam de hedera facere uoluiſſe mentionem, quã ſuperioribus libris fruticũ generi addixerat: de qua præterea libro III arborum ac fruticum tractatione abunde aſſerue rat? Necq; uero quiſpiã ex eo decipiatur, ut quoniã hæc frutex atq; ſuffrutex apud Latinos uocabula una ſyllaba tantũ differunt, minimam quocq; exiſtimet in rebus ipſis differen tiam, quoniam eadem genera apud Græcos ſunt tam uoca bulo quàm etiam natura diuerſa: alterum enim θάμνον, alte rum φρύγανον idem Græci uocant. Quæ duo uerba cum non poſſet Theodorus commodius exprimere, fruticem atque ſuffruticem tranſtulit. Quare niſi uelimus Theophraſtum ſummum philoſophum, qui non modo de naturis rerũ, ſed de dialectica, & diuidendi ratione atq; doctrina libros orna tius ac copioſius, quàm eius præceptor Ariſtoteles multorum iudicio conſcripſit, tam pueriliter aberraſſe, ut hederam aliquando in fruticum, aliquando in ſuffruticum gene re collocaret, ut in ea quam fecerat libro III hederarum dictione, ſuæ doctrinæ præcepta negligeret, ac more quoque, ut Plato inquit, inepti, duo ſtatim prima genera prætermittens, quodammodo membra diſrumperet, ut hede ram aliquando in fruticum, aliquando in ſuffruticum gene re collocaret, ut ſibiipſi pugnantia ſcriberet, atque contraria, hederæ florem nunc lanugineũ, nunc foliatum aſſeren do: ut deniq; ea quæ omnino ſenſui aduerſantur in ea hiſto ria, in qua pleraq; uiſu magis quàm ratione diiudicari fatetur, affirmaret. Illud potius exiſtimare debemus, Theodo rum Gazam unà cum Plinio, qui Theophraſti libro ſexto forte ciſſum pro ciſtho ſcriptum inueniſſent, unius literulæ immutatione fuiſſe deceptos, ideóque illa hederæ tribuiſſe quæ Theophraſtus de ſuffrutice longe ab hedera differente tradiderat: quo quidẽ errore cum Pliniũ libro XVI lapſum

mani

manifeſtiſſime uideamus, quid eſt quod dubitemus ipſum etiam libro XII itidem fuiſſe, ut tuo utar uocabulo, ſæpius de hoc autore prolato hallucinatũ: quandoquidem ex Græci codicis mendo ita hic ſicuti in praſſo & praſio eadẽ errandi dabatur occaſio. Equidẽ Theodoro Gazæ in Theophraſti translatione non raro aberranti ueniam puto impertiendã, quoniã ut in præfatione ſui operis ipſe cõqueritur, unicum tantũ eundemq́ue mendoſum codicẽ habuit, niſi quod oportuit diligentem interpretem rerum naturam potius ſpectare quàm uerba. Qua diligẽtia ſi Plinius etiã uſus fuiſſet, neq́ue tibi tot in eius libris proprias hallucinationes caſtigandi, neq́ue mihi tam multos errores notãdi neceſſitas foret adiuncta. Quoniã uero in hoc de ciſſo & ciſtho errato, quod erat tam Theodoro Gazæ, quàm etiam Plinio commune, longior fortaſſe fui quàm cuiquam neceſſarium uideretur, reliqua demum, quæ circa Plinium tantum diſputantur, atque aduerſus nos pro eodem Plinio abs te fuere defenſa, pro noſtra tuenda ſententia quàm breuiſſima oratione poterimus confutare tantabimus.

DE CHAMAEDAPHNE.

In chamædaphne libro XV ueterem lectionem diſtinctiorem putas, ſi ita ſcribatur: Eſt & chamædaphne ſylueſtris frutex, & alexandrina, ut duo genera intelligantur. Alterũ chamædaphne, quã Latini laureolã, ut tu inq́s appellãt: cũ tamen ea quæ hodie laureola latine dicit̃, nõ ſit chamædaphne, ſed daphnoides potius ſtatim poſtea à Plinio deſcripta: alterũ, laurus alexãdrina, ex Plinio, Galeno, Dioſcoride. Tu quidẽ Pliniũ hoc pacto excuſas, ne uideat̃ chamædaphnẽ uarijs in locis uarie deſignaſſe, cũ hoc in loco, libro ſcilicet XV laurũ alexandrinã tantũmodo pinxerit, ſicuti libro XXIIII chamædaphnẽ. Sed duo remanẽt in Plinio ſcrupuli haudquaq́ diſſimulãdi: Cur cum Plinius cætera lauri gene

ra eodem libri XV loco deſcripſerit, ſolam chamædaphnē inde ſcriptam reliquerit, cur cum alterū genus non Alexandrina ſimpliciter, ſed laurus Alexandrina à Theophraſto, Dioſcoride atque Galeno, ab omnibus deniq; græcis autoribus uocitetur, Plinius propria appellatione prætermiſſa, ſumptum à loco uel perſona, cognomen tantummodo poſuit, uel cum poſtea ſubiunxit, alij daphnem uocant, proprium nomen contra naturam poſtpoſuit, cum tamen uera huius fruticis appellatio non ſit neque daphne ſeorſim, neque Alexandrina, ſed hoc totū, ut diximus, daphne Alexandrina.

DE ADARCE.

In adarce falli eos putas, qui uerbum, paluſtris, recto caſu, non autem paterno capiendum putant, atq; ideo credidere non de ſalſilagine calamis adhærente, ſub adarces uocabulo à Plinio agi, ſed potius de paluſtri calamo adarce nominato: unde temere factum putas Plinio negociū. At cum index capitis XXXII libro XVI agi de calamis, atq; fruticibus, non medicinis ea parte demonſtraret, cum ipſe præterea continens ſermo de diuerſis arundinum ſpeciebus quibus adarce adnumeratur, cuiuis facile perſuadeat, Pliniū eo in loco putaſſe adarcem non eſſe ſalſilaginē, ſed paluſtrem calamū in Italia naſcentē, nemo negociū Plinio niſi ipſemet ipſi faceſſit. Quid enim ſibi uult illa repetitio? " Eſt enim obliqua arundo non in excelſitatem naſcēs, ſed iuxta " terrā fruticis modo ſe ſpargens, ſuauiſſima in teneritate ani" malibus, eſt & in Italia naſcens adarce paluſtris, ſub ipſa " coma utilis dentibus, quoniam uis eadem eſt quæ ſinapi. Quid, inquam, uerbum, eſt, bis poſitum à Plinio inſinuat? niſi ita eſſe adarcen ex arundinum genere, ſicuti obliquam arundinem à quibuſdam uocatam elegiam. Si etiam uerbū paluſtris paterno caſu capiatur, aſpera nimis atque auribus abſona

abſona fiet Pliniana elocutio. Quod ſi præterea uerbũ arun dinis, ut neceſſarium fore uidetur, ſupplendum ſit, præſciſſa quodammodo atque defecta oratio uidebitur. Cur uero ea ſalſilago naſci in Italia à Plinio dicatur, cum in Galatia, nõ autem in Italia gigni illam Dioſcorides ſcribat, ut mirũ ui- deri poſſit, te qui uelis Plinium de eadem loqui ſalſilagine de qua Dioſcorides, uerbum illud, Italia, non caſtigaſſe, ac loco eius Galatia nõ poſuiſſe: Cur etiam hæc medicina ſub ipſa coma tantum utilis dentibus à Plinio iudicetur, quam Dioſcorides, Galenus ac Paulus in omni parte calamorũ quibus hæret, quamuis ad alios uſus quàm dentium, pro- bauerunt. Nam & Plinius ipſe libro XXXII, ubi adarcen quid ſit nõ aliter quàm prædicti autores exponit, naſci illam circa arundines tenues, nulla facta de loco ſub coma men- tione, ſimpliciter protulit, neq; in paludibus, ſed ubi ſpuma aquæ dulcis ac marinæ ſe miſcent. Quod maximum eſt ar gumentum, hic quidem, libro ſcilicet XXXII, de adarce ſal ſilagine fuiſſe locutum: libro uero XVI de altera, quã eſſe arundinis ſpeciẽ falſa ſibi opinione perſuaſerit, de qua etiã
" intellexit libro XX, ubi ita ſcripſit: Sinapis naturam ha
" bere traditur adarca, inter ſyluas tacta cortice pleniore, ſub *Reſtituitur lo*
" ipſa coma naſcẽs. Ita enim ego hunc locum puto legendũ *cus Plinij.*
paucioribus ſyllabis quàm in tua caſtigatione mutatis. Nã & id uerbum pleniore ſi ita iaceat eandem ſententiam expri mit, quàm ſupra libro XVI poſuerat, efficaciorem ſcilicet eſſe dentibus adarcen ſub ipſa coma. Vel poſſumus ex uno uerbo duo facere, atq; ita legere: Cortice planè ori ſub ipſa coma naſcens: Quaſi eam naſci ad utilitatẽ oris, cuius den tes ſunt non minima pars, uelit inſinuare. Quod pariter hijs quæ libro XVI de eiuſdem medicinæ ad dentes uſu teſtatus fuerat mire conueniet. Illud quoque pro noſtra facit ſenten tia, quod Plinius nuſquam adarcen eſſe ſalſilaginem, niſi

libro XXXII monſtrauit, ubi eam calamachnem nomina-uit: quamuis uitio codicis id uerbum corruptum ſit in cala-mochnũ. Quo etiam in loco eoſdem illi ſubſcribit effectus, quos medici ueteres ſalſilagini tribuunt, alios ab illis quos libro XVI in adarce retulerat. Neq; uero hoc poſtremo li-bro quicquam meminit ſe in præcedentibus de eadem adar ce ſcripſiſſe, ſicuti libro XX cum de ipſa uerba faceret ean dem ſe inter ſyluas tetigiſſe teſtandum exiſtimauit. Hæc enim omnia manifeſtiſſime probant, Plinium uarijs in lo-cis uaria de adarce ſenſiſſe, quam aliquando calami ſpeciẽ, aliquando ſalſilaginem calamis inhærenrem ſignificat.

DE AERA ET AEGILOPE.

In æra ac ægilope neſcio an magis accuſandus ſit Plinius, qui in rebus adeo uulgatis, quibus nomina latina non de-erant, græcis utendum cenſuerit: an potius quoniam de eiſ-dem herbis græca appellatione monſtratis illa affirmauerit, quæ ſenſus falſa eſſe deprehẽdit. Tu uero de æra hoc pacto pro Plinio reſpondes, quod cum Græci traderẽt loliũ ſtran gulare circunligando ſe triticũ, neq; id in Italia magnopere foret compertũ, tutius eſſe cogitauit græca uti uoce quàm latina, æram id dicendo non lolium. Laudarem Plinij con ſilium, qui Græcorum mendacia, ſi qui forte fuiſſent qui tam inſigniter mentiri uoluiſſent, ut ſcriberent loliũ circun-ligando ſe triticum enecare, rem neq; in Græcia, neq; in Ita lia compertã ſub græcæ uocis obſcuritate occultare ſtuduiſ-ſet, niſi æra uocabulum adeo eſſet in eorundem Græcorum lingua uſitatum, ut eius ſignificatus neminẽ lateat, qui uel parum literas græcas deguſtauit. Vt tamen Græcos autores uiros ſanè doctiſſimos, qui de plantis ſcripſerunt, atq; inter cæteros Theophraſtum, quem præcipue de agricultura ſcri bens Plinius imitatur, tãti erroris ſuſpicione liberemus, hic nuſquam

Plinius in agricultura Theophraſtũ imitatus eſt.

nuſquam de æra ſeu lolio ſcripſit, quod triticū circunligando ſe enecet, ſed ſolum auferendo alimentum, quoniam tritico adnaſcitur. Hæc enim ſunt eiuſdem Theophraſti uerba libro tertio de cauſis plantarum: Quippe orobanche uocata eruum enecat amplexu, compreſſuq; ſuo, & linodorum fœnumgræcum interimit protinus radici adnaſcens, & alia cladem alijs inferunt, ut quæ cum ſingulis frugibus ſimul proueniunt, ceu lolium atque auena tritico atque hordeo, & lappa lenti, & alia alijs. Omnia autem idcirco interimunt, quia pabulum tollunt. Ex hijs Theophraſti uerbis, quorum magna ex parte ſententiam Plinius libro XVIII, ubi agit de uitijs frugum, ſtuduit exprimere, facile oſtenditur Pliniani erroris in æra ac ægilope origo. Quia enim paulo ſupra Theophraſti fecerat de orobanche mentionem, quæ amplexu ſuo eruum ſtrangulat, inde enim illi apud Græcos nomen, exiſtimauit eandem eſſe æræ & ægilopi, quorum alterum lolium, alterum auenam Theodorus conuertit, interimendi rationem. Atque ideo poſt factam de orobanche mentionem, quæ circunligando ſe eruum enecat, poſtea Plinius ſubiūxit triticū ſimili modo æra, hordeū feſtuca, quæ nominatur ægilops, cum tamen Theophraſtus, quem ut uidere eſt de eiſdem rebus Plinius ſcribens, quantum potuit ſtuduit imitari, cum Theophraſtus, inquam, licet omnia de quibus eo diſſerit loco, idcirco uicinas herbas ſcribat interimere, cauſa illa generali, quod pabulum tollunt, uarijs tamen hoc illa modis facere doceat. Nam orobanchen quidem quia eruū amplexatur & cōprimit: linodorum uero, quia fœnugræci radici adnaſcitur: loliū autē atq; auenā, quia cū tritico atq; hordeo proueniūt, ceu aparinen, quā neſcio an recte Theodorus lappā interpretat̃, cū lente. Nullā uero ex illis tribus habere ſe uinciendi ac circunligādi naturā, quicunq; eas nouerit minime

dubitauerit, niſi quod de aparine forte poſſit cōcedi, quam Galenus libro primo de alimentis ita ſe lentibus circumplicantem, neque aliter angentem ac ſtrangulantē, quàm orabanchen eruum deſcribit.

DE AEGILOPE.

Cur ægilopen potius quàm auenam eodem in loco dixerit Plinius eam rationē affers, quod cum Græci duo auenæ genera facerēt, bromū ſcilicet & ægilopen, hoc uero diſcrimē nemo reddidiſſet in Italia, ob id Plinius libro XVIII cum auenam inter uitia frumenti collocaſſet, paulo poſt de feſtuca, quæ uocatur ægilops, ediſſerit: non quod neſciret auenæ id eſſe quoddā genus, ut nonnullos cauillari inquis, me ſcilicet innuens, quem licet aperte non nomines, hijs tamen qui meū libellum legerint facile das agnoſcēdum, ſed quod alterū quoq; faſtigiū celebrari nouiſſet bromos nomine. Hæc tu pro Plinio. Ego uero ut cauilli crimen, cuius me notaſti, deprecer apud te, cui magis uelim meos mores probari, quàm doctrinā, nuſquam Plinium per calumniā reprehendi, quod neſcierit ægilopen eſſe quoddam auenæ genus, ſed ob id tantum inceſſui, quod eodē capite modo græca, modo latina uoce in eodem auenæ genere uti uoluerit. Nam quod ſcribit Plinius libro XVIII auenam eſſe frumenti uitium, & hordeum in eam degenerare, hoc idē Theophraſtus libro VI de plantis, & Galenus libro II de alimentis, de ægilope etiam teſtantur. Quod uero etiam paulo poſt Plinius ait ab ægilope hordeū necari, idipſum Theophraſtus libro V de cauſis plantarū, licet alio modo quàm Plinius ægilopi tribuit. Alterum quoq; faſtigium Plinius, ſi non eodem capite, ſaltem libro, aliquando bromum, aliquando auenā nominauit: ut inexplicabilis ratio uideatur cur Plinius in eiſdem generibus nunc græcam, nunc latinā proferat uocem, bromum ex Oriente aduectā libri XVIII

capite

capite X Plinius refert, ſed eandem bromum eiuſdem libri capite VII antea auenam fuerat interpretatus ibi ea ſcribit: Tunicæ frumento plures, ordeum maxime nudũ, & Alica, ſed præcipue auena calamus altior frumento, quàm hordeo, ariſta mordacior hordeo. Hæc ferè omnia ſunt ex Theophraſti libro VIII, quamuis corrupte pleraq; translata: Nam Theophraſti de eiſdẽ rebus ſcribentis uerba ſunt iſta: Ἅμα δὲ ὁ μὲν ἐν χιτῶσιν πολλοῖς, ἡ δὲ γυμνὸν, μάλιστα γὰρ δὴ γυμνοσπέρματον, ἡ κριθὴ πολύλοβον δὲ, ἡ τίφη, καὶ ἡ ὀλύρα, καὶ πάντα τοιαῦτα, καὶ μάλιστα πάντων, ὡς εἰπεῖν, ὁ βρόμος, ἔστι δὲ καὶ ὑψηλότερον ὁ κάλαμος τοῦ πυροῦ καὶ τῆς κριθῆς, καὶ τὸν στάχυν ἀπηρτημένον ἔχει τοῦ φύλλου ὁ πυρὸς, ἥδιον δὲ τὸ ἄχυρον τοῦ κριθίνου τὸ πύρινον. Hoc eſt, ut Theodorus interpretatur: Ad hæc triticum tunicis integitur multis, hordeum nudum conſiſtit, id enim omnium maxime caret tegmento: Tipha quoq; & ſiligo, & omnia huiuſmodi multiplici folio includunt: aſt omniũ maxime, ut ita loquar, auenã natura operuit: quin etiã culmus altior tritico quàm hordeo eſt, ſpica plus diſcreta à folijs emicat, palea quoq; plus ſuauior qua ex tritico quàm hordeo. Si qs cõferat Plinij uerba ſupra poſita hijs quæ de libro VIII Theophraſti ſubiũximus, nõ puto dubitabit, quin Plinius ſicuti tunicas frumẽto plures, contrà hordeũ maxime nudũ ad Theophraſti ſcripſit imitationẽ, ita etiã in cæteris ſequendo Theophraſtum βρόμον πολύλοβον, id eſt auenã maxime opertam, ueluti interpretatur Theodorus, dicere uoluerit. Cur uero ſenſu contrario maxime nudam ſcripſerit non magis ſcirem reddere rationem, quàm cur idem Plinius ægilopen circumligando ſe hordeum dixerit interimere, cum nulla auenæ ſpecies quæ id faciat agnoſcatur, ſicuti neque lolij, quod tuam alteram in æra deſtruit defenſionem, ideo ſcilicet Pliniũ æram dixiſſe non lolium, quare ipſi plus lolij ſpeciem, quàm lolium ſignificare uideatur. Nam æque ignoratur ubi terrarũ talis lolij ſpecies oriatur, quæ circumligando ſe triticum enecet. Sed cur Plinius in hijs adeo apertis

erroribus tam operoſe defenditur abs te præſertim, qui ſcias hoc ipſo in loco, ubi Plinius æræ atq; ægilopis naturã peruertit, in tantum fuiſſe hallucinatum, ut teramnum & ateramnum, quæ duo uocabula coctile atq; incoctile leguminum affectus pleriſq; in locis apud Theophraſtum ſignificant, ipſe pro herbis noxijs acceperit: quarum altera, ateramnos ſcilicet, circa Philippos in pingui ſolo interimit fabã, teramnos uero in macro, cum quidã uentus afflauerit. Quẽ quidem adeo craſſum Plinij errorẽ neſciens aliter excuſare, locum eſſe uitio codicis decurtatũ ſuſpicaris: qui etiã libro IX, capite XVI mirari te dicas, Pliniũ eoſdem piſces modo græce, modo latine nuncupare: quod & in rebus alijs, ueluti in herbis Plinium plerunq; facere non diffiteris, nihil teſtantẽ eædem'ne ſint an diuerſæ. Si hoc idẽ in alijs genus erroris Plinius admiſit, cur nõ etiã in æra ac lolio, ægilope & auena potuit admittere? Vel ſi in hoc Plinius nõ errauit, cur tibi dedit in alijs ſimilibus de ſe admirandi occaſionem?

DE GLASTO, ISATIDE.

Si ubi de iſatide inter lactucas ſponte naſcentes libro XX ſcribitur pro ſyluatico glaſtum, ut tu id uerbum caſtigandũ opinaris, legatur, non adeo nos elidemur, qui Plinium hoc in loco indiligentiæ accuſauimus, quantum Plinij lectio quodammodo uiolabitur: quoniam à ſyluatico ad glaſtum longinquus eſt tranſitus. Quare uel nihil immutandũ eſt, ſicuti uideri in manu ſcriptis codicibus aſſeris, aut ſi glaſtum loco uerbi Syluaticũ, quamuis uiolenter intrudatur, iure Plinium à nobis fuiſſe reprehenſum, niſi hæc caſtigatio adhiberetur, iudicaſti. Quantum uero rectius totus iſte locus in Plinio emendabitur, ſi ita legatur: Alterum eſt genus quod Græci iſatim uocant. Vbi uerbum Eſopus, quod neq; græcum eſt, neq; latinum, ſi pro aliquo lactucæ genere

accipiatur

accipiatur, tuam ſubterfugiſſe cenſuram non parum ſumus admirati. Tertium eſt genus in ſyluis naſcens, ſylueſtrem iſatim uocant. Hic enim diligenter aduertiſti ex manu ſcriptis codicibus, niſi ita legatur locum fore defectum. Erit igitur ſecundum lactucæ ſponte in aruis naſcentis genus non eſopus, ſed iſatis ſimpliciter appellata, tertium quod in ſyluis gignitur ſylueſtris iſatis. Quartum uero genus, quo infectores lanarum utuntur, non ſyluatica iſatis, hæc enim eſt ſecundo generi adiuncta differentia, ſed potius ſatiua dici debet. Differt autem hoc quartum genus à ſecundo, quoniam iſtud ſeritur, illud in aruis ſponte naſcitur. Si itaque glaſtum, ut rationabilius apparet, nullo modo interponatur, iam nulla dubitatio relinquetur, ita in hac herba, ſicuti in pleriſq; alijs, familiarem ſibi errorem Plinium incurriſſe, quando eam ſub uarijs nominibus quaſi eſſent duæ, non una, in locis adeo diſtantibus deſignauit. Pari enim incuria atriplicem holuſſatiuum, atque etiam ſponte neſcens, modo latina, modo græca appellatione tanquã herbas differentes enarrauit. Vnde etiam illud eſt conſecutum, ut effectus aliquando contrarios utrique ſubſcripſerit. De atriplice ſiquidem, atq; eius proprietatibus, cum libro ſecundo diſſeruiſſet, eãq; ex autoritate Pithagoræ morbos regios & pallorem facere tradidiſſet, mox de eadem ſub chryſolachani uocabulo libro XXVII ſcripſit fuiſſe aliquos qui traderent, illam alligatam regium morbum habentibus ita ut ſpectari poſſet ſanare id malum, quem etiam effectum de ſemine ſi bibatur cum melicrato, autor grauiſſimus Dioſcorides, & plerique alij medici teſtificantur. Eſſe uero eandem herbam à Romanis atriplicem, à Græcis autem chryſolachanum nominatam, tibi probare ſuperſedemus, ne id agentes Græcorum prouerbio ſubijciamur: Sus Mineruam. Aliter enim alijs, qui auſi ſunt *Atriplex.*

ſupra

ſupra calceum aſcendere, aliter tibi Hermolaë eruditiſſime, non ſolum magnarũ, ſed etiam minutiſſimarũ rerum ſcientia prædito, ſcribendum iudicauimus: Tibi, inquã, qui Plinium in uerbi praſion ambiguitate ſæpe hallucinantem notauiſti: quæ forte hallucinatio cauſa fuit, ut de balote libro XXVII ſcriberet, quam Plinius libro XX ſub marubij nigri nomine notificauerat. Taceo mille alios huius generis apud Plinium errores, ne multa quæ tu in tuis caſtigationibus lectores commonuiſti, nunc te uelle docere uideamur.

DE PERSONATIA AC PERSOLATA.

Ego Plinium in meo libello notandum putaui, quod libro XXV eodem capite bis perſonatiam deſcripſit, quam ſicuti Græci utroque in loco arctium nominauit: altero tamen perſonatiam, altero perſolatam, ut tibi uideo placere, dici latine inſinuauit. Quam diſtinctionem nominũ à Plinio cognitam ais à quibuſdam non fuiſſe perſpectam, ob eam, ut puto, rationem, quod ego libro XXV altero in loco ubi de arctio fit mentio, pro perſolata perſonatiã ſcribendum putaui. Sed cum tu quoq; fatearis perſolatæ uocabulum à perſola eſſe deductum, quod nomen apud Latinos, teſte Placidio grãmatico, qui de Plautinis nominibus ſcripſit, perſonam ſignificat ſiue perſonatiam, ſiue perſolatam altero in loco legeris, nihilo magis ab errore Plinius eximitur, qui bis eandem herbã modo ſub perſonatiæ, modo ſub perſolatæ uocabulo, eodem etiam capite pinxit. Sed tu forte non adeo Plinium defendere quantum me accuſare uoluiſti, qui Placidium grammaticum non uiderim. Ego uero id crimen in homine nulli rei minus quàm uerborum ſtudio incumbente, non multum puto inexpiabile, ſed una aquæ guttula ablui expurgariq; poſſe. Illud aliquanto difficilius in Plinio excuſari queat, quod ex tantilla nominum

Placidius grãmaticus.

uarietate

uarietate rem diuerſificari, hoc eſt, aliam eſſe herbam perſo latam, aliam perſonatiam iudicauit.

DE ECHIO ATQVE ALCIBIO.

Non reprehenderemus Plinium ſcribentē libro XXVII, ſe qualis eſſet alcibios apud autores ſcriptum non reperiſſe, niſi ipſe Plinius libro XXV eandem alcibium ſub echios nomine eodem quo Dioſcorides modo pinxiſſet, adeo ut Plinius putaſſe uideatur, aliam eſſe echin ab alcibio, quam tamen non differre in noſtro libello probaui: quoniam eoſdem effectus tam de echi, quàm de alcibio, & Plinius ipſe, & cæteri autores prodiderunt: qui etiam autores non ſeorſim de echi, ſeorſim uero de alcibio, quēadmodū Plinius, ſed de echio tantum, quam alio nomine uocari alcibiadium teſtantur, tractauere. Cum uero tibi uideatur ea quæ dicatur echios, atq; alcibiadium diuerſam eſſe ab altera, quam Nicander echin atq; alcibium appellat, ego me fateor hanc apud Nicandrum diſtinctionem non agnoſcere. Illud ſatis habeo exploratum, in libro Dioſcoridis uel Pauli nullam huiuſmodi nominum, ac multo minus rerum differentiam deprehendi: quandoquidem de echio atq; alcibiadio ſolum agentes, non alias illi uires aſcribūt, quàm echi atq; alcibio Nicander. Vt uero proximius ſit non differre, ſiue echis, ſiue echios, ſiue alcibium, ſiue alcibiadium eadem herba à diuerſis autoribus nominetur, quemadmodum qui eam alcubiacum, non autem alcibiadium uocant, rem planè eandē non diuerſam intelligunt.

DE HELIOTROPIO.

Vbi de heliotropio ſcribit Plinius, ais quibuſdam uideri eundem autorem heliotropium cum cichorio confundere: quoniam & heliotropium cœruleo flore deſcribat, & cibo gratum eſſe dicat, quæ duo cichorio conueniant. Ego uero & alia adiunxi quæ de heliotropio ſcribit Plinius, cichorio

pariter congruentia, ut quod ſemipedalem altitudinem nõ excedat, & nõ niſi pingui cultoq́ſolo naſcat: quæ omnes notæ aggregatæ cichorium manifeſte deſignant. Tu uero priores duas ita refutas, quod nihil impedit ueſcendo eſſe tam heliotropium quâm cichorium: nec conſtat in Dioſcõride, λευκὸν ἄνθος, id eſt candidum, an γλαυκὸν, id eſt cæruleũ ſcribere oportuerit. At ut ad utrunq́ reſpondeam, & de cichorij radice quod eſui ſit, & de flore quod cæruleus ſit, ſenſu atq́ experientia probatur, quæ de heliotropio non audes affirmare, quando etiam in dubium reuocas, qualis heliotropij flos à Dioſcoride deſcribatur, cæruleus an candidus. Ego autem illud certe ſcio, multos quos uidi, & quidẽ antiquos Dioſcoridis codices, λευκὸν, non autem γλαυκὸν ſcriptum habere: & niſi mea me fallit opinio, puto te eandem ſcripturam in tua translatione ſecuturum.

DE LASINE.

Quoſdam ais, uerbum laſinem corruptum eſſe neſcientes, Plinium culpare, quaſi hanc herbam libro XXIIII inutiliter repetierit, laginem uocando non laſinẽ. Tu uero pro laſine iaſionem cenſes legendum ex Theophraſto, tam libro Plinij XXI, quàm etiam XXII: atque ideo aliam ſtatuis à lagine, de qua idem Plinius agit libro XXIIII. Demum ut meæ modeſtiæ conſulam, mihi putas recantandũ: quoniam non ſit tanta inter laginem atque iaſionem affinitas, quantam tibi uiſus ſum exiſtimare. Quaſi uero ego in noſtro libro tenuem tantum uocis ſonum ſecutus, ac non multo magis naturæ proprietates, eandem eſſe cum laſine laginem apud Plinium iudicauerim. Quoniam quæ de laſine libro XXII ſcripſerat Plinius, eadem ferè in lagine libro XXIIII repetijt, ut quod phtiſicos iuuet, quod lactis ubertatem faciat, quod infantibus illita capillũ alat, quod in cibis placeat, quod uentrẽ ſtimulet. Sed uide quantũ mihi contu

ſerit cũ te homine doctiſſimo de huiuſmodi rebus diſputa-
tio. Ea eñ quã tu adduxiſti autoritas Theophraſti lõge me
fecit ad ea quæ pridẽ ſcripſerã cõfirmãda audentiorẽ, nedũ
mouerit ad recantandũ, niſi recantare pro eandem repetere
cantilenam accipiatur. Suſpicari me in meo libro ſcripſi, ꝙ
utrobiq̃, & libro ſcilicet XXII, & libro XXIIII pro laſine
uel lagine, & elxine & euſine legi deberet: Adeo nõ neſciui
quod tu mihi obijcis, uerbum laſinẽ eſſe corruptũ, ut etiam
quo pacto caſtigandũ eſſet admonuerim: cuius caſtigatio-
nis illa ratio fuit, quoniã Plinius eodẽ libro ſcilicet XXIIII,
non modo laginẽ, ſed etiã echitem, & tenue ſcamoniũ ean-
dem herbã à quibuſdã uocari teſtaretᷓ. Ego uero non agno
ſcerem plantã, quæ proprie tenue ſcamoniũ dici poſſet, præ- *Tenue ſcamonium.*
ter illã quã Dioſcorides ſub elxines, euxines, & ciſſampeli
quoq; nominibus pinxit folijs hederæ ſimilibus omnibus, *Ciſſampelos.*
ſecq; inuenerit circunuoluentẽ: ob quã etiã naturã ſicuti Di- *Conuoluolum.*
oſcorides ciſſampelũ, ita Plinius cõuoluolũ alibi nominat.
Sed de quo antea tantũ ſuſpicabar, nunc certã ex Theophra
ſto habeo notitiã: in cuius codice, quẽ ſcis etiã Plinianis eſſe
corruptiorẽ, ſic pro iaſione elxinem uel euſinẽ, ueluti apud
Pliniũ pro lagine uel laſine puto ſcribendũ: nã de laſine Pli
» nius libro XXI ita ſcribit: Laſine unũ foliũ habet, ſed ita im
» plicatũ, ut unũ cum ſit plura eſſe uideantᷓ. Theophraſtus aũt
à quo, ut par eſt, Plinius accepit, de flore iaſionis libro I de
hiſtoria plantarũ eadẽ quæ Plinius de flore laſines tradit in
» hæc uerba: Nõnulli folio uno emergũt, deſcriptionẽ tamẽ
» pluriũ oſtendentes, ut flos in iaſione. Nónne hæc flori eius
herbæ, quã Græci elxinem atq; ciſſampelum, Plinius, ut di-
xi, conuoluolum alibi uocat, mire conueniũt? Eſt enim hic
flos, ut Plinius inquit, rudimentũ naturæ lilia facere condi
ſcentis: & cum unũ foliũ tantũ habeat, quibuſdã tamẽ qua-
ſi inciſuris ita diſtinguitur, ut uideatur in quinq; diuiſum.

Eadem autē herba dicta latine cōuoluolum, ſicuti hoc in loco, libro ſcilicet primo de hiſtoria plantarum, apud Theophraſtum pro elxine uel euſine uitio codicis Iaſione nominatur, ita libro ſecundo de cauſis laſine æque corrupte uocatur: quod tamen uerbum ueluti diuinans Theodorus uolucrum uertit. Quare cum Dioſcorides atque Galenus multo ſint, ut te non latet tam accuratæ doctrinæ uirum, in lingua græca emendatiores quàm Theophraſtus in eadem, uel Plinius in noſtra, quid eſt quod dubitemus laginem & laſinem apud Pliniū, Iaſionem autē & aſinem apud Theophraſtum nomina itidem deprauata, ex uerioribus codicibus caſtigare? cum præſertim quid ſit Græcis elxine, uel euſine, quid'ue Latinis conuoluolum, uel ſenſu ipſo mōſtrante noſcatur. Quid autem ſit eiſdem Græcis Iaſione aut aſine, ſeu Plinio laſine uel lagine, ab illis etiam qui ſe omnia in Plinio ſcire profitentur ignoratur.

Elxine.

DE SIO ET SILAE.

Male me Plinium accuſantē, quaſi duas herbas fecerit quæ ſit una, in tuis primis defenſionibus notauiſti, quoniā tibi non uideatur Sium eſſe criſiones, ſed tantum ſimilis herba. In ſecundis contra me latam ſententiam penè reuocaſti: nam ſilaum uerbum eſſe corruptum in Pliniano codice, & lauer potius eſſe legendum iudicaſti. Cuius deſcriptionem tu quoq; fateris ad eius oleris naturam proxime accedere, quod Græci ſium uocant. Et quoniam Dioſcorides ait ſium à Romanis lauer appellari, quam tu etiā concedis eſſe illam herbā, quam uulgo criſiones appellant, ita tandē mecum, & cum Dioſcoride ſentis, quod ſium quidē ſit lauer, ſed lauer odoratum: quandoquidem ſium herba eſt odorata teſte Dioſcoride, lauer ſiue criſiones minime. Sed cum idem Dioſcorides duo ſij genera faciat: alterum odoratum, ob quam naturam iuncus aromaticus alio nomine dicitur: alterum

alterum inodorum, quod quia naſturtij refert ſaporẽ, ideo etiã cardamine à Græcis uocat̃: cur ſicuti duplex eſt ſium, atq; ut tu quoq; inſinuaſti, lauer, odoratum ſcilicet & carẽs odore, non etiã criſiones quidam eſſe inodori, quidam odorati dicantur? Quo quidem admiſſo mea ſtabit ſententia, ſium eſſe eam herbam quam criſiones nominamus: quam cum bis deſcripſerit Plinius, & ſub ſij, & ſub ſilai, ſiue ut tu legendum putas, laueris nomine, iure eſt à me incuriæ, ne dicam inſcitiæ accuſatus, qui quæ una herba erat duas fecerit, ſicuti ob id etiam merito poſſit reprehendi, quod duo ſij genera in unam naturam confuderit. Nam quæ de ſio ſcribit Plinius, quod latius ſit apio, atq; in aquis naſcat̃ pinguius, nigriusq;, quod calculos frangat, quod dyſentericis & mulierum mẽſibus proſit, hæ omnes ſunt ſij odorati apud Dioſcoridem proprietates. Quod autem naſturtij ſaporem reddat, quod lentigini & mulierum uitijs in facie illitum nocte momento cutem emendet, ut de ſio pariter ſcribit Plinius, hoc non de eodem genere, ſed altero potius inodoro, quod ut diximus, à ſapore quem reddit, cardamine à Græcis nuncupatur, Dioſcorides retulit.

DE SIGILLO LEMNIO.

Venio ad ſigillum lemnium, quod ego autore Galeno medicorũ omnium longe doctiſſimo rectius terram, quam milton, id eſt rubricam nominari monſtraui. Tu contrà Nicandrum affers, ac Celſum: quorum alter id terræ genus miltum, alter minium uocat. Sed cur non etiam Andromachum medicum antiquiſſimum allegaſti, qui in ſuæ theriaces compoſitione terram lemniam milton appellauit? Præſtat autem, inquit Galenus, in eiuſdem compoſitionis expoſitione, non milton ſed terram potius dicere, eam, ut puto, cauens confuſionem, quam uiſus eſt feciſſe Plinius, terram lemniam inter rubricas & colorum genera libro V &

III numerans, cum tamen, ut idem Galenus inquit, aliud ſit lemniæ terræ genus, quo fabri lignarij pro rubrica utuntur, quod uerius miltos nominatur, picturæ potius quàm medicinæ accommodatum. Ego igitur non adeo de nomine, quàm de re ipſa à Plinio diſſenſi: Nam etſi & cinnabaris, & minium, & pleraque forte alia æque medicis ac pictoribus ſeruiant, utrunq; tamen uſum lemnio ſigillo contingere neq; traditur à Dioſcoride, diligentiſſimo alioquin in huiuſmodi rebus explorādis autore, à Galeno autem rubricam à terra lemnia plane diſtinguente negatur.

DE CINNABARI.

De cinnabari non putas eam opinionem, quam ſecutus eſt Plinius, à Dioſcoride improbari, quoniam idem Dioſcorides ſimpliciter ſcripſerit: putauerunt quidam ſanguinem draconis eſſe cinnabarim: non damnans, ſed referens aliorum de cinnabari exiſtimationem. Sed qui defendi poſſit, huiuſmodi de ſanguine draconis opinionem non iudicari à Dioſcoride falſam, qui de cinnabari non libro II inter medicinas ex animalium ſanguine ſumptas, ſed potius V inter metalla tractauit? De cinnabari quoque metallo in Hiberia & Colchis naſcente, ut te non latet, agit Theophraſtus. Et ſi contra te cognomine tantum Barbarum, autorem lingua & natione barbarum licet allegare, Auecois pariter in ſuo Colliget, nō aliter de cinnabari, quàm de metallo ſcripſit. Galenus etiam medicus nobiliſſimus ſui de ſimplicibus medicaminibus libro uoluminis XI, cinnabarim metallis adnumerauit. In altero autē de eiſdem medicaminibus ad Paternianū tractatu, eorum aperte ſententiam improbat, quam Plinius comprobauit, ita ſcribens:

„ Cinnabaris non eſt ſanguis draconis, ut quidam putant.

Galeni duo fuerunt. Siue autem hæc ſint uerba Galeni, Pergameno Aſiæ ciuitate oriundi, ſiue alterius eodem nomine inſignis medici, ſa

tis

tis conſtat tantorum uirorum iudicio, ea quæ de cinnabari prodidit Plinius, eſſe fabuloſa: non tamen ob id, ut nobis obiecisti, Plinium irriſimus: Abſit enim à nobis tanta temeritas, ut hunc celebris nominis autorē, tam de humano genere benemeritum, ludibrio habeamus. Sed neque tanti fecimus, ut nefas putauerimus ipſi aliquando non credere, ut quod quidam legulei, qui ſolis nituntur autoribus, à nobis exegerunt, Plinij autoritatem ſine ratione rationem eſſe cenſuerimus.

PERORATIO CVM LAMENtatione mortis Hermolai Barbari.

Vix hæc in mei defenſionem reſponderam, cum luctuoſus ſanè nuntius hominum perculit aures, inſignem illam ac ſingularem doctrinam, illud immortalitate dignum ingenium, illam diuinam potius quàm humanam Hermolai uirtutem nobis immatura morte præreptam. O uana hominum ſtudia, ô labores irritos, ô inanes lucubrationes, quæ ſæpe in medio curſu interrumpuntur. Multa ille dum uixit omnimodæ doctrinæ opera, dum nihil aliud diebus ac noctibus meditaretur, niſi quod rem latinam amplificaret, in lucem ediderat. Sed multo plura inchoata atque imperfecta reliquit, quæ niſi mors occupaſſet propediem erat abſoluturus. Quis non de crudeli fato atque impio conqueratur? quod nobis tot, quos prior Hermolai uita germinauerat, fructus anteq̃ matureſcerent intercepit? Vix ille Plinianas caſtigationes emiſerat, opus non minori ingenio quàm ſtudio compoſitū, cum heu tãtis inuida cœptis, ne quotidie maiora pullularet, ſors illū ſtudioſis inimica damnauit. Pliniū ſanè Hermolai cura ac diligētia renatū omnes literati cōfitent. Expectabant proxima genitura Ariſtotelem eiuſdē luculēta interpretatione reuicturū, ſed omniū bonorū autore atq; parente amiſſo, clarus ſua lingua Philoſophus in priſtinis

ſtinis tenebris demergetur. Quis enim Barbaro adempto, qui inde nomen uidebatur adeptus, quod tetram illam barbariem, quæ iam omnes bonas artes obſcurauit, ſolus poſſet abolere, philoſophiã in lucem antiquã reuocabit? Quis noſtræ ætatis iuuenibus, quos recta ſtudia delectant, inſtrumenta ſuggeret oportuna? Quis, ut ad ea ueniam quæ inter nos inciderãt, ſtudioſæ potius diſputationis, quàm emulæ contentionis certamina tantas in Plinium lites, quas uideor penè quodam mentis furore ſuſcitaſſe, ea qua Hermolaus eloquentia ac grauitate componet? An rabulæ quidã, qui doctiſſimorum uirorum cauſam aliter defendere neſcientes, cœlum ac terras uociferando concutiunt? Clament iſti licet, & tumultibus omnia compleant, hijs tamen ſemper noſtræ aures obſtruentur: quoniam talium uirorum furioſam maledicentiam, neque imitari ſi uelim poſſim, neq; ſi poſſim uelim. Si quis forte Hermolai doctrina ac moribus ſimilis, harum quæ mihi cum illo erant diſſenſionum ſe iudicem fecerit, uel ſi aduerſus me pro Plinio atque Hermolao, Plinij defenſore pronũtiet, ille, ut Plato dicere ſolet, omnia non inimicus obtineat.

NICOLAI

NICOLAI LEONICENI VINCENTINI DE PLINII, ET plurium aliorum medicorum erroribus, ad præſtantem medicum Franciſcum Tottum Lucenſem nouum opus.

EFflagitaſti me quotidianis penè literis, ut tibi ſuper quibuſdã Plinij erroribus iampridem à me notatis reſponderē, quos quidam medicus, tibi & mihi communis amicus, non in autorem, ſed in nouos codices impreſſos formulis, uel manu ſcriptos potius reijciendos duxerit, ex alterius codicis uetuſtioris, quem tibi Venetijs oſtendit, autoritate. Meam autem de hijs reſponſionē non modo tu, ſed & ille idē medicus Plinij defenſor, ut tuæ literæ mihi ſignificabant, præcipue deſiderare uidebatur. Ego uero in hunc uſq; diſtuli diem & tuæ petitioni, & illius deſiderio ſatisfacere: quoniam non libenter patiebar me ad antiquū ludum reuocari: Vt enim uerum fatear, mihi ludus quidam uidetur de Plinij erroribus diſputare, cum ſint multi alij in libris medicorum magnæ noſtra ætate exiſtimationis errores, ex quibus multo plus uita periclitatur. Pauciſſimi enim ſunt qui Plinium propter medicinas legant, plures propter uocabula, & diuinam, quod negari non poteſt, elocutionem. Quare circa illos magis, qui ſua poſſunt apud homines noſtri ſeculi autoritate nocere uitæ, puto à medicis laborãdum, quàm circa Plinium, qui à multis non in medicorum, aut philoſophorum, ſed hiſtoricorum potius atq; oratorum numero habeatur. Tu qui multa mea conſilia legiſti, quibus ſcilicet ægrotantium ſaluti conſulo, cum ad ſimplicia uenio medicamenta, ſcis quàm multos Gentilis, Bartholomei, Montegnanæ, atq; aliorum recentiorum in hijs errores ape

Plinius quam obrem legendus.

riam, qui non aliunde, quàm ex Auicennæ ac Serapionis libris, quibus nimium noſtra credit ætas, habent occaſionem. Quare tu Franciſce Totte caucto, ne tantiſper in uitam pecces, quantiſper aliud te impellente facio, quod minus poſſit generi humano prodeſſe. Sed tu forte illa uerba reſpondebis, quæ medicus Plinij patronus ſcribit circa ſuæ præfationis initia, ueluti ſe excuſans, quod homo medicus literatorum officium in Plinij codicibus emendandis, & eodem diuino autore contra calumniantes propugnando uſurpauerit: iuſtam eſſe rationem inquiens, ut de natura rerum, medicinæq́ effectibus Plinij libros Phyſici quoque recognoſcant: Hac enim ratione Plinij patronus ſe ait impulſum, ut poſt Georgium Merulam, & Hermolaum Barbarum ipſe quoque conatus ſuos in hijs quæ ad effectus medicos pertinerent oſtenderet. Quaſi uero, ut de Merula taceam, qui forſan merus grammaticus cenſeri poſſit, Hermolaus Barbarus, uir omnium bonarum artium ſcientia clariſſimus, non ſatis ſuo ſit functus officio, in ea parte quæ ad medicinam attinet in Plinianis codicibus caſtiganda. Sed de hoc poſtea uiderimus, nunc quod inſtat agamus. Hanc medici Plinium emendantis, atque una defendentis excuſationem ego libentius acceptarem, ſi non in æra, ac lolio, ſed in alijs herbis, ac ſimplicibus medicinis, magis ad uſum medicinæ neceſſarijs, in quibus etiam fuit à me Plinius notatus, eiuſdem Plinij defenſionem ſuſcepiſſet: Veluti in ſtachy, atque balote, polio atque tripolio, empetro, quam alio uocabulo praſſoidem Galenus uocat, ſarxiphage, herba betonica, parthenio, muralio, ſeu parietaria, ariſtolochia, cyclamino, heliotropio, pentaphyllo, lemnia ſphragide, ſeu ſigillo lemnio, quod terram ſigillatam uocant, ciſtho herba ladanifera, à ciſſo, id eſt hedera diuerſa, iſatide, cum glaſto

Georgius Merula.

glaſto eadem, licet Plinius hanc diuerſam à glaſto, illam eandem cum ciſtho, nominis propinquitate deceptus, aliquando putauerit, nardo celtica, & ſaliunca, quas etiam male Plinius diuerſificauit: Si, inquam, in hijs & plurimis alijs medicinis, quarum frequens eſt uſus etiam apud noſtri temporis medicos, ſicuti apud eoſdem de æra ac lolio non ad medendum, ſed tantum ad euitandum, eò quod in pane capitis uertigines facit, aliquando fit mentio, medicus contra medicum pro Plinio diſputaſſet, non alienam ab eius officio diſputationem pro Plinio tuendo ſubijſſe iudicarem. Verum in æra tantum Plinium aduerſus me conatus defendere malorum medicorum, quod pace eius dixerim, imitatus eſt morem, qui dum capiti mederi debent reduuias curant. Sed neque in æra ſatis Plinio patrocinatur, adeo ut præuaricator uideri poſſit, non patronus: Stat enim adhuc noſtra reprehenſio, ſi modo reprehenſio dici debet, quæ potius iuſta fuit de Plinio homine latino admiratio, licet Plinij patronus eam ingentem calumniam, ipſe uere calumnians nominauerit. Verba mea de Plinio potius admirantis, quàm per calumniam, ut eius patronus obijcit, reprehendentis, hæc ſunt: Super æra & ægilope in libro de Plinij, atque aliorum medicorum erroribus inſcripto, æram dici à Græcis granũ illud quod à noſtris lolium appellatur, ſcribit Dioſcorides libro ſecundo, ac præterea teſtantur hij, qui ab Ariſtotele in libro de ſomno & uigilia, atque à Plinio libro XVIII de eadem ſcribuntur effectus, quod ſcilicet capitis grauedinem & uertigines facit. Plinius tamen eodem libro, atque eodem capite æram deſcribit, & lolium quoq; tanquã ab æra differat ſeparatim nominat. Nam ſi idem putauit & lolium & ærã, mirum quod ſicuti in pleriſq; alijs frugibus, atq; earũ uitijs, in quibus nomina latina non deerant, ſicuti in tritico, hordeo, & auena

græcis utendum nõ cenſuit, non idem quoq; in lolio ſtatuerit, tam præſertim apud omnes uſitato uocabulo. Quanquam ſimilis quoq; de auena error in eodem libro & capite legatur: Nam cum in principio uitia frugum exponit, ſcribit hordeum in auenam degenerare: paulum uero infra ſcribit hordeum necari à feſtuca, quæ ægilops nominatur. At ſi Dioſcoridi credimus, quæ ægilops à Græcis dicitur, à Latinis auena nuncupatur. Galenus quoq; in primo ſui de alimentis libri uolumine, cum in tritico atque hordeo generatio minus proſpere ceſſerit, alterum in æram, alterum in ægilopen frequentius conuerti teſtatur. Quod & maximũ eſt argumentũ, æram idem eſſe quod lolium. Hæc ego in meo libro ad literam, non tam Plinium accuſans, ut dixi, uel per calumniam reprehendens, ceu eius patronus obijcit, quàm de homine latiniſſimo admirans, cui ubi non oportuit græca uocabula libuit uſurpare. Vnde enim hæc græcitatis affectatio, ut quiſpiam modo ſiton, modo frumentum, modo àrton, modo panem autor latinus ſcribat? niſi lexica, id eſt uocabularia ſcribat? Nam par eſt quod à Plinio ſcribitur, aliquando æra, aliquando lolium, aliquando ægilops, aliquando auena. Sed uideamus quid ad hæc Plinij patronus pro Plinio reſpondeat in ſua ad ciues Veronenſes uiros clariſſimos præfatione. Poſt multas Plinij laudes, quem linguæ latinæ nos quoq; autorem nunquam ſatis laudari poſſe iudicamus, tandem in illos inuehitur medicos, qui Plinium per calumniam in æra reprehenderunt, me ſcilicet innuens, licet non nominet, ſed tam ſignificans quàm ſi nominaret, imò quaſi digito oſtendẽs: quandoquidẽ nullus alius medicus, præter me unum eſt, qui Pliniũ in æra notauerit. Inuehẽs autem in amicum grauius forte quàm debuerat, ſcribit hæc
» uerba: Exemplum unũ ingentis calumniæ afferam de æra
» quæ medicos nõnullos ad calumniam tanti autoris inuita-

uit,

» uit, in qua Pliniū erraſſe non dubitant cum Hermolao Bar
» baro: Arbitrantur enim æram & lolium ab ipſo ſeparatim
» deſcribi, ſed falſò, codicis errore manifeſto, libro VIII, in
» quo æram tantum diffinit, ſicuti inter medicos effectus, hoc
» eſt libro XXII lolij remedia & uires duntaxat denarrat: tri-
» ticum ſimili modo: non æra legendum eſt, ſed herba ex uetu
» ſtiſſimo codice, ac Theophraſti libro octauo: quoniā ena-
» ta herba triticum ſtrangulat: de qua in eodem libro, ubi Ni
» li in Aegypto mētio habetur: Nec terra, inquit, ipſa herbas
» gignit, quæ triticū enecāt. Itē: Runcatio cum ſeges in articu
» lo eſt euulſis inutilibus herbis. De faba inquit: Runcari nō
» geſtit, quoniam euincit herbas. Item: Siccitas cohercet her-
» bas: Herba enim circunligando triticum & eius radices ene
» cat. In quo mendoſis pariter codicibus, hoc modo legitur:
» Aera nonnunquam in macro ſolo. Vbi de ateramno ſupe-
» riori fit mentio, ubi non æra, ſed ea legendum. Sed autor
» hijs peractis mox de æra ſic incipit: Aeræ granum minimū
» eſt. Hæc eſt Plinij in æra defenſio, in qua Plinij patronus ſibi adeo placuit, ut more galli à certamine deſilientis ſibi quodāmodo applaudat, & apud ciues ſuos hijs uerbis quæ
» ſtatim ſubiunxit exultet ac glorietur: Hac unica defenſio-
» ne multorum intempeſtiuum clangorem ſedauimus, & ci-
» uem ueſtrum ab ingenti calumnia abſolutum retulimus, ut
» de cætero diligentius perlegere ac diſcutere tantum autorē
» perdiſcant. Quæ uerba poſtrema in ipſum Plinij patronū rejciemus, atq; hominem admonebimus, ut tantum autorem defenſurus, & eiuſdem autoris, & aliorum, quos in ipſius defenſionem adducit, uerba diligentius examinet, & quid illi ab aduerſarijs obijciatur melius perſcrutet, ne aliud defendens quàm illud cuius accuſatur, reus cauſam prodere uideatur. Quo quidem crimine Plinij patronus in hoc primo ſuſcepto aduerſus medicos pro Plinio de æra patrocinio,

cinio, liquidò apparet laboraſſe. Nuſquam enim Plinio errori datum eſt, quod æram ac lolium ſeparatim deſcripſerit, quando neq; apud dialecticos error putatur, ſi duæ aut plures etiam eiuſdem rei deſcriptiones afferantur, ſed quod eodem libro, atque eodem libri capite, ubi æram deſcripſit, lolium quoque nominauit, fuit à nobis in Plinio notatum, quaſi neſcierit idem æram eſſe quod lolium. Nam ſi idem putauit, cur, ut obiecimus, ſicuti in alijs frugibus, atq; earum uitijs, quibus ſua nomina erant in lingua latina, græcis utendum non cenſuit, non idem in lolio ſeruauit, lolium dicendo, non æram? At non æram, inquiet, ſed herbam ſcribit Plinius circunligando ſe triticum enecare, quod ex pluribus alijs tum Theophraſti, tum ipſius Plinij uerbis, Plinij patronus nititur demonſtrare. Sed incaſſum laborat, quandoquidem & ipſe Plinij patronus, & in ſua præfatione, & in ipſo Plinij libro à ſe emendatiore edito, fatetur Plinium æram deſcribere, & non lolium, libro ſcilicet XVIII, capite XVII, ſicuti poſtea ait libro XXII, eundem Plinium lolij remedia & uires duntaxat enarrare. Sed quæ eſt iſta ſortitio, ut lolium quidem ſub græco uocabulo æra à Plinio deſcribatur, ſub latino autem eiuſdem grani medici effectus denarrentur? An Latinis græcam ignorantibus linguam lolij cognitionem Plinius inuidit? remedia autem & uires duntaxat docere uoluit? Fruſtra tamē ſi herba ignoretur aut granum. Sed neque uerum eſt, quod Plinius lolij tantum medicos effectus doceat & non æræ: Siquidem Plinius ſi non libro XXII, ſaltem alibi, ſcilicet libro XXIX de ærinea farina in uſu medico meminit, quam loliaceam dicere latine debuit, ſi lolij duntaxat remedia & uires, ut ait Plinij patronus, denarraret. Quare iam ipſe diſcat, ſi uelit Plinium omni ex parte tueri, totum Plinium diligentius perlegere. Quid enim iuuerit Plinium ſemel

in uno

in uno ſui codicis loco æram uerbum græcum in herbam latinum mutaſſe, ſi concedatur multis alijs in locis idem uerbum græcum à Plinio inutiliter uſurpari? Tentauit quidem & Plinij patronus Plinij errorem in æra libro XVIII, capite XVII ex toto corrigere, æram alio eiuſdem capitis loco in hederam conuertendo, atque ita legendo: Hederæ granũ minimũ in cortice aculeato in pane capitis uertigines facit: Nam & talem ipſum probare lectionem tuæ mihi literæ ſignificarunt. At tam abſurdam Pliniani codicis caſtigationem, quam tibi priuatim laudauerat, non auſus eſt uel in ſua præfatione, uel in Plinij codice edito emendatiore publicare: Quæri enim ab eo potuiſſet, ubi unquam uel ipſe experientia didiciſſet, uel apud grauioris autoritatis medicum, ſiue philoſophum legiſſet, hederæ granum æque atque æræ in pane capitis uertiginem facere. Sed quoniam huius quæſtionis ſcopulos quantum potuit euitauit, nos alijs ipſum interrogationibus fatigabimus, quæ ſit illa herba interrogantes, quæ triticum circunligando ſe enecet: quod nomen uel apud autores græcos, uel latinos, uel ſaltem in uulgo habeat: nos æram græce à Plinio, non ſine errore tamen, diximus appellari, ut habet cõmunis codicis ſcriptura, latine loliũ. An orobanche quidẽ quæ eruũ, ægilope quæ hordeũ, herba ſecurina græce dicta pelecinos, quæ lentẽ ſimili modo, hoc eſt circunligãdo ſe necãt, ſua habuere tum apud Græcos, tũ apud Latinos nomina, ſola tritici peſtis, quæ tamẽ tanto debuit eſſe nobilior, quãto triticũ magis omnibus alijs expetit̃ frugibus, atq; idcirco plus ab iniuria defendit̃, remãſit ἀνώνυμος, id eſt carẽs nomine? Hanc uocabulorũ inopiã, ſi qs linguæ noſtræ auſit aſcribere, Græcis certe non tribuet, qui ita πυράγχην, hoc eſt triticum ſtrangulantem, ſicuti ὀροβάγχην dicere potuerunt, ſi aliud nomen non habuiſſent herbæ, ſimili modo triticum ſe circunligando

do necantis, quo ὀροβάγχη eruũ. Adde quod ſolet Plinius ſpeciales herbas, quæ habent aliquam inſignem uim, ſi carent nomine, per ſimilitudinem aliquam nobis indicare: ueluti eodem libro XIX, & capite XVII herbam albam panico ſimilem naſci ait, occupantem arua, pecori quoq; mortiferã: aut ſi non ſolum nomen, ſed ſimilitudinẽ etiam ignorat, ſaltem earum nomen ignotum eſſe hominibus teſtatur, ut libro etiam & capite allegatis, ait peſtem à milio atq; panico ſturnorum paſſerum'ue agmina abigi, herba cuius nomen ignotum eſt. Quod etiã feciſſet in herba circunligando ſe triticum enecante, ſi non æra hoc in loco, ſed herba, ut uult Plinij patronus, ſcriberetur. Exempla autem quæ Plinij patronus affert, ubi uel Theophraſtus, uel Plinius de herbis frugibus noxijs loquuntur, partim falſa ſunt, uel male intellecta, partim nihil ad præſentem attinent locum. Primum enim Theophraſtus libro VIII de plantis perperam allegatur: nuſquam enim in eo libro ea uerba legũtur quæ Plinij patronus adducit: quoniam enata herba triticũ ſtrangulat. Si qua uero ſunt quæ talem ſenſum uideantur habere, hæc nihil ad præſentem attinent diſputationem, in qua quæritur, nunquid ſit herba aliqua quæ circunligãdo ſe triticũ enecet. Theophraſtus ſanè libro VIII de plantis hæc uerba ſcribit:
„ Imbres enim tum aliâs contrarij ſunt, tum
„ ſemina ſæpe corrumpunt: quod ſi minus, herbæ quidem lu
„ xuriam mouent, ut ſata ſtrangulentur, atque omne alimen
„ tum amittãt. Hæc autem uerba non id ſibi uolunt, de quo Plinij patronus contendit, ſata à quibuſdam herbis ſe circunuoluentibus ſtrangulari: ſed ſenſus eſt, quod ſata aliquando nimium in herbas excreſcentia ſua luxurie ſtrangulantur, atque alimento priuantur. De quo ſatorum uitio etiam Virgilius meminit in Georgicis:

Luxuriem ſegetum terra depaſcit in herba.

Sed

Sed & Plinius ipſe libro XVIII, capite XVII, de eo-
„ dem uitio ſcribit in hunc modum: Inter uitia ſegetum &
„ luxuria eſt, cum nimia ſua fertilitate procumbunt. Hoc au
tem uitio non modo ſegetẽ, ſed etiam aliquas arbores ſtran
gulari teſtatur Theophraſtus libro V de cauſis plantarũ,
„ ubi ita ſcribit: Arborum autem genus etiam aliquod for-
„ taſſis eſt, cui corruptio ſecundum naturam ſponte, nec ullo
„ pacto afflictato, ſed bene uigenti eueniat, ut pino, cum ra
„ dices mutatæ in tædam fuerint: ita enim fit ex nimietate nu
„ tritionis: cumq; per tædam tranſmittere pabulum arbores
„ nequeant moriuntur: quod proximum illi uidetur, quod
„ animalibus quæ extra modum craſſantur atq; pingueſcũt:
„ Cum enim auram attrahere nequeant, nec ullo pacto ſpiri
„ tu uti poſſint, propter obeſitatem condenſationemq; ſtran
„ gulantur. Quamobrem non inepte ruſtici hoc uocabulum
„ de pino uſurpant: Pinum enim ſtrangulari aiunt obeſitate
„ atque pinguedine, quippe omnia ſpiritum deſiderant ali-
„ quem, uel ſolutionem, uel meatuũ libertatem. Ergo cor-
„ ruptiones huiuſcemodi potius naturales eſſe putauerim.
Hæc Theophraſtus. Ex cuius uerbis apparet, plantas du-
plici ratione ſtrangulari: Vel quia aliæ plantæ ipſis circũuol
uuntur, quomodo eruum ab orobanche, & ſimili ferè mo
do lentẽ ab aparine ſcribunt ſtrangulari, & Theophraſtus
libro VIII de plantis, & Galenus libro primo de alimen-
tis: Vel non aliena iniuria, ſed ſui ipſarum luxuria atq; obe
ſitate, quod de Satis libro allegato Theophraſtus, de arbo
ribus autem libro V de cauſis teſtatur. Debuit ergo Plinij
patronus, id quod alijs medicis in ſua præfatione ſuadet fa
ciendum, Theophraſti uerba uel fidelius citare, uel eadem
examinare diligentius: quod etiã in uerbis Plinij ipſum fa-
cere oportuit: Nuſquam enim ea uerba ſcribit Plinius quæ
Plinij patronus adducit: herba circunligando triticũ & eius

radices enecat, niſi in hoc de quo diſputamus loco, ubi ipſe codicem non emendat, ſed deprauat, æram in herbam commutando. Alia etiam Plinij uerba, quæ ex locis uarijs Plinij patronus adducit de inutilibus herbis triticum enecantibus, de runcatione ſegetis aut fabæ, nihil ad præſentem pertinent diſputationem: in qua non quæritur, nunquid ſint aliquæ herbæ inutiles, frumēta enecantes atque legumina, ad quarum euulſionem runcatio ſit neceſſaria: quis enim de hoc tam rei ruſticæ imperitus dubitarit? non, inquam, hoc quæritur, ſed illud potius, nunquid ſit aliqua herba ſpecialis, quæ præcipue triticum ſe circunligando enecet. Vt enim ſcribit Theophraſtus libro VIII de plantis: & ſi ſint quædam herbæ quæ communia omnium frugum uitia putantur, quæ tamen plus inter aliquas ualeant, propria earū uitia putantur. Exempli gratia: orobanche erui, aparine lentis. De quibus etiam uitijs, quæ quibuſdam ſunt propria, paulo ſupra uerba iam tacta idē Theophraſtus in hunc modum ſcripſerat: Genus autem quod totū tranſire in aliud aptum ſit nullum præterquam tiphen, & ſemen comperies, ſicuti inter primas diſputationes propoſui, nec non lolium tritico & hordeo corruptis enaſcitur: uel ſi id minus, naſci quidem inter triticum ſolitum eſſe nulli dubium eſt, ut etiā ponticum illud triticū, atrum cognominatū, & ſemen bulborum, & ea quæ naſci inter alia ſemina ſolent. Nam & auena magis in hordeo exire uidetur, & in lente aracus res ſcabra & dura, in aphacis autem ſecurina ſecuri ſimilis. Hæc omnia Theophraſtus, interprete Theodoro Gaza, qui quidem interpres æram lolium conuertit. De quo idem Theophraſtus neminem dicit dubitare inter triticum ſolere naſci: Licet Plinij patronus uideatur aſſerere, quod non ſit æra uitium tritici propriū, ſed magis herba. Idem Theodorus ægilopen auenam latine dixit, quæ eſt ita proprium

hordei

hordei uitium, ſicuti tritici lolium. In eandem ſententiā de uitijs quibuſdam ſegetum peculiaribus ſcribit Galenus, ut ſupra tactum eſt, libro primo de alimentis, qui potuit uideri à Theophraſto accepiſſe quæ ſcribit, niſi patrem allegaret ſuum in hunc modum ſcribens: In triticis quidem æræ, id eſt lolia ſæpius inueniuntur: inter hordea uero naſcuntur quidem, ſed pauca, plurima autem quæ ægilops, id eſt, auena nominatur: In hijs uero quando uel primum incrementum, uel generatio minus proſpere ceſſerit. Genitor autem meus ætate iam in ſenium uergente, captus amore agriculturæ triticum aliquando ſeruit & hordeum, cum ſummo ſtudio omne aliud diuerſi generis ſemen intermixtum exemiſſet, explorandi gratia, ſi ex tranſitione eorum in alia & auenæ generentur, uel propriam habeant etiam ſemina iſta naturam. Natis uero inter purgata ſemina lolijs quidem forte plurimis inter triticum, paucis autem inter hordea, ſed auenis abundantibus, etiam de alijs ſeminibus conatus eſt pariter facere inquiſitionem. Inuenit itaque & in lentibus eodem modo ex ipſarū in aliud tranſitione natos aracos duros, & orobos, & pelecinos, ſemina eſui minime idonea. Aparinem autem non modo eſui non idoneam, ſed etiam inter naſcendum ſe lentibus circumplicantem, atque ita angentem ac ſtrangulantem, ac proculcantem, ſicuti orobanche orobos. Hæc omnia Galenus non multum diſſona ab illis quæ libro allegato ſcribit Theophraſtus, in hoc cum eo maxime congruens, quod duas tantum herbas facit amplexicaules, ſuo complexu necantes: Orobanchen quidem eruum, aparinem uero lentes. E diuerſo Plinius non ſolum has, ſed & æram, id eſt lolium, & ægilopen, id eſt auenam, & pelecinon, id eſt herbam ſecurinam, quamuis ſenſu ipſo, & rerum natura repugnāte, cum ſint herbæ recticaules, amplexicaules *Duæ herbæ amplexicaules.*

 deſcribit.

deſcribit: Alioqui non poſſet neq; æra, id eſt lolium triti-
cum, neq; ægilops, id eſt auena hordeum, neq; herba ſecu
rina lentem ſe circumligando necare, niſi herba recticaulis
eadem fieret amplexicaulis: cui rei & ſenſus ipſe, & omniũ
parens natura aduerſatur, quæ herbas ſe alijs circunuoluen
tes, à rectis quibus circunuoluuntur, non ſolum ſpecie, ſed
etiam genere ſeparauit. Quare recte Plinius, & Theophra
ſtus, ac Galenus conſone uitia frugum peculiaria denarra-
uit. Male autem, atq; ab eiſdem autoribus diſſone, modum
quo pleraq; earum fruges interimant, recitauit, ac magis
poſtea ſua concluſione aſſeuerauit, cum ea uerba ſubiũxit:
„ Et hæ quidem omnes ſuo amplexu necant. Verius enim
& magis ad imitationem Theophraſti, quem ubiq; de na-
turis plantarum ſcribens uidetur uelle Plinius æmulari, li-
cet multa eiuſdem autoris ſenſa peruertat, ita ſcripſiſſet: Et
hæ quidem omnes idcirco interimunt, quia pabulũ tollunt:
Talibus enim uerbis utitur Theophraſtus libro quinto de
cauſis plantarum, ubi de peſtibus proprijs ſata necantibus
„ diſſerit ita ſcribens: Neces quoque ab aliјs accidunt pro-
„ priæ, ceu in minoribus patet: quippe orobãche uocata eruũ
„ necat complexu compreſſuq; ſuo: Et linoderum fœnugræ-
„ cum interimit protinus radici adnaſcẽs: Et alia cladem alijs
„ inferunt, ut quæ cum ſingulis frugibus ſimul proueniunt,
„ ceu lolium & auena tritico atque hordeo, & aparine lenti,
„ & alia alijs: omnia tamen idcirco interimunt, quia pabulũ
„ tollunt, tam quod terra miniſtret, quàm quod à ſole & aëre
„ ueniat. Atque eorum quidem ratio manifeſta eſt, quia ui-
delicet habent interimendi uim: talem enim ſenſum uerba
„ ſtatim ſubſcripta manifeſtant: Oleum autem & pix, atque
„ pingue: nam hæc quoq; necandi uim habent, & reliqua.
Ex hijs Theophraſti uerbis facile unicuiq; poteſt liquere,
æram, id eſt lolium, & ægilopen, id eſt auenam, talia enim

Plinius Theophraſtũ peruertit nonnunquam.

uerba

uerba in græco codice habentur, hac ratione habere uim, alteram necandi triticum, alteram necandi hordeum, non circumligando ſe, ſed pabulum auferendo: quando & orobanche, & aparine, quæ hanc habent ſe circumligandi naturam, non tamen hanc communem rationem ſubterfugiunt, quin & ipſæ quoque pabulum tollendo interimant, tam quod terra miniſtret, quàm quod à ſole & aëre ueniat: qđ uiſus eſt hoc in loco inſinuare uoluiſſe Theophraſtus, aparinen non orobanchæ, ut in libro octauo, aſſociando, ſed lolio & auenæ. Quanquam & idem libro octauo diligentius conſiderantibus ſignificauerat, ita de orobanche
» & aparine ſcribendo: Nonnulla etiam manifeſte commu
» nia plurium erumpunt: ſed quoniam plus inter aliqua ua
» leant, propria eorum putantur, exempli gratia: oroban
» che erui, aparine lentis, quod altera eruum potiſſime uin
» cit cauſa imbecillitatis, altera inter lentem maxime coale
» ſcat. Quaſi uelit dicere Theophraſtus, quod etſi orobanche eruum cauſa imbecillitatis ſuo amplexu atque compreſſu potiſſimo uincat, tamen & pabulum auferēdo enecat: Aparine uero lentem pabulū auferendo potiſſimo, quoniā ipſa inter lentes plurimo abundat alimento: Hoc enim ſignificat uerbum εὐτροφεῖ, quo hic utitur Theophraſtus, pro quo interpres retulit, maxime coaleſcat. Hoc uero in loco (ut nos ipſos excuſemus, hoc eſt eius culpæ, cuius Plinij patronum accuſauimus, falſæ ſcilicet allegationis Theophraſti, ſuſpicione liberemus, apud illos præſertim qui Theophraſtum non græcum, ſed latinum legerunt) hos cenſui eoſdem lectores admonendos, me ubi Theodorus in tranſlatione Theophraſti apariren lappam uertit, in hoc Plinij ſecutus errorem, qui ſæpius in libris ſuis, ubi Theophraſtus apariren nominat lappam latine, dicit maluiſſe græco uti uocabulo aparine, quo Plinius nihilominus in uarijs lo-

Theodoro imposuit Plinij autoritas.

cis librorum ſuorum non raro utitur, dans multis aberran-di, ſicuti in æra & lolio occaſionem, ut pariter aliud putent eſſe apud ipſum Plinium lappam, aliud aparinem. Libuit autem nobis in hac herba græcũ ſeruare uocabulũ, quoniã nomen lappa in ea à Plinio & Theodoro nimiam aliquando Plinio fidem adhibenti uſurpatũ, potius arctio grandes lappas ferenti, quàm aparinæ congruat. Sed & aliud hoc ipſo in loco ſubijciendum exiſtimaui, quod non ad noſtri, ſed ad Plinij facit defenſionem: Ego enim ſemper fui ita animatus, ut ubicunque poſſim Plinij autoritatem foueam atque ſuſtentem: ſicuti ubi non poſſum, puto, ut philoſophum decet, ueritatem in honore præferendam. Præter eą quæ ſupra nos Plinio obiecimus de herbis, quæ non circumligando ſe, ſed potius alimentum auferendo enecant fruges, quiſpiam & de herba ſecurina, græce pelecino dicta, poſſit obijcere, quod non ſit aphaci, id eſt lentis, ſed potius aphaces: ſic enim de pelecino ſcribit Theophraſtus, quod ſit aphaces uitium peculiare, adeo ut dubitet Hermolaus, ne aut lectio corrupta ſit in Theophraſto, aut uicinitas nominis Plinium in errorem traxerit. Sed neque lectio Theophraſti corrupta eſt, qui libro VIII de plantis ſcribit aperte in lente aracum, in aphace pelecinon naſci frequentius, neque propterea Plinius erraſſe conuincitur, quem Galeni poſſumus tueri autoritate, qui inter malas herbas naſcentes in lentibus nõ minus pelecinos quàm aracas nominat. Vtinam idem Plinius tam bene in ateramno defendi poſſet, quam herbam putauit circa Philippos in pingui ſolo, qua faba necatur, ſicuti teramnum alteram, qua in macro ſolo, cum quidam uentus afflauerit: quo in loco neſcio an rideam, an magis miſeram Plinij conditionem deplorem, tales ſortiti defenſores, qui putant mutato uerbo æra in ea, quod uerbum æra hic eſſe uitio codicis ſcriptũ non

Defenſio Plinij.

Error Plinij in teramno & ateramno.

non negamus, ſicuti & ſequens: non qui putent, inquam, tam leui unius uerbi diſſyllabi mutatione Plinium à maximo, quem ipſi non animaduertunt, errore uindicare. Hoc ſanè ulcus non tam facilem habet curationem, qualem forte milia illa, quæ ſe iactat Plinij patronus perſanauiſſe, quin potius ex illorum numero eſt, quæ & ipſe fatetur neminem potuiſſe adhuc ad cicatricem perducere, licet ſe credat & hoc egiſſe, ita nunc uerbum æra in ea, ſicuti prius in herbam commutando, magna ſanè caſtigandi licentia, ſi non alia quis nitatur ratione, niſi quia ita in libro ſuo uetuſto ſcriptum inueniat: quaſi & codices Pliniani uetuſtiſſimi non plurimis ſcateant erroribus, qui ad nouos, uel manu ſcriptos, uel formulis impreſſos defluxerunt. Sed ea, inquit, uerbum hoc loco pro æra ſcriptum refert ateramnum, de qua ſtatim antea fit mentio. Ego uero Plinij patronum alia interrogatione uexabo: ubi unquam apud aliquem autorem legerit, ſiue græcum, ſiue latinum philoſophum, aut medicum, uel de re ruſtica ſcribentem, de herba hac ateramno nominata, circa Philippos in pingui ſolo fabam necante, eademque nonnunquam in macro, cum quidam uentus afflauerit. An apud Theophraſtum? Hunc enim uidetur Plinij patronus citare autorem aduerſus Hermolaum in huius loci emendatione. Verum Theophraſtus teramon & ateramon libro octauo, & pluribus alijs in locis non pro herbis accipit, ſed pro quibuſdam leguminum affectibus peculiaribus, quæ nos coctilia, & incoctilia dicimus. In quem etiam ſenſum eadem uerba græca, τέραμον, ἀτέραμον, id eſt coctile & incoctile, ubique apud Theophraſtum uertit Theodorus. Verba ipſa Theophraſti libro octauo de plantis græce ſubijciam, ut omnibus luce clarius appareat Plinij in ateramno errorem nulla poſſe codicis emendatione defendi. Sunt autem hæc:

Τὸ δὲ

τὸ δὲ τέραμον καὶ ἀτέραμον λέγεται μὲν ἐπὶ τῶν ὀσπρίων μόνον, οὐκ ἄλογον δὲ καὶ ἐπὶ τῶν σιτωδῶν παραπλήσιον ἢ τὸ ταυτό τι συμβαίνειν, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ τὴν αὐτὴν εἶναι χρείαν οὐχ ὁμοίως ἐμφανὲς ἐστὶ οὐδ᾽ ἐπὶ τούτων ἁπάντων ὁμοίως, ἀλλὰ μάλιστα ἐπὶ τῶν κυάμων λέγεται, καὶ φακῶν, εἴτουν καὶ μάλιστα πασχόντων, εἴτε δὲ καὶ διὰ τὴν χρείαν φαινομένων. γίνεται γοῦν πλέον, πολλαχῶς γὰρ τόποι τινὲς εἴσιν οἱ ἂν φέρουσιν τεράμονα, καὶ ἄλλοι πάλιν ἀτεράμονα. τὸ δὲ ὡς ἐπὶ πᾶν οἱ λεπτόγεῳ μᾶλλον τεράμονα. καὶ ἀέρος κατάστασις τὶς ποιεῖ τοιαύτην παραλλαγὴν, σημεῖον δὲ ὅτι τοιαῦτα τὰ χωρία καὶ ὁμοίως ἐργασθέντα φέρει ποτὲ μὲν τεράμονα περὶ Φιλίππους δὲ ὁ κύαμος λικμώμενος, ἐὰν ὑπὸ πνεύματος ἐγχωρίου ληφθῇ τεράμων ὢν ἀτεράμων γίνεται.

Hoc eſt, ut Theodorus tranſtulit: Coctibile autem & incoctile de leguminibus tantũmodo dici ſolet, ueruntamen & in frumentaceis idem aut proximum, quod euenire nõ abſque ratione putaueris. Sed quoniam uſus non idem ſit, neque percipi poteſt, neque in omnibus leguminibus ex æquo ſentitur, ſed præcipue in faba, & lente, ſeu quod hæc maiorem in modũ affici nata ſunt, ſeu quod hæc propter frequentiorem uſum magis appareãt. Largius itaque fieri ſolet: ſunt enim loca permulta, quæ ſemper coctibilia ferãt, & alia quæ incoctibilia, ſed omni quaſi ex parte loca tenuia coctibilia potius reddunt. Cœli quoque conditio mutationem huiuſmodi afferre nimirum poteſt argumentum, aliâs coctibilia, aliâs incoctibilia reddũt. Faba apud Philippos cum uentilatur, ſi ab afflatu incola perfletur incoctibilis eſt. Hæc Theophraſtus græce, atque latine Theodoro Gaza, uiro & græcarũ & latinarũ quoque literarum doctiſſimo, interprete. Ex quibus omnibus Plinij error hic luce clarius manifeſtatur, qui fabæ effectum ateramnon, id eſt incoctibile, apud Philippos ab afflatu incola eidem fabæ aduenientem ipſe ſub longe alio, quàm Theophraſtus, uel Theophraſti interpres retulit ſenſu, ita hunc totum Theophraſti locum perperam imitando. Circa Philippos autem ateramnon nominat in pingui ſolo herbam, qua faba necatur teramnon, qua in macro: ſic enim ſcribendum exiſtimo ad Theophraſti, qui teramnon & ateramnon libro VIII, licet in alio quàm

Plinius

Plinius, ut dixi, nominat ſenſu, imitationem, cum quidam uentus afflauerit. Equidem doleo hanc mihi neceſſitatem impoſitã, adeo pudendos in tam celebri autore errores aperiendi, quos uelim, ſi poſſim, potius obtegere: niſi quod licentis calumniæ à Plinij patrono accuſatus, non poſſum aliter hanc in me culpam excuſare, niſi Plinium oſtendam, non modo in æra & lolio, ſed in pluribus alijs eiuſdem libri ac capitis locis, ubi de æra ſcripſit, aberraſſe, & male in eo uerbo Plinianum codicem fuiſſe bis ab eius patrono emendatum. Et iam poteram receptui canere, & meæ ſuper æra defenſioni finẽ ſtatuere, niſi quod Plinij patronus non contentus hijs quæ aduerſus medicos, me præcipue notans, ſcripſerat antea de æra, rurſus in quodam ſuæ præfationis loco, ubi Hermolaum Barbarum intemperanter lacerat, quoniã & ipſe Plinium immerito, ut ille inquit, accuſat, iterũ medicos in bromo & auena taxat, in hijs inquiens & priores medicos unà cum Hermolao aberrare. Quare mihi uideo alteram additam eſſe neceſſitatem, me pariter atq; Hermolaum in hijs quæ ad medicinam attinent defendendi. Nam reliqua, in quibus Plinij patronus damnat Hermolaũ, literatoribus defendenda relinquo, quorũ officium eſt, de uocabulis potius, quàm de rebus ipſis diſputare. Quid tamen in bromo & auena, uel Hermolaum, uel me Plinij patronus innuat aberraſſe, nõ intelligo: Vt enim pro me ipſo primum reſpondeam, nihil de bromo contra Plinium ſcripſi, quamuis potuiſſem, ſi uoluiſſem, ita Pliniũ in bromo, quæ eſt auenæ ſpecies, ſicuti in ægilope notare. De qua bromo Theophraſtus libro VIII de plantis ſcribit hæc uerba, Theodoro Gaza interprete: „ Ad hæc triticũ tunicis integitur „ multis, hordeum nudum conſiſtit, id enim omniũ maxime „ caret tegumento, tipha quoque, & ſigillo, & omnia huiuſ„ modi multiplici folio includuntur. Aſt omnium maxime,

„ ut ita loquar, auenam natura operuit, quin etiam culmus al
„ tior tritico ꝙ hordeo eſt, & ſpica plus diſcreta folijs emicat,
„ palea quoq; plus ſuauior ex tritico ꝙ hordeum. Quem Theophraſti locũ uolens Plinius libro XVIII, capite VII, ut conijcere licet interpretari, bromon, id eſt, auenam, ſic enim hoc uerbum non modo Theodorus hoc loco, ſed etiã Plinius interpretatur, maxime nudam eſſe dixit, quã Theophraſtus pollylobon, id eſt, ut idem Theodorus tranſtulit, maxime opertam deſcripſit. Cui rei etiam ſenſus adſtipulatur, cum auenam intueri liceat multis contectam tunicis, ut ſcribit Theophraſtus, non autem nudam, ut Plinius male Theophraſtum interpretando retulit. Et ne quiſpiam ſuſpicetur, me per calumniam Plinium reprehendere, ſubijciam eiuſdem autoris libro & capite ſupra allegatis uerba, ſunt
„ autẽ hæc: Tunicæ frumento plures, hordeum maxime nu
„ dum, & alica, ſed præcipuæ auena, calamus altior frumento
„ ꝙ hordeo, ariſta mordacior hordeo. Quis non uideat Plinium de eiſdem ferè ſatis, de quibus Theophraſtus loquentem, paria uoluiſſe dicere, niſi quod in auena deerrauit: nã uerba Plinij, tunicæ frumẽto plures, reſpondent illis Theophraſti, triticum tunicis integitur multis. Item hordeum maxime nudum, eſt illud quod Theophraſtus ait: hordeum maxime caret tegumento. Calamus altior frumento quàm hordeo, ariſta mordacior hordeo: Verba Pliniana eandem habent ſententiã cum uerbis Theophraſti, culmus altior tritico quàm hordeo, palea plus ſuauior ex tritico, quàm hordeo. Reliqua autem, ſcilicet alicam, quàm uidetur Plinius pro tipha uel ſilligine poſuiſſe, eſſe nudam, ſed præcipue auenam, ſunt Plinij errores, qui eas & Theophraſto, & ſenſui conſone multiplici folio includi, ſeu maxime operiri dicere debuit. Sed ſi & extra XVIII librum euagari liceat, nónne etiam Plinius libro XXXII in ægilope erraſſe conuincitur?

ubi

ubi male imitando Theophraſtũ ſcribit hæc de ægilope uer-
» ba: Mirum, lotum herbam, & ægilopem non niſi poſt an-
» num ex ſemine ſuo naſci. Aliter enim de hiſce herbis libro
» VII ſcripſit Theophraſtus in hunc modum ſcilicet: Sed bul
» bo peculiare datur, quod nõ ſimul ex omnibus ſeminibus,
» ſed partim anno primo, partim ſecundo, ut etiam de auena
traditum eſt: Sic enim uerbum ægilopem hoc loco, ſicuti & in alijs omnibus uertit apud Theophraſtum Theodorus, unde Plinius, ut diximus, erraſſe conuincitur, ſcribens ægilopen non niſi poſt annum ex ſemine ſuo naſci, cum more bulbi partim anno primo ex ſuis ſeminibus naſcatur, partim anno ſecundo, ut ait Theophraſtus. Vt autem ex Plinij uerbis habetur, neque tota auena ex ſeminibus, neq; etiam pars una primo anno naſcatur, ſed tantũ ſecundo. Hij ſunt duo Plinij in bromo & ægilope, duabus auenæ ſpeciebus errores. In quo autem Plinij patronus medicos unà cum Hermolao de bromo & auena aberraſſe uelit, non auſim aſſerere, quandoquidem neque ipſe auſus ſe aperto certamini exponere, tantum me aberraſſe dicit, & errorem non explicat, dubitans ne ſi palàm protuliſſet, ipſe potius errare deprehenderetur, & forte in me tempus expectans, quod etiam in Hermolao expectauit, ne poſſim ad omnia reſpondere. Quod enim crimen in ſua præfatione obijcit medicis, qui Plinij manibus negotium faceſſere ſtuduerunt, ueluti laruas ad pugnam irritam euocantes, ipſe uere eſt eidem crimini obnoxius, qui poſt mortem Hermolai tot doctiſſimi hominis errata, ſi modo ſunt, ut ipſe opinatur errata, publicauit, quorum neque unum ipſo uiuente eſſet auſus efferre. Quod de me erga Plinium dici non poteſt, qui non uixi eadem ætate qua Plinius, ſicuti Plinij patronum cum Hermolao in eadem ciuitate magnam ſuæ uitæ partem egiſſe conſtat, & ipſo tempore quo Hermolaus Plinianas

cudebat caſtigationes, & ſuis dictabat familiaribus, in quadam uetuſti codicis inſcriptione legiſſe Plinium Nouocomenſem, quod erratũ contumax Hermolai, ſic enim ipſum Plinij patronus in ſua præfatione nominat, & ſe ab Hermolao, uel eius familiaribus audiuiſſe non diffitetur. Cur cum illa dictabat Hermolaus nõ tentauit refellere? An tutius putauit calcare mortuos, quàm uiuos irritare crabrones? Verũ ad propoſitũ reuertentes, cum non poſſimus habere exploratum, quid nam illud ſit in quo de bromo atq; auena medicos dicat Plinij patronus aberrare, ſi diuinare liceat, & cogitatus hominum quoad fieri poteſt aſſequi coniectura, ſic puto Plinij patronum ſua mente concepiſſe: Qui Plinium medici in ægilope reprehenderunt, unà cum Hermolao Barbaro decipiuntur, credentes ægilopen idem eſſe quod auenam, cum bromos potius ſit græcis auena, ægilops autem feſtuca, uel herba ab auena diuerſa, de qua ſæpius Plinius inter uitia ſegetum, ſub nomine ægilopis nõ auenæ tractat, quam & aliquando medicatam facit, ut libro XXV, capite
„ XI, ubi ait: Et ægilopas ſanat herba eodem nomine quæ
„ in hordeo naſcitur, tritici folio ſemine contrito, cum farina
„ permixta impoſitaq; uel ſucco exprimitur, hic è caulibus, fo
„ lijsq; pergrandibus dempta ſpica, & in trimeſtri farina dige
„ ritur in paſtillos. Verum ſi Plinij patronus uelit obſtinate contendere, ægilopen nõ eſſe auenam, neq; auenæ ſpeciem, doceat ipſe quæ herba ſit ægilops, ſicuti nos eam eſſe auenã, tum ex Dioſcoride, tum Plinij ipſius qui eam deſcribit modo, quo Dioſcorides, eundemq; tradit in medicina uſum: ac prætere a hoc in loco, ſcilicet capite XI, libro XXV, eam in hordeo naſci teſtatũ, ſicuti prius libro XVIII, capite XVII, hordeũ in auenam degenerare teſtatus erat. Poſſumus autoritatibus demonſtrare, atq; inſuper Theodori Gazæ, hominis in Græcia nati, & non minus latinarum, quàm etiam

græcarum

græcarum doctiſſimi literarum, qui ubicunq; ægilopen ſcri ptum inuenit apud Theophraſtum, ut etiã retro diximus, auenam uertit. *Theodorus Gaza.* Barbari præterea autores, quibus maior æta te noſtra quàm uel Græcis uel Latinis in medicina fides, eadem de deuſir, id eſt auena ſcribunt, quæ de ægilope Dioſcorides, Galenus & Paulus pariter tradiderunt. Lexica etiã omnia, tam græca quàm latina, ægilopen, id eſt auenam exponunt: quæ qui uelit negare, uidetur quodammodo principia negare: ſiquidem omnis noſtra cognitio pendet ex cognitione terminorum. Quanto ſimplicius fuerit fateri Plinium non magnam habuiſſe græcarum literarum cognitionem, atq; eo defectu omnia illa quæ ipſi obiecimus in ſuis ſcriptis errata reliquiſſe, quæ morte præreptus non potuit emendare: Sed quod de ſe Naſo poëta dicit, alterum linguæ latinæ ornamentum:

Emendaturus, ſi licuiſſet, erat.

Ego ſanè hanc unam Plinij errorum excuſationem puto omnibus alijs defenſionibus præferendam, quæ non ſunt defenſiones, ſed grauiores, ut ſæpe oſtendimus, & magis etiam oſtendemus, accuſationes. Nam ſicuti Plinij patronus, contra quẽ nunc agimus, forte putauit ægilopen aliud eſſe quàm auenam, ita alter conceſſerit ægilopen idem eſſe quod auenam, non tamen id latuiſſe Plinium, ſed ductum ratione probabili, maluiſſe uti uocabulo græco quàm latino. Si quis hoc dixerit, ſiue Plinij patronus, cũ quo nunc eſt nobis negocium, ſiue alius, non uidet quantam inſcitiã rerum etiam uulgatiſſimarum Plinio ſit adſcripturus: Plinio inquam, qui de naturali hiſtoria ſcribere profiteatur, & tamen uideatur exiſtimaſſe, ægilopen, id eſt auenam, eſſe herbam amplexicaulem, quæ circumligando ſe triticũ enecet. Quam exiſtimationem pueri ruſticorum, qui quotidie recta modulantur auena poſſint irridere. Quare tutius iu

dico, ſi alterum Plinio ſit detrahendum, græcarum potius literarum adimere cognitionẽ, quàm rerum è terra naſcentium, tam præſertim uulgo notarum, eidem adſcribere ignorationem. Necꝫ magnum hoc Plinij dedecus futurum exiſtimo, ſi ei græca eruditio detrahatur, cum multo maiora illi literarum latinarum ornamenta relinquantur, quibus omnes alios linguæ latinæ autores adeo ſuperexceſſit, ut ſi Muſæ lingua Romana loqui uoluiſſent, non puto Plautina, ut quidam ſentiunt, ſed magis Pliniana fuiſſent locutæ. Sed utinam tantam habuiſſet in corde ſapientiã, quantam habuit in lingua patria eloquentiam. Quod homines eruditi Plinianam elocutionẽ diuinam iudicent, eamcꝫ præcipue imitandam cenſeant, non equidem improbo, ſed magis laudo, & quibus iſta non ſapiat, eos planè fateor deſipere. Sed illos uiciſſim puto eſſe in altero deſipientiæ genere, qui Plinio tantam tribuunt diuinitatem, ut nullo pacto in animi eorum captum uenire poſſit, Plinium in aliqua ſui operis parte deerraſſe, ſiue de imaginibus herbarum, atcꝫ natura, ſiue de terræ ac maris ambitu, ſiue de ſiderum magnitudine loquatur. Nuper me quidam amicus Ferrariæ monuit, ingreſſum ſe forte ſcholam puerorum, audiuiſſe ludi magiſtrũ magna uoce aduerſus me pro Plinio ac quodam leguleo Plinij patrono, de ſole ac luna pronuntiantẽ. Tum ego ad amicum inquam: Et quid ille ludi magiſter de ſole ac luna pueros docebat ſuos? An ſolem eſſe maſculini generis, lunam fœminini? Neque enim putabam ludi magiſtrum auſum fuiſſe ſupra calceum aſcendere. Non hoc, amicus inquit, ſed aliud maius: Plinium enim probabat idem quod alios mathematicos de luna ſenſiſſe, ipſam ſcilicet terra eſſe minorem: Quoniam ubi Plinius ſcribit libro ſecundo de naturali hiſtoria: Non poſſet quippe totus ſol adimi terris intercedente luna, ſi terra maior eſſet

Eloquentia Plinij.

quàm

quàm luna: Magiſter hoc in loco uerbum, terris, licet in
plurali numero proferatur, habere tamen ſingularis ſigni-
ficatum, & partem terræ, non omnes terras ſignificare con
tendebat. Riſi hominis uanitatem, & uicem illorum con
dolui puerorum, qui ſatis intempeſtiua, ne dicam inepta di
ſciplina per numerum pluralem ac ſingularem ad aſtrono-
miæ traherentur ſublimitatem, ad quam neque ipſi pro-
pter ætatem, neq; eorum magiſter propter ingenij hebetu-
dinem poſſent aſcendere. Hanc quoque cum dictarem epi
ſtolam, accepi ab amicis quos habeo Venetijs literas, quæ
me admonebant, eſſe alterum grammatiſtam græcum, meæ
quantum poteſt apud ſuos diſcipulos exiſtimationi detra-
hentē: niſi quod iſte aliquanto prudentius, non mecum de
aſtronomia, ſeu alia philoſophiæ parte, uel medicina con-
tendit, ſed tantum de grammatica græca, hoc eſt de ea quã
profitetur arte. Quod ſi uelim hominem aduerſus me ſa-
tis, ut audio, petulanter in ſua profeſſione exultantē, auſcul
tare, uideo me ad ea ſtudia quæ iampridem in ſchola puero-
rum didici, ætate iam cana non ſine magna mea infamia re-
labi. Nam cũ diuiſæ ſint profeſſionũ uices, quis ferat gram
matiſtam de philoſophia, aut philoſophum de grammatica
diſputantē? Sed cum idem amici mei, qui me primi de hoc
græco grammatiſta, non ceſſante quotidie meum nomen
dehoneſtare, monuerunt, etiam me cogant, ut pro meo ho
nore tuendo ei ſuper hijs, quæ mihi in grammatica græca
obijciuntur, reſpondeam, eum obſeruabo modum, ut neq;
in minimis meã famã neglexiſſe, neq; me ſponte, ſed inuitũ
in hanc de cõſtructionibus diſputationē, quæ magis puerili
ætati cõueniat, uidear demiſiſſe. Nã quod mihi à grãmatiſta
græco obiectat̃ hoc eſt, me male emẽdaſſe locũ Ariſtotelis
libro VII de hiſtoria animaliũ, in quo de morſu canis rabidi
ſcribit hæc uerba: λυττῶσιν ἁπάντα τὰ δηχθέντα πλὴν ἀνθρώπου. In q̃bus
ego

ego nõ πλὴν, ſed πρὶν magis cenſui legendũ, ne ſi dictio ex-ceptiua retineatur, mendacium inſit apertiſſimum, omnia animalia morſa à cane rabido rabire, & mori, excepto homi ne, cum æque homo ac reliqua animalia ex morſu canis ra bidi & rabiant, & moriantur. De quo tamen tam manife-ſto mẽdacio Ariſtoteles ſi ita ſcripſit, ut in codice græco ſcri ptum inuenitur, & Theodorus ſua translatione confirma-uit, nihil audio grecũ grammatiſtam in Ariſtotelis aut The odori dicere defenſionem. Sed ut qui uelit naturæ potius, quàm ſuæ artis legibus aduerſari, nullo modo permittit, ut πρὶν aduerbiũ temporis cum genitiuo caſu conſtruatur, ſed πλὴν legendũ cenſet, ut habet ſcriptura græci codicis. Neq; ueretur, ut dixi, naturam uiolare, quæ uoluit ita morſum canis rabidi eſſe homini noxiũ, ſicuti reliquis animalibus, ut ſuæ artis decreta ſeruet incorrupta. Ego uero hominem antiqua mihi amicitia deuinctum, licet, ut tandem reſciui, ſimulata: quoniam à me ſæpius apud magnos uiros, quorũ ope uitam traducebat, collaudatus non eadem refert grata mente præconia, ſed magis ingrata conuicia: hominem in-quam, ſiue uerum, ſiue fictum amicum, ita compellabo: Amabo, ô amice, ſi alterum Ariſtoteli ſit detrahendũ, aut doctrinam philoſophiæ, aut grammaticæ græcæ eruditionẽ, utram adimendam cenſeas? Tu forte tuæ fauens profeſſio-ni potius cenſueris Ariſtotelem malum eſſe philoſophum, ut bonum probes grammaticum. Tu quidem ita gramma-tiſta græcus. At non idẽ Porphyrius ſummus philoſophus de Ariſtotele philoſophorum principe iudicauit, quin mi-nus malum putauit, eundẽ Ariſtotelem lingua quàm men te σολοικίζειν. Cum enim de natura diffinitionem ab Ariſto tele aſſignatam, quæ ait: natura eſt principiũ motus & quie tis: non poſſet Porphyrius aliter pro uera defendere, quo-niam cœleſtia corpora habent naturam, & tamen nunquã

quieſcunt,

quieſcunt, ſed perpetuò motu cientur, dicere non dubitauit, & pro uel ab Ariſtotele fuiſſe tranſumptum. Atqui ô græci grammatiſtæ, cumquibus doleo impoſitam mihi eſſe neceſſitatē de ueſtra grammatica, à qua iam pridem fateor me eſſe feriatum diſputandi, ueſtræ regulæ dicunt ſolœcon eſſe, cum coniunctio ponitur pro coniunctione: quēadmodum Ariſtotelis Porphyrius καὶ ἀντὶ τοῦ ἢ, hoc eſt, & pro uel planè poſuiſſe confitetur. Sed quia forte ſit nefas Ariſtoteli, uiro non minus uerborum facundia, quàm rerum ſcientia prædito, tale uitium ſermonis, quale eſt ſolœcon, adſcripſiſſe, illud potius dicendum eſt quod ſcribit Quintilianus, multa in antiquis autoribus tum uetuſtate, tum autoritate defendi, ubi præſertim ſubſit aliqua ratio, ut in eo loco Ariſtotelis, in quo πρὶν ἀνθρώπου ſcribendum cenſui: Nam ſi πρὶν ἀντὶ τοῦ πρότερον, καὶ ἀντὶ τοῦ πρωτοῦ, καὶ ἀντὶ τοῦ ἕως οὗ ſæpiſſime ponitur, ut græci autores probati ſentiunt, πρότερον autem & πρωτοῦ conſtruitur alterum cum genitiuo, alterum cum uerbo infinitiuo habente uim caſus genitiui, cur non & πρὶν ἰσοδυναμοῦν, ſi etiam πρὶν ſuam habet deriuationem ἀπὸ τοῦ πάρος πάριν, καὶ συγκοπῇ πρὶν; cur non poſſit πρὶν in conſtructione ſui aliquando primitiui ſeruare naturam? Quia non eſt conſuetum, inquient, apud idoneos autores talem fieri conſtructionem. Nam potiſſima ratio grammatiſtarum eſt conſuetudo, ſæpius tamen falluntur: Neque enim omnes legere probatos autores, neque etiam libri omnes antiquorum inueniuntur, ſed multi uetuſtate interciderunt. Qui autem error eſt apud Latinos, eundem etiam puto apud Græcos poſſe contingere, hac præſertim ætate, in qua ſtudia græcarum literarum defloruerunt. Gellius apud nos literator eximius exiſtimauit non inueniri in libris Ciceronis uerbum Nouiſſimum pro extremis, & tamen falſa fuit exiſtimatio: Siquidem in epiſtola eiuſdem Cice- *Nouiſſimus in Cicerone.*

ronis ad octauium, quam fuiſſe ex ultimis puto, quia pro/
„ ſcriptus eam ſcripſit, hæc uerba leguntur: Nam ut or/
„ diar ab initio, & perducam ad extremum, & nouiſſima cõ/
„ feram primis, quæ non poſterior dies &c. Laurentius Val
Laurentius Valla. lenſis ob librorum latinorum penuriam, qua ſua ætate labo rauit, multos ſermones putauit eſſe à latinitate abhorrentes qui noſtro æuo in latinis autoribus poſtmodum in lucem proditis frequentes reperiuntur. Sed quid opus eſt cũ grãmatiſta græco, uetere præſertim amico, tam operoſa diſputatione cõtendere? cum poſſimus ambo facile redire in gratiam, atq; in unam reuocari concordiam, Ariſtotelem bonum philoſophum, & non malum grammaticum faciẽtes, ita prima uerba eius loco de quo diſputamus legentes: λυττῶσιν ἅπαντα τὰ δηχθέντα πρὶν ἄνθρωπος, ut ſubaudiatur λυττῇ, uel πρὶν ἄνθρωπον, ſubaudiendo λυττᾶν: neq; enim negabit aduerbiũ πρὶν tam cũ indicatiuo, quàm etiã cum infinitiuo iungi, niſi ſuæ uelit artis negare regulas: ſic & in ſecunda clauſula: ἀναιρεῖ τὸ νόσημα τοῦτο τάς τε κύνας καὶ ὅτι ἂν δηχθῇ ὑπὸ λυττώσης πρὶν τὸν ἄνθρωπον, ſubaudiendo ἀναιρεῖ. Ego tamen magis probauerim in prima clauſula caſum accuſatiuum, & ſubauditionẽ uerbi infinitiui, tum quia conſtructio magis uſitata, tum quia maior eſt inter ν & υ literas græcas ſimilitudo, & ideo ab una ad alteram lapſus facilior. Sed omiſſis grammatiſtarum, ſiue latinorũ, ſiue græcorũ craſſis admodum ſubtilitatibus, iam ad medicum Plinij patronum reuertamur: de quo non ſatis queo admirari, quod medicus atq; philoſophus non modo meo, ſed aliorũ quoq; iudicio doctus, ſe etiam paſſus fuerit trahi in hæreſim grammatiſtarũ, Plinium eſſe omnis erroris expertem, in hijs etiam quæ partim ad philoſophorum, partim etiam ad medicorum attinent diſciplinas. Nam inter cætera, in quibus in ſua ſcribit præfatione, Hermolaum Plinium immerito accuſare, hunc quoque uidetur Hermo

lai

lai errorem annotare, de ſolis, lunæ, ac terræ magnitudine. Sed cur in hijs ab Hermolao diſſentiat, qui mecum contra Plinium ſentit, non intelligo, quandoquidem Plinij patronus neque in hac parte, ſicuti neque in pluribus alijs ſuam pro Plinio ſententiam aduerſus me atque Hermolaum nondum aperuit. Nos uero quantum ad hunc attinet locũ quid nobis uideatur aperte pronuntiabimus, Hermolaum recte cum Ptolemæo, ac reliquis probatiſſimis mathematicis, lunam terra eſſe minorem ſtatuiſſe, & Plinij cauillum contraria probantem reprobaſſe, niſi quod non recte, neq; Ptolemæo conſone, terram ter tantum, & duabus quintis ferè partibus ſcribit luna eſſe maiorem: Nam inter diametros ſeu dimetientes terræ ac lunæ, non autem inter globos ipſos eſt iſta proportio. Ratio autem geometrica probat, globos ſuarum diametrorum proportionem habere triplicatam. Ex qua ratione colligitur, terram luna maiorem eſſe non ter, & duabus quintis ferè partibus, ut ſcribit Hermolaus, ſed trigeſies nouies, & una ferè tertia parte. Quẽ quidem Hermolai errorem ſi Plinij patronus uoluit innuere, ubi de ſolis, lunæ, terræq; magnitudine Hermolaum notat, hominem non modo medicum, ſed etiam mathematicum exoſculabimur. Sed quoniam etiam in ſole eundem carpit Hermolaum, in quo nullam hic præbuit erroris uel minimam ſuſpicionem, ueremur admodum ne nota hæc potius grammaticam, quàm mathematicã ſapiat ſubtilitatẽ, quandoquidẽ etiam grammatiſtæ audẽt de aſtronomia per numerũ ſingularem atq; pluralem, de hiſtoria autẽ naturali per caſum genitiuũ uel ablatiuũ diſputare. Sicuti aũt in lunæ ac terræ magnitudinibus partim cũ Hermolao ſẽtio, partim diſſentio, ita in herba fraga ferente, in lyſimachio, in phalangio, myrmetio, omnino Hermolai accedo ſententiæ, Pliniũ errore non paruo herbã fraga ferentẽ, quæ ſit trifolia, feciſſe

Herba ferens fraga.

p 2 quinque-

quinquefoliam, uel ſenſu ipſo, qui in hijs eſt certiſſimus arbiter, illud quod nos dicimus indicante. Quod ſi Plinij patronus ſe herbam quæ fraga fert uidiſſe aliquando quinqꝫ habentem folia teſtabitur, nos uiri grauis teſtimonio credemus. Sed ſciat nos non de eo quod perraro fit, & monſtri loco habeatur, ſed de naturæ numero quem ſeruat in pluri-

Lyſimachion. mis, cum Plinio in hac herba contendere. In lyſimachio herba pariter, quam Dioſcorides flore aureo, Plinius purpureo deſcribit, uiſum ſenſuū omnium acerrimum iudicē appellabimus, ubi prius fuerit declaratum, quæ herba fuerit antiquis lyſimachion, & quo nomine ætate noſtra apud uulgus cenſeatur: Quod Plinij patronum facere oportuit, antequam diceret florem lyſimachij eſſe uulgatum, alioqui ſciat ſe repugnantia dixiſſe: Qui enim poſſit flos uulgo eſſe cognitus, ſi herba ipſa de qua naſcitur flos ignoretur? Vt certe eam ſcio non modo à uulgo, ſed etiam à medicis noſtræ ætatis, ut pleraſqꝫ alias quæ in uſu medico fuere apud priſcos, ignorari: Si tamen more ſophiſtarum, non elegantium, ſed barbarorum loqui uelim, poſſum dicere, & uulgus, & medicos herbā lyſimachiū noſſe, non tamen noſſe herbā lyſimachiū. Sed minime puto Plinij patronū, medicū non ſolum peritū, ſed etiam eruditū, ita fuiſſe locutū; ſi tamē ita fari liceat, erit ſermo ſophiſticus uerus: Nam herbā quā

Corneola. priſci dixere lyſimachion, hoc æuo uulgus corneolā nominat, ſub hoc nomine notiſſimā omnibus, licet plures neſciant priſco uocabulo uocari lyſimachion, quod nos nūc primū luce clarius ſumus demōſtraturi. Huic herbæ uulgo corneola nominatæ, quam infectorum præcipue officinæ nouerunt, ea enim ad inficiendos uiridi colore pannos utunē, omnes illæ adſunt notæ, quas tum Dioſcorides, tum etiā Plinius pariter lyſimachio adſcripſere: Nam & in aquoſis naſcitur, ut ſcribit Plinius, uel in paludoſis, & iuxta aquas,

ut Dioſcorides. Ego ſanè teſtor me frequenter uidiſſe herbam corneolã in Ferrariæ paludoſis, uel in ripa Padi natam. Huic præterea folia tenuia, uiridia, qualia ſalici germinant, quæ ſi comburantur, acrem fumum emittunt naribus mordacem, & quod damnat Plinium, non purpureo, ſed aureo flore inſignita cõſpicitur. Cogitur autem & Plinius fateri, aureũ eſſe herbæ lyſimachij florem, niſi uelit cognominem lapidem lyſimachum, aureis inſignem uenis, ut ipſe deſcribit libro XXXVII, capite X, temere idem nomen fuiſſe ſortitum. Quanquam idem Plinius non tantum in colore floris, ſed etiam in herbæ odore notari poteſt, quem grauem ſentiri ſcribit, & non acrem, ut Dioſcorides: nec quomodo talis ſentiatur oſtẽdit, ſuffitu ſcilicet herbæ combuſtæ. Quæ omnia Dioſcorides diligentiſſime eſt executus, & uſum præterea herbæ in medicina docuit, quod hoc in loco ubi lyſimachion deſcribit Plinius facere prætermiſit. Lyſimachiũ autem eſſe herbam infectiuam, non equidem memini me legiſſe apud aliquem autorem græcum uel latinũ, niſi quod de ea ſcribit Plinius libro XXVI, capite XVI, quod capillum flauum facit. Dioſcorides autem lyſimachium alio nomine ait lytron appellari, quam appellationem ſuſpicor aut apud Dioſcoridem, aut apud Plinium eſſe deprauatã, qui de lutea herba infectiua meminit libro XXXIII, capite V, quam dicit cæruleo ſubtritam pro chryſocola induci. Forte enim lytron, non luteam eandem herbam debuit nominare: nam & Victruuius non luteam ſed luteum uocat, inquiens: " Qui non poſſunt chryſocolla propter raritatem " uti, herba quæ luteum appellatur cæruleũ inficiunt, & utun" tur uiridiſſimo colore. Talis eſt ferè etiã ætate noſtra lyſimachij herbæ, ſiue lytron, ſiue luteum alio nomine appelletur, apud infectores uſus: nam colori cæruleo, quẽ guadum uocant, eam ſuperinducunt, & uiridem colorem tingunt.

Lutea herba infectiua.

Mirum autem uideri poſſit, ſi lutea uel luteum nominetur, cum non luteum ſed uiridem faciat colorem, niſi quod & luteum ſeu flauum facit, ſi per ſe adhibeatur, & nõ cæruleo ſubteratur: nam & Plinius ſcribit, ut diximus, lyſimachium capillum flauum facere: uel lytron forte non à colore quem tingit, ſed à flore potius lutea fuit nominata. Nam & Auicenna Fen XVI tertij capite de excoriatione ulcerum, de quadam herba meminit, quã herbam tinctorũ & citrinam nominat, cuius ſuccũ bibitum & clyſterizatum ſcribit prodeſſe ulceribus inteſtinorũ. Neq; puto ipſum aliam herbam innuere, quàm lyſimachium, cuius pariter foliorũ ſuccum, aut epotum, aut per clyſterem iniectum dicit Dioſcorides prodeſſe dyſentericis. Antiquus autẽ Auicennæ expoſitor, ſiue Gentilis, ſiue alius, cuius expoſitiones in locũ allatũ habentur impreſſæ, ut qui magis ſtudeat uerba Auicennæ ſcindere in partes, primã ibi, ſecundam ibi, tertiã ibi, quàm eorũ ſenſum, quod magis foret ex uſu medicorũ, declarare: neq; hanc herbam tinctorũ citrinam, neq; alteram quam ſtatim poſtea tanquam eundem habentẽ effectum Auicenna ſubiungit, & pedem alacohen dicit à quibuſdam uocari, ſe autẽ exiſtimare quod ſit pes corui, quamuis alij ante eum, ut ipſe teſtatᷣ dixiſſent Hippocratem per alacohen folia ficus intellexiſſe: neutram, inquam, harũ herbarũ quæ uidentur fuiſſe apud ueteres in uſu medicinæ celebres, atque ideo cognitu neceſſariæ, ſua ſtuduit doctrina Gentilis illuſtrare, ſed tanq̃ eſſent notiſſimæ, aut parum afferret earum noticia utilitatis, ſua intactas expoſitione præterijt. Nouus autem Auicennæ expoſitor non uiſus eſt omnino iſta negligere, uerũ ex eius expoſitionibus lector eſt incertior quàm antea: Nam herbã tinctorũ memitem eſſe dicit, cuius ſucco utuntur tinctores, de qua etiã memite dicit teſtari Principem, quod eſt frigida & ſicca in primo, & quod multã habet ſtipticitatem, & exponi in

poni in ſinonymis Auicennæ quod eſt chelidonia, ſed non eſſe uerum teſte Simone Genuenſi: Nónne hic Expoſitor ignotum per ignotius, aut ſaltem æque ignotũ nobis oſten dit, cum herbam tinctorum memitem eſſe dicit, non autem quid ſit memitẽ, ſed quid non ſit magis edocuit? Scio enim uerã memite, quã Dioſcorides glaucium uocat, & ad uitia oculorũ laudat, à noſtræ ætatis medicis ferè omnibus ignorari, qui pro ea utuntur herba altera ſimili quidem, ſed non eandem habẽte uim, quã græci μήκωνα κερατίδα, id eſt, papauer cornutum appellant: ſed fac ueram memitẽ, aut uerũ glaucium eſſe, notum non tamen: aut autores arabes de memite, aut græci de glaucio, ꝙ ſit hæc herba tam in uſu infectorum quàm etiam medicorũ, quicquã retulerunt: neq; quia Auicenna ſcribat, memitẽ eſſe frigidam & ſiccam in primo, hoc ſatis efficax eſt argumentũ ad probandum memitem eſſe her bam tinctorũ, de qua Auicenna facit mentionem Fen XVI tertij capite de excoriatione inteſtinorum: Plures enim ſunt herbæ tales habentes qualitates, quas tamen propterea non dicimus eaſdem eſſe cum herba tinctorũ atq; citrina ab Aui cenna nominata, neq; etiã eoſdem habere in medicina uſus exiſtimamus. De ſecunda herba, pede alacohen ab Auicenna uocata, idẽ Expoſitor ſcribit exiſtimare quod ſit herba à medicis uocata pes corui, de qua dicit ſecũdo huius capite, de pede coruino, quod radix huius herbæ cum decoquitur confert ſolutioni antiquæ, ſed radicem huius herbæ, quã noſtri herbolarij uocant pedem corui, eſſe cauſticam, ulceratiuam, & de iſta nõ loqui Principẽ. Hic quod deinceps dicit, quod aliqui dixerũt, quod per alacohen Hippocrates intel lexit folia ficus, quæ in nullo ſeruiunt caſui præſenti, quia pungunt & excoriant per lacticinium occultatũ in eis, hæc omnia ad uerbum ferè nouus expoſitor Auicennæ, qui ſua expoſitione non magis hanc, ꝙ̃ etiã priorem nobis herbam declara-

Memite herba.

Pes alacohe.

declarauit. Forte autẽ ſit illi minus pudendũ hanc ſecũdam,
Pes coruinus. ſcilicet pedem coruinũ, de quo Auicenna loquĩt, ignoraſſe, quando & ipſe Auicenna, tantus alioquin medicinæ magiſter, uel dubitauit, uel etiam neſciuit quid eſſet, ut planè in multis alijs herbis ipſemet ſuam fatetur inſcitiam, ut etiam ſecundo canonis de hac ipſa herba, quæ pes coruinus nominatur, non modo ambigua ſed etiã contraria loquitur, ſunt autem hæc Auicennæ de pede coruino inibi uerba: „Pes coruinus membra expulſionis, radix eius herbæ confert ſolutioni antiquæ, & dixerunt Paulus & alij, quod confert colicæ, & efficit operationem hermodactylorum abſque nocumento. Ego autem neſcio quomodo radix pedis coruini poſſit prodeſſe ſolutioni antiquæ, & facere operationẽ hermodactylorũ, qui ſunt ſatis in ſoluendo potentes, niſi forte Auicenna uult hoc loco ſolutionem curare ſolutione, qui tamen alibi præcipit non eſſe faciendam ſolutionem ſuper ſolutionem. Fen autem XXII tertij capite de ſolutione podagræ, & iſchiadicorum, pedem coruinum non colicæ, ſed podagræ potius, ex eiuſdẽ Pauli autoritate Auicenna prodeſſe teſtatur, ita ſcribens: „Et dixerunt quidam quod pedi coruino ineſt operatio hermodactylorum, & non eſt eius nocere ſtomacho. Quæ uerba exponens etiã nouus expoſitor Auicennæ, in hunc modum ſcribit: „Dicit aliquos aſſeruiſſe, quod pes coruinus operatur, & purgat ſicuti hermodactyli, & non nocet ſtomacho ſicuti ipſi: Et pes iſte coruinus eſt herba cuius radix ponitur in opere, de qua ſcribit ſecundo huius capitulo de ea: Dixerunt Paulus & alij, quod confert colicæ, & efficit operationem eorum abſque nocumento: Deinde ſubiungit: Radix pedis coruini quẽ nos hic habemus, ab extra appoſita rodit, & pluries hanc feci ſuper pedem illius quaſſari, qui habebat in inguine bochium epidemille, & protinus illic ſurgebat ampulla, qua rupta exibat

uirus

,, uirus uenenoſum, unde aliqui ſanabantur. Sed hanc dare ,, per os nunq̃ auſus ſum, licet ſciã aliqua quæ foris adhibita ,, ueſicant, & ulcerãt, & comeſta noceãt, ut allia, & cæpe. Hæc ille: qui licet uereatur, ut ſanè debet uereri, dare per os radicem pedis coruini quæ uenenũ eſt, ut poſtea declarabimus, per uerba tamen poſtrema uidetur innuere, quod ſi etiã daretur per os, cum aliqua tamen ratione daretur, & non ſine Principis autoritate. Ioannes uero Matthæus de Grado, alter nouus Auicennæ expoſitor, in huius radicis expoſitione ,, magis audaculus ſcribit hæc uerba: Intellige, quod cũ au- ,, tores utuntur pede coruino, in caſu etiã iſto ſemper utuntur ,, radice eius, & non folijs: ita etiã dominus Auicenna ſecundo canonis ponit iuuamẽta radicis eius. Quæ uerba Expoſitoris nobis indicant ipſum huius herbæ timuiſſe folia non radicem, quia dominus Auicenna eiuſdem radicis uſum, & non foliorũ ſecundo canonis præcipue probauiſſet. Miſeret me humanæ uitæ, quam uideo quotidie ſub Auicenna non tanquam principe, ſicut medici iuniores appellant, ſed tanquam ſæuo tyranno periclitari: nam ſi radicem uenenatam uel intra corpus iuſſerit adhiberi, eam quidam medicorũ in ægrotantibus adhiberi non dubitant: Contrà, ſi radicem ſalutarẽ, & uenenis aduerſantem dari uetuerit, tanq̃ medicinam pernicioſam, illam medici etiam celebres non audent dare. Radicem pedis coruini habentem uim exulcerandi, & tanquam uenenũ, præterq̃ ſi extrinſecus apponatur, in uſu medicinæ fugiendam, alter nouus Auicennæ expoſitor nõ ueretur † dare etiam intus aſſumendam, fretus Auicennæ & ſecundo canonis, & XVI tertij, qui eam hermodactylis præfert autoritate. Ego uero teſtor deum me nouiſſe medicum, qui ex eadem radice quibuſdam alijs adiunctis pilulas cõficiebat, & eas podagra laborantibus propinabat, nõ ſine magno quorundam qui eas accepere periculo, donec tandẽ

† *dicere*

q à me

à me ſui erroris admonitus, à tam periculoſa abſtinuit medicina. Nónne idem Auicenna, ſi qui tam fatui ſint qui ei uelint in omnibus credere, ſcribit ſecundo canonis, napellum eſſe uenenũ pernicioſum? & tamen potari ſuadet, cũ poſtea ſubiungit: Delet albaras linitum & bibitum. Venenũ autẽ quod noſtra ætate napellum ab herbarijs nominatur, aconitum à Græcis atq; Latinis uocatur, de quo Vergilius:

Napellum.

Miſcent aconita nouercæ.

Vt iam appareat Auicennam non tam tyranni, quàm etiam nouercæ imitari mores. Contrà Galenus aconitum laudat, ſi abſtergendum ſit aliquid ex corpore, ſed cauendum eſſe, inquit, ne aut in potu aut in cibo ſumatur. Idem Auicenna radicem pentaphylli à Dioſcoride cõmendatam ad uenena mortifera, ipſe ſecundo canonis ſcribit eſſe medicinã pernicioſam, adeo ut Michaël Sauonarola medicus, ſuo et noſtro quoq; tempore propter ſcripta quæ de medicina edidit clarus, non auſit eam in quartana dare, non aliam ob cauſam, niſi quia damnetur à Principe. Tantã habet, ut nuper dicebam, Auicenna apud medicos noſtri temporis autoritatem, ut medicinam mortiferã faciat ſalutarem, ſicuti pedem coruinum: ſalutarem autem pernicioſam, ueluti radicem pentaphylli uel eius ſuccum. Nam & Iacobus de Dondis, cognomento Aggregator, huius radicis ſuccũ inter uenena pernicioſa ex Auicennæ numerat autoritate. Forte autem quantum ad pedis coruini attinet radicem, non tam Auicenna, quàm medici ipſi non recte Auicennã intelligentes ſunt reprehendendi. Quis enim eos cogit putare herbam, quã herbarij noſtræ ætatis pedem coruinũ nominant, eſſe illam quã ueteres medici, Paulus ſcilicet & Dioſcorides, ſub eodem nomine celebrarũt? Quaſi uero ſit neceſſariũ, ut quæ nunc ſunt nomina herbarũ, etiam priori ſeculo fuerint. Eos autẽ quos ſupra notaui Auicennæ Expoſitores, illud oportuit di-

dicisse

dicisse, aliam esse herbam à priſcæ ætatis hominibus pedem coruinũ nominatam, aliam à noſtris: nam ſi id ſcijſſent, neq; tam multa de pede coruino dubitaſſent, neque etiam aliqui eorum unquam in animũ induxiſſent, herbã pedem coruinum à noſtris dictam, poſſe ſine periculo aut in pilulis, aut alio modo intus aſſumi: Hæc enim eſt illa quã Dioſcorides βατράχιον, & apium ſylueſtre nominat. Vnde & medici iuniores non ſolum pedem coruinũ, ſed etiam apium raninũ nominarunt, à gemina ſcilicet animalis, & herbæ alterius ſimilitudine. Huius herbæ Dioſcorides quatuor facit ſpecies, & unam ex hijs inter uenena collocat. Omnium autem folia, & caulem, ſi apponantur humano corpori, uim ait habere exulcerandi, & eſcharam faciendi. Quare nullo modo ſuſpicandum eſt, illos qui dixerunt pedem coruinũ in medicinæ capitulis excoriationis inteſtinorũ, quos Auicenna allegat XVI tertij eodem capite de hac pede coruino, quam ueteres βατράχιον, à rana cuius effigiem repræſentat, nominarunt, intellexiſſe: ſed neq; Auicenna ſecundo canonis cum ſcribit radicem pedis coruini conferre ſolutioni antiquæ, de hac potuit intelligere. Ideo quantum ad hoc forte non eſt error Auicennæ, ſed male exponentium Auicennam, & neſcientium quid duobus in locis, ſcilicet & ſecunda canonis, & ſexta decima tertij per pedem coruinũ Auicenna intellexerit, ſi modo & ipſe quid eſſet intellexit: nam XVI tertij etiã uidetur hæſitare. Secundo autem canonis omnino Auicenna aberrat, illam oſtendens quam ſupra tetigi in radice eiuſdem herbæ contrarietatem, quod conferat & ſolutioni antiquæ, & faciat operationem hermodactylorũ abſque nocumento. Quibus uerbis poſtremis ſimilia etiã ſcribit XXII tertij, ſupra etiã à nobis allegata. Verum utrobiq; male Paulus & alij ſuper hac medicina, quæ facit operationem hermodactylorum, ab Auicenna citantur: neque enim Paulus

Batrachij quatuor ſpecies.

uſquam herbã coronopoda, ſic enim græci pedem coruinũ nominant, hermodactylis comparat, in iuuando podagricos, ſed compoſitionem quæ nominatur apud græcos διὰ κορωνόποδος, id eſt, per pedem coruinũ, alteri præfert, quæ apud eoſdem græcos δι' ἑρμοδακτύλων, id eſt, per hermodactylos nominatur, quarũ utranq; deſcribit Paulus libro VII, in quo de ſimplicibus et compoſitis agit medicinis, proprijs ambas inſcriptionibus notans.

Primæ compoſitionis inſcriptio, atq; deſcriptio hæc eſt.

Podagrica per Hermodactylum.

Hermodactyli oñ3. iii. anneſi, cymini æthiopici, ameos, corymborum thymi, piperis longi, zinziberis, obolos tres, epithymi unciam mediã, doſis oboli IIII aut VI, datur mane cum condito uel hydromele. Secundæ autem cõpoſitionis per pedem coruinũ inſcriptio, atq; deſcriptio talis eſt.

Per pedem coruinũ compoſitio, quæ facit ad ea, ad quæ & altera per hermodactylon, ſtomacho utilis.

Zinziberis oboli duo, piperis oboli tres, agarici obolus unus, cinci interioris oboli quatuor, radicis pedis coruini oboli ſex, doſis oboli octo. Hijs autem quibus uenter non facile ſoluitur ſiliquæ XXIII, facit omnino ſeptem, uel octo ferè alui deiectiones. Harum duarũ compoſitionũ Paulus libro ſui de medicina uolumine tertio ſecundam, per pedẽ coruinum nominatam, dicit ex Alexandri autoritate prima eſſe meliorem, ut quæ eandem faciat euacuationẽ, & æque ſedet dolorem, cum hoc quod nihil obeſt ſtomacho. Quorum uerborum ſententiam male Auicenna duobus in locis antea allegatis, de ſolo pede coruinò ſcribit, ipſum hermodactylis comparando, quaſi radix pedis coruini, de qua loquitur Paulus, ſit par in cienda aluo radici hermodactylorũ, & non habeat potius adſtringendi facultatem, quemadmodum de ea ſentit Dioſcorides, qui ipſam cœliacis prodeſſe teſtatur,

teſtatur, ſicuti & ipſe Auicenna primo canonis eandem dicit radicem prodeſſe ſolutioni antiquæ, & etiam XVI tertij teſtatur nonnullos eam nominaſſe inter medicinas ad ulcera inteſtinorum facientes, quoniam cœliaca diſpoſitio eſt morbus ſimilis lienteriæ, quæ prouenit etiam ex ulceribus inteſtinorum. Quare Auicenna hæc omnia de radice pedis coruini non male ſcribit. Illud uero non recte, quod faciat operationem hermodactylorũ. Si quis uero miretur, quomodo tota compoſitio per pedem coruinum nominata, eandem poſſit facere euacuationem, quam altera per hermodactylos, cũ pes coruinus uel radix eius uim aſtringendi habeat, hermodactyli autem magis purgandi, ſciat dictã per pedem coruinum compoſitionem non habere uim purgatoriã ex pede coruino, ſed ex agarico & enico, quod cartamum medici recentiores appellant. Purgat autem æque atq; altera compoſitio per hermodactylos nominata, quoniam doſis eius eſt dupla ad doſim alterius, & in durum habentibus uentrem maiorẽ multo quàm duplam habet proportionem, ut ex hijs quæ antea ſcripſimus, ex Pauli ſententia patere poteſt. Neq; uero quiſpiã miretur, compoſitionẽ purgatiuam ex medicina uentrem aſtringente ſuam ſortiri appellationẽ: quoniã in podagricis doloribus, atq; iſchiadicis non minus quærimus humorũ fluxum ad loca dolentia reprimere, quàm eorum qui iam fluxere euacuationem. Vnde & apud Paulum inuenitur alia compoſitio ad podagras, quæ per corallium nominatur, in quam tamen ueniũt rhabarbarũ, & ariſtolochia medicinæ euacuantes. De eiſdẽ duabus compoſitionibus, quas ſupra ſecundum Paulum annotauimus, etiam Auicenna meminit Fen XXII tertij capite de ſolutione podagricorum & iſchiadicorũ. In quibuſdam tamen medicinis, ſed præcipue in põderibus medicinarum, à Paulo euariat, ut quas ſcribit Auicenna cũ hijs

quas Paulus antea notauerat, cõferre uolentibus uideri poteſt. Hic uero occurret aliquis, ac mihi obijciet id, quod & ipſi Auicennæ, atq; eius Expoſitoribus antea obiectaui, nõ haberi ex eorũ expoſitionibus, neq; quid ſit herba tinctorũ ſiue citrina, neq; quid ſit pes coruinus, de quo Paulus, quãtumuis male ab Auicẽna allegatus, intellexit: Liquet enim ex hijs quæ antea diximus, eſſe herbam pedem coruinum à ueteribus dictam, ex cuius nomine cõpoſitio tota ſuam habuit appellationem: nondum tamen quæ, aut qualisnam ſit fuit declaratum. Cum ergo & quænam, aut qualis ſit herba tinctorũ ab Auicenna dicta, & quo nomine apud ueteres fuerit inſignita, antea docuerimus, quod etiam de herba fecimus, quã noſtri herbarij pedem coruinũ nominant, reſtat ut quid ſit pes coruinus ueteribus & Dioſcoridi, & Paulo, atq; Auicennæ doceamus: quandoquidẽ & ipſe Auicenna eam ſcripſit compoſitionẽ, cuius pes coruinus eſt pars, ne qui uolunt totã facere compoſitionẽ in pede coruino dubitent, ueluti quidam Auicennæ expoſitores hæſitarunt, aut ſicuti alij radicem pernicioſam pro ſalutari recipiant. *Coronopus.* Coronopus, hoc eſt pes coruinus, inquit Dioſcorides, herba parua eſt, oblonga, humi ſtrata, folijs fiſſis: hæc quoq; pro olere elixatur: aliqui amnones, aliqui aſtrium, Afri atorſum, Romani caciatricẽ, nonnulli ſtillago, nõnulli ſanguinari uocant: huius radix in cibo ſumpta facit ad cœliacos: naſcitur in locis incultis, & in dumetis, & in uijs. Omiſſis in hac herba barbaris appellationibus, de qbus nõ poſſumus, ſint'ne recte an perperam ſcriptæ dijudicare, Romana nomina diligentius inſpiciamus, ut ſi qua eorũ ſint deprauata corrigamus, atq; inde ad eius quã quærimus herbæ notitiã perueniamus. Caciatrice ſanè uidetur dictio corrupta: neq; enim eſt græca, neq; latina: quare puto galitricẽ eſſe legendum, uel *Galitrice.* quod magis græcæ appellationi reſpondeat, galli crus, ut ſicuti

cuti ideo apud Græcos hæc herba coronopus eſt nominata, quoniã coruini pedis effigiẽ repræſentat, ſimili ratione apud Romanos galli crus fuerit nũcupata: Eſt enim herba apud autorẽ de ſimplici medicina, quem aliqui putant fuiſſe Apuleium, galli crus, atq; etiã ſanguinaria nominata: quod etiã nomen uitiatum eſt, ſeu decurtatũ apud Dioſcoridem: nam ſanguinari pro ſanguinaria in multis codicibus legitur: De hac autem herba idem autor de ſimplici medicina, quicũq; ſit, refert eadem quæ de coronopode Dioſcorides, quod uidelicet in locis aſperis, & circa uias: addit autem & rationẽ cur tam galli crus, quàm etiam ſanguinaria nominetur, eò quod ſcilicet naribus impoſita ſanguinem fluere facit, & habet, ut inquit, in ſummitate pedem galli. Hæc autẽ herba ipſa, ſi quàm ſit uulgo nota, & ſimul eius nomen uulgare manifeſtauero, uereor ne Auicennæ, atq; eius Expoſitoribus magnam pariam ignominiã, qui in re notiſſima pueris hæſitarint. Verum iſta cælare non eſt tam parcere antiquis, quàm uitam negligere, quæ ut antea diximus, ſub Auicennæ atq; eius Expoſitorum autoritate periclitatur. Hæc procuIdubio illa eſt quam partim ſanguinariam ab effectu iam dicto, partim capriolam uulgo appellamus, Plinius unam ſpeciem graminis facit, & gramen uocat aculeatum, quoniam ei in acumine aculei ſint plurimi, quos ut idem Plinius inquit, conuolutos naribus inſerunt, extrahuntq; ciendi ſanguinis gratia. Quæ licet uerba ſcribat Plinius libro XXV de ſecunda graminis, ut diximus, ſpecie, ipſam nihilominus libro XXI inter herbas aculeatas, ſub græca appellatione coronopodis numerauit, neſciens, ut arbitror, eandem eſſe herbam quam Græci coronopoda, & Romani gramen uocant aculeatum: quoniam ut in æra & lolio, ægilope & auena, aparine & lappa, nuperrime autem in lyſimachio, & lutea manifeſtauimus, plurimarum *Sanguinaria.*

herbarum

herbarum, quas latinis nominibus nouerat Plinius, græcas nomenclaturas ignorauit: quam Plinius inſcitiam etiam in iſatide & glaſto, elxine & conuoluolo, oxymirſine & ruſco, nardo gallica & ſaliunca, in altero noſtro libello, de Plinij atque aliorum erroribus edito, demonſtrauimus. Quia uero ex tam crebro, & in omnibus Plinij libris paſſim errore reperto, hæc inter me ac Plinij patronum diſputatio habuit occaſionem, quem tamen errorem hic ſe putauit unica codicis emendatione, æram ſcilicet in herbam mutando ſuſtuliſſe, nunc mihi libet eidem Plinij patrono copioſius oſtendere, quàm multas alias Pliniani codicis emendationes eũ oporteat excogitare, ſi errorem quem dixi, pro quo inter nos eſt orta diſſenſio, ex toto Plinij codice uelit extirpare. Neq; enim in herbis tantum, atq; omni plantarum natura, ſed etiam in animalibus atque metallis hunc ipſum errorẽ Plinius admiſiſſe frequentius deprehenditur, ut per ſingula genera ſummatim oſtendemus.

ERRORES PLINII DE ANImalibus, & metallis.

PLINIVS libro XX marrubium nigrum ſcribit à Græcis praſion nominari, melius autẽ melan praſion ſcripſiſſet: quoniam praſion nomen eſt cõmune ad nigrum & album. Poſtmodum libro XXVII de eodem marrubio nigro ſub ballotes nomine agit, neſciens tamen eandẽ herbam, quam Romani marrubiũ nigrũ appellabant, à Græcis ballotẽ nominari. Argumentũ inſcitiæ, quod balloten alia nuncupatione porrum nigrum, & non marrubium nigrũ Plinius à Græcis uocari eodem loco teſtatur. De quo Plinij errore quo ſæpius praſſon, id eſt porrum pro praſſio, id eſt marrubio ſcribit, nominum uicinitate deceptus, etiam in altero libello fecimus mentionem.

De

De atriplice Plinius multis ſcribit in locis, ſed libro præcipue XX, ubi uires eius ac proprietates explanat, hoc tamen olus ex aureo colore dici à græcis χρυσολάχανον uidetur Plinius neſciuiſſe, cum libro poſtmodum XXVII agat de chryſolachano, tanquam de herba penitus ab atriplice differente, adeo ut huic contrarias omnino illis quas antea atriplici adſcripſerat uires aſſignet: Libro ſiquidem XX atriplicem morbos regios, ac pallorē facere ex Pythagoræ tradit autoritate. Poſtmodum libro XXVII de chryſolachano agens, ait fuiſſe aliquos qui hanc herbā dicerent alligatam regium morbum habentibus, ita ut ſpectari poſſit ſanare id malum, ad quem pariter effectum de chryſolachani ſemine ſi bibatur Dioſcorides autor grauiſſimus teſtificatur. Eandem uero herbam ſignificari à Græcis nomine chryſolachani, & à Latinis atriplicis, præter Dioſcoridis idem aſſeuerantis autoritatem, color etiam herbæ atriplicis aureum colorē repræſentantis, unde illi à Græcis inditum nomen chryſolachanū, manifeſtiſſime indicant. Sambucum Plinius libro XXIIII inter arbores collocat, eius deniq; effectus in medicina præcipuos exponit, deinde eandem arbuſculam libro XXVII ſub acteæ nomine pingit, graui florum odore, caulibus aſperis, geniculatis, ſemine nigro, ut hederæ baccas mollibus, naſciq; opacis, aſperis, & aquoſis autumat: quæ omnia indicia ſambucum demonſtrant, cum etiam eandem acteā, ſicuti ſambuci radicem, ad interiores fœminarū morbos dari Plinius præcipiat. Neque uero poterit illud Plinij patronus pro Plinio reſpondere, Pliniū ſub acteæ uocabulo ebulum intelligere, atque ita non de eadem planta, ſed diuerſis ſub uarijs nominibus, altero græco, altero latino in locis tractaſſe differentibus. Non poteſt, inquam, hoc pro Plinio dicere, quoniā græci ſambucum non acten, ſed chamæacten potius, id eſt terreſtrem ſambucum nominant. Et hæc

Sambucus.

Actea.

quidem quantũ ad plantas attinet dicta ſufficiant, quas Plinius uiſus eſt non modo nomine, ſed etiam natura putaſſe diuerſas. Autor autem eius libri, qui Cornucopia inſcribitur, miratur de Plinio, tantæ doctrinæ atq; autoritatis uiro, qui in genere animalium daſipodem à lepore diuerſum fecerit, cum tamen, ut inquit, unũ idemq; animal ſit. Miratur inquam, ut qui non animaduerterat, multos alios eiuſdem autoris ſimiles, etiam in alijs rebus, & non in lepore tantum errores: & multis argumẽtis conatur oſtendere, daſipodem à lepore non eſſe differentem, tum ex ratione nominũ, tum ex hijs quæ de daſipode ſcribit Ariſtoteles lepori congruentibus, tum etiam ex cõmunibus græcis atque latinis, tam de daſipode, quàm etiam de lepore adagijs. Quæ omnia argumenta ego, qui ubi poſſum Plinij autoritatẽ perlubens defendo, poſſum ea ratione refellere, quod nihil impedit duo animalia proximi generis inueniri, quibus propter naturæ affinitatem eadẽ omnia, quæ ille autor adducit poſſunt conuenire, ueluti leporem atq; cuniculum, quem puto à græcis daſipodem nominari. Sed ſi huius erroris ita Plinius excuſetur, alteri tamen ſibi familiari omnino erit obnoxius, quoniam & de daſipode, & de cuniculo in ſuis libris faciat mentionem, qui tamen unum idemq; ſunt animal, ſicuti de caprea & de dorcade, de ueſpertilione atq; nycteride, ſiluro & glani, paſſere & pſitta, quæ animalia modo græce, modo latine nominat, neq; lectorem admonet eadem ne ſint, an diuerſa, ut planè uideatur ipſe putaſſe, non eadem. Sicuti inter metalla argentũ uiuum ab hydrargyro diuerſum eſſe exiſtimaſſe Plinius planè conuincitur: nam cum libro XXXIIII argenti uiui naturam expoſuiſſet, mox de hydrargyro ſuo ſe loco dictur ũ pollicetur. Atqui omnes, qui etiam paucis græcantur, idem metallum ſignificari apud græcos hydrargyri nomine, quod apud nos argenti uiui, minime ambigunt,

Daſipodem eſſe cuniculũ.

gunt, quando ea etiam, quæ de argenti uiui natura ſcribit Plinius, ut quod uenenũ omnium eſt rerum, ac omnia uaſa exedat, atque perrumpat tabe dira, de hydrargyro pariter græci autores, ac præſertim Dioſcorides tradunt, qui etiam idem propè artificium, quod Plinius conficiendi hydrargy rum ex minio docet: ne quis forte argentum uiuum eſſe na tiuum, hadrargyrum uero facticium opinetur, atque ea ex cauſa Plinium in eis uarijs nominibus uſum fuiſſe arbitre tur: quoniam ut diximus, tam arte, quàm à natura factum, uno nomine à Græcis hydrargyros, ſicuti à Latinis argentũ uiuum nuncupatur. Hos atque alios idem genus errores, hoc eſt ſimiles illi, quem de æra ac lolio in altero noſtro li bello adſcripſimus Plinio, ſi Plinij patronus ſciuerit excu ſare, melius tamen quàm in ſua fecerit præfatione, æram in herbã conuertendo, fatebor illum iure apud ciues ſuos poſ ſe gloriari, & corona ciuica meritum coronari, pro reſtituta ſuo ciui priſtina dignitate. Alioquin ex ſola ſuper æra defen ſione ſciat ſe de una tantum feſtuca triumphaſſe, ſi modo & de feſtuca triumphauit, quam nos male fuiſſe in herbam mutatam, multis antea rationibus aduerſus Plinij patronũ demonſtrauimus. Non multum abſimilis, imò propè ger manus hijs quos nuper tetigimus, eſt error Plinij in phalan gio myrmecio, quẽ Hermolaus lapſu memoriæ contigiſſe opinatur. Nos uero eandem habuiſſe putamus occaſionem quam & ſuperiores, grecæ ſcilicet eruditionis in Pliniũ defe ctum, quo cum neſciret quid uerbũ myrmecion ſignificaret apud Græcos, plura ꝙ oportuerit libro XXIX phalangiorũ genera enumerauerit. Nam quãuis IIII eiuſdẽ libri capite

Argenti uiui natura.

Plinius græce non ſatis doctus fuit.

„ ita ſcripſiſſet: phalangiũ eſt Italiæ ignotũ, et plurium generũ,
„ unũ formicæ ſimile, ſed multo minus ruffo capite, et reliqua:
paucos tamen uerſus infra, ueluti dicti prioris immemor,
„ idem genus fruſtra repetijt, ita ſcribẽs; myrmecion formicæ

ſimili capite, aluo nigra, guttis diſtinguentibus. Non differ/re autē hoc à ſuperiori, qui græcos autores, & præcipue Ni/candrum atq; Galenum, & inter recentiores Actium, de ge neribus phalangiorum ſcribentes legerit minime dubitabit. Quod & medici, qui græca neſciunt, uel ex Auicenna pote runt diſcere, qui libro IIII ubi de rutelis agit, Galenum, & quoſdam alios citat autores de multis ſcribentes generibus rutelarum, & tamen de uno tantū meminit, quod formicæ

Phalangion. habeat ſimilitudinem. Phalangion autem Græcis, & rutela

Tarantula. Arabibus eſt id araneorum genus, quod uulgo tarantulam

Rutela. dicunt, ut multæ indicant proprietates, quas de phalangijs priſci autores tradiderunt, & nos quoq; noſtro ſeculo in eiſ/dem conſpicimus, ſicuti in terræ dehiſcentis cauerniolis do/micilio, & prolis numeroſitate, quæ parentes ubi emerſerit enecat. Caſus etiam qui hominem à tarantula tactum exci/piunt, ſtuporem uidelicet, genuū labefactationem, et totius corporis tremorē, nato uel inde prouerbio, ut homines qui in uno loco nequeunt conſiſtere, dicamus à tarantula mor ſos: Vt alia non omnibus adeo nota ſigna prætercam, quæ de phalangiorum ictu ueteres prodiderunt, & de tarantulis noſtri temporis medici uera eſſe experientia magiſtra didi/cere, qui plura etiam quàm ueteres de huius reptilis natura animaduerterūt, ut quod hominem talibus afficit imagina/tionibus, qualibus ipſum inhærentem cum mordet inuene rit: Quo fit, ut ſi quis ſe regē eſſe cogitauerit, tunc cum mor detur ſeu icitur, poſt talem ictum in eadem cogitatione uſq; perſeueret, nec quis illi facile perſuaſerit, quamuis humilis cōditionis homini, quod regia dignitate nō potiatur. Equi/dem miror Pliniū de hoc animali, cuius ictus tam uarie ho minem afficit, quod ſuis temporibus fuerit Italiæ ignotum prodidiſſe, niſi quiſpiam ſuſpicetur fuiſſe homines ſequen tibus annis adeo maleficos, qui uenenum iſtud peregre ad/

uectum

uectum in Apuliæ campis tanquã frumentũ ſeminare ſtu-
duerint. Verum, ut rem iſtam magis errori Plinij quàm ho
minum tribuã malignitati, mouent unus aut duo huic ferè
germani errores Pliniani, qui ſui de naturali hiſtoria libri
uolumine XXVI, ſtatim circa initia Lichenas morbum, ut
ipſe ait, grauiſſimum, non Italiæ modo, uerumetiam uniuer
ſæ propè Europæ incognitũ fuiſſe ſcribat æuo priore, cum
tamen Hippocrates, autor Plinio uetuſtior, & in Græcia na
tus, Europæ parte nõ parua, in ſuis libris, & præcipuè in eo
qui inſcribitur Aphoriſmi, crebrã faciat de lichenibus men
tionem: quod non feciſſet, ſi eius ætate totius ferè Europæ
hic morbus fuiſſet incognitus, quem nos putamus, ut in li-
bro noſtro de morbo gallico ſcripſimus, etiam ante Tiberij
Claudij Cæſaris principatum, Italiæ fuiſſe cognitum, licet
non multis, quia carebat nomine, donec medici Græci, qui
urbem Romanam frequentare cœperunt, eundem morbũ
ſuæ linguæ uocabulo lichenas nominantes, fecere illuſtrio-
rem, ſicuti ijdem Græci dolorem inteſtini laxioris primi co
licum, quo nomine nunc quoq; utimur uocitantes, fuere in
cauſa, ut Tiberius etiam princeps primus id malum in Ita-
lia ſenſiſſe à Plinio ſcribatur. Idem puto in phalangio con
tigiſſe, huius ſcilicet uocabuli ſignificatũ potius Plinij æta-
te fuiſſe Italiæ ignotum, quàm uenenum, ſiue reptile uene-
natum: Nam & hoc ipſum magis quàm aliud ſuſpicandi
plurimã mihi dedit occaſionem quorundam ætatis noſtræ,
uel qui paulo ante hanc uiguerunt inſcitia medicorũ, quæ
me aliquando deriſui fecit obnoxium. Nam cum ſermo ha
beretur inter medicos, è quorum numero ego quoq; unus
eram, licet tunc eſſem cæteris iunior, atq; ideo minoris auto
ritatis, coram uiro grauiſſimo atq; eodem potentiſſimo, qui
à pueritia in aula Alphonſi illuſtriſſimi regis Aragonum fu
erat educatus. Cum, inquam, ſermo incidiſſet de reptili ue-

r 3 nenato,

nenato, quod Apuliam maxime infeſtat, uulgo tarantula nominato, cunctis alijs qui aderant medicis ſenioribus adſeuerantibus, nullam fieri de hoc animali apud ueteres mentionem, me autem uno contradicente, atq; id à Græcis priſcis phalangion nominari contendente, ab arabicis autoribus rutellam, uiſus ſum penè delirare, palàm uiro quem dixi, rerum fortunæq; potente, corã quo hæc diſputatio agebatur, contra me ferente ſententiam: quoniam ſe ſuis auribus dicebat audiſſe, medicos quoq; Alphonſi regis Aragonum aſſerentes, antiquos medicos nihil in ſuis libris de tarantula ſcriptum reliquiſſe. Quæ ſanè aſſertio medicorum multo plus habet erroris quàm Pliniana: Siquidem hæc Italiæ tantum, illa uero omnibus terris ſuperiori ætate tarantulam facit incognitam: alioqui de ea ſub uocabulo aliquo uel græco, uel barbaro mentio apud priſcos haberetur, quã tamen illi fuiſſe habitam uiſi ſunt omnino pernegaſſe. Quidam uero medici etiam ex recentioribus, qui de uenenis ſuos tractatus inſcriptos reliquerũt, de rutellis, phalangijs, ac præterea tarantulis meminere: uerum tarantulas non ad Caput De rutellis, ſed potius De ſcorpionibus referũt. Vnũ tamen ſcorpionum genus, quod tertium numero ponunt, etiam tarantulam à Raſi uocari teſtantes, ab Auicenna uero ſebel, uel ſebegi. At, ut dixi, quæ hodie tarantula nominatur, apud Græcos phalangij, apud Arabes rutellæ nomine celebratur: argumento, quod omnia ferè quæ Græci de phalangijs, eadem ſcribat Auicenna de rutellis, Galenum inſuper citans de ſpeciebus rutellarum ſcribentẽ, quæ idem autor ſcripſerit de generibus phalangiorum. Sed ad Pliniũ reuertamur, à quo libenter ad medicos celebres facimus digreſſionem, ut eius errores multo leuiores aliorum comparatione faciamus: niſi quod & huic Plinij in phalangio errori, quẽ ſupra tetigimus, alter ſanè grauior annecti poteſt,

quo

quo uidetur ipſemet à ſeipſo in ſuis ſcriptis diſſentire Plini-
us: Siquidem libro XI tractans de generibus araneorum,
inter quæ primum phalangia connumerat, ſuperuacuã ta-
men eorum cenſet commemorationẽ, ob magnam illorum
ut inquit, notitiam, ut uideatur pariter Plinius eius quod di
xerat libro XI oblitus, poſtmodum libro XXIX phalan-
gia Italiæ ignota ſcripſiſſe. Dicet fortaſſis quiſpiam ea pha
langia, quæ hoc in libro ſcribit Plinius eſſe Italiæ ignota, di
uerſa ab illis, quæ libro XI ponit inter genera araneorum.
At hoc commentum tum omnibus aduerſatur autoribus,
qui de omnimoda phalangiorum uarietate ſcripſerunt,
tum præſertim eſt ipſi Plinio contrarium, qui id genus pha
langiorum, quod à ſimilitudine formicarum græce myrme
cion nominatur, & inter alia Italiæ ignota libro XXIX nu-
merauit, & inter araneorum genera libro eodem pariter col
locauit. Aeque Ariſtoteles libro de hiſtoria animaliũ VIII
araneorũ & phalangiorũ genera una diuiſione partitur, ut
non poſſint hæc eſſe uulgaris notitiæ, atq; ob id nec dictu
neceſſaria, ſi Italiæ fuerit phalangiorum genus, quemadmo
dum libro allegato Plinius ſcribit, ignotum. Sed iam her-
bis reptilibusq; relictis uenio ad alteram diſputationẽ, quæ,
etſi de nominibus eſſe uideatur, ad duas tamen medicinæ at-
tinet partes, quarum altera anatomice, altera pathognomi-
ce à Græcis nominatur: In quibus optarem Hermolaum ita
ſicuti in altera, quæ herbarum doctrinam continet, fuiſſe
exercitatum. Non tamen mihi eadem deerit pro ampliſſi-
mo uiro excuſatio, qua etiam Plinium aliquando circa her
bas errantẽ excuſauimus, minus mirũ uideri debere dicẽtes,
Pliniũ, uirum in reip: Romanæ adminiſtratione occupatiſſi
mũ, illa ignoraſſe, in qbus etiã Auicenna, qui medicinæ prin
ceps ætatis noſtræ medicis fuiſſe uideatur, non parũ erraſſe
deprehenditur: Cur enim non poſſim Hermolaũ, non mi
norem

norem dum uixit in republica Veneta uirum, quæ ferè Romanam magnitudinē æquauit, ſimili ratione, in aliena præſertim profeſſione defendere: ſicubi in hijs quæ ad medicinam attinēt, uel falſò putaſſe aliquid, uel inepte alios errantes excuſaſſe à Plinij patrono reprehenditur, ueluti in epigloſſe, arteria, & gula, & in lactibus, in quibus Theodorum Gazam conatur protegere Hermolaus, in argemis & albuginibus, in ſtrumis & pluribus alijs: quæ licet & ipſa uideantur ad artem medicam pertinere, quia tamen quæſtio eſt magis de nominibus, quàm de rebus ipſis, ueluti quæ ſint curæ minutioris, à me indefenſa cōſultò relinquentur. Cur uero in epigloſſe, arteria & gula, putet Plinij patronus erraſſe Hermolaum non intelligo: quoniam de hijs neq; in Plinianis caſtigationibus, neque in gloſſematis ad Alexandrum Pontificem, quicquā ab eo reperi ſcriptum: niſi forte Plinij patronus Hermolaum culpat, tanquam indiligentem Pliniani codicis caſtigatorē, quod locum illum libri XI, capite XXVII, ubi Plinius inter alias humani corporis partes de epigloſſi, arteria ac gula facit mentionē, inemendatū reliquit, quē Plinij patronus putet ſe recte emen
„ dauiſſe, ita ſcribendo: Sub ea minor lingua, quæ nulli oua
„ generantium, opera eius gemina duabus interpoſitæ fiſtu-
„ lis: Interior earum appellatur arteria, ad pulmonem atque
„ cor pertinens, hanc operit in epulando epigloſſis ſpiritu, ac
„ uoce illac meante, ne ſi cibus ac potus in alienam deerraue-
„ rit tramitem torqueat. Altera exterior eſt, appellatur ſanè
„ gula, qua cibus atq; potus deuoratur: Tendit hæc ad ſto-
„ machum, inde ad uentrem. Sic quidem legendo uerba codicis putat Plinij patronus uerum ſenſum Plinio reſtituiſſe: neq; uidet quantum adhuc ipſa uerba ita correcta errorem contineant. Vt enim illud taceam, quod etiam in æra ac lolio Plinij errori tribuimus, non decere Plinium, hominem lati-

latiniſſimũ in eodem penè uerſu eandem rem modo latine,
modo græce nominare. Alterum in hijs habetur erratum, &
quidem maximũ, quod etiam Plinij patronus in ſua Anato
mice poſuit, adeóque nullum ipſe habet excuſationis lo-
cum in eo errore, cui nõ modo in Plinij emendatione uiſus
eſt conſentire, ſed præterea etiam in ſuo opere proprio con-
firmauerit, in quo pariter ad Plinij, uel Pliniani codicis ma-
le à ſe emendati imitationem, ex duabus fiſtulis arteriam
quidem ad cor atq; pulmonem pertinentem poſuit interio-
rem, gulam uero qua cibus & potus deuoratur exteriorem,
contra naturæ poſitum, qui uiam uocis, ac ſpiritus fecit exte
riorem, cibi autem ac potus interiorẽ: Quæ res etiam in ho-
mine uiuo citra diſſectionem poteſt dignoſci, primo ſe gut-
ture, unde uox halitusq; procedit, in parte anteriore colli
repræſentate. Hoc autem guttur Plinij patronũ non modo
in emendatione Pliniana, ſed etiam in ſua Anatomice poſu
iſſe in parte poſteriori indicant ipſius uerba libro tertio, capi
„ te octauo eius operis in hũc modum ſcripta: Binæ ab oris
„ faucibus cannaliculæ coëunt, quarum altera breuior, interi
„ orq; eſt, tracheam arteriã uel pharynga Græci, Latini guttur
„ uel ſpiritalem fiſtulam appellant. Altera uero longior, ex-
„ teriorq; eſt, iſophagum Græci & ſtomachũ, Latini gulam,
„ & cibalem fiſtulã uocant. In quibus uerbis plura ſunt er-
rata, ſed grauius ex illis primo perſequemur, in quo Plinij
patronus ſibi contradicit: Nam libro & capite dictis gulam
ponit in parte colli anteriore, alioqui non eſſet exterior, tra
cheæ arteriæ interiori collata, niſi forte id quod poſterius eſt,
& dorſo proximius, putet exterius: quod uero prius & re-
ſpicit pectus uelit interius appellare: qua appellatione nulla
eſſe poteſt abſurdior, poſtmodum libro eodem capite XVII
„ de gula ita ſcribit: Et nunc gulæ ratio reddenda eſt, quæ
„ poſt tracheã arteriam poſteriorẽ locum tenet. Ex quo dicto

ſequitur tracheam arteriam gulæ comparatione eſſe exteriorem, & conſequio anteriorem, quam tamen in Plinij emendatione fecit anteriorem, atq; ideo poſteriorem. Quo fit, ut eadem colli pars, ſiue trachea arteria, ſiue gula, poſitum habeat interiorem & exteriorem, poſteriorem & anteriorem. Verum hæc contradictio, non in diuerſis capitibus tantum, ſed in uno etiam, ſcilicet VIII eiuſdem libri apparet: nam circa eius capitis finem ſcribit Plinij patronus hæc uerba, de
„ trachea loquẽs arteria: Ante gulam poſita eſt, quia cor in
„ priore parte collocatum eſt. Quãuis autem eadem contradictio in uerbis Plinij libro XI à Plinij potrono emendatis non appareat, nõ tamen & ille error ſit minimus, quin meo iudicio maximus, ſi parte quidem colli priore cibum & potum deuorari, poſteriore autem ſpiritũ, ac uocem cõmeare Plinius exiſtimauerit, ut ſanè eum exiſtimaſſe fateri ſit neceſſariũ, niſi eadem uerba aliter quàm à Plinij patrono caſtigentur. Quare nos qui ubi poſſumus errorũ culpam, qui in Plinianis codicibus uel impreſſis, uel manu ſcriptis inueniuntur, in impreſſores atq; librarios, et male Pliniũ emendantes, potius reijciendam quàm ipſi autori adſcribendã iudicamus, totũ hunc Plinij locum, de cuius ueritate diſputamus,
„ ita ſcribendũ exiſtimamus. Sub ea minor lingua epigloſ-
„ ſis appellata, opera eius gemina duabus interpoſita fiſtulis,
„ exterior earũ arteria ad pulmonem atq; cor pertinens, hanc
„ operit in epulando, ne ſpiritu ac uoce illac meante, ſi cibus
„ ac potus in alienum deerrauerit tramitem torqueat. Altera
„ interior eſt, appellatur ſanè gula, qua cibus atq; potus deuo-
„ ratur, tendit hæc ad ſtomachũ, & reliqua. Sic quidem uerba Plinij legendo ille error euitatur, quem Plinio quiſpiam merito poſſet obijcere, modo linguam minorem, modo epigloſſin eandem gutturis partem nominanti: nam in noſtra emendatione, in qua poſt ea uerba, lingua minor, ſtatim illa

alia

alia epigloſſis appellata ſubijcimus, nõ eſt affectatio græci-tatis, ſed declaratio quomodo uno uocabulo lingua minor à Græcis nominetur: declaratio inquã, non ſolum apud Plinium, ſed etiam alios autores latinos ſæpe uſitata. Ac præterea de medio tollitur alter grauiſſimus error, quo tracheam arteriam habere in collo poſitum poſteriorem ipſum putaſſe Plinium poſſemus iudicare, ſi ut male emendati codicis uerba præſeferunt, hanc quidem ſcripſiſſet interiorem, gulam uero exteriorem. Noſtra quoq; emendatio alterã amouet Plinij uerbis contradictionem, diuerſam ab illa quã Plinij patrono paulo ante obiectauimus. Nam ſi, ne, particula prohibitiua præponatur uerbis illis, ſi potus, ut in ſua emendatione præponit Plinij patronus, & non prioribus, ita legendo, ut nos legendum ducimus: ne ſi ſpiritu ac uoce illac meante, illud ſequetur abſurdum, tracheam eodem momento temporis opertam eſſe & apertam, ſi quidem in epulando operitur, ſpiritu uero ac uoce meante aperitur: nam ea operta à minore lingua, neque uox, neq; ſpiritus per eam poteſt meare. Hanc autem emendationem noſtram codicis hoc in loco Pliniani mire cõfirmat autor eius libri, qui Cornucopia inſcribitur, uir non modo uocabulorum ſed plurimarum etiam rerum, id quod ſui indicat libri titulus, cognitione præclarus, Plinij uero præcipuus imitator, adeo ut uideri poſſit multis in locis eius paraphraſtes, de eiſdem rebus, de quibus Plinius in hunc modum ſcripſit: *Perottus Plinij paraphraſtes multis locis eſt.*
» Arteria
» eſt quæ ad pulmonem ducit, tegiturq; epigloſſe, quam &
» minorem linguam uocant, ne ſi potus, cibusúe in epulan-
» do uoce meante in alienum deuiauerit tramitem torqueat,
» & hæc exterior eſt, gula uero interior, qua cibus atque po-
» tus deuoratur, tendit hæc ad ſtomachum, inde ad uentrem.

Vidit homo eruditus ſe, ſi tracheam arteriam interiorem, gulam uero poneret exteriorem, facturũ ex homine monſtrũ:

ſi etiam,ne,aduerbium prohibendi eodem quo Plinij patronus ordine collocaret,acturum rem nihilominus impoſſibilem, homines ſcilicet tecta ab epigloſſi uia, quæ ad pulmonem ducit loquentes. Huius uero rei impoſſibilitatẽ ſciunt medici docti, uel etiam philoſophi, qui quomodo animal uocem emittat non ignorant. Sic quidem ego,& autor Cornucopiæ Plinium à tam craſſis erroribus,quibus eum fecit obnoxiũ Plinij patronus, liberauimus. Vtinam tam facile multa alia in eodem libro,atq; eodem capite,errata ita poſſemus emendare,ut culpa magis in librarios, quàm in ipſum autorem referreretur. Quia uero nos ingenue fatemur hoc neſcire facere,& plura eorum ad anatomicen, tum humani corporis, tum reliquorũ animalium pertinent,libuit Plinij patroni,hominis nõ raro in ſua ſe anatomice iactantis, ingenium experiri,ſi ſciat ipſe Pliniũ,quẽ in ſuam clientelã recepit,etiã in iſtis quæ à nobis notabunt̃,ꝓpugnare.Erunt autẽ ex eodem libro XI, atq; eodem capite XXXVII, in quibus Plinius de arteria,epigloſſe et gula uerba facit,excerpti: ne quis forte ſuſpicetur nos uelle expaciari, ex uarijs Plinij libris plures huius autoris errores ſedulo perquirẽtes, quos poſſimus alios ſuper alios coadceruare. Quod ſi etiã facere ſtuduiſſemus,non malo animo erga Plinium id egiſſemus, ſed bono potius, ut Plinij patronũ ad alias Pliniani codicis emendationes,quæ magis autorem ipſum ab erroribus uindicarent excogitandas incitaremus. Verum hij in præſentia ſufficient, ex quibus prudens lector dijudicabit, quantum Plinij patrono laboris parare potuiſſemus, ſi non in unum unius libri caput, ſed in plura multorũ librorum inquirere, & nihil intactum,aut indiſcuſſum relinquere uoluiſſemus. Primum quod in capite libri XI, XXXVII, nunc examinando nota dignum nobis occurrit,eſt Plinij uerborum repugnantia, error non paruus à doctis iudicãdus: Nam cum de corni-

de cornibus loquitur animalium, mobilia hæc ut aures in Phrygiæ armentis ait, deinde paucos poſt uerſus ita de iiſdē
" cornibus ſcribit: Cæterorum oſſibus adhærent, ceruorum
" tantum cutibus enaſcuntur. Sed Plinij patronus pro Plinio reſpondeat, quo pacto in Phrygiæ armentis cornua aurium habebunt mobilitatem, niſi & in hijs quemadmodum in ceruis è cutibus enaſcantur: neq; enim ex carne cuti ſubiecta ortum habere poſſunt: quoniam, ut autor eſt Ariſtoteles libro de hiſtoria animalium tertio, cutis caput nulla carne interpoſita tegit. Quare reliquum eſt, ut ex oſſibus capitis oriantur, ac propter originis continuitatē ſoliditatēq; eandem cum ipſis ſeruent immobilitatem. Si igitur ceruis tantummodo è cutibus cornua naſcuntur, ut uidetur ſentire Plinius, ſolis hijs, non autē Phrygiæ armentis, erunt mobilia ut aures. Ariſtoteles ſanè libro de hiſtoria animalium tertio, cornua cuti potius quàm oſſibus adhærere eo probat argumento: quoniā & in Phrygia, & alibi boues ſunt qui cornua perinde ut auriculas moueant. Quo etiam in loco oſtendit ceruorum cornua non eo differre à cæteris, quoniā in ipſis è cutibus enaſcuntur, in alijs uero corntgeris ex oſſibus capitis, ſed ob id potius, quod cornua parte plurima caua ſint ab radice, quatenus ambiūt os, quod ortum à capite cauo cornu inſeritur, totūq; implet, in mucronē tamen ſolidum exeunt, & ſimplici parte extrema conſtant, ceruis tantummodo tota ſolida, & expaſſa in ramos: Partē enim cornuum cauam in cæteris animalibus è cute naſci libro ſecundo de hiſtoria animalium manifeſte docuerat, ac boū exemplo confirmauerat. Eandem cornuum naturam, & per genera animalium differentiam Ariſtoteles repetit libro de par-
" tibus animalium tertio hijs uerbis: Ceruis duntaxat tota
" cornua ſolida ac decidua, tum utilitatis cauſa, tum ut onere
" leuētur, tum ex neceſſitate præ pondere cæteris aliquatenus

,, caua, & in mucronem demum concreta ſunt, quoniam ad
,, ictus hoc ſit commodius. Sed ne pars caua inutilis, qua cu
,, ti annectitur, ſolidum quoddam oſſibus exortū ingreditur
,, eam impletq; totam: ſic enim ſita compactaq; ad uim infe-
,, rendam commodiſſima. Iam ex hijs uerbis, & alijs paulo
ſupra ex libris Ariſtotelis de hiſtoria animalium recitatis fa
cile apparet, tam cæterorum animalium, quàm etiam cer-
uorum cornua, cuti potius quàm oſſibus adhærere, in reli-
quis tamen animalibus, ne pars caua qua cuti ab radice an-
nectitur debilis ſit, ſolido quodam ex oſſibus orto eandem
cauitatem impleri. Eatenus igitur cæterorū cornua oſſibus
adhæreſcunt, quatenus ſubſtantiā quandam ſolidam, ſiue
os ſit, ſiue ex oſſe orta, ſua ambiunt cauitate, eandem tamen
cum cornibus ceruorū è cute capitis habent originem, alio-
quin Phrygiæ bobus, uel ut Plinius inquit armentis, non
eſſent cornua ut aures mobilia. Similis etiam contradictio-
nis eodem in loco, ubi agit de cornibus animalium Plinius
conuincitur: Fatetur enim ceruas non habere dentes ſupe-
riores, ſicuti neque mares, & tamen carere cornibus: Ac
non multo poſt inferius ait, ſolos camelos ex hijs quæ non
ſunt cornigera in ſuperiore maxilla non habere priores den
tes. In hac igitur natura & ceruæ fœminæ, & cameli com
municabunt, qui neque cornua, neq; dentes habebunt ſu-
periores, priores ſcilicet: Hos enim ineſſe cornigeris libro
de partibus animalium tertio negat Ariſtoteles, ubi ita ſcri
,, bit: Cornigerorum nullum utrinq; dentatum eſt: ſuper-
,, ne enim primores dentes non habent, quippe cum hos adi
,, mendo hoc addiderit cornibus. Cur uero ceruæ, cū ſicuti
mares ſuperne primoribus dentibus careant, cornua tamen
non habeant, cauſam eo in loco ſubiungit Ariſtoteles, ſicu
ti & de camelis, qui ſimiliter utrinq; dentati non ſunt, hoc
eſt, prioribus in ſuperiori maxilla dentibus uacant, ut ſcri
bit

bitidem Ariſtoteles libro de hiſtoria animalium ſecundo: Mox ſecundo libro de partibus animalium generalem quandam attulit rationem. Non igitur ſoli cameli ex hijs quæ non ſunt cornigera erunt altera tantum parte dentati, quando & ceruæ non ſunt cornigeræ, & dentibus æque carent ſuperioribus. Quod ſi quis Plinium dixerit de maribus, non autem de fœminis intelligere, atque ideo ſolos camelos excipere, meminerit is tam fœminini, quàm etiam maſculini ſexus, multa animalia uacare cornibus, atque ideo Plinium, quamuis ſoli cameli ſcripſerit, ſub ea tamen exceptione etiam camelorum fœminas comprehendiſſe: quando, ut grammatici inquiunt, maſculinum genus concipit fœmininum: quando etiam ſub non cornigeris tam fœminæ quam mares continentur, ut qui alterum genus excipit, alterum debeat excipere. Idcirco autem Plinius dicit ex hijs quæ non ſunt cornigera, non autem ex hijs qui non ſunt cornigeri, ut ſe utranque complecti naturam uerbo neutri generis ſignificaret: tam fœminarum non habentium cornua, quales ſunt & ceruorum & camelorum, quos ſolos Plinius ſcribit ex hijs quæ non ſunt cornigera non habere dentes: oblitus, ut uidetur, eorum quæ antea de ceruis fœminis diſſeruerat, dum earum argumento Ariſtotelem, cauſam afferentem cur nullum cornigerorum utrinque dentatum ſit, quod ſuperiores quibus carent dentes in cornua abſumantur, refellere non dubitauit. Qui putant, inquiens, eos ſcilicet dentes maxillæ ſuperioris primores, de hijs enim loquebatur, in cornua abſumi, facile coarguuntur ceruarum natura, quæ neque dentes habent, ut neq; mares, neq; tamen cornua. Pliniũ autẽ decuit de philoſophorũ principe ſaniora ſentire, neq; ipſum tam facile poſſe coargui pronuntiare, in re præſertim de qua ipſemet ſibi Ariſtoteles obijcit, & ſolutione ſatisfacit, libro ſcili

cet

„ cet ſecundo de partibus animalium, ubi ita ſcribit: Cur
„ ceruæ cornibus careant, cum dentes ſimiliter habeant atq;
„ mares, cauſa eſt, quod eadem ſexus utriuſq; natura & cor-
„ nigera eſt, ſed fœminis adempta ſunt cornua, quoniam ne
„ maribus quidem utilia ſunt, ſed uirium meliorũ beneficio
„ mares minus offenduntur. Quæ quidem Ariſtotelis uerba aut Plinius non uidit, aut ſe uidiſſe diſſimulauit, ne ſicuti Ariſtotelem ſe facile coarguiſſe uideri uolebat, ita etiam facile ſummum philoſophum defendi poſſe, ex ipſius, & nõ alterius uerbis fieret legentibus manifeſtum. Eligat ergo hoc in loco Plinij patronus, utram Plinio malit adſcribere: an indiligentiam, qui omnes Ariſtotelis de natura animaliũ non legerit libros: an iniquitatem, qui eum quem ſe in hiſtoria animalium referenda fatetur habuiſſe præceptorem, indicta cauſa damnare ſtuduerit, atq; argumento ceruarum conuictum pronuntiauerit, non confutata illa, quam ipſe Ariſtoteles ſuper eiſdem ceruis attulerat, ſi quis forte eas uoluiſſet obijcere, ut ſanè Plinius obijcit, ratione. Scribit præterea Plinius in eadẽ libri & capitis parte, biſulcis bina eſſe cornua: Quod dictum ſi uniuerſaliter accipiatur, non erit omnino uerum: quoniam ſues ſunt de genere biſulcorum, et tamen cornua non habent. Quare rectius Ariſtoteles ita de eiſdem animalibus ſcripſit: Cornigerorum pars maxima biſulca: Neque etiam biſulca omnia, ſi cornigera ſint, bina habent cornua: Nam oryx, quod etiam Plinius fatetur in ſequentibus, biſulcum animal eſt, & tamen unicorne. Hoc ergo in loco, ubi inquit naturam biſulcis bina cornua tribuiſſe, orycem excipere oportuit, qui uno tantum armatus eſt cornu, ſicuti in eodem penè uerſu aſinum Indicum exceperat, qui ſolus inter ſolipedes eſt unicornis. Proximus eſt à cornibus ad pilos tranſitus, quorum defluuium in muliere rarum, in ſpadonibus non uiſum Plinius ſcribit, nec

in uno alio ante ueneris uſum. Atqui mulieribus & pueris etiam ante ueneris uſum, & propterea etiam ſpadonibus fre quenter capilli defluunt. Quod ſi Plinius de eo defluuio pi lorum ſeu capillorum intelligit, quod uniuerſim fit, quod proprie caluiciũ nominatur, ut autor eſt Ariſtoteles quinto de generatione animaliũ, mirum eſt cur Plinius caluicium rarum eſſe in mulieribus dicat, atque in ſpadonibus minime uiſum, ſicuti neque ante ueneris uſum. Cur par ratio ſit de omnibus, ut Ariſtoteles etiam loco antea allato declarat hijs uerbis: Mulieres non caluent, quoniã natura earum ſimi lis puerorũ naturæ, utraq; enim ſterilis ſeminalis excremen ti: ſpadones etiam non calueſcunt, quoniã in fœminam mu tantur, & pilos qui poſtea gignuntur, aut non producunt, aut amittunt. Si igitur ratio Ariſtotelis aliquid ualet, calui cium in mulieribus, pueris atq; ſpadonibus æque aut rarum, aut nullum. Sed libro de hiſtoria animalium tertio idem Ari ſtoteles apertũ eſſe inquit, mulieres & pueros & ſpadones caluicij eſſe immunes. De ſtruthiocamelis etiã Plinius ſcri bit, quod alitum ſola, ut homo, utrinque palpebras habet, quaſi ſtruthiocamelus uera ſit ales, & nõ ambigui inter qua drupedes atq; alites generis: nam ſi ales eſſet, in ſublime uo laret, aut pennas ad uolandum cõmodas haberet: & ſi qua drupes eſſet, pennas non haberet ſed pilos, ut quadrupedes tamen pilos ſanè habet in gena ſuperiori, ut ſentit Ariſtote les libro IIII de partibus animaliũ, qui de palpebra genæ inferioris in ſtruthiocamelo nec unum facit uerbũ, quoniã neque ut auis eam habet, neque ut quadrupes. Et ſanè pal pebra genæ ſuperioris in hoc animali plures habet pilos uiſu conſpicuos: In gena autem inferiori ſunt adeo exigui, & nu mero & magnitudine, ut uix hæc palpebra uideatur. Quare ut puto de ea nullum Ariſtoteles habuit mentionem. Verũ hic error Plinij ſtruthiocamelũ alitibus annumerantis, quẽ

tamen Ariſtoteles ancipiti cenſuit eſſe natura, neque magis alitem referre quàm quadrupedem, imò forte magis quadrupedem, quia de palpebra eius loquitur ſuperiore, quam ut quadrupes habeat: hic, inquã, error, ſi error ſit nominandus, facile Plinio cõdonari poteſt, cũ aliud ſit grauius apud Ariſtotelem ipſum de eiſdem palpebris ſiue cilijs animaliũ erratum, in quibus idem Ariſtoteles ſibi ipſi uidetur repugnare: nam libro II de partibus animalium, Theodoro
» Gaza interprete, ſcribit hæc uerba: Et inter omnia quæ pi
» los habent homo unus cilium in utraque palpebra habet.
Contrarium ſcribit hic autor libro II de hiſtoria animaliũ
» hijs uerbis: Cilium etiã cum cæteræ quadrupedes non in
» utraq; palpebra habeant, ſimiæ habent, quanquã prætenue,
» atque prolixius, potiſſimũ in inferiore. Cum ergo ſimiæ habeant in reliquo corpore pilos, & etiã in utraque palpebra, ut ſcribit hoc loco Ariſtoteles, poſtmodum cum alibi, ſecundo ſcilicet de partibus animaliũ, pariter ſcribat, inter omnia quæ pilos habẽt ſolum hominem cilium in utraq; palpebra habere, ipſe ſibi ipſi aperte contradicit. Hanc in uerbis Ariſtotelis contradictionem ſoluat græcus grammatiſta, ſalua Theodori Gazæ interpretatione: aut ſi non poteſt hoc facere, me æquo animo patiatur aliquando ab eadem interpretatione diſſidere, ut uerum ſenſum Ariſtoteli philoſophorũ principi reſtituã, neque tam moleſte ferat ſicubi ſcripſerim, bonum quandoq; Theodorum in ſuis translationibus dormitare, quando eadem uerba de Homero poëtarũ antiſtite ſcripſit Horatius, & tamen à doctis omnibus tolerat̃. Quis maiora uel meliora de Plinio ſentit, quàm Hermolaus? cuius exiſtimationẽ nullo modo conuelli poſſe fatetur, & quibus ille non ſapit, planè indoctos habendos cenſet: In ſuo tamen Plinianarũ caſtigationum opere, in cuius præfatione ea uerba de Plinio ſcribit, eundem Pliniũ crebro dicit hallucinari.

cinari. Quoties in eodem opere taxat Theodorũ male quædam uerba græca latine interpretantem? quem tamen alibi omnibus præfert interpretibus, quem unum cum uetuſtate ipſa certaſſe ſibi uiſum eſſe pronuntiat, quem ſibi colendũ atque imitandum proponit, à cuius ſcriptis ſe nõ parum adiutum fatetur & prædicat. Ego quoque etſi idem de Ariſtotele ſtatuam, quod & diuus Hieronymus, fuiſſe ipſum prodigium grande, atque miraculum in tota natura, cui penè uideatur infuſum quicquid humanum ingenium naturaliter capere poteſt, tantum tamen abeſt, ut credam eum nõ fuiſſe hominem, ac nullo modo labi atq; errare potuiſſe, ut plures eius ſentẽtias, ueluti de proportione elementorũ, de circulo lacteo, de iride, de numero corporũ replentium locum, quæ regularia nominãt, ſciam poſſe linealibus demonſtrationibus improbari, quemadmodũ meipſum contra Auerroim ex Ariſtotelis opinione libro III de cœlo ſentientem, duo talia corpora replere locum, pyramidem & cubum, unum tantũ eſſe quod poſſit hoc facere cubũ, uidelicet mathematicis rationibus, quibus nullæ poſſunt eſſe firmiores, opere ad id dicato arbitror demonſtraſſe. Sed hæc obiter dicta ſint contra grammatiſtas, tam Latinos quàm Græcos, quorum alteri Plinium, alteri Theodorũ deos ex hominibus facere ſtuduerũt, in quorũ ſententiam Plinij patronum medicum grauem atque philoſophum, miror tam facile fuiſſe prolapſum, à qua ipſum uolentes dimouere, reliqua ad eandẽ materiam pertinentia Plinij errata proſequemur. Eidem enim animali ſtruthiocamelo, de quo antea diſputauimus, Plinius etiã alium homini tantũ peculiarem adſcribit adfectum, cum quædã animalia, uti ſtruthiocamelũ, naturaliter caluere refert. Ariſtoteles uero libro V de generatione animalium ſolum hominẽ ex omnibus animalibus caluere aſſerit. Nam generalem illã paſſionem, qua uel uolucribus pennæ,

uel arboribus frondes defluunt,hoc defrondeſcere,illud de-
penneſcere,non autem calueſcere dicitur. Vnde & de ſimili
ſtruthiocameli affectu libro IIII de partibus animaliū uer
ba faciens Ariſtoteles, ipſum capite & parte colli ſuperiore
glabrum, nō autem caluum eſſe ſignificauit: Quia uero cal
uicium eſt capitis uitium, iam ad cerebrum quod in capite
continetur ueniamus, de quo paulo infra Plinius ſcribit in
„ hunc modum: Cerebrum habent omnia animalia quæ
„ ſanguinem, æque & in mari quæ mollia appellauimus, ut
„ polypi. Ariſtoteles uero de quo hanc omnem de partibus
animalium hiſtoriam,licet non ſatis fideliter aliquando Pli
nius tranſtulit,non cerebrum,ſed aliquid proportionale ce-
rebro,polypo & reliquis carentibus ſanguine tribuit. Hæc
enim ſunt eiuſdem autoris libro de partibus animalium ſe-
„ cundo uerba: Cum autem omnia contrarium momentū
„ requirant, quo contrarietatem ac medium aſſequuntur, in
„ hoc enim eſſentia ratioq́ conſiſtit,non in alterutro extremo
„ ſeorſim poſito. Idcirco aduerſus cordis ſedem & calorem
„ cerebrū natura molita eſt,& propterea pars iſta animalibus
„ iuncta eſt, naturam obtinens aquæ ac terræ cōmunem, atq́
„ ob eam rem cerebrum omnia prædita ſanguine habent, ex
„ cæteris nullum ferè niſi per proportionem,ut polypus: parū
„ enim caloris obtinet omne id genus propter ſanguinis pri-
„ uationem. Cerebrum igitur calorem feruoremq́ cordis mo
„ deratur, ac temperiē. Ex hijs Ariſtotelis uerbis facile con
ſtat mollia,ut polypos, qui in mari ſunt, quoniam careant
ſanguine, atque ideo feruore cordis,non habere cerebrum.
Alioqui ſuperuacuum aliquod in ipſis natura molita eſſet,
quod ab omnibus philoſophantibus putatur abſurdum.
Plurimū autem refert dicere alicui exanguium ineſſe cere-
brum,uel aliquid proportionale, ſicuti piſcibus oſſa uel ſpi
nas, quæ autore Ariſtotele oſſibus proportionantur, unde
& Plinius

& Plinius ipſe hoc eodem capite inferius ait delphinos habere oſſa, non ſpinas: & cauſam ſubinfert, quoniam animal pariunt: Quaſi neceſſe ſit omnia quæ animal pariunt conſtare oſſibus. Atqui multi piſces cartilaginei generis, ut etiã Plinius ipſe libro nono unà cum Ariſtotele ſentit, animal pariunt, & tamen oſſibus carent, ut paulo poſt in hoc ipſo capite Plinius ſubiungit, uitulos marinos habere cartilaginem, non oſſa, quos tamen conſtat æque atque delphinos animal generare. Quanquam uero eandem etiam cauſam quam Plinius, Ariſtoteles afferat libro ſecundo de partibus animaliũ, cur delphini non ſpinis ſed oſſibus conſtent, quia uidelicet ſunt de genere uiuiparorũ. Statim tamen ſubiungit rationem, cur cartilaginea omnia ſpinam ex cartilagine habent, quia uidelicet motus eorum mollior eſt. Itaque fulcinenti genus non rigidũ, ſed molle eſſe oportuerit; quã etiam rationem oportuit afferre Plinium, ne uideretur ſibi ipſi ſine ulla excuſatione contradicere, ut planè etiam libro octauo contradicit, ubi ſcribit ex pilo carentibus delphinos tantum ac uiperas animal generare, & tamen cartilaginei generis piſces, qui & ipſi pilis non teguntur, illud facere Plinius æque atq; Ariſtoteles, ut nuper diximus, arbitratur. Sed ne à propoſito ordine diſcedamus, redeamus ad cerebrum, quo quæ carent animalia creduntur à Plinio nõ dormire. Multa tamen ſunt, ut ſcribit Ariſtoteles libro de partibus animalium, quæ non habent cerebrum, & nihilominus dormiunt, quia proportionale ſuppetit. Idem Plinius doceri ab eruditis inquit, cerebrum aliud eſſe quàm medullam, quoniam coquendo dureſcit. Ariſtoteles uero eruditiſſimorum eruditiſſimus, hac ratione utitur ad probandum cerebri naturam eſſe aquæ ac terræ communem, ex quo demum quiſpiam probauerit, differre cerebrum à medulla, cuius natura ſit ignis aërisq; communis, quod eius pinguedo

atque aſſungia indicant. Venam etiam ab oculis pertingere ad cerebrum à peritiſſimis tradi autoribus Plinius inquit, quod non eſt à uero alienũ, cum partim nerui qui uim ſentiendi oculis inuehunt, partim uenæ quæ alimentum afferunt, ad eoſdem perueniant. Quod uero etiam Plinius ait credere ſe ad ſtomachum pariter uenam ab oculis deriuare, argumento, quod nulli eruatur oculus ſine ſtomachi redundatione, hoc eum potius qui eſt inter utrunq; membrum cum cerebro per neruos ab eodem cerebro prodeũtes patiendi conſenſum, quem Græci uno uocabulo ſympathiam uocant, quàm aliud quicquam teſtificatur. Quia uero de oculorũ ſtruthiocameli palpebris antea fecimus mentionem, iam ſeries propoſita exigit, ut reliqua circa eandem particulam Plinij errata aperiamus: atque ut hæc omnia liquidius appareant, quid per palpebras, quidúe per genas Plinius intelligat, nõ ex alterius quàm ipſius Plinij uerbis, quæ tum hoc in loco, tum etiam alibi leguntur declaremus. Genas uocat Plinius membranulas illas quæ integũt oculos, quas Græci βλέφαρα nominant. Theodorus in translatione Ariſtotelis de animalibus palpebras uertit. Talem eius uocabuli apud Plinium ſignificatum indicant illa Plinij uerba
„ hoc ipſo in loco ſcripta: Piſces & inſecta non habent ge-
„ nas, nec integunt oculos, omnibus membrana uitri modo
„ perlucida obtenditur. Libro etiam decimo, ubi de ſomno
„ aquatilium diſſerit, ſcribit in hunc modum: Etiam qui de
„ cæteris dubitant, dormitare exiſtimant, non oculorum ar-
„ gumento, quia non habent genas. Palpebras autem Plinius appellat pilos de genarum extremitatibus ortos, quos ut ipſe inquit, ceu uallum quoddam uiſus, ac prominens munimentum contra occurſantia animalia, aut alia fortuito incidentia natura hominibus dederat. Mulieres autem, tanta eſt affectatio decoris, inficiunt. Defluere etiam pal-

pebras

pebras Venere abundantibus ait. Quod dictum de nulla re alia, quàm de pilis quos diximus, recte intelligi poteſt. Has Ariſtoteles in libris de partibus animalium φλεβαρίδας nominauit, Theodorus cilia, neſcio an recte latine dixit: quoniam Plinius homo latiniſſimus nomen cilium in alio accipit ſignificato. Occurret mihi hoc in loco aliquis, ac dubitabit, ſtante eorum uerborum quæ modo expoſuimus ſignificatione, quo pacto Plinius à craſſiſſimo errore poſſit defendi, qui in hoc libro XI, capite XLIIII, de ſimia-
„ rum generibus loquitur in hunc modum: Iam ſimiarum
„ genera perfectam hominis ſimilationem continent, facie,
„ naribus, auribus, palpebris, quæ ſolæ quadrupedum &
„ inferiorem habent genam. Nónne hoc in propatulo fal-
ſum? & nullo modo, ſicuti de ſtruthiocamelorum palpebris in dubium reuocandum, ſolas ſimias inter quadrupedes habere inferiorem genam, cum omnes quadrupedes æque ac ſimiæ inferiore gena oculos integant. Nam & Plinius ipſe in hoc quem nunc examinamus loco, etiam quadrupedes quæ oua pariunt, ut teſtudines & crocodilos, inferiore gena conniuere aſſeuerat. Hunc, atque alios Plinij locos, in quibus ipſe ſibijpſi uidetur manifeſtiſſime repugnare, uoluiſſem fuiſſe à Plinij patrono caſtigatos, ne poſt tot, tantorumque uirorum in emendandis Plinij codicibus diligentiam ipſe idem opus denuo facere aggreſſus, aut Mineruæ ſtatuam reformare, ut mutaret ſoleas, aut Apellis picturam de integro pingere, ut una pauciores crepidarum ſupplerет anſas, fruſtra uideretur laboraſſe. Sed quo ipſe Plinium ciuem ſuum, quantumuis in clientelam receptum, officio defraudauit, ego factus pro accuſatore patronus, tum hoc in loco, tum etiam in reliquis, in quibus potuero bonæ famam exiſtimationis Plinij tueri, haudquaquam grauabor impartiri, ut omnes intelligant me in alijs, in

quibus Plinium reprehendi, non calumniandi gratia idegiſſe, ſed ſtudio propugnandæ ueritatis, quam, ut philoſophum decet, puto etiam amicis in honore præferendam. Si ergo nolumus Plinium uel ſibiipſi, uel etiam ſenſui repugnantia ſcribere, oportet uerba illa de ſimiarum generibus
„ ita corrigere: Nam ſimiarum genera perfectam hominis
„ ſimilationem continent, facie, naribus, auribus, palpebris,
„ quas ſolæ quadrupedum in inferiore habent gena. Simiæ enim, ut etiam teſtatur Ariſtoteles libro de hiſtoria animalium ſecundo, cum cæteræ quadrupedes inferioribus careãt palpebris, uel ut Theodorus tranſtulit, ciliis, quoniam per palpebras Plinius pilos intelligit, illos, ut diximus, qui de genarum extremis oriuntur, ipſæ habent etiam in gena inferiore. Ego uero qui libenter quancunq; arripio occaſionem, Plinium à contradictionibus uendicandi, admoneor alteram ſimilem à uerbis Plinij, uel potius codicis, amouere contradictionẽ. Semper enim fui ita animatus, ut libentius in codicem, qnàm in ipſum autorem, ſi modo poſſim,
„ errores reiiciam. Duriſſimum dorſo tergus, uentres mol-
„ les, ſetarum nullum tegumentum, de elephantis ſcribit Plinius libro octauo, Ariſtoteli ſanè conſentiens, qui libro de hiſtoria animalium ſecundo, elephantum in quadrupedum genere minime hirtum: & libro de generatione animalium quinto, elephantos atque boues tenuiore pilo, quàm ſues integi ſcribit. Poſtmodum libro undecimo, capite trigeſimo nono, de eiſdem elephantis hæc uerba apud
„ Plinium leguntur: Elephantorum quoque tergora im-
„ penetrabiles ſetas habent. Ne igitur & hic Plinius & à ſeipſo, & ab Ariſtotele, atq; ipſa ueritate diſcrepet, ita caſtiganda ſunt hæc poſtrema codicis uerba: Elephanti quoque tergora impenetrabilia ſagittis habent. Nam ſi elephãti duriſſimum tergus habent, ut ſcribit libro octauo Plinius, cur

non

non etiam idem ſit ſagittis impenetrabile, hoc eſt cum diffi-cultate penetrabile? Hanc Plinij ab Ariſtotele atq; à ſe ipſo diſſidentiam etiã Hermolaus animaduertit, & conatus eſt è medio tollere unũ interponendo uerbum, atq; ita legendo: impenetrabiles quaſi ſetas habẽt. Multo licentius Plinij patronus, ex uno uerbo duo fecit, hoc eſt, loco ſetas ſcripſit pro ſcutis, ita ut uerbum aliud ſupplere ſit neceſſarium, ſi ſenſus debeat eſſe integer, ſic legendo totum: elephantorũ tergora pro ſcutis homines habẽt. Sed probandũ erit ex hiſtorijs, homines non ſolũ ad geſtanda propugnacula aliquando uſos fuiſſe in prælijs elephantis, ſed etiam eorũ tergora habuiſſe pro ſcutis: alioquin ut opinor nemo tam uiolentam admittet emendationem. Sed ad genas & palpebras animalium redeamus, in quibus optarem æque facile Plinium poſſe defendi, ne & Ariſtoteli & ſenſui quoq; contraria ſcribere uideretur: nam quod ait nulli ineſſe palpebras, niſi quibus & in reliquo corpore pili, ſed quadrupedi in ſuperioribus tantum genæ, uel, ut legendum puto, in ſuperiori tantum gena. Hoc ſecundum dictum ueritatem ſortietur, ſi ſimiæ tantum excipiantur, quæ ſolæ quadrupedum, ut poſtmodum etiam Plinius docet, palpebras habent etiã in inferiore gena. Quæ uero uerbis ſtatim antea ſcriptis Plinius ſubiungit, nullum habent exceptionis, aut alterius excuſationis ſuffugiũ. Ait enim uolucribus in inferiori tantum gena palpebras eſſe, & quibus molle tergus, ut ſerpentibus, et quadrupedibus quæ oua pariunt, ut lacertæ, ſtruthiocamelo uero utrinque, ut homini: quæ omnia falſa eſſe, tum ſenſus, tum ratio deprehendit: nam neque uolucres pilos habẽt in gena inferiore, neq; ſerpentes, neq; lacertæ, neque etiam ſtruthiocamelus effatu dignam in utraq;, ſed uti quadrupedem, quod etiam antea notauimus in gena tantum ſuperiore. Aeque falſa ſunt reliqua omnia quæ Plinius adnectit, ne genæ quidẽ omnibus,

ideo neq; nictatio hijs quæ animal pariunt. Verius enim de hijs ita ſcripſiſſet, quemadmodum II libro de generatione
» animaliũ Ariſtoteles: Genus hominũ, auium, quadrupe-
» dum, tam uiuiparum, quàm ouiparum, oculos uiſus gratia
» cuſtodiendi tegunt, ſed uarie: Quæ enim animal pariunt ge
» minam habent genam, et conniuere utraq; ſolent: Aues tam
» leuiores quàm grauiores, & quadrupedes ouiparæ gena in-
» feriore conniuent, nictantur aues ab angulis membrana
» obeunte. Hic autem lectorem admonitũ uelim, uerbum βλέφαρον, quod Theodorus palpebrã uertit, me ad Plinij imi tationẽ genam interpretari. Quod ſi quis illa uerba Plinij, quæ animal generãt, ad ſequentem referat clauſulam, ut ſit ſenſus, quæ animal generant, & grauiores alitum inferiore gena conniuere, neque ita Plinius erit omni ex parte ueridi cus, atq; Ariſtoteli de eiſdem rebus conſentiens: Qui quidẽ Ariſtoteles, ut ex uerbis eius paulo antea recitatis apparet, uoluit ea quæ animal pariunt utraq; gena conniuere, ſicuti grauiores alitum altera tantum, ſcilicet inferiore. Extremũ

Cilium. ambitum genæ ſuperioris cilium ab antiquis uocari tradit Plinius, & uulnere aliquo diductum non coaleſcere. Idem autem accidere ſcribit Ariſtoteles, non extremo tantum am bitui genæ ſuperioris, ſed toti genæ, & æque inferiori ac ſu- periori, ſicuti buccæ atque præputio: nam hæc quoq; uulne-

Caninos dentes renaſci. rata non ſolideſcunt. Caninos dentes caſu aliquo amiſſos, nunquã renaſci Plinius ſolus eſt autor: nam qui idem aſſe- rat apud neminem, quod meminerim, legi. Ariſtoteles ſanè II de hiſtoria animalium libro, eoſdem dentes in homine, in canibus, & in cæteris etiam beſtijs mutari tradit, maxilla- res autem in nullo animaliũ. Quare de hijs rationabilius cre deret, quàm de caninis, caſu aliquo amiſſos non regenerari. Eodem libro ſcribit Ariſtoteles uitulum marinum habere linguã ſciſſam, Plinius autẽ duplicem: Vtrum idem uterq; dicat

dicat æſtiment eruditi: In eo certe diſſentiunt, quod Plinius leporibus circa Briletum & Tharnon, & in Cheroneſſo ad Propontidem bina eſſe iocinera pro re uera aſſeuerat. Ariſtoteles uero errorem eſſe putat eorum, qui magnitudinem intuentes, duo eſſe iocinera credunt quod unum ſit. Plinius etiam non multo inferius ſcribit ei membranæ, quã Græci phrenas & diaphragma uocant, Latini ſeptum appellant, quod tamen non membrana ſed muſculus potius quidam eſt, ut ſentit Galenus nobiliſſimus medicus, nullam ineſſe carnem: quod falſum eſſe pariter propriæ naturæ indicat ratio, cum muſculus nihil aliud ſit, niſi caro neruis intertexta. *Muſculus quid ſit.* Ariſtoteles autem ubi de hac hominis parte loquitur, libro ſcilicet de partibus animaliũ II, planè eam carnoſam eſſe
» ſignificat, ita ſcribens: Annectitur hoc ſeptũ, ſiue cinctus
» coſtis parte ſui carnoſiore ualidioreq́ꝫ, media autem mem-
» branoſiore. Ita enim ad robur & prætentum cõmodius eſt
» contra calorem ſe efferentem, hoc ueluti ſobolem eſſe argu
» mentum, ex hijs quæ plerunq́ꝫ accidunt, dicitur: Vbi enim
» propter uicinitatem attraxerint humorẽ calidum, continuo
» mentis ſenſum planè perturbant, quare phrenes appellan-
» tur, quaſi participes prudentiæ ſint. Atqui nullatenus parti-
» cipes ſunt, ſed propinquæ ſunt hijs quæ uim obtinẽt illam,
» hinc mentis mutationẽ aperiunt, Quamobrem tenues parte
» ſui media ſunt, nõ modo de neceſſitate, quod cum carnoſæ
» ſint parte ſui coſtis admota carnoſiores eſſe neceſſe ſit, uerũ
» ut minus uaporis excipiãt: nam ſi carne pleniore conſtarẽt,
» copiã uaporis & haberẽt & attraherent. Ex hijs Ariſtote-
lis uerbis ſeptũ, ſiue phrenas eſſe carnoſas, licet parte ſui media tenuiores ſint, & minus carnis habeant, unicuiq́ꝫ patere arbitror. Ex quibus etiã uerbis alter Plinij error manifeſtaẽ, qui huic eidem parti ait referri acceptã ſubtilitatem mentis, hancq́ꝫ eſſe cauſam cur nulla ei inſit caro, cum tamen Ariſto

teles ipſam aſſerat nullius eſſe rationis participem, phrenas
tamen à Græcis nominari, quoniam uicina ſit hijs quæ uim
obtinēt illam. Cordi igitur ſecundum Ariſtotelem accepta
refertur ſubtilitas mentis, ob uicinū uero ſitum ſepto, atque
huic ipſi nomine tantum, quoniam à Græcis phrenes nomi
nantur. Illud quoq; hac in parte lectores admonendos cen-
ſeo, in uerbis nuper adductis nihil eſſe de Theodori transla
tione immutatum, niſi quod uerbum illud ὑμενοδέστερον apud
Ariſtotelem nos membranoſius latine diximus, hoc eſt na-
turæ membranæ proximū. Fidelior autē nobis hæc uiſa eſt
interpretatio, ne ſi phrenas parte media conſtare membrana
exiliore dixiſſemus, quemadmodū tranſtulit Theodorus,
Ariſtotelem ſibi aperte contradicentem faceremus, qui to-
tas phrenas probat ex neceſſitate eſſe carnoſas, quod etiam
exectionibus patet, licet parte ſui coſtis admotæ ſunt carno
ſiores. Ac paulo poſt ubi omnia uiſcera membranis includi
ſcribit, talem eſſe docet membranarū naturam, ut carne peni
tus uacent. Hæc autem contradictio amouetur, ſi phrenas,
qua carnoſiores, qua uero membranoſiores eſſe conceſſeri
mus, cum hæc ſit omnium natura muſculorum, ut non ſint
æque omni in parte carnoſi, ſed alicubi tenuiores, ac mem-
branæ ſimiliores, alicubi carnoſiores. Nō parum autē refert
dicere aliquam noſtri corporis partem eſſe membranā, aut
membranæ ſimilitudinem habere: phrenes igitur non ſunt
membrana, ut minus recte eas nominat Plinius, ſed mem-
Venter. „ branæ quadā ſua particula aſſimilantur: Præcordijs ſubeſt
„ uenter, inquit Plinius, ſtomachum habentibus, cæteris ſim-
„ plex, ruminantibus geminus, ſanguine carentibus nullus:
„ Inteſtinum enim quibuſdam ab ore incipiens quadam uia
„ eodem reflectitur, ut ſepiæ & polypo. E diuerſo Ariſtoteles
non geminum ſed quaternum potius uentrem ruminanti-
bus tribuit, quemadmodum ex eius uerbis, & II de hiſto
ria

ria animalium, & tertio de partibus ſcriptis apparet. Quæ uitandæ prolixitatis gratia, ſicuti multa alia eiuſdem autoris teſtimonia adducere ſuperſedeo, liberum unicuiq; relinquens, ſuo ſingula loco legenda perquirere. Quod autem Plinius pariter ſcribit, nullum exanguibus eſſe uentrem, in hoc etiã ab Ariſtotele diſcrepat, qui libro allegato de aquatilibus ſanguine carentibus diſſerens, partes ad uictum pertinentes, in quorum numero uenter eſt, neceſſario ineſſe omnes eiſdem aquatilibus aſſerit, imò de polypo ac ſepia, quorum exempla in exanguibus uentre carẽtibus Plinius
» affert, eodem in loco ita ſcribit: Stomachus, ſiue gula, ab
» ore prælonga mollibus eſt, quam ingluuies excipit, quomo
» do auibus, cum uenter coniungitur, & inteſtinum uentri
» annexum ſimplex uſq; ad exitum tendit. Sed hic quidem Plinius deerrauit, quoniam uentrem omnium aquatilium generi neceſſarium à natura tributũ, ipſe detraxit, elephanto autem plures quàm uel Ariſtoteles, uel eadem omnium parens natura conceſſit. Siquidem quatuor elephanto uentres tradit Plinius, Ariſtoteles uero inteſtinũ ita ſinuoſum eſſe elephãtis ſcribit, ut uentres habere quatuor uideantur. Quare cum non parum interſit, an aliquid ſit, an eſſe uideatur, eodem errore Plinius uentres in elephantis, quo etiã iocinera in leporibus multiplicauit. Ex medio utriuſq; renis exire pinguedinem, præterquam in uitulo marino autor eſt Plinius. Ariſtoteles uero renes totos pingui opertos deſcribit, nec pinguitudinem, ſed cauum quoddam è medio utriuſq; renis prodire ait, uitulum marinũ etiam ipſe ut Plinius excipiens. Duplicem uiperæ uuluam, atq; intra ſe generantibus tribuit Plinius, quaſi uipera non ſit de numero eorum animalium, quæ extra ſe animal generant. Quod genus erroris etiam Plinius admiſit libro XXI, ubi de lap
» pa ſcribit in hunc modum: Notabile & in lappa quæ ad

Elephanti uentres.

Viperæ uulua

hæreſcit, quoniã in ipſa flos naſcitur non euidens, ſed intus occultus, & intra ſe germinat ueluti animalia, quæ intra ſe pariunt. Quid enim ſibi uolunt hæc Plinij uerba? cum de piſcibus ac uiperis, de quibus etiam ſcribit Theophraſtus, loquat̃, quæ tamen non intra ſe, ſed extra magis animal pariunt: Quare de hijs ipſis multo ſanè rectius Theophraſtus libro VII de hiſtoria plantarũ, ubi de aparine facit mentionem, ita diſſeruit: Notabile & in aparine, ſic enim Theophraſtus græce nominat herbam, quam ut antea notaui, nõ puto recte à Plinio lappam nominari, quæ ſuæ aſperitatis cauſa ueſtibus adhæreſcit, ut difficile auferri poſſit. Naſcitur enim flos in eo ipſo hirſuto atque aſpero, non exiens, neq; euidens, ſed intus matureſcens & ſemen pariens, ut illi ſimile ſit, quod in muſtellini generis piſcibus ac uiperis euenit. Illæ enim intra ſe oua pariunt, mox animalia gignunt. Sed quid Plinium aliorum autoritate refello, cum ipſe ſuis, quæ alibi ſcribit uerbis, poſſit retundi? ueluti hijs quæ libro X, capite de conceptu uiperæ ac partu, in hunc modum ſcribit:
" Terreſtrium eadem ſola intra ſe parit oua unius coloris,
" ut mollia, ut piſces. Tertia die intra uterum catulos excludit, deinde ſingulos ſingulis diebus parit uiginti ferè numero. Hæc autem omnia de uipera Plinius ex VI libro Ariſtotelis de generatione animalium, ſed parum fideliter, accipit. Nam quod Plinius dicit uiperam excludere catulos, hoc uere & Ariſtoteli conſone, qui uult ſolam uiperam ex omni ſerpentum genere animal parere. Quod autem tertia die dicit hoc facere, non conuenit cum Ariſtotele, qui tempus hoc triduanum non catulis extra uterum tribuit excludendis, ſed potius poſtquam membranis obuoluti fuere excluſi, earundem membranarum diſruptioni dat, ut uerior
" translatio oſtendit Theodori, quæ ita ſe habet: Vipera è
" ſerpentibus una animal edit, cum intra ſe oua primum pe-

pererit,

„ pererit: ouum hoc unius coloris & molle, ut piſcium fœtus
„ ſuperne conſiſtit, nec cortice continetur, ut nec piſciū qui-
„ dem, parit catulos obuolutos mēbranis, quæ tertia die rum-
„ pantur. Euenit interdum, ut qui in utero adhuc ſunt abro-
„ ſis membranis prærumpant. Et quidem omnia recte The-
odorus, & ex ſententia Ariſtotelis, reliqua uero non recte, ſed cum Plinio aberrans male Ariſtotelis ſenſum interpre-
„ tatur, cum de uipera ſubijcit: Singulos diebus ſingulis pa-
„ rit, plures quàm uiginti numero: Poſtrema enim hæc uer-
ba, tum apud Plinium, tum apud Ariſtotelem ita interpretatum, primis repugnant, atque ex hijs non modo Plinius, ſed etiam Ariſtoteles trahitur in contradictionem, quæ talis eſt: Si ſola uipera è ſerpentibus animal edit, cum intra ſe primū pepererit oua, ut ait Ariſtoteles, uel ſi ſola terreſtriū intra ſe parit oua, & poſtea catulos excludit, ut Plinius inquit, maraſſus autem, ſiue ſerpens, qui alio nomine uulgo ſcurtio nominatur, hoc idem facit: primum ſcilicet intra uterum parit oua, deinde animal extra emittit in lucem, ut mille milies ſuis ſe uidiſſe oculis teſtantur: ſequitur neceſſario, maraſſum & uiperam eſſe eandem ſerpentis ſpeciem, uarijs nominibus lingua uulgari apud uarias gentes nominatum. Et hoc prima tam Ariſtotelis quàm Plinij uerba demonſtrāt: poſtrema autem contrarium probant, hoc modo: Vipera parit catulos ſingulos ſingulis diebus uiginti ferè numero. Maraſſus autem parit catulos uel plures quàm uiginti, ſed non ſingulos ſingulis diebus, imò omnes uno die, ut ſæpius uiſum eſt. Ergo uipera atque maraſſus non eſt eadem ſerpentis ſpecies. Syllogiſmus in ſecunda figura nectitur. Studeat autem Plinij patronus, ut tam facile Plinium ab hac contradictione tueatur, quàm facile nos principem philoſophorū huius grauiſſimi erroris ſuſpicione liberauimus. Studeant pariter græci grammati-

ſtæ,

ſtæ, ut ſeruata hiſtoriæ animalium ueritate, Theodori Gazæ translationem defendãt, ſicuti nos uerba ipſa græca Ariſtotelis aliter interpretantes omnem ſuſtulimus è medio cõtradictionem. Sed hoc alio fecimus loco: Nunc ad alterũ Plinij errorem in uerbis eiſdem refellendum reuertamur. Neque enim uipera duplicem uuluam habet, imò unã tantum, cuius ſicuti in cæteris quæ intus quidem oua, extra autem animal pariunt, ea pars qua oua continentur infra lumbis adiungitur, & ſupra inteſtina oſtium continetur, quemadmodum tum in libris de partibus, tum etiam de generatione animaliũ multis alijs in locis teſtis eſt locupletiſſimus Ariſtoteles. Quod ſi per duplicem uuluam bifidam, ſeu bipertitam Plinius inſinuat, non erit hoc uiperarum & ſimilis naturæ animalium peculiare, imò aliarum omniũ, quæ tam intra, quàm extra animal generant: quod etiam de bobus, & mulieribus hoc eodem loco Plinius affirmat: Nam has quidem ait geminos ſinus ab utroq; laterum habere, boues uero grauidas in dextro tantum ſinu ferre, etiam cum geminos ferant. Male etiam, & contra quàm Ariſtoteles, inter ſeuum & adipem notat Plinius differentiam. Concretum enim hunc ſcribit, & cum refrixit fragilem, ſemperq; in fine carnis. Hæc autem de ſeuo, non de adipe, & tertio de hiſtoria animalium, & ſecundo de partibus ſcribit Ariſtoteles. Cunctis quoq; animalibus quoddã in oculis pingue eſſe, Plinius inquit: neq; ea excipit, quæ cum præduros habeant oculos, pingui omnino in ipſis uacant. Rectius autem Ariſtoteles libro de hiſtoria animalium tertio, de eadẽ re loquitur in hunc modum: Omnium uero animalium commune pupillæ inſtitutio eſt: Omnibus enim quæ partem hanc poſſident, nec duris oculis ſunt, adipe conſtat. Serpentibus Plinius ſpinas tribuit, Ariſtoteles libro ſecundo de partibus animalium eiſdem ſerpentibus non ſpinas, ſed

Pingue in oculis quibus ſit.

ſed naturã oſſium ſpinaceam eſſe refert, ſicuti idem Ariſtoteles uitulum marinum non cartilagine, ut Plinius, ſed cartilaginoſis oſſibus conſtare tradit. Plinius pariter inquit, ſine neruis eſſe quædam animalia, ut piſces: Sed cum omne piſcium genus ſanguinis particeps ſit, ut autor eſt Ariſtoteles libro de hiſtoria animalium II, quibus autem datus ſit ſanguis, eiſdem neruos adiunctos eſſe, idem Ariſtoteles libro de hiſtoria animalium III itidem ſcribat, piſces etiam in ſanguineo genere habere neruos eſt neceſſarium. Cur arteriæ careant ſenſu, cauſam affert Plinius, quoniã etiam ſanguine uacant, quaſi ſanguis, non autem neruus uel caro ſint uirtutis tactoriæ inſtrumentũ. Sed neq; uerum eſt, arterias carere ſenſu, ſicuti neque uenas, neq; etiam ſanguine omnino uacant, quemadmodum Galenus omniũ princeps medicorum opere ad id dedicato contra Eraſiſtratum demonſtrauit: Quod ſi in uenis tantũ ſanguinem contineri Plinius exiſtimauit, quod etiam uidetur ſentire Ariſtoteles libro de hiſtoria animalium III, qui forte uenarum uocabulo arterias quoq; comprehendit, iuxta Hippocratis uetuſtiſſimi medici conſuetudinem, cur paulo poſt Plinius aues, nec uenas, nec arterias habere dixit? cum nemini dubiũ ſit, aues inter ſanguine prædita, non autem exanguia animalia computari. Quare cum ſanguis ſecundum Ariſtotelem libro allato, nulla alia conceptacula habeat præter cor & uenas, ſi aues ſanguinem habeant, ut uiſus oſtendit, cum ſine uena ſanguis eſſe non poſſit, aues uenas etiam habebunt neceſſariò. Hĳ ſunt partim codicis, partim ipſius autoris errores, quos ex uno unius libri capite tantum colligendos cenſuimus, ut Plinĳ patronũ admoneremus, fruſtra ſe apud ſuos ciues fuiſſe gloriatum, tanquã Plinio ex unius loci ſola aduerſus nos defenſione, ab omni errorum ſuſpicione liberato: atque inſuper ipſum doceremus, plura alia ſupereſſe in

Piſces habere neruos.

codice menda corrigenda, nec pauciora ipſius autoris errata defendenda, in quibus tamen, ſi quis ſit eorũ quæ hic aguntur inferis ſenſus, Plinius malit forte non defendi, quàm ita ſicuti in æra defendi, in qua merito conqueri poteſt ſe multo infelicius, quàm ſit lolium ipſum, habuiſſe patrocinium. Primus enim Hermolaus hunc Plinij errorem tali eſt ratione deprecatus, quod cum nondum ſatis eſſet in Italia compertum, lolium circumligando ſe triticum enecare, Plinius tutius putauit uti uocabulo græco quàm latino: Nos in noſtra ſuper hoc ad Hermolaum epiſtola, talem pro Plinio defenſionem ita repulimus, non magis Græcos nouiſſe æram, quàm Latinos lolium eſſe herbam amplexicaulem, cum ſit ubiq; terrarum recticaulis: Quare ſiue græco, ſiue latino Plinius uteretur uocabulo, nullo modo potuiſſe dicere æram uel lolium circumligando ſe triticum enecare. Poſt Hermolaum quidam leguleus, ſpreta & græcorum & latinorũ interpretum autoritate, auſus eſt dicere, æram non ſignificare apud Græcos lolium, ſed herbam aliam quam nos uulgo uolutulam nominamus. Tertius iſte contra quem nunc diſputamus Plinij patronus, æram mutauit in herbam, quam melius fuerat non mouiſſe: nam adeo grauem iactauit odorem, ut anagyros uideri poſſit, quam Græcorũ prouerbium iubet non moueri, ne mota peius oleat. Sed poſtquam ſatis de Plinij erroribus egimus, iam ad Plinij patronũ, qui nobis dedit Plinium taxandi occaſionem, ſimul & ipſum refellendum reuertamur: nam præter contradictionis errorem, quẽ capite VIII libri tertij ſuæ anatomices ipſum admiſiſſe antea oſtendimus, etiam in pluribus alijs delinquit. Primum quod tracheam arteriã dicit à Græcis nominari pharynga, quod falſum eſt, ſi hoc uocabulũ in propria ſignificatione ſumamus: nam ut teſtatur Galenus in cõmentatione illius
" Aphoriſmi, quartæ particulæ Aphoriſmorũ: Si à febre ha

bito,

» bito, tumore non exiſtente in pharynge, id eſt, faucibus, ſic enim etiam Theodorus hoc uerbum uertit, caput arteriæ à Græcis larynx, id eſt, guttur appellatur: nam & Theodorus ita larynga latine nominat guttur: Spaciū autem illud, quod eſt ante larynga & iſophagum, id eſt, guttur & gulam, pharynx proprie ab eiſdem Græcis nominatur. In quo ſignificato dicit etiam Galenus hoc nomen ab Homero accipi, ubi idem Homerus ait, uinum & fruſta carnis humanæ per pharynga Cyclopis erumpere. Caueat ergo Plinij patronus, ne quam damnat Platonis opinionem, uolentis potum per tracheam arteriam ad pulmonem defluere, multo faciat in Homero abſurdiorem, ſi uoluiſſet non modo potum, ſed etiam cibum euomi à Cyclope per pharynga, id eſt, tracheam arteriam, ut eam Plinij patronus uult à Græcis nominari. Galenus etiam libro IIII de membris paſſis, qui de interioribus apud Latinos inſcribitur, quid per pharynga intelli-
» gat, declarat hijs uerbis: Pharynga autē nomino interius
» oris ſpacium, ad quod pertingit extremū gulæ ac gutturis. Neq; aliud per pharynga Galenus intelligit, cū dicit libro VII de utilitate partium, Tracheam arteriam per larynga pharyngi copulari. Quanq; poſtea idem Galenus circa initia libri VIII eiuſdem tractationis ſcribat tracheam arteriam pharynga equiuoce illi quæ eſt ante larynga nominari. Sed nos hic de proprio & uſitato pharyngos ſignificato diſputamus. Nam Galenus quoq; alio in loco, ſcilicet III libro prognoſticorum, exponens uerba Hippocratis, quæ
» in græco codice ita ſe habent: αἱ δὲ κυνάγχαι δεινόταται μὲν εἰσὶν καὶ
» τάχιστα ἀποκτείνουσιν ὁκόσαι, μήτε ἐν τῷ φάρυγγι, μὴ δ' ἐπίδηλον ποιέουσιν, μήτ' ἐν
» τῷ αὐχένι. Hoc eſt ſi latine dicere libeat: Anginæ autem gra-
» uiſſimæ ſunt, & citiſſime perimunt quæcunq; neq; in pha-
» rynge, id eſt, faucibus, neq; in ceruice aliquid manifeſtum
» faciunt. Galenus, inquā, uerbum græcum pharyngi quid

„ hoc in loco ſignificet, ita declarat: Per ceruicem collum in„ telligitur, per pharynga autem ſpacium illud, quod ſe ocu„ lis repræſentat, ſi ore aperto lingua prematur, in quo duo „ orificia continentur, alterum ſtomachi, alterum laryngis. Hoc eſt, ſi latine loqui uolumus, alterum gulæ, alterũ gutturis: ſic enim hæc uerba Theodorus, uir græce ac latine doctiſſimus, ubiq; in ſuis translationibus interpretatur, ſicuti & uerbum græcum pharynga dicit latine fauces, quamuis *Fauces.* Plinius ſummum gulæ fauces uocari dicat, poſtremum ſtomachum: nos uero pharynga à Græcis non ſummum gulæ, ſed locum ad quem tam ſummum tracheæ, quàm etiam iſophagi peruenit, dicimus autore Galeno nuncupari. Mouet autẽ me hic locus, qui ſoleo libentius contra homines barbaros, quàm latinos agere, præſertim uiuentes & mihi amicos, quos non taxarem, niſi ipſi prius rupto amicitiæ fœdere me carpere anticipaſſent, ut Auicennæ, uel ſaltẽ eius Expoſitorum errorem patefaciam, qui de hijs humani corporis partibus, de quibus nunc diſputamus, in ſuis libris aut commentationibus ſcribentes, uiſi ſunt ab Hippocrate atq; Galeno diſcordare. Auicenna ſiquidem III ſui canonis libro, Fen IX capite de diſputationibus gutturis, hæc uerba „ ſcribit: Per guttur intelligimus ſpacium in quo ſunt mea„ tus anhelitus & cibi. In quibus uerbis mihi uidetur Auicenna idem quod Galenus uoluiſſe dicere, cum libro IIII „ de interioribus ſcribit: Pharynga autem nomino interius „ oris ſpacium, ad quod pertingit extremũ gulæ ac gutturis. Solent enim Arabicæ translationes pro uerbo pharynga apud græcos autores guttur latinũ habere, ut ſanè habet tranſlatio Arabica, libro prognoſticorum, loco à nobis ſuperius allegato, ubi Hippocrates pharynga nominat, quamuis ſi proprie loqui uelimus, uerbũ guttur non pharyngi, ſed laryngi, id eſt, parti extremæ os uerſus tracheæ arteriæ, quæ

pars

pars extrema ad pharynga terminatur, rectius accommodetur. Sed omiſſa proprietate locutionis, quoniam diſputatio de nominibus paruam habet utilitatē, ſiue pharynx guttur, ſiue fauces latine dicatur: certū eſt, ſpacium illud quod Græci pharynga nominant, non continere utrunq; meatum anhelitus & cibi, ſi per meatum anhelitus totam tracheam arteriam intelligamus, per meatum autem cibi totum meri: Liceat enim mihi barbaros uolenti refellere, hijs uti uocabulis, quibus ipſi in ſuis libris utūtur, ne ſi aliter quàm ipſi fuero locutus, uidear ipſos non in re illa, de qua ipſi loquuntur, ſed in alia potius per calumniam reprehendiſſe: Vitanda eſt enim mihi omnino huius culpæ ſuſpicio, tum in omni opere, tum præcipue in hoc, in quo me aduerſus Plinij patronum defendo, qui me tanquam parum pudenter Pliniū calumniantem in ſua accuſat præfatione. Sic autem etiam uiſus eſt & ipſe Auicenna intelligere, qui eodem capite remittit nos ad anatomiam epiglotti & meri, quam ſe alibi docuiſſe innuit. Manifeſtiſſime autē quidam ex recentioribus, qui nuper haberi cœpit in pretio, in expoſitionē huius loci Auicennæ ita ſcribit: In prima parte primo ait, q guttur eſt ſpacium, ſeu pars corporis, quæ protenditur inferius à radice menti ad oſſa furculæ, & in ſe continet meatum anhelitus, quem cannam pulmonis, arteriam uocalem, & tracheam arteriam uocare ſolemus, & meatum cibi, quem medici appellant meri, & iſophagū, & uuam, ſiue uulam, quæ cooperit epiglottum, & duas amigdalas, quæ ſunt duæ paruæ auriculæ in radice linguæ, & galſamat. Hæ omnes tanquam gutturis partes Expoſitor iſte cōnumerat, aliquæ ad collum pertinent, aliquæ ad os. Trachea quidem arteria, ſiue canna pulmonis, & iſophagus, ſiue meri ad collum: uua autem, ſiue uula, & duæ amigdalæ ad os, & ut arbitror, etiam galſamat: quanquam de uocabulo barbaro nolo de-

 cernere.

cernere. Tracheam autem arteriam, & iſophagum eſſe colli partes liquidò oſtendit Galenus circa initia libri VIII de utilitate partium, ubi probat collum eſſe factum propter tracheam arteriam, argumento piſcium, qui aut nullum collum habent, aut breue omnino, quia trachea carent arteria: Quo in loco idem Galenus inter alias colli partes etiam iſophagum numerat. Idem pariter autor libro XI de utilitate partium ſcribit hæc uerba: " Particularum itaq; quæ ſecundum os manifeſtæ iam factæ ſunt, quoniam neque fruſtra, neq; defectuoſa eſt aliqua, ſed mole corporis & conſiſtentijs, & plaſmationibus, & poſitionibus uniuerſæ optime conſtitutæ ſunt. Etenim ſi aliquas earum non expoſuimus, euidens eſt ex prædictis: Sufficit enim in una uel duabus memorari particulis utilitatem uniuſcuiuſque, quæ eis inſunt, ſicuti & in lingua fecimus: Quæ enim de illa ſunt dicta commenſuritatē laudantibus nobis magnitudinis habebis utiq; conſiderans inuenire in omnibus ſimiliter. Nulla deniq; eorum eſt ita parua, ut deficienter miniſtret, neq; in tantum excedit magnitudinem, ut comprimat aliquam aliarum, aut ab alijs anguſtetur, ſed foramina quidem naſi apud expirationem ſufficientia ſunt, columnæ uero magnitudo ad tres utilitates competentiſſima eſt, & epiglottis tam magna, & talis mole corporis, quantum magna eſt claudi debens particula. Ita autem & larynge & ſtomachi porrus. Hic quidem in reſpirationibus & uocibus illæ autem in ciborum tranſitibus ſufficientem habent magnitudinem. Similiter dentium unuſquiſq;, & reliqua. Hæc omnia Galenus, iuxta translationem quæ in uſu habetur, laudans naturæ artificium, in partium oris conuenienti formatione, inter quas, ut uidere licet, & foramina naſi interiora, & columnam, id eſt uuam, & epiglottida, & laryngis, id eſt gutturis, & ſtomachi, id eſt meri, ſiue gulæ orificium, unà cum lingua & dentibus collocat. Sic Ariſtoteles libro primo de

hiſtoria

hiſtoria animalium, id quod intra maxillas & labra deſcribitur, os eſſe dicit: oris uero partes palatum, fauces, linguã, tonſillas, dentes: Colli autem partes eſſe uult, arteriam anteriorem, gulam poſteriorem. Videtur autem Auicenna ſecundum noui Expoſitoris declarationem, non porum, ſiue meatum laryngis, quam recentiores abutentes uocabulo epiglottum nominant, ſed totam tracheam arteriam, non ſupremum orificium gulæ, ſiue meri, ſed totum meri cum uua, epiglotto, & duabus amigdalis, tanquam ſint eiuſdem membri partes, quod guttur appellatur, coniungere, quas tamen Galenus ſeparauit, & diuerſis membris, alteras ſcilicet collo, ut tracheam arteriam & iſophagum: alteras uero, ſicuti orificia gutturis & gulæ ſimul, ac præterea columnellam, quam recentiores uuam appellant, ori contribuit: Nam quod columnellam, ſiue uuam, Galenus uelit eſſe partẽ oris, & non colli uel gutturis, indicant uerba eius libro I de differẽtijs morborũ, in quibus oſtẽdit uuã abſciſſam eſſe palati, & non colli, uel gutturis paſſionẽ. Hoc uero in loco Plinij patronũ admonitũ uelim, ſe nõ recte in ſua anatomice columelã uocare eam palati partẽ, quã Græci chionida uocãt, id eſt paruã columnã, cuius effigiem repræſentat. Debuit enim nõ columelã, ſed columnellã eadem ratione dicere. Nos tamẽ non multũ de nominibus laboramus, niſi ꝙ hominẽ nõ magis rerũ, quàm etiã nominũ in eo tractatu ſcientiã profitentẽ, uellemus fuiſſe plusquàm barbari ſoleant, etiam in nominibus diligentẽ. Non eſt autem dignum admiratione, ſi corpora quidem & tracheæ arteriæ, & iſophagi, ſiue meri collo Galenus demãdauit: orificia autẽ, ſiue porũ eorũ ori: quoniã hæc duo, ut ait in cõmentatione libri prognoſticorũ ſuperius allegata, in faucibus cõtinent. Fauces aũt licet ſint in cõfinio oris & colli, ad os tamen magis uidentur, quemadmodũ & palatum, pertinere.

Quare

Quare ſi uelimus Galenum, atq; Auicennam eius interpre tem cõcordes facere, aut ſaltem minus diſcordes, debemus illud quod ſupra diximus, poſthabitis barbaris expoſitio nibus, dicere, Auicennam per guttur pharynga, id eſt fau ces intellexiſſe, hoc eſt, ut ipſe declarat, ſpaciũ illud, in quo ſunt meatus anhelitus & cibi, id eſt, orificia ipſa tracheæ ar teriæ atq; meri, nõ tota corpora quæ ad collum, ut diximus, & non ad fauces attinent. Hanc autem noſtram expoſitio nem confirmant uerba Auicennæ, ſi diligentius conſideren
» tur, paulo poſt priora ſubiuncta: Et tu iam ſciuiſti anato
» miã meri, & anatomiã epiglotti. Neq; enim dixit, anatomiã tracheæ arteriæ, ſed epiglotti, id eſt laryngis, ſiuæ ſupremæ partis arteriæ, quæ ex tribus cartilaginibus conſtat, quam Græci larynga, Barbari epiglottum, uocabulo ut diximus abutentes, appellant, Latini commode guttur poſſunt no minare: cuius laryngis, ſiue epiglotti meatus ſecundum Ga lenum in faucibus parte oris continetur: uolens nobis per hoc Auicenna inſinuare, quod per meatũ ſpiritus non to tam tracheam arteriam, ſed tantum laryngis, ſiue epiglotti orificiũ intellexit. Quod idem & de ſupremo orificio me ri, quod meatum cibi nominat, & non de toto meri eundẽ ſenſiſſe Auicennam debemus exiſtimare. Atque ita in hijs duabus gutturis partibus per guttur fauces intelligendo, ut Barbari hoc uerbum guttur accipiunt, erunt Galenus atq; Auicenna concordes: In eo ſanè diſcordes, quod Galenus uuam non in faucibus, ſed in palato locauit: ſicuti duas ami gdalas, quas ille græce pariſthmia nominat, neque ipſas in faucibus, ſed in loco admodum proximo, ſeu potius conti guo poſuit. Scio tamen eſſe inter Gentilẽ atq; Mundinũ de poſitu duarũ amigdalarũ diſcordiã, quam ad aliũ tractatũ, in quo de Mũdini erroribus in anatomice ſumus acturi, diſ cutiendã reſeruamus. Sed quoniã de Gẽtili facta eſt mẽtio,

uetuſtiore Auicennæ expoſitore, uideamus quid & ipſe de gutturis partibus ſecundum Auicennam ſentiat, & an ipſe faciat inter Galenũ ac Auicennam ſua expoſitione concordiam, uel potius maiorem ea quæ facta eſt à nouo expoſitore diſcordiã. Verba gentilis Auicennã exponentis, ubi quid
» per guttur intelligat nititur declarare, ſunt hæc: Conſide-
» randum ſecũdo quod guttur accipitr̃ tripliciter. Vno modo
» pro corpore aggregante epiglottum & meri, quod in tranſ-
» glutione mouetur ſurſum & deorſum, & ſic ſumitur primo
» Canonis, Fen prima, capitulo De anatomia muſculorũ gut
» turis. Secundo modo pro principio cannæ pulmonis præter
» meri, & ſic ſumitur à Gerardo Cremonenſe in Gloſſis, capi
» te De ſquinantia. Alio modo ſumitur pro ſpacio cõprehen-
» dente illa quinq; membra prædicta, & ſic ſumitur hic & ter-
» tio pronoſticorũ. Hæc uerba poſtrema Gentilis de tertia acceptione gutturis conantur quidem Auicennã cum Hippocrate atq; Galeno facere conſentientem: quantum uero, ſi ita guttur hoc loco accipiatur, ut putat Gentilis, diſſentiat, ſatis ſupra fuit à nobis oſtenſum, cum quid per pharynga, pro quo habet translatio Arabica guttur, Hippocrates intellexerit, ſecundum expoſitionẽ Galeni declarauimus. Quare omnia quæ diximus contra nouum Auicennæ expoſitorem, faciunt etiam contra uetuſtiorem, tanto etiam magis errantem, quanto citat locum ex tertio prognoſticorũ, qui eſt omnino eius expoſitioni contrarius. Prima uero acceptio gutturis maximam dat inter Galenum atq; Auicennã diſcordiarum aperiendarum occaſionem: quoniam capite illo libri primi De anatomia gutturis, quo Gentilis allegat Auicennam de gutture, æquiuoce loquitur. Primum enim cum dicit guttur duo habere paria, quæ ipſum ad inferiora trahunt, per guttur tracheam intelligit arteriam. Cum uero poſtea in fine capitis dicit: gutturis uero muſculi, ſunt duo

muſculi gutturoſi apud gulam poſiti, in tranſglutiendo adiuuantes, per guttur intelligit pharynga, id eſt, fauces, de quibus ſatis ſupra dictum eſt. Hanc autē nominis gutturis in hoc capite apud Auicennam æquiuocationem probare poſſumus ex hijs, quæ partim Galenus & in ſuis de anatomicis libris, de quatuor muſculis ſcribit tracheæ arteriæ, qui ipſum cōtrahunt anguſtantq́;, & duobus faucium, qui tam uoci, quàm etiam deglutioni obſeruiunt, tum ex ſimilibus quæ Aliabas etiam IX Theoricæ dicit de lacertis mouentibus iugulum, per iugulum tracheam intelligēs arteriam, & de muſculis mouentibus gurgulionē, quod nomen apud ipſum ſignificat fauces, ut ex multis licet conijcere, quæ Galenus de pharynge, ille autem de gurgulione loquitur. Vt autē hæc omnia fiant euidentiora, & qui conueniant, quiue diſſentiant hij tres autores, Galenus, Aliabas, atque Auicenna, de eiſdem loquentes muſculis, eorum uerba in medium adducemus. Et primum Galeni de muſculis tracheæ
» arteriæ in hunc modum ſcribentis: Tracheæ arteriæ qua-
» tuor ſunt muſculi ipſam contrahētes atq́; anguſtantes quan
» do intenduntur, & retrahentes os quod v literæ formam ha
» bet, & laryngem. Oriuntur autem maiores ex ipſis ex infe-
» riore termino lineæ rectæ oſſis ypſilon literæ formam haben
» tis, deinde ſecundum totius arteriæ delati longitudinem in-
» naſcuntur pectori in parte interiori. Videntur autem tibi ali-
» quando eſſe bipartiti hij duo muſculi: Alij uero duo à lateri-
» bus & inferioribus partibus cartilaginis, ſicuti formam ha-
» bentis exorti terminantur, & ipſi ad pectus apprehendentes
» arteriam. Alio autem capite de muſculis faucium, idem Ga
» lenus in hunc modum ſcribit: Spaciū quoddam præiacet
» cōmune gulæ ac gutturis, ad quod cōmune ſpacium utrun-
» que orificium terminatur. Vocant autem ſpacium quidem
» ipſum iſthmum, quoniā anguſtum eſt & oblongum: cor-

pus

» pus autem ipſum comprehendens, pharynga nominant, id
» eſt, fauces, quibus utrinq; unus eſt muſculus, qui & deglu-
» tioni & locutioni obſeruit. Quæ etiam Galeni dicta magis
confirmat frequens huius uocabuli pharyngos apud Græ-
cos, ut antea diximus, ſignificatum, pro quo Arabicæ tranſ-
lationes guttur habere ſolent, ut etiã probatur ex Auicennæ
primo Canonis, capite XII, à Gentile allegato, hos duos
muſculos deglutioni ſeruientes, muſculos gutturis, ſeu gut
turoſos nominantis autoritate. Aliabas autẽ qui pro trachea
arteria iugulum ſcribit, pro faucibus gurgulionem, de qua-
tuor muſculis mouẽtibus iugulum ſcribit in hunc modum:
» Porrò qui iugulum mouent lacerti quatuor ſunt, incipi-
» entes à pectoralis interioribus, quorum duo oſſi continuan
» tur ſimili lauda græco, & ad inferiora trahunt, & lacerti duo
» alij continuati, quæ umboni ſimilis eſt cartilagini, & etiam
» ad inferiora deducũt. Paucos infra uerſus ſcribit hæc uerba:
» At gurgulionem lacerti qui mouent duo ſunt, & Arabice
» dicti magnage, quorũ alter à dextris eſt poſitus, alter à ſini-
» ſtris, fuitq; eorũ neceſſitas, quo adiuuarent tranſglutionem
» & uocem. Hæc Aliabas. Auicenna autẽ capite, quod in ſua
expoſitione Gentilis allegat, uolens guttur aliquãdo accipi
pro corpore aggregante epiglottũ, & meri, ita de eiſdem ſex
muſculis ſcibit, quorũ quatuor ad tracheam arteriam à Ga-
leno, ad iugulum autem ab Aliabate: duo uero à Galeno ad
fauces, ab Aliabate ad gurgulionem: cõmuniter autem ad
guttur ab Auicenna referunt: quod fecit errare in ſua expo
» ſitione Gentilem. Auicenna, inquã, ita & ipſe ſcribit: Gut
» tur in ſumma duo habet paria, quæ ipſum ad inferiora tra-
» hunt: unum eorũ eſt par, quod iam in capitulo epiglottis no
» minamus: & alterũ eſt par etiam ex thorace naſcens, quod
» eleuatur, & cum lauda continuat primo, poſtea cũ gutture,
» et trahit ipſum ad inferiora. Gutturis uero muſculi ſunt duo

„ muſculi gutturoſi, qui ſunt duo muſculi apud gulam poſiti
„ in tranſglutiendo adiuuantes. Hæc Auicenna. Par autem muſculorum, de quo dicit ſe feciſſe mentionem in capitulo de epiglotto, eſt illud par de quo in præcedenti capite dixit, quod eius origo eſt interius in thorace, et uadit ad peltalem, & eſt ſecundum par apud Galenũ dicentem, quod alij duo muſculi naſcantur à lateribus & inferioribus partibus cartilaginis, ſcuti formam habentis, quam cartilaginem peltalem Auicenna nominat, & dicit terminari ad pectus: Licet Auicenna in hoc à Galeno diſcors, ubi eſt terminus iſtorũ muſculorum, ibi originem ponat, & contra illuc tendere dicat, unde oriuntur. Simili errore diſcordat etiam in ſecundo pari, quod eſt primum apud Galenum, quod Auicenna ait etiam ex thorace naſci & releuari, & cum lauda continuari primo, poſtea cum gutture, & trahere ipſum ad inferiora: cum tamen Galenus dicat hos duos muſculos ortum habere ex inferiore termino oſſis, habẽtis formam literæ υ pſilon, & deinde latos ſecundum longitudinem totius tracheæ pectori innaſci. Quæ Galeni uerba non parũ differunt à uerbis Auicennæ, dicentis eos eleuari, & cum lauda primum continuari, poſtea cum gutture. Nec ſolũ in ortu & termino horum muſculorum Auicenna à Galeno diſcrepat, ſed etiam in utilitate, quoniã Galenus uult eos eſſe factos ad contrahendam atque anguſtandam tracheam arteriam: Auicenna autem ad trahendam eam inferius, in quo etiam uſu, ſicuti etiã in origine, & fine, licet Aliabas uideatur Auicennæ adſtipulari, ego tamen in hijs quæ ad anatomicem attinẽt, maiorem præſto Galeno, autori in hac parte medicinæ peritiſſimo, quàm Arabibus autoribus fidem, cum Auerrois in eadem gente autor eximius, ingenue fateatur, hanc ipſam medicinæ partem ſuo tempore fuiſſe ignoratam, & alioquin Galeni acerrimus æmulus, ipſa tamen cogente ueritate con

Auerrois.

cedat

cedat, ipſum uel Ariſtoteli in anatomice eſſe præferendum. Sed hæc obiter dicta ſunt, uolentibus nobis expoſitionem Gentilis ſuper prima gutturis acceptione refellere: Quæ præterquã quod & Galeno, & etiam Auicennæ repugnat, plures etiam alias habet difficultates. Quæri enim à Gentile poſſet: Si guttur accipitur primo Canonis, Fen prima, capite De anatomia muſculorũ, pro corpore aggregante epiglottum, & meri, quod in transglutione mouetur ſurſum ac deorſum, cur Auicenna eodem capite ſex tantum duorũ corporum muſculos enumerat? cum muſculi alterius tantum, ſcilicet epiglotti, ſecundum Galenum ſint ferè XX, ſecundum autem Auicennam XVIII: quibus ſi addantur duo adiuuantes deglutionem, fient ſecundum alterutrã opinionem uel XX, uel XXII. Quod ſi reſpondeat, Auicennam eodem capite tantum de hijs muſculis agere, qui mouent corpus aggregans epiglottum & meri tempore deglutionis, & non alios alijs, uel meri, uel epiglotti motibus ſeruientes, Gentilem inſuper altera quæſtione uexabimus, cur Auicenna duo tantum paria nominet muſculorum, quæ guttur trahunt ad inferiora, & non etiam totidẽ alia, quæ ipſum trahunt ad ſuperiora: ſiquidem guttur, hoc eſt corpus aggregãs epiglottum atq; meri, mouetur ſurſum ac deorſum tempore deglutionis: Impoſſibile enim uidetur ut duo motus contrarij per eoſdem muſculos fiant, cum unuſquiſq; muſculus uerſus proprium principiũ referat particulam quam mouet, ut Galenus & libro XI de utilitate partium, & pluribus alijs edocet locis. Velim ut Gentilis uiueret, ut hijs meis quæſtionibus uel dubitationibus reſpõderet. Sed quod mortuus non poteſt, Plinij patronus uiuẽs pro Gentile reſpõdeat, quandoquidẽ & ipſum ſimiles angunt quæſtiones, qui in ſua Anatomice epiglottidis, gutturis ac gulæ triginta duos muſculos enumerat, nec quot epi-

Galenus in anatomice præferendus Ariſtoteli.

glottidi, quot gutturi, quotúe gulæ, ſingulis ſcilicet ſeorſim aſſignet, nobis inſinuat. Quod ſi per guttur tracheam intelligit arteriam, & ſuperiorem eius terminū, quod Græci & laryngen, & bronchi caput aliquando nominãt, erunt ipſius idem arteriæ muſculi quatuor, ut ſupra monſtrauimus, ex Galeni atq; Aliabatis autoritate: laryngis uero ſecundum Galenum XX ferè numero, ſecundum Auicennam autem, qui larynga epiglottū nominat, XVIII. Quare ſimul uincti erunt uel XXIIII, uel XXII. Decem ergo ſupererunt epiglottidi & gulæ diſtribuendi. Sed Plinij patronum ſeorſim interrogabo, apud quem autorem legerit epiglottida, quam Plinius nominat linguam minorem, habere muſculos: an apud Auicennã primo Canonis, Fen prima, capite De anatomia muſculorum epiglotti? Verū Auicenna in hoc capite, ſicuti & in alijs, in quibus de epiglotto facit mentionem, per epiglottum non linguam minorē intelligit, ſed larynga, hoc eſt membrū conſtans ex tribus cartilaginibus: creatum, ut inquit, ut ſit uocis inſtrumentum. Quod etiã Galenus de larynge, non autē de lingua minore dicit, quod idem de broncho in gutturis ſuprema parte ſito

» ipſe Plinij patronus per hæc uerba innuit: Bronchus in
» gutturis ſuprema parte ſitus eſt, pelliculare membrū, muſcu
» loſum, neruoſum, cartilaginoſumq;, ut argutius ſit, in quod
» percuſſus ſpiritus, ſonus aut uox ipſa perfectius elidatur.

Equidem neſcio quo pacto poſſit ſe Plinij patronus à tam craſſo errore defendere, niſi plane deficiat ad barbaros, & ſe per epiglottida non minorē linguã, ſeu operculum quoddam tracheæ arteriæ, ut antea epiglottida expoſuit, ſed id uocis inſtrumentū, quod illi abutentes uocabulo epiglottum appellant, dixerit intellexiſſe: Sed quantumuis transfuga, neq; ſic noſtræ obiectionis laqueos effugiet: ſic enim & epiglotto uocis inſtrumēto principali XX, ut uult Galenus,

muſculi

muſculi contribuent, tracheæ arteriæ quatuor. Quare ex triginta duobus muſculis epiglottidis, gutturis ac gulæ, reſtabunt octo gulæ ſeorſim aſſignandi. Gulã autẽ, ſiue ut Græci loquuntur, iſophagum, aut meri, ut Arabes, octo habere muſculos neque apud græcos autores, neque apud barbaros uſquam Plinij patronus, quantumuis ſtudeat, poterit reperire. Quo fit ut multis modis Plinij patronus aberret, cum etiam muſculos epiglottidi attribuat: quos, ſi recte loqui uolebat, broncho debebat tribuere. Quanquam etiam in broncho delinquat: nam id membrum pelliculare, muſculoſum, neruoſum, cartilaginoſumq́; præcipuum uocis, de quo ipſe loquitur, inſtrumentum, non bronchus à Græcis, ſed bronchi caput nominatur: Quoniam, ut inquit Galenus, & ipſam arteriam bronchum nominant. Quare cum Plinij patronus ſcribit bronchum eſſe in gutturis ſuprema parte conſtitutum, nihil aliud dicit, niſi guttur eſſe in ſuprema gutturis parte: ſiue tracheam arteriam in ſuprema arteriæ parte, rem dictu ridiculam, conſtitutum: Nam ſecundum Plinij patronum, tracheã arteriam Latini proprio uocabulo guttur nominant. Et hæc quidem priuatim contra Plinij patronum, uel male muſculos ſupputantem, uel barbaris utentem uocabulis, ſint à nobis dicta. Communiter autem contra ipſum atque Gentilem, imò omnes ferè medicos barbaros, & recentiores, qui barbaram medicinam ſequuntur, illud de gula, ſiue meri dicere poſſumus, quod etiam de epiglottide, id eſt minore lingua diximus, gulam, aut iſophagum, aut meri, quocunque nomine, uel græco, uel latino, uel barbaro uocare libeat, nullos habere muſculos motui illi obſeruientes, quo gula deorſum fertur. Larynx autem, aut epiglottus, aut guttur, hæc enim omnia nomina illi inſunt membro, præcipuo uocis inſtrumento, quod male à Plinij patrono bronchum

appellari

appellari diximus, cum ſit non bronchus ſimpliciter, ſed bronchi, id eſt aſperæ arteriæ caput, ſurſum mouetur tempore deglutionis: Is enim motus eſt mere naturalis, non autem, ut medici iuniores ſentiunt, ex naturali & animali compoſitus: Quare ad eum nulli muſculi ſunt neceſſarij, ſed illi tantũ quos Græci Inas, medici recentiores uillos, per quos uis attractiua naturalis ſuum exercet opus. Et hoc eſt proprium Galeni dogma, quod multis in locis librorum ſuorum de uirtutibus naturalibus manifeſtat: Quare nuſquã in ſuis de anatomice libris, ſiue alijs, in quibus de uarietate loquitur muſculorum, ullam facit de muſculis iſophagi, id eſt gulæ mentionem. Sed neq; Auicenna ipſe primo Canonis, ubi de omnibus muſculis per ſingula membra tractat, copioſius meri muſculos nominat alicubi, ſed ſolũ muſculos gutturis, quos dicit adiuuare deglutionem: per guttur pharynga ſeu fauces intelligẽs, ut antea declarauimus. Aliabas quoq; tertio Theorices de lacertis meri nec unum facit uerbum, ſed tantum de lacertis gurgulionis, hoc eſt faucium, ut etiam ſupra monſtrauimus, quos dicit ſeruire deglutioni. Aliud autẽ eſſe fauces, aliud meri etiam ſupra docuimus, cum ex Galeni autoritate fauces ad os, meri autem ad collum pertinere ex Galeni probauimus autoritate. Auicenna etiam Fen XIII libri tertij, capite quarto De cauſis impedientibus deglutiones, inter alias cauſas quæ ſumuntur ex ipſo meri, uel ex membris uicinis, ſi putaſſet muſculos ineſſe meri, debuit etiam illorum paralyſim, quæ poſſet accidere, connumerare: Cur enim non ita de muſculis meri ſicuti de muſculis epiglotti, qui aliquando abſceſſum, ſiue apoſtema patiuntur, atq; ita ſui uicinitate ad meri difficilem faciunt deglutionẽ, nihil fuerit Auicenna locutus, nulla alia cauſa poteſt aſſignari, niſi quod nouerat epiglottum multos habere muſculos, meri autem muſculos ignorabat.

bat. Non me tamen latet, Auicennã, ſi non loco allegato, alibi tamen aliquando meri muſculos nominare, atq; ideo uideri in hijs ſibi quodammodo repugnare. Nam idem Auicenna primo ſui Canonis libro, Fen prima, capite ultimo, doctrinæ ſextæ, aperte dicit tranſglutionẽ duabus compleri uirtutibus, quarum una eſt attractiua naturalis, & altera attractiua uoluntaria: & prima quidem ſuam complet operationem per uillum, qui ſecundum longitudinem protenditur, qui eſt in ore ſtomachi & iſophago: & ſecunda completur operatio per uillum lacerti tranſglutiendi. In quibus uerbis uidetur innuere Auicenna, iſophagum, ſiue meri ita habere uillos inſtrumenta uirtutis motiuæ animalis, ſicuti etiã naturalis, niſi quod hoc in loco uillos lacerti, non lacerti meri, ſed potius faucium, qui adiuuant deglutionem potuit Auicenna intellexiſſe. In eandem ferè ſententiã de duabus uirtutibus, altera naturali, altera animali adiuuantibus deglutionem loquitur Auicenna libro III, Fen XVI, tractatu primo, ubi ſecundam cauſam aſſignat, cur meri ſit dilatatus, hijs uerbis:
" Et ſecunda eſt cauſa, quod penetranti in
" meri non attribuitur ex uirtutibus naturalibus niſi uirtus
" una, quamuis uoluntas adiuuet ipſum ex parte una, & eſt
" attractiua. Adiuuat ergo aperiẽdo uiam & dilatando ipſam.
Apertius autẽ circa finem eiuſdem capitis Auicenna oſtendit in meri eſſe lacertum, & conſequi motum uoluntarium,
" ſcribens in hunc modum: Et non mouetur aliquod iſtorũ
" membrorum, quæ ſunt uia cibi per lacertos, niſi duo extre-
" ma, ſcilicet caput, & eſt meri: & inferius, & eſt ſicteri. In quibus tamen uerbis uidetur Auicenna oblitus eorũ, quæ ſcribit Fen XVI eiuſdem libri III, de quadam colica, per modum criſeos ad paralyſim inteſtini colon, cum ſenſus incolumitate terminante: nam ſi talis terminatio, ut ita dixerim, per modum criſeos fieri poteſt, ut eodem in loco concedit

Auicenna,ſequitur neceſſariò, quod ex membris quæ ſunt uia cibi, cuiuſmodi ſunt inteſtina,non ſolum meri & ſiccteris,ſed etiam colon inteſtinum per lacertos moueatur: alioqui non poſſet pati paralyſim manente ſenſus incolumitate:Si quidem paralyſis aut ſenſum offendit,aut motum,aut utrunq;.Sed hunc Auicennæ errorem,& unde habuerit occaſionem, nos alibi latius manifeſtauimus. De lacertis etiã intrinſecis meri, in quibus uult Auicenna fieri tertiam ſpeciem ſuffocationis apoſtemoſæ, loquitur libro pariter III, Fen VIII,capite III De ſuffocationibus. Ex quibus omnibus locis à nobis in medium adductis probari poteſt,Auicennã uoluiſſe meri habere lacertos, atq; ita moueri ipſum, non modo ex ſua ui naturali, ſed etiam animali,quæ per lacertos operatur. Quot tamen ſint iſti lacerti, & in qua parte tunicæ ſint,intrinſeca,an extrinſeca,nihil in ſuis libris,quod equidem ſcio,ſcriptum reliquit:ſicuti neq; Aliabas, qui ſolum de muſculis loquit̃ gurgulionis,& uoci, & deglutioni ſeruientibus. Quos ſi quis in meri corpore uelit collocare, ſequetur, nõ modo tracheam arteriam & eius caput,quod Arabes epiglotton nominant, ſed etiã iſophagum,ſiue meri,& eius itidem caput, ſiue orificium eſſe uocis inſtrumentum, quod de arteria quidem atq; epiglotto omnes medici, atq; philoſophi fatentur. De meri autẽ & eius orificio,quod ſolis cibis ac potibus natura fabricauit, nemo auſus eſt ſcribere. Hunc Auicennæ errorem, uolentis meri habere muſculos intrinſecos,ex quorum tumore,ſiue apoſtemate animal ſtranguletur,ſecutus eſt Iacobus Foriliuienſis,in expoſitione aphoriſmi IIII particulæ aphoriſmorũ,cuius aphoriſmi initium: „ Si à febre habito, tumore non exiſtente in „ faucibus. Vbi idẽ Iacobus quatuor ſpecies enumerat ſquinantiæ,& tertiam numero ponit illam,quæ fit in lacertis intrinſecis meri. Eſt autem error Iacobi eo in loco geminatus, quoniam

Paralyſis.

quoniam non modo falſò muſculos meri intrinſecos nominat, qui nulli ſunt, ſed falſò etiã allegat & Hippocratem III prognoſticorum, & Galenum IIII interiorum, de tali ſpecie ſquinantiæ, intrinſecos meri muſculos obtinẽte, mentionem facientem: cum tamen neq; Hippocrates, neq; Galenus in expoſitionibus ſuis, ſiue in III librũ prognoſticorũ, ſiue in aphoriſmum ante allatum, neq; etiam libro IIII interiorum, ubi & ipſe quadripartitam ſecundum medicos facit anginæ diuiſionem, quicq; de tali ſpecie loquantur, in qua muſculi intrinſeci iſophagi, ſiue meri ſint apoſtemati: liceat enim mihi contra barbaros diſputanti, eiſdem aliquãdo uti, quibus illi in omni ſuo ſermone utuntur uocabulis: Nam à barbaris medicinæ autoribus, nõ in nominibus, ſed in rebus magis ipſis diſſentio, & eis non uocabulorũ, ſed anatomices potius adſcribo ignorantiã, quoniã meri muſculos tribuũt, quos meri non habet, ueluti intrinſecos. Si qui uero muſculi ſunt extrinſecus ipſum contingẽtes, duo in parte anteriori uerſus guttur, duo in parte poſteriori uerſus colli uertebras, neutrum par ſeruit motibus meri, ſed alterum quod contingit anterius, motũ præſtat cartilagini gutturis, quæ clypealis nominatur: alterum uero contingens exterius, ad colli facit flexiones, ut ex Galeni anatomicis, & libro VII de utilitate partium licet perpendere. Quare relinquitur, motũ meri per ſe, & non per aliud eſſe ſolummodo naturalem, ut aperte ſentit Galenus libro IIII de potentijs naturalibus, uel ipſum potius præſtare muſculi in animalibus miniſteriũ, quàm moueri per muſculos. Vt hoc quoque poſſe aliquos exiſtimare libro primo de motibus muſculorũ nobis Galenus inſinuauit. De uirtute autẽ attractiua naturali, quã nos ſolã abſq; animali putamus ineſſe meri, ſeu græce iſophago uelimus dicere, aut latine gulæ, etiam Plinij patronus in ſua anatomice loquitur, quem ubi de Auicenna, aut aliorũ medicorũ erroribus agitur, nolumus intactum præterire, ut illi

ſtimulos inijciamus, nõ modo Plinium, ſed unà ſe atq; alios medicos, qui ſimilium à me redarguuntur errorum propugnandi. Hic igitur Plinij patronus libri ſui de anatomice III, capite XVII, de gula ſcribit hæc uerba: Ea duplici membrana conſtat, uarioq; uillorum ordine: altera ſtamine per latitudinem procedente cibum expellit, qui cum attrahitur, cedit, nec læditur: altera uero interior deorſum trahit uillorum oblongo ſtamine cibum: ea uis catheltice dicitur faucium peculiaris, qua in epulando craſſam, congeſtamq; materiã per faucium anguſta ſarcimus. Equidem hominẽ laudo, qui in actu deuorandi nullã aliam uim gulæ tribuit, præter naturalem, quam Græci catheltícem uocant, uillorũ oblongo ſtamine cibum trahentem. Verũ alteri ſubijcitur notæ, quia cum alio loco ſui operis ita muſculos gulæ, ſicuti epiglotti, & tracheæ tribuat arteriæ, cenſeri poteſt putare naturam aliquid feciſſe fruſtra, gulæ ſcilicet muſculos: Ad quẽ enim uſum illos gulæ natura dedit, niſi uel ad attrahendum, uel expellendum cibum? Niſi forte crediderit uillos oblongos membranæ interioris, aut latos exterioris eſſe uillos muſculorum utriuſq; membranæ propriorum: quæ falſa fuerit exiſtimatio, & tam Galeno quàm etiam Auicennæ contraria, qui uolunt eoſdem uillos duabus ſeruire uirtutibus naturalibus, alteri attractiuæ, alteri expulſiuæ nominatis. Verba autẽ illa quæ poſtea Plinij patronus eodem in loco ſubiungit, in deuorando enim guttur, cuius pars gurgulio eſt, ſurſum uerſus gulam trahit, neſcio quem ſenſum habeant, niſi uelint illum motum ſignificare, de quo Gentilis loquitur, cum ſcribit guttur aliquando accipi apud Auicennam pro corpore aggregante epiglottum & meri, quod in tranſglutione mouetur ſurſum & deorſum. Per gurgulionem autem puto Plinij patronũ intelligere partem illam ſupremam tracheæ arteriæ, quam Arabes epiglottum, Græci larynga

nominant,

nominant, præcipuum uocis inſtrumentum. Vtrum autẽ hanc partem uir, qui non modo medicus, ſed etiam latinus medicus in ſuo ſermone haberi uelit, & minime barbarus, recte gurgulionem nominauerit, nolo in præſentia diſputa-re: quoniam omnis de nominibus diſputatio, ut Plato in-quit, eſt ſuperuacua: hijs præſertim quibus magnarum re-rum inueſtigatio proponitur: niſi forte quis rem parui mo-menti putet, ſcire quomodo cibus aut potus deuorentur. Ego contrà merito puto illos eſſe deridendos, qui cum hæc neſciant, id eſt ſeipſos ignorent, ſperant ſe altiora poſſe per-ueſtigare, quæ humanis ſenſibus patere nequeunt. Hic ta-men quem dixi motus, de quo Gentilis & Plinij patronus, ut arbitror, loquitur, non paruam habet difficultatem pro-pter ambigentes medicorum ſententias, licet omnes ferè re-centiores in hoc uideantur conuenire, quod cum cibus de-uoratur, gula ſiue meri, ſimul cum epiglotto uerſus fauces & os mouentur. In qua hæreſi eſt etiã Plinij patronus, quã-uis in parte euariet, quoniam ipſe ait guttur, cuius pars gur gulio eſt, in deuorando ſurſum uerſus gulam trahere. Con trà Mundinus, atque omnes ferè recentiores Auicennæ expo ſitores Mundinum ſecuti ſcribunt, quod epiglottus hora tranſglutionis nõ mouetur ſurſum, quia aliquo modo mo-ueatur ex ſe, ſed quia trahitur ab iſophago. Quare ſecundũ ipſos, & Galenum etiam, quem citant in libro de motibus liquidis, non gurgulio pars gutturis, ſiue epiglottus, in ho ra deglutionis ſurſum uerſus gulam trahit, ſed gula potius eadem hora ſurſum uerſus trahit epiglottum, quem Plinij patronus neſcio an recte, ut dixi, nominet gurgulionem. Hanc autem eſſe Mundini ſententiam indicant eius uerba, quæ cauſam etiam huius motus epiglotti non ex ſe, ſed ex accidenti afferunt. Sunt autem hæc: „ Verum eſt quod me-„ ri agiliter ſeparatur à trachea uſque ad epiglottũ: ibi uero diffi

Diſputatio de nominibus ſuperuacua.

 culter

„ culter: propterea qa tunica meri diſperſa eſt in epiglotto,& „ ideo ab eo non facile ſeparatur: & hoc fecit natura ſagaciter „ ad hoc, ut in hora tranſglutionis cum meri eleuatur ad os „ ad attrahendum cibum, epiglottis etiam eleuetur, ne ſui du„ ricie & ſoliditate impediat tranſitum cibi: & iſta continuatio „ non fuit neceſſaria in tota arteria, quia ipſa ſecundum totũ „ præter epiglottum non eſt cartilaginoſa. Et ex hac anatomia „ manifeſtatur ſententia Galeni in libello de motibus liqui„ dis, quod epiglottis hora tranſglutionis non mouetur ſur„ ſum, quia aliquo modo moueatur, nec ex ſe, ſed quia trahi„ tur ab iſophago propter continuationẽ dictam. Hæc Mundinus Galenũ citans, & tamen in multis ab eodem Galeno diſſentiens. Tunica enim de qua loquitur, per quam meri epiglotto continuatur, per totam extenditur tracheam arteriam & totum epiglottum, atq; etiam in partibus interioribus: per fauces autem & os & linguam in partibus exterioribus, ut plane Galenus oſtendit circa initia ferè libri VII, de utilitate partium. Quare hæc duorũ membrorum per tunicam unam continuatio longius extenditur, quàm Mundinus opinatur. Hac eadẽ interiori parte meri uillos habente oblongos, quibus attrahit cibum, fieri non poteſt, quin tempore deglutionis ijdem uilli contrahantur, & longitudo meri eodem tempore abbreuietur: Quare fit ut tantum epiglottus ſurſum uerſus retrahatur, quantum meri ad inferiora deglutiendo mouetur. Hos autem motus & deſcenſus meri, & aſcenſus epiglotti, quodam in loco ſuæ anatomices Galenus comparat ſimilibus motibus in inſtrumento, quo aqua exhauritur è puteo apparentibus: Nam in deſcenſu uaſis lignum, cui uas per funem alligatur, aſcendit: uaſe autem aſcendente lignum deſcendit. Sic enim etiam, ut inquit Galenus, ſtomacho uel iſophago à deglutione ceſſante, larynx, ſiue epiglottus manifeſte uidetur ad inferiora deſcendere.

dere. Hic ergo eſt ille motus per accidens, quo Galenus dicit in libro De motibus liquidis, epiglottum moueri tempore quo cibus douoratur, haud quaquã talis qualem Mundinus, atque Gentilis uidentur imaginari, attollente ſe ſcilicet ad ſuperiora meri, etiam epiglottum attolli, & ſe demittente demitti. Imò ut ex uerbis Galeni licet conijcere, obuerſus omnino, neque etiam hij duo motus aſcenſus & deſcenſus meri, atque epiglotti ſunt motus animales, hoc eſt facti per muſculos, ut etiam uiſus eſt exiſtimaſſe Gentilis, cum dixit guttur aliquando accipi pro corpore aggregante epiglottum, et meri, quod in tranſglutione mouetur ſurſum & deorſum, & ſic ſumi primo Canonis, Fen prima, capite De anatomia muſculorum gutturis: ſed potius naturales, hoc eſt, facti uirtute uillorum meri, qui in ſe contrahuntur tempore deglutionis, & ea ceſſante relaxantur, licet motus meri ſit per ſe, motus autẽ epiglotti ſit ex accidenti, ut etiam Galenus ſentit libro de motibus liquidis. Miror autem Gentilem, diligentem alioquin Auicennæ lectorem, atque etiam expoſitorem, hos motus aſcenſus atque deſcenſus, tam in epiglotto, quàm etiam meri, non animaduertiſſe, ac ſaltem Auicenna docente didiciſſe, non ui animali fieri muſculorum, ſed naturali potius uillorum tunicæ ueſtientis os meri & epiglottum, quando & ipſe Auicenna hoc ipſum docet, Fen XIII, libri III, capite primo De anatomia meri & ſtomachi, ubi cauſam reddit, quare hæc tunica ita ueſtiat partem interiorem meri, ſicuti & epiglotti & oris, ut diximus,
„ exteriorẽ, in hunc modum ſcribens: Et non ueſtitur inte-
„ rior pars eius panniculo extenſo uſq; ad poſtremũ ſtomachi
„ adueniente ei ex panniculo tegẽte os, niſi ut attractio ſit con
„ tinua, & adiuuet ad ſubleuandum epiglottũ ad ſuperiora,
„ tum fit deglutio cum extractione meri ad inferiora. Idem
Auicenna non multo poſt eodem capite ſcribit hæc uerba:

Et eſt

„ Et eſt ex duabus tunicis, quarum interior longitudina-
„ les habet uillos, propter illud quod ſcitur de neceſſitate at-
„ tractionis, & propter hoc contrahitur ſtomachus, cum fit
„ deglutio, & eleuatur epiglottus. In hijs enim uerbis Aui-
cenna nihil aliud uoluit niſi quod Galenus inſinuare, quod cum meri deſcendit in deglutione epiglottus aſcendat, & contrà. Vtrunque autem motum eſſe naturalem, utpote facti à panniculo, ſiue uillis panniculi tegentis os, atq; meri, & ſtomachum, atq; unà epiglottum: alioqui epiglottus ad motum meri per accidens non moueretur, niſi & ipſe quoque in hoc panniculo cum eodem meri cõmunicaret. Miror inſuper Plinij patronum rem diuerſam ab omnibus alijs, qui de anatomice ſcripſerunt, in ſua anatomice ſcribere nõ dubitaſſe, guttur, cuius pars gurgulio ſit, in deuorando ſurſum uerſus gulam trahere, cum ſecundum Mundinum non epiglottus gulam, ſed gula aſcẽdens epiglottum faciat aſcendere. Secundum autem Galenum atq; Auicennam, gula ſiue meri ſe contrahendo deſcẽdens epiglottum cogat aſcendere: Secundum Gentilem uero epiglottum & meri ſimul in tranſglutione ſurſum moueantur aut deorſum: Nam ſi eoſdem muſculos habent ſuis motibus ſeruientes, ut planè Gentilis uidetur exiſtimare, non equidem uideo, qui aliter poſſit hic motus corporis epiglottum atq; meri aggregantis contingere, cum præſertim muſculi ſemper ad ſua principia referant eam quam mouent particulam, ut etiam fuit ſuperius à nobis contra eundem Gentilem ex Galeni autoritate argumentantem demonſtratũ. Idem tamen Gentilis Fen x, tertio, capite de anatomia epi-
„ glottis & cannæ ſcribit hæc uerba: Conſiderandũ ꝙ pars
„ cannæ pulmonis, quæ dicitur epiglottũ, ubi non eſt iſta di-
„ minutio cartilaginis in hora deſcenſus boli aſcẽdit ſurſum,
„ & ideo ipſa non comprimitur, ſiue à bucella, & ideo non

dolet

» dolet homo, neq; nocetur anhelitus, ſed totam cannam non
» fuit poſſibile ſuperius trahi, & ideo ne fiat coniunctio boli
» tranſeuntis in actu anhelandi, & ne preſſura fiat in canna,
» non fuerunt perfectæ circulationis. In quibus uerbis uiſus eſt & ipſe Gentilis cognouiſſe, cum bolus deſcēdit, epiglottum aſcendere. Vtrum uero epiglotto aſcendente meri deſcendat, uel unà aſcendat, ut Mundinus putauit, nec qualis ſit iſte motus, an naturalis, an animalis, ex uerbis hijs poſſumus exploratum habere, ſicuti ex primis de gutture accepto pro corpore aggregante epiglottum & meri, quod in tranſglutione mouetur ſurſum & deorſum, idem uidetur cum Mundino ſentire: ac præterea huiuſcemodi motū fieri uirtute muſculorū, cum alleget Auicennā primo Canonis, Fen prima, capite De anatomia muſculorū: Ex q̄bus quatuor trahunt guttur deorſum, duo uero adiuuant deglutionem. Quare diligētius conſiderantes, inueniemus inter primæ expoſitionis uerba, atq; ſecundæ contrarietatem. Secunda enim nobis innuit aſſenſum epiglotti cum bolus deſcendit eſſe naturalem. Siquidem, ut antea declaratū eſt, huius motus cauſa ſunt uilli oblongi tunicæ interioris meri, quæ etiā tunica eſt epiglotto cōmunis. Prima uero, ut probauimus, oſtendit eundem motum eſſe animalem, quod ſecundum medicos, qui uim animalem à naturali diſtinguunt, nō poteſt contingere, licet duæ uirtutes ad eundem motum peragendum poſſint coniungi: quemadmodum ad leuandam aluum inferiorem ſimul agunt & uis naturalis expulſiua inteſtinorum, & uis animalis muſculorum, qui in parte uentris ſuperiore collocantur: quas duas uirtutes nos etiam opus deglutionis adiuuare concedimus, & tamen negamus meri habere muſculos, ſicuti neque inteſtina habent, præter ultimum, rectum nominatū, qui in ultima ſui parte quæ ſedes appellatur, muſculū habet, qui prohibet ne nobis inuitis *Rectum inteſtinum muſculoſum.*

A exeant

exeant excrementa alui inferioris. Quare Galenus libro VI De membris paſſis, ſiue De interioribus, ut nũc inſcribitur, dixit deiectionẽ alui partim eſſe naturalem, partim animalem, & tamen motum quo alimentum, chylus uidelicet, à uentriculo fertur ad inteſtinũ ieiunum, & ab illo ad tenue, dixit eſſe mere naturalem, quoniam in hoc uirtus motiua animalis non operatur, cum hæc inteſtina non habeant muſculos: ſic & nos motum cibi ab orificio gulæ uſque ad fundum uentriculi, eadem ratione dicimus eſſe tantummodo naturalem, & uim animalem nullum in hoc habere locum, ſed tantũ in admouendo cibum ad gulæ orificium. Ad hoc enim & motus linguæ, & muſculi duo in faucibus collocati operantur, atq; eatenus deglutio poteſt dici motus animalis, quia hac operatione non præcedente, non poſſet cibus poſtmodum ui naturali attractiua meri ad inferiora deſcendere: & hoc eſt quod puto uoluiſſe Auicennã dicere, cum
„ dixit Fen prima, primi, capite De operationibus: Et ſimili-
„ ter tranſglutiendi operatio duabus cõpletur uirtutibus, una
„ eſt attractiua naturalis, & altera eſt attractiua uoluntaria: &
„ prima quidem ſuam complet operationem per uillum, qui
„ ſecundum longitudinẽ protenditur, qui eſt in ore ſtomachi
„ & iſophago, & ſecundæ completur operatio per uillum la-
„ certi tranſglutiendi. Vellem autem, ut in hoc loco Auicenna ſicuti nobis declarauit id quod non erat admodum obſcurum, ubi ſcilicet eſſet locatus uillus oblongus, per quem uirtus attractiua naturalis ſuam exercet operationem, quẽ dixit eſſe in ore ſtomachi & iſophago, ita quod magis latebat aperuiſſet: poſitum ſcilicet uilli lacerti tranſglutiendi, an eſſet in iſophago, an in pharynge, id eſt, faucibus, in quibus illum Galenus procul dubio collocauit, ut ſatis fuit à nobis ſupra declaratum. Quãuis Auicenna poſtmodum libro III eum in capite meri eſſe nobis inſinuauerit, ubi ſcribit ea uerba, quæ

" ba, quæ etiam ſupra recitauimus: Et non mouetur aliquod
" iſtorum membrorũ quæ ſunt uia cibi per lacertos, niſi duo
" extrema, ſcilicet caput, & eſt meri: & inferius, & eſt ficteris.
Pharynx autem nõ eſt iſophagi, ſiue meri caput ſecundum Galenum, ſed illud ſpacium oris ad quod caput meri terminatur, ut etiam ſupra à nobis fuit declaratum. Miror autẽ de expoſitoribus Auicennæ, tam uetuſtioribus quàm recẽtioribus, qui in hijs in quibus ſunt Galenus atq; Auicenna concordes, ſicuti in contractione ſtomachi tẽpore deglutionis, & eodem tempore eleuatione epiglotti, ab eorum cõmuni opinione receſſerunt. Vbi autẽ fuere diſcordes, ſicuti in muſculis faucium atq; meri, nullam inter eos diſcordiã notauerunt, neq; duos medicinæ principes in eandem ſtuduere reuocare concordiã, cui præcipue ſtudio cum Iacobus de partibus nouiſſimus Auicennæ expoſitorũ uideatur incumbere, in hac parte uiſus eſt quodãmodo dormitare, quaſi Auicennæ conſentiens, & idem putans Galenũ atq; Auicennã de hijs muſculis dicere, qui ſint harum extremitatũ proprij, alterius ſuperioris, quæ uocatur caput meri, ſiue gulæ: alterius inferioris, quæ à iunioribus medicis partim barbare, partim latine loquentibus, nominatur anus, atq; ficteris. Idem tamen Iacobus primo Canonis, Fen prima, capite De anatomia muſculorũ, id in quo Galenus atq; Auicenna conueniunt, de motu epiglotti ſurſum uerſus, & motu iſophagi uerſus deorſum tempore deglutionis animaduertit, & Galenũ allegat ſuper hijs motibus VI De iuuamentis membrorũ. Verum & ipſe, ſicut etiã Gentilis nõ meminit ſe poſtea III Canonis, eoſdem motus cõtrarios, meri ſcilicet atq; epiglotti, non muſculis, qui ſunt uirtutis motricis animalis inſtrumenta, ſed magis uillis tunicæ meri interioris, qui uirtute attractiuæ naturali obſeruiunt, contribuiſſe. Quare diligẽtius cõſiderãtibus, doctrina Auicennæ cũ tot expoſitoribus, qui

partim alij ab alijs, partim ijdẽ à ſe ipſis in uarijs locis diſcordant, chaos quoddam uideri poſſit: qua confuſionis obſcuritate nihil poſſit eſſe humanæ uitæ periculoſius. Nos ſanè ad hãc amouendã atq; extirpandã, & noſtræ ætatis hominibus lucẽ aliquã ueritatis aperiendã, partim librorũ Galeni, medicorũ principis, translationibus, partim in eoſdem cõmentationibus die noctuq; laboramus. Quãuis certò ſciamus nos hoc labore noſtro apud illos, qui malunt didiciſſe q̃ diſcere, plus odij quàm gratiæ cõſecuturos. Sed iam ad id quod reliquum eſt noſtri inſtituti redeamus: Erat autem noſtrũ inſtitutũ, non modo nos in hijs, in quibus fuimus à Plinij patrono notati, ſed & unà Hermolaum, qui pariter accuſatur, defenſare: quamuis Plinij patronus meo nomini in ſua parcat præfatione, Hermolao non parcat: ſiue quod maiorem gloriam ex Hermolai, quàm ex noſtri æmulatione ſe aſſequi poſſe ſperauerit, ſiue hoc noſtræ amicitiæ dederit, quam illi gratiam rependimus, nuſquam ipſum in toto opere nominantes, ſed ſolum patroni Plinij appellatione inſignientes. Hic ergo Plinij patronus etiam in lactibus accuſat Hermolaum, tanquam inepte Theodorum excuſantem. Sed quî poteſt eſſe inepta excuſatio, cum uir doctus alterum doctrina parem, ſicubi aberrantem animaduertit, quoniam humanum ſit aliquando aberrare, idem erratum ſi non omnino uera, ſaltem probabili ratione defendit? ubi præſertim non rei inſcitia, ſed potius uocabuli fuiſſe deprehenditur, quam nos toties Plinij patrono in eius anatomice condonamus, non uocabulorum, ſed rerum potius ignorantiam redargui in ſcribentibus debere iudicantes. Hoc tamen in loco ſumus utrunq; facturi, hoc eſt, non tantum res, ſed etiã nomina perſcrutaturi, quãdoquidem id faciendi nobis Plinij patronus dedit occaſionem, qui Theodorum damnat non recte meſenterion lactes interpretantem, & Hermolaum

laum carpit in hoc Theodorum inepte, ut ipſe inquit, excuſantem. Vicinitatem membri, ait Plinij patronus in ſua anatomice, dediſſe quibuſdam errorem, quo lactes pro meſenterio ſæpe dixerint: hunc prius animaduerterat in Theodori trãslationibus Hermolaus, de quo mirari ſe dicit, quod lactes pro meſenterio acceperit. Si quis tamen Theodorum tueri uelit pro meſenterio lactes interpretantẽ: ſciat, inquit, partem, & id quod continetur, pro eo quod continet acceptam. Sic quidem Theodorum Hermolaus excuſat, uel potius dat alteri excuſandi uiam, quã ſicuti ego non omnino probo, ita Plinij patronus ineptam cenſet, ipſe forte magis inepte iudicandus de meſenterio ſcribere, meſenterion idcirco tale apud Græcos nomen adeptum, quod medium ſit inteſtinum, cum meſenterium nõ ſit inteſtinum, ſed potius in medio inteſtinorũ collocatum: unde & illi apud Græcos nomen à poſitu ſcilicet ſuo, ſicuti & alterum apud eoſdem Græcos eſt à propria ſubſtantia ſortitum, quod meſareon appellatur, quoniam omnes quæ ad ipſum ex epate uenas feruntur unà cum adiacẽtibus arterijs circumquaq; ambit, atq; cõplectitur. Talem enim duarũ appellationũ Galenus noſter in ſuis de anatomice libris rationem aſſignat, nec minus Plinij patronus in primi ex gracilioribus inteſtinis, qui unà cũ alijs lactes complet, peccat nomenclatura, quod dicit pyloron à Græcis uocari, quod idẽ etſi Celſus dicat, & Celſum ſecutus Hermolaus, hoc tamen non adeo eſt illis errori tribuendũ, qui plus eloquentiã, quàm medicinæ artem profitentur, quantũ Plinij patrono, qui eiuſdem profeſſor artis Galenũ magis atq; Auicennã, ubi ambo cõcordant, debuit in nominibus medicinalibus imitari. Vterq; autem autor pyloron, ſeu portonarium, ſic enim Auicenna & medici iuniores Auicennã ſectantes nominant, inter gracilia inteſtina non numerant. Sed primum quidem ex illis ait Galenus

Meſenterion unde dictum.

ἐκφυσιν id eſt, exortum nominari, quia ex pyloro primus ex-
oriatur, aut dodecatylũ, ſeu ut nunc medici loquũtur duode
num, quia ad longitudinem duodecim digitorũ extenditur.
Auicẽna quoq; Fen XVI, tertij, capite De anatomia inteſti
norũ, quæ ſunt numero ſex, primũ ait eſſe duodenũ. Supra
uero Fen XIII, capite De anatomia meri & ſtomachi ſcri-
» pſerat de portanario & duodeno hæc uerba: Et in inferio
» re parte ſtomachi eſt foramen, cui cõtinuatur inteſtinũ duo-
» decim digitorũ, & hoc quidem foramen nominatur porta-
» narius, & eſt ſtrictius foramine ſuperiore, quoniã eſt tranſi-
» tus eius quod eſt contrariũ ei, & iſte quidem meatus claudi-
» tur uſq; quo completur digeſtio. Ex quibus Auicennæ uer-
bis, quæ hoc in loco ſcribuntur, duo elici poſſunt, quæ etiã
Galenus ſentit portanariũ non eſſe primum inteſtinũ, ſed id
foramen cui continuatur primum inteſtinũ, & eſſe ſitum in
inferiore parte ſtomachi, ita quod potius eſſe ex ſubſtantia
ſtomachi, q̃ inteſtinorũ debeat iudicari. Licet de hoc idem
Auicenna poſtea Fen XVI, capite antea allegato, contra-
» rium determinauerit, ſcribens in hunc modũ: Et inteſtinũ
» duodenũ eſt fundo ſtomachi continuatũ, & habet orificiũ
» ſequẽs ſtomachum, & nominatur portanarius. Item paulo
» inferius eodem capite De amplitudine orificij duodeni: Et
» eius quidẽ amplitudo eſt amplitudo orificij eius, quod no-
» minatur portanarius. Verum Auicenna præter id quod ſibi
ipſi uarijs in locis uidetur repugnare, eſt etiam in hoc Gale-
no contrarius, qui multis in locis innuit pyloron eſſe imam
uentriculi partem, ſicuti cum libro ſecundo Artis paruæ ho-
minẽ pituitoſum quotidie euomentem bilem, dicit huic affe
ctui fuiſſe obnoxium, quoniã meatus qui bilioſum eructat
humorem, nõ paruam huius partem ad pylorum uentriculi
tranſmittebãt. Sed manifeſtius idem Galenus pylorũ eſſe ex
ſubſtantia uentriculi non dodecatyli, ſeu duodeni declarat
alijs

alijs uerbis libro VI De aggreſſibus anatomicis, in hũc mo
» dum ſcriptis: Statim autẽ uidebis, ſi diligẽtius animaduer
» teris, in locis quæ portæ epatis nominãtur, meatũ qui ex bilis
» conceptaculo uenit ad exortum inteſtinorũ, nõ multũ poſt
» illum qui pylorus nominatur: Hunc autẽ ipſum pylorũ in
» quibuſdã animalibus uidebis craſſiorem, habẽtem ſecundũ
» propriã circunſcriptionem ſubſtantiã uentriculi, ubi primũ
» ex ea enaſcitur inteſtinũ. Nonnulli uero nondum eum inte-
» ſtini appellatione dignum putant priuſq; implicari incipiat,
» ac propterea quidã uocant ipſum exortũ ſimpliciter: Non-
» nulli cum hac adiectione δοδεκάτυλον. Ex quibus Galeni uer
bis, ſi quiſpiã diligentius ipſa perpenderit, id quod nos dici-
mus poterit intelligere, inteſtinum, quod à iunioribus duo-
denum nominatur, quod nõnulli ex uetuſtioribus neq; in-
teſtinũ appellandum eſſe iudicarunt, quoniam non eſſet im
plicitũ, diuerſum eſſe à pyloro propriam habente ſubſtantiã,
imam uentriculi partẽ, ſed craſſiorem, neq; ad pyloron, ſed
paulo inferius, hoc eſt, ad exortũ, ſiue duodenũ bilem tranſ-
mitti per propriũ meatum, ab ea ueſica quæ conceptaculum
bilis nominatur prodeuntem. De quo meatu, unus ne ſit, an
geminus, & ad quẽ locum terminetur ſcio à medicis iunio-
ribus pleriſq; ignorari, qui Mundinũ ſequẽtes, putant mea-
tum hunc circa ſui initia eſſe unũ, demũ in proceſſu in duos
ſecari ramos, quorũ maior in pluribus hominibus feratur ad
duodenũ, alter uero minor ad fundum ſtomachi, ut ex calo-
re bilis ad eum peruenientis ſtomachus ad concoquendum
cibum fortior efficiatur. De quo tamen uſu Galenus neq;
libro IIII De utilitate partiũ, neq; uſq; alibi in ſuis ſcriptis
fecit mentionem. Quin potius libro V De utilitate partiũ
quærit, cur natura nõ æque meatũ fecit bilem importantem
ad uentriculũ pertingẽtem, ſicuti ad exortũ, ſiue duodenũ?
Et reſpondet, non eſſe hoc naturæ negligentiæ adſcriben-
dum,

dum, ſed potius benignitati, quæ paruo cõmodo, quod ex tali meatu uentriculus erat aſſecuturus, aliud multo maius incõmodum noluit corrogari, continuã ſcilicet ciborũ euomitionem, quos flauæ bilis acritudine uentriculus irritatus non poſſet eo, quo concoqui debent tempore retinere. Sententia ergo Galeni eſt, quã etiam libro II De temperaturis, ſiue complexionibus manifeſtat, meatum hunc nõ ſemper eſſe duplicem, ut uidetur ſentire Mundinus, qui aliter neſcit ſoluere Galeni dubitationem III De uirtutibus naturalibus: quomodo per idem collum cyſtis fellis attrahit choleram & expellit, ſed aliquando ſimplicem, & cum ſimplex eſt ad inteſtinũ medium inter pyloron atq; ieiunum, id eſt, ad exortũ, ſiue duodenum peruenire. Cum uero duplex ſit, ramum eius maiorem ad ſtatim dictum exortum, ſeu duodenum pertingere, alterum autem minorem ad uentriculi fundum paulo ſupra pyloron, & hoc maxima ex parte. Rariſſime autem contingere, ut loca permutentur, & maior ad fundum uentriculi, minor uero ad exortum, ſiue duodenũ perueniat. Ex hac autẽ permutatione magnũ dicit accidere incõmodum, quoniã continuo uentriculus flauam recipit bilem, & ſubinde euomere cogitur, anteq; cibum aſſumat: quod ſi retineat, magnũ ex eo ſentit detrimentum. Quibus uero meatus eſt omnino ſimplex, hijs bilem uniuerſam Galenus inquit ad ieiunum defluere inteſtinũ. Ex quibus Galeni dictis poſſumus plura colligere: Primũ magis hominũ naturæ conuenire huius meatus ſimplicitatẽ, quàm duplicitatem. Secundo loco, ſi duplicitas adſit, conuenientius maiorem ramum ad primũ inteſtinum, exortũ, uel duodenũ nominatũ, peruenire: nam ſi contrariũ eueniat, eſſe naturæ multum aberrantis peccatũ, ſicuti parũ aberrat, cum ex ſimplici duplicem facit, & minorẽ tranſmittit ad fundum uentriculi, ut minus ei poſſit officere. Hanc autẽ Galeni opinionem,

de bilis

de bilis meatibus confirmant uerba Auicennæ libro tertio, Fen XV, tractatu De anatomia fellis in hunc modũ ſcribentis: " Et pluribus hominibus eſt meatus unus continuus " cum duodeno. Et paulo poſt ſubiungentis hæc uerba: " Et non fuit creata in pluribus fellibus uia ad ſtomachum, " ut lauarentur humiditates cum cholera, ſicuti lauantur hu" miditates inteſtinorum, niſi quia ſtomachus læditur per eas " & patitur nauſeam, & corrumpitur digeſtio in ipſo, per il" lud quod miſcetur cibo de humore illo. Idem Auicenna Fen prima, primi, doctrina quarta, capite primo, duas tantum choleræ exponit utilitates: unam, quæ eſt, ut ipſe ait, inteſtina à ſtercore & uiſcoſo phlegmate abluere: aliã, inteſtina ani & muſculos pungere, ut quid ſit ei neceſſariũ ſentiat, & egeſtiones emittat: Tertiam autem, quam Mundinus ſcribit, choleræ euntis ad fundum ſtomachi, ad confortandum digeſtiuam, omnino Auicenna reticet. Quare fruſtra Auicennæ expoſitor, quicunq; ſit ille, cuius expoſitio cũ alijs habetur impreſſa in expoſitione primi capitis, Fen " XV, tertij, ſcribit hæc uerba: Conſiderandũ primo, quod " ſi cholera uadat ex felle ad ſtomachum, ſolum uadit ut di" geſtionem iuuet, non ut abſtergat, uel mundificet: & ideo " paruus fuit meatus, qui ex felle uenit ad ſtomachum. Sed " in quibuſdam propter errorem in principio generationis " econtra fit, ut hic Auicenna, & ſecundo de complexioni" bus Galeni. Hanc autem conſiderationem eſſe ſuperuacuã non ſolum Galenus libro ſecundo de cõplexionibus, ſed etiam Auicenna hoc loco demonſtrat, cum dicat in pluribus eſſe meatum unum continuũ cum duodeno, quod etiã Galenus innuit ſecũdo de complexionibus. Quod ſi ex uſu naturæ foret etiã alter meatus paruus, qui cholerã ad fundum ſtomachi deportaret, non eſſet in pluribus meatus unus, ſed duo: Etſi enim aliquando natura aberret in princi-

pio generationis, in pluribus tamen ſortitur finem quem intendit, ſicuti in pluribus hominibus quinq; generat digitos, in paucioribus autem ſex aut quatuor. Vellem autem ut expoſitor Auicennæ cauſam reddidiſſet, ob quam pauca quidem bilis per paruũ meatum tranſmiſſa ad fundum ſtomachi poſſit ſtomachum concalefacere, non poſſit autem ipſius abſtergere ſuperfluitates: uel omnino rationem attuliſſet, cur paruus igniculus ſit neceſſarius illi membro calefaciendo, cui tot fornaces, omentum, ſplen, epar, & ipſum præterea cor, principium & fons caloris naturalis, ſuum calorem impertiuntur. Neq; enim temere Galenus dubitauit, non cur uentriculi calefaciendi gratia, ſed cur eius ſuperfluitates abſtergendi, non ita ad ipſum natura meatum feciſſet bilem apportantem, ſicuti ad inteſtinum, à iunioribus medicis duodenum appellatũ. Nam ſecunda dubitatio non caret ratione, cum idem uentriculus plurimas adceruet ſuperfluitates, & ut Auicẽna inquit, ſit lacuna phlegmatis. Prima autẽ futilis uideri poteſt: eſt enim ac ſi dubitaret, cur foco ardenti parua ſtipula non adiungeretur. Cauſam autẽ ob quam Mundinus exiſtimauerit ſolui dubitationẽ Galeni libro tertio De uirtutibus naturalibus, dicẽtis per idẽ collum attrahi choleram & expelli: quoniã, ut Mundinus inquit, idem eſt collum uſq; ad quandam diſtantiam, poſtea bifurcatur: cauſam, inquam, talis ſolutionis ignorare me fateor: quoniam ſi aliquid ualeret, tunc oporteret etiã collum matricis eſſe bifurcatum, cum æque per ipſum attrahatur, expellaturq;, ſicuti per collum ueſicæ felleæ, ſiue cyſtis fellis: De utroq; enim collo Galenus loquitur tertio De uirtutibus naturalibus: Et per utrũq; uult fieri non minus expulſionem quàm attractionẽ, ſicuti per eundem meatũ gulæ ſiue meri & cibus attrahitur, & aliquando expellitur, ut in uomitu cõtingit. Plinij autẽ patronus multo plus quàm

Mundinus

Mundinus aberrat: In ſua enim anatomice hoc collum nõ ſolum bifurcauit, ut Mundini utar uocabulo, ſed etiam triſurcauit. Nam primum ex ipſis in medium iecoris dicit deriuari, alterum euidentiorem deferri ad pylorum omnium maximum ad inteſtina productum, quæ lactes nominãtur. Ex ſecundo autem qui ad pylorum deriuat, tradi ait à quibuſdam oriri alterum qui in imum ſtomachũ tendit, negari ab alijs. Hoc autem non eſſe perpetuum idem Plinij patronus aſſerit, & recte quidem: quoniã hæc quoq; eſt Galeni ſententia, ut retro declarauimus. Non recte autem, atque omnino à Galeno diſſone, præter illum qui defertur ad pylorum, alterum ſcripſit, & quidem maximum ad inteſtina produci, quæ lactes nominantur. Ex eorum enim numero præter ieiunũ & tenue, etiam pylorus eſt, qui duodecim digitorũ menſuram continet, ut Plinij patronus ſcribit capite De tribus inteſtinis gracilioribus, in quo etiã capite ſcribit ad hoc ipſum inteſtinũ meatum fellis pertinere. Quod cum ſcripſiſſet, non debuit poſtea alio capite, præter hunc meatum fellis qui fertur ad pylorum, hoc eſt, ad primum ex hijs qui lactes complent inteſtinum, alterum maximum facere, qui ad lactes producatur: quoniam antiqui medici, ueluti Galenus atque Auicenna, quemadmodum ſupra oſtendimus, unum tantum fellis meatum prodidere, qui à ueſica, quæ eſt bilis conceptaculum, ad primum inteſtinorum deriuat, quod Plinij patronus pyloron nominat, Galenus exortum & dodecatylon, Auicenna & reliqui medici iuniores duodenum. Quanquam ſciam Plinij patronũ ſe poſſe in hoc Auicẽnæ autoritate defendere, qui tertio Canonis, Fen XVI, capite De anatomia inteſtinorũ, ſcribit cholerã citrinã uenire ad ieiunũ inteſtinũ. Vnde forte Plinij patronus poſſit argumẽtari, q non ad pyloron ſolũ, ſed etiã ad ieiunũ alter fellis meatus pducat. Sed meminerit Plinij

patronus, non eſſe alium meatum inteſtino ieiuno neceſſa-rium, propter bilis flauæ receptionē, ad quem ſatis ſuperq; de ea a primo inteſtino, ſiue pyloros, ſiue exortus, aut duo-denum nominetur, deſcendit. Quare magis proprie Gale nus loquitur, cum ſcribit libro ſecūdo De temperaturis, ſi-ue complexionibus, ſupra à nobis allegato, quibus ſit iſte meatus ſimplex bilem uniuerſam ad ieiunum defluere. Ma gis, inquam, proprie quàm Auicenna loquitur, dum deflu-ere, & non uenire talem humorem ad ieiunum ſcripſit inte ſtinum, ut qui ſciret eſſe potius eius humoris ex alio inteſti no ſuperiore defluxum, quàm aduentum. Quod etiam ſci re oportuit Auicennā, ne alioqui uarijs locis contraria ſen-tiret: ſiquidem idem Auicenna Fen XV, tertij, capite De anatomia fellis, ſcribit fellis meatū in pluribus hominibus cum duodeno continuari. Et hæc quidem de meatibus bi-lis dicta ſufficiant, in quibus Plinij patronus non parum, meo iudicio, ut antea oſtēdi deerrauit: & tāto minus, quàm alij medici, qui barbaram medicinam profitentes, ex malo intellectu uerborum Auicennæ atq; Galeni duos eſſe me-atus etiam in naturali diſpoſitione credidere: alterum, qui uadat ad pylorum, alterum ad duodenū. Tanto, inquam, minus debet excuſari, quanto ipſe non barbarorū, ſed Ga-leni præcipue ſectator, tum in alijs, tum in hijs quæ ad ana-tomicen maxime attinent uult exiſtimari. Sed non minus idem Plinij patronus in ipſis inteſtinis, tum à uero, tum à Galeni ſententia recedit: ut cum ſcribit, inteſtinum ieiunū non ita eſſe implicitum ut reliqua. Hoc enim falſiſſimum eſt, & dictis autorū, & hijs quæ ſenſui manifeſtantur omni-no contrarium. Primum enim inteſtinum, quod idem Pli nij patronus pyloron, alij duodenum nominant, eſt mul-to minus implicitum, imò nullo modo implicitū. Ob quā cauſam quidam, ut Galenus, non uno in loco, ſed pluribus

teſtatum

teſtatum reliquit, neq; inteſtinũ nominandum cenſuerũt, neq; ſi eidem Galeno credimus, tenue inteſtinum eſt magis quàm ieiunum implicitũ, imò aut æque, aut etiam minus: ſiquidem multitudo inuolutionum in inteſtinis tum aliam ob cauſam, tum ob hanc etiam eſt neceſſaria, ut plures uenæ ad ipſas terminentur. Quod uidetur ſentire non Galenus tantum, in ſuis anatomicis ſcribens, ieiunum inteſtinũ in multas inflecti inuolutiones, quàmplurimum uaſorũ habentes: ſed etiam Auicẽna, qui ait unam inter alias cauſam eſſe inuolutionum continuationẽ orificiorum uenarum ſugentium. Quare ubi plures ſunt uenæ, ibi plures eſſe inuolutiones non modo fit ueriſimile, ſed propemodum neceſſarium. Plures autem eſſe uenas in ieiuno inteſtino quàm in tenui, Galenus quoq; teſtat̃ libro ſexto De aggreſſibus anatomicis, ubi ſcribit tenue inteſtinum eandem habere cũ ieiuno ſubſtantiam: tantum differre duobus, & quia nunq; uacuum inuenitur, & quia non habet tantam uaſorum multitudinem. Hanc maiorem uenarum in ieiuno multitudinem etiam Auicenna capite ſupra allegato confirmat. In eo tamen à Galeno, atq; etiam à ſeipſo diſſentit, quoniam poſt ieiunum uult duodenũ plures habere uenas quàm reliqua inteſtina. Galenus non duodenũ, ſed potius tenue ſecundum tenere locum in uenarum abundantia nobis inſinuauit, cum dixit ea uerba quæ nuper adduximus. Inteſtinum ieiunum in multas inflecti inuolutiones, quàmplurimum uaſorum habentes. Auicenna quoq; idem ſentire cogitur, ſi uelit alteram ſeruare cauſam multitudinis inuolutionũ in inteſtinis, quæ eſt ſecundum ipſum continuatio orificiorũ uenarum ſugentium: Vbi enim ſint multæ uenæ, ibi multas oportet eſſe inuolutiones: Quod ſicubi nullæ ſint inuolutiones, nec ibi tantam eſſe uenarum multitudinem eſt exiſtimandum. Nullas autem ineſſe duodeno inteſtino inuo-

lutiones pariter Auicenna fatetur Fen XVI, capite De ana
„ tomia inteſtinorum, uidelicet ubi ſcribit hæc uerba: Et
„ pars inteſtini ſubtilis, quod ſequitur duodenum nomi-
„ natur ieiunum. Et in hac quidem parte eſt initium inuolu-
„ tionis, & circuitionis, & reflexionis, & quaſi ſint ei uiæ plu
„ rimæ. Si ergo inuolutiones tunc primum initium habent, cum primum ieiunum inteſtinum poſt duodenũ exoritur, ſequitur ipſum duodenum nullas habere inuolutiones, & conſequio neq; uenarum multitudinem. Quare ſi Auicenna nolebat in ſuis ſibi ſententijs repugnare, debebat dicere, poſt ieiunum in tenui eſſe uenarum meſſaraicarum multitudinem, in quo & idem Auicenna fatetur eſſe reuolutionẽ unam poſt aliam: idcirco & id nominat non ſolum inteſtinum longum, ſed etiam inuolutum & reuolutum, quaſi ipſum habeat plures etiam quàm ieiunum inteſtinũ reuolutiones. Vnde quiſpiam poſſit colligere, maiorem in eo eſſe uenarum multitudinem, quàm in ieiuno, nedum quàm in duodeno. Tenue autem inteſtinum plures habere quàm ieiunum reuolutiones Celſus quoq; concedit: quem autorẽ Plinij patronus non ſolum in ſententijs, ſed etiam in uerbis ſtuduit imitari, licet plus quàm Celſus errauerit, qui libri ſui De medicina uolumine quarto, nõ ſcribit ieiunum minus eſſe quàm reliqua implicitum: Ex hijs enim uerbis ſequeretur, duodenum eſſe magis implicitum: quod partim Galenus, partim Auicenna negat, qui uult & ipſe reuolutiones primum incipere in ieiuno inteſtino: Non, inquam, id ſcribit Celſus quod Plinij patronus, ſed tantum hæc uer
„ ba: Ab ea ſcilicet iunctura, quam pyloron uocant, ieiunũ
„ inteſtinum non ita implicitum, inde tenuius inteſtinum in
„ ſinus uehementer implicitum. Ita quod debemus intelligere fieri non inter pyloron atq; ieiunũ, ſed tantum inter hoc & tenue, utrum eorũ ſit uel magis uel minus implicitũ, cõ-

parationem,

parationē, quā Plinij patronus etiā ad pyloron fieri, & pyloron eſſe magis quàm ieiunū implicitū, rem penitus falſam in ſua Anatomice ſignificauit. An uero ieiunum ſit magis quàm tenue implicitū, ut partim ex Galeni, partim ex Auicēnæ uerbis colligi poteſt, an contrà, ut Celſus apertiſſime nobis oſtendit hijs uerbis: tenuius inteſtinum eſt in ſinus uehementer implicitū, & ieiunū non ita implicitū: nō auſim decernere, ſed ex ſectionibus uidendū relinquo. Illud auſim pro certo affirmare, Mundinū in ſua Anatomice errare, ſcribentē ieiunū inteſtinū eandem quā rectum inteſtinū rectitudinē: hoc enim ueriſſime potuit de duodeno dicere, de ieiuno aūt protulit falſò, ſicuti & illud alterū, quod ad ileon ſiue tenue inteſtinū plures ueniant uenæ meſſaraicæ, quàm ad aliquod aliud inteſtinū, Galeno atq; Auicenna contraria aſſerentibus: primū ſcilicet ex inteſtinis gracilibus ieiunum inteſtinū inuolutiones ſuſcipere: Galeno uero duabus differentijs ieiunū à tenui manifeſte ſeparante. Et quia tenue nō inuenitur uacuū, & quia non habet idem tenue tantam uenarū multitudinē, neq; illud uerebor dicere, licet minus libenter, ubi de erroribus agitur, faciam de uiris eloquētibus mentionē: non, inquam, uerebor dicere, Plinij patronū unà cum Celſo aberrare, ſcribētes idcirco pylorū inteſtinū hoc nomen apud Græcos eſſe ſortitū, quoniā portæ modo per partes inferiores ea quæ excreturi ſumus emittit: Neque enim ad hūc finē inteſtina, præſertim gracilia, à natura ſunt facta, ut per ea excrementa alui inferioris emittantur, ſed potius ut ſint inſtrumenta ciborum diductionis, qui per uenas, meſſaraicas nominatas, ad epar debent tranſmitti. Rectius ergo Galenus noſter pylorum dicit ea ratione ita fuiſſe nominatum, ſiue pro ima parte uentriculi, ſiue pro primo inteſtino huic annexo accipiatur, ut uelutii anitor iuſtus nihil permittat exire, quod non fuerit prius in chylum

conuerſum

conuerſum atq; concoctum. Talem autem chyli bene concocti ſubſtantiam certum eſt per pylorum ad inferiora inteſtina diduci, non ut excernatur, ſed potius ut intra corpus retineatur, ui epatis in ſanguinem tranſmutanda, ex quo omnia membra debent nutriri. Quare Galenus libro quinto De utilitate partiũ, aperte pronuntiat inteſtina non eſſe ſuperfluitatum excretionis, ſed alimentorum potius, ut diximus, inſtrumenta. Quod ſi unà cum chylo, ut nonnulli opinantur, illa etiã per pylorũ exeant, quæ uel ſuæ quantitatis, uel qualitatis ratione ab epate repudiata, poſtea ſumus executuri: non tamen horum ratione meatus iſte à Græcis fuit pylorus appellatus, ſed altera potius, quam paulo antea ex Galeni autoritate approbauimus. Deinde quod non eſt de nomine, ſed de re ipſa contentio, Plinij patrono negabimus alui excrementa, quæ ſtercora nominantur, formã ſuam ſubſtantialẽ ſuſcipere in ſtomacho, ut partim ex hijs uerbis quæ modo confutauimus, partim ex alijs quæ in ſua anatomice ſcripſit, uidetur exiſtimaſſe: ubi ſcilicet ait excrementa in colo inteſtino diutius immorari, atq; ibi quandam effigiem ſuſcipere. Quid enim per hæc uerba Plinij patronus nobis inſinuat? niſi ſe quoq; in eadẽ hæreſi eſſe, in qua & Gentilis, & Iacobus Foriliuienſis, & omnes ferè Auicennæ expoſitores, qui uolunt non ſolum ex Auicennæ, ſed etiam Galeni ſententia ſtercora ſuum eſſe, ſeu formã ſubſtantialem ſuſcipere in ſtomacho: colorem autem atq; figuram in inteſtinis: Neq; animaduertunt quàm multa abſurda ex tali opinione ſequantur, quæ non modo Hippocratis atq; Galeni dogmatibus aduerſantur, uerum & ſenſui atq; experientiæ repugnant. Habetur Hippocratis aphoriſmus, ſeptima particula aphoriſmorũ, in hunc modum ſcriptus: » In ileo uomitus & ſingultus malum. In cuius aphoriſmi expoſitione Galenus inqt accidere hæc in ileis exitia-

libus,

libus, in quibus ſtercus aſcendit ad ſtomachum. Ego uero
non uideo, cur nõ eoſdem caſus poſſit efficere ſtercus in ſto
macho genitum, quos facit aſcendens ab inteſtinis ad ſto-
machum. Quare ſi ſtercus ſuum eſſe habeat in ſtomacho,
ut uolũt ſupra memorati uiri, quotidie homo fieret ileoſus,
quotidie uomeret ac ſingultiret. Neq; id foret neceſſarium
quod de ileo ſcribit Galenus libro tertio De potentijs natu
ralibus, in tali paſſione non poſſe ſtercus exire per os, niſi
prius pertranſeat totum tenue inteſtinum, & pylorum atq;
uentriculũ, & gulam, ſi in ſtomacho prius ſuam habuiſſet
idem ſtercus generationem, quam in inteſtinis habere gra-
cilibus declarat idem Galenus eodem libro III De poten-
tijs naturalibus, duobus in locis, primo quidem ubi ita ſcri
» bit: Oſtenſum autem eſt & prius, quod nihil ſubito in cõ
» trariam transfertur qualitatem. Quomodo igitur panis fiet
» ſanguis? quomodo beta uel faba, uel aliquid aliud? niſi
» prius aliquam aliam alteratione ſuſceperit? Quomodo au-
» tẽ ſtercus in inteſtinis gracilibus ſubito generabitur? Quid
» in iſtis uehementius ad alterationem exiſtit, quàm in uen-
» triculo? Nunquid tunicarum multitudo, uel proximiorum
» uiſcerum appoſitio, uel moræ tempus, uel natiua quædam
» in inſtrumentis caliditas? Item eodem libro inferius ſimi
lia uerba Galenus ſcribit. Ex quibus colligere poſſumus,
ſtercus ſecundum ipſum in inteſtinis gracilibus, & non in
» uentriculo primũ generari. Sunt autem hæc: Neq; enim
» cibi quidem antiquam mutant qualitatem adeo uelociter,
» ut cũ in tenuia inciderint inteſtina ſtatim ſint ſtercus. Bilis
» autem non multo magis, uel urina, ubi uenas exierint mu-
» tant qualitatem, citiſſime tranſmutationem ac putrefactio-
» nem ſubeuntia. Apparet autem ex hijs Galeni uerbis u-
troq; in loco cõſcriptis, ſtercora fieri in inteſtinis tenuibus,
non per ſeparationẽ & depurationem à chylo, ut Iacobus

Foriliuienſis in ſua quadam ſcripſit concluſione quæſtionis tactæ, ſecunda particula aphoriſmorum, in qua quærit quo in loco fex uel egeſtio ſuam recipit formam: non inquam per ſeparationem & depurationem, ſed alterationem magis quæ ad ſubſtantiam terminatur. Vnde & idem Iacobus tertiam ſcribit concluſionem, quam dicit poſſe probabiliter ſuſtineri: aliquando fecem, tam quo ad ſubſtantialem, quàm ad accidentalem formam in inteſtinis acquiri. Hoc autem non aliquando fit, ſed ſemper in hominibus ſanis, ut ex uerbis Galeni ſupra allegatis patere poteſt. Cui tamen Galeno Iacobus contrariam adſcribit opinionem, quod ſcilicet forma ſubſtantialis in corpore naturaliter diſpoſito & debite recto acquiritur in ſtomacho. Hæc enim eſt prima concluſio Iacobi, quæſtione allegata. Secunda autem altera tacta, quod ſeparatio & depuratio fecis à chylo, & accidentalium diſpoſitionũ acquiſitio, quibus fex à chylo diſcernitur, acquiritur in inteſtinis. Per quas duas concluſiones putauit Iacobus ſe inter Galenum atq; Auicennam feciſſe concordiam, quaſi prima concluſio foret ex Galeni, ſecunda autẽ ex Auicennæ opinione, & neutra alteri cõtradiceret. Quod ſi ita eſſet, ut Iacobus exiſtimauit, tunc omnis contradictio inter Auicennam atq; Galenum tolleretur. Verum res contrà ſe habet: nam ut ex antea dictis apparet, Galenus eſt ipſe qui ſentit ſtercus in inteſtinis tenuibus generari, ſicuti Auicenna in ſtomacho. Quã Auicennæ eſſe opinionẽ poſſum nihilominus ex pluribus Auicennæ uerbis demonſtrare.

Nam Fen XVI, tertij, capite De anatomia inteſtinorũ, aſſignans cauſas Auicenna, ob quas orificium duodeni ſit ſtrictius quàm meri, inter alias hanc quoq; ſcribit, quoniã penetranti in meri nõ attribuitur ex uirtutibus naturalibus, niſi uirtus una, penetrans autem in inteſtino primo patitur à duabus uirtutibus, quarum una eſt expulſiua, quæ eſt in ſtomacho,

ſtomacho, & altera eſt attractiua, quæ eſt in inteſtinis, & adiuuat eam fex, quæ prouenit propter ſummam cibi, & fit facilis propter illud expulſio per uiam temperatæ amplitudinis. Quæ poſtrema uerba indicant manifeſte, feces, quæ alio uocabulo ſtercora nominãtur, in ſtomacho ſecundum Auicennam generari, alioquin ui attractiua duodeni, & aliorũ inteſtinorum non attraherẽtur. Vnde coactus eſt dubitare Gentilis, quid ſit illud quod inteſtina principaliter trahunt, ſi tractus fecis eſt adiuuatiuus, & ſoluens dubitationem ſcribit hæc uerba: Quod principalis attractio cibi ab inteſtinis fit, ut inteſtina uoluptuentur, & ex eo ſumant aliquid, & quia fex in inteſtinis eſt proportionalis, ſicuti urina in ueſica, ideo iuuat hanc attractionẽ fex, quæ prouenit ex ſumma cibi. Item paulo poſt ſoluens Gentilis aliam dubitationem, an inteſtinis ſit uirtus attractiua, in eandem ſententiam per hæc uerba ſcribit: Dicendũ quod in inteſtinis eſt attractiua uirtus: nã ſi inteſtinis eſt aliqua uoluptuatio eius quod eſt in eis, igitur illud attrahunt: nam attractio ex uoluptuatione dependet, cum attrahens attrahat propter uoluptuari, ſed inteſtina uoluptuantur eo quod eſt in eis, cum aliquam ex illo refocillationem recipiant, ſaltem gracilia, & etiam groſſa aliqualiter uoluptuantur in fece, quemadmodum canes in ſuperfluitatibus, ſic inteſtina in fece, ueſica in urina, & fel in cholera, ut III De uirtutibus naturalibus. Hæc quidem Gentilis, qui in ſuis uerbis uidetur ſentire, ita feces trahi ab inteſtinis, ſicuti à ueſica urinam. Galenus uero ne chylum quidem uult trahi ab inteſtinis, ex quo nutriuntur, ne dum feces: Neq; uero à ueſica urinam, ſed alterum quidem à uentriculo per pyloron ad inteſtina propelli, urinam uero à renibus ad ueſicam per meatus urinarios, ut de inteſtinis Galenus ipſe multis teſtatur locis, quos nullam omnino uult habere attractiuam, atq; ideo fibris ſeu uillis carere

rectis. De ueſica autem libro VI De interioribus manifeſte declarat. Auicenna quoq; paulo ſuperius afferens pariter rationem, ob quam duodenum ſit ſtrictius, quàm meri ſcribit
" hæc uerba: Et illud quod penetrat in hoc inteſtino eſt le-
" nius, & planius, & ſubtilioris quãtitatis propter digeſtionẽ
" ſuam in ſtomacho, & cõmixtionem ſpumæ aquoſæ fecum.
Quæ uerba exponens Iacobus de partibus, nouus Auicen-
" næ expoſitor, ſcribit in hunc modũ: Et res quæ tranſeunt
" per portanarium & duodenum, ſunt leniores hijs & planio-
" res, id eſt, minus aſperæ, ſeu magis lenes & ſubtilioris ſub-
" ſtantiæ, uel minoris molis, uel gracilioris. Primo cauſa dige
" ſtionis, quã in ſtomacho acquiſierunt, quæ illic permiſcuit
" ſubtilia cum groſſis, & ipſa adæquauit. Secundo propterea,
" quod quæ ſibi admixtæ ſunt ſpumæ aquoſæ fecũ, ſubtilian-
" tur. Hæc ille. Verum Auicennæ rationes probantes primũ inteſtinum eſſe ſtrictius quàm meri, præter id quod ſatis uidentur abſurdæ, ſunt etiam aliter uitioſæ, quia alteri contradicunt, per quam poſtea Auicenna probat ſecundum inteſtinum ſemper uacuum reperiri, unde ieiunum nominatur, quia uidelicet cholera citrina uenit ad hoc idem inteſtinum pura, hoc eſt, impermixta fecibus, ut exponunt Auicennæ expoſitores: nam ſi fex chylo cõmixta trahitur ab inteſtino duodeno, à quo ſtatim deſcendit ad ſequens inteſtinum ieiunum nominatum, quomodo poterit cholera citrina pura, hoc eſt, impermixta fecibus peruenire ad inteſtinum ieiunum, in quo offendit feces chylo cõmixtas, ſicuti & in alijs ſequentibus? Neq; enim poſſunt dicere integram fecum à chylo ſeparationem fieri in inteſtino, duodeno nominato, qui aiunt feces chylo permixtas uſque ad monoculum, & colon quoque peruenire. Quod indicant & ipſius Auicennæ uerba capite allegato De inteſtino monoculo ſcripta, in
" hunc modum: Et de eis eſt, quoniam hoc inteſtinum eſt initium

Ieiunum inteſtinum unde dictum.

» initium reliquarum conuerſionum cibi ad feculentiam, & » præparationis ſuctionis futuræ, accidentis ei ex neceſſitate, » licet non ſit in illo illa ſuctio. In quibus uerbis uidetur Auicenna ſentire, fieri fecum à chylo ſequeſtrationem per uenarum meſſaraicarum ſuctionem, etiam in craſſioribus inteſtinis. Galenus uero IIII De utilitate partium ſimilem ſequeſtrationem, non quidem fecum, ſi per feces ſtercora intelligamus, ut intelligunt Auicennæ expoſitores, ſed partium chyli terreſtrium, quæ poſtea in inteſtinis gracilibus in ſtercora tranſmutantur, uult primum in uentriculo fieri, ut uerba eiuſdem Galeni libro allegato indicant, in hunc modum » ſcripta: Promptuarium autem hoc quod cibum totum ſu» ſcipit, ceu diuina & non humana exiſtens creatio, laborat » circa cibaria primo labore, ſine quo inutile eſt, & in nullum » commodum animali. Expurgat enim ex eis, ſicuti qui circa » tritici elaboratione artifices, ſi quid terræ, aut lapidum, aut » ſylueſtrium ſeminũ infertur nocere corporibus natorum: » Ita & uentris uirtus ſi tale aliquid fuerit, pellit inferius. Reli» quum uero totum, quod fuerit natura benignum, adhuc be» nignius efficiens uenis, quæ ad eum & inteſtina perueniũt, » diſtribuit. Quorum uerborũ ſenſum non recte accipientes quidam Auicennæ expoſitores, ſcribere nõ dubitarunt eſſe Galeni, ſicuti Auicennæ opinionem, ſtercora ſuam formam ſubſtantialẽ ſuſcipere in ſtomacho. Nos uero dicimus materiam quidem, ex qua fit ſtercus, in uentriculo gigni, ſed nondum eſſe ſtercus, donec ad inteſtina gracilia perueniat, ſicuti & materia urinæ, ſcilicet aquoſa ſuperfluitas, & ipſa in ſtomacho, ſiue uentriculo, ex cibis & potibus generatur, quæ eſt etiam materia ſudoris. Non tamen propterea dicimus, aut urinam, aut ſudorem formam ſuam ſubſtantialem ſuſcipere in ſtomacho, ſed alterum in uenis, ſeu magis in renibus, ut Theophilo placet, alterum uero in membris, ad

quæ eadem aquoſa ſuperfluitas una cum ſanguine delegat. Eſt enim hæc uehiculum alimenti, tum eius quod à uentriculo per uenas meſaraicas defertur ad epar, tum quod ab epate ad totũ corpus nutriendum tranſmittitur. Quare Gentilis & Iacobi Foriliuienſis rationem, qua nituntur probare ſtercus ſuam formam ſubſtantialem ſuſcipere in ſtomacho, quoniam idem ſit dans formam iuuatiuo & nocitiuo, poſſumus ita refellere: Sudor eſt aqueitas ſanguinis, ut nõ modo Galenus libro XI De ſimplici medicina, & libro De ſalubribus primo, ſed etiam Auicenna II Canonis, atteſtãtur, & tamen ſanguis formã ſuam ſubſtantialẽ in epate recipit, ſudor autem in aliјs membris. Simile argumentum ex urina poſſumus facere, quæ eandem habet cum ſudore materiam, ut Galeno libro paulo antea allegato XI, ſcilicet De ſimplici medicina placet, & tamẽ formatur in renibus, ut Theophilo placere diximus, quod etiam confirmat Egidius, & tamen ſanguis, cui urina eſt ſuperfluitas, in epate generatur. Cur uero ex urina, non modo renum, ſed imprimis epatis, atque uenarum diſpoſitiones poſſimus dijudicare, non eſt difficile ratione comprehendere, cum materia illa aquoſa, ex qua fit urina in renibus, plurimũ à uenis atque epate patiatur, antequam à renibus attrahatur, atq; in urinam liquidam cõuertatur. Sic ex ſtercore, tam ſuper uentriculi, quàm etiam inteſtinorum affectibus dijudicamus: quoniam licet ſtercus in inteſtinis generetur, materia tamen ex qua fit ſtercus, plurimã habuit prius in ipſo uentriculo alterationem, ut ſupra ex Galeni libro III De potentijs naturalibus autoritate monſtrauimus loco, quo ſcribit multas eſſe neceſſarias alterationes, antequam panis in ſtercus tranſmutetur. Sed iam hanc rancidam, fœtidamq; de ſtercorũ generatione diſputationem, quæ uel ſuo odore legentium nares poſſit offendere, relinquamus, atque ad id quod ſecundo loco

facere

ſacere propoſueramus, ad Hermolai ſcilicet in hijs quæ ad medicinam attinent, defenſionem reuertamur, quem uideo inſuper à Plinij patrono taxari, quod ſtrumas adenas dixerit, quæ ſtrumæ, ut taxator obijcit, nõ ſunt adenes, ſed in eis naſcuntur, necꝫ in omnibus. Quam quidem obiectionem miror à Plinij patrono factam, Paulum Aeginitam ut audio interpretante, apud quem autorem legere potuit chœradas, quas latine ſtrumas, uulgo ſcrofulas nominamus, eſſe adenas induratos. Quare non poteſt Plinij patronus Hermolaum reprehendere, ſcribentem ſtrumas eſſe adenas, niſi illum pariter damnet, quem interpretatur autorem. Accuſat etiam Hermolaum, leucomata & argemata idem eſſe falſò putantem, ſed caueat ipſe, ne ſit falſus accuſator, néue maiore utatur licentia, quàm illa, qua me in ſua præfatione ſcribit ad Plinij tanti autoris calumniam fuiſſe inuitatum: Nam quod ipſe Hermolaum non minorem noſtra ætate uirum inique reprehenderit, indicant ipſa Hermolai de argemis atcꝫ leucomatis uerba in hunc modum ſcripta: Argemata uidentur idem ferè eſſe quod leucomata, hoc eſt, albugines, quanquã in loto herba Dioſcorides uideatur ſeiungere, cum & ad argemata & leucomata pollere illam tradit, niſi quis non leucomata eo loco, ſed glaucomata ſcribendum eſſe cenſeat. Hoc quidem in loco Hermolaus ſint'ne argemata atcꝫ leucomata idem oculorum uitium nihil decernit, ſed propter quandam utriuſcꝫ affectus in colore ſimilitudinem non ſine ratione dubitat. Circa finem tamen totius operis, hoc eſt, Plinianarũ caſtigationum & gloſſematum in Plinium, ubi lectorem commonet, quid de eius labore debeat iudicare, differentiam inter argemon atcꝫ leucoma apertiſſime ponit ex Pauli autoritate, licet ut poſtea ſubiungit, didicimus, ut refert Pauſanias, argemon idem putauerit eſſe quod leucoma. Verba Hermolai, loco quo

dixímus

Argemon. dixim⁹ hæc ſunt: Argemon differt à leucomate, hoc eſt, albugine: Ait Paulus, argemon ulcus eſt eius orbis, qui uocatur iris, id eſt, arcus cœleſtis in oculo, extra rubens, intra
Albugo. candidum: albugo cicatrix eſt oculorum altiuſcula, ſicuti in ſummo nubecula. Vtinam Auicenna tam bene albuginem ab argemo diſtinxiſſet, nam ex diffinitione albuginis, quam III Canonis idem Auicenna affert, quomodo albugo ab argemo differat non apparet, niſi Plinij patronus ita hanc differentiam ex Auicennæ uerbis manifeſtet, quemadmodum ego, tam ex Hermolai ſcriptis Paulum allegantis aperui: Quod ſi fecerit, hanc euidentem ipſius in Hermolaũ calumniam æquiori animo tolerabimus. Sed iam uideo me in enarrandis, uel Plinij patroni, atq; aliorum medicorum erratis longius quàm propoſueram fuiſſe euagatum, quamuis neq; per ſingula capita Pliniani codicis, aut anatomices eius patroni diſcurrentem, ſed tantum illa notantem, quæ in noſtri, aut Hermolai defenſiones incurrebant, adeo ut quam ab initio ludum putaram de Plinij erroribus diſputationẽ, uideam eſſe factam utilem quidem, ſeu penè odioſam contentionem. Cui tamen primus Plinij patronus non paruam dedit occaſionem, dum me Plinium in æra taxantem, non rationibus atque argumentis, quod æquo animo ferre potuiſſem, ſed dicterijs atq; conuicijs quantumuis illi antiqua amicitia deuinctum, in ſua Plinianarum emendationũ præfatione ſtudet dehoneſtare. Nunc me ſciolum, atq; obgarrientem in autorem tot antea ſeculis celebratum, nunc laruas ad pugnam irritam euocantem, nunc indoctum atq; ineruditum, cui Plinius non ſapiat, nunc parum pudentem, & licentioſum appellans calumniatorem, & pleraq; alia in me præcipue dictitans, quæ etiam Socratem omnium patientiſſimum iniuriarum, potuiſſent ad iram prouocare. Me ſanè, licet non minus moralem, quàm etiam alias profitear philo-

ſophias,

ſophias ita irritarũt, ut uel mea natura repugnante coactus fuerim par pari referre, & ea ſcribere, quæ uel amicum qui me prius momorderat, remorderent. Quem tu Franciſce Totte admonebis, futurus quidam inter nos ueluti Caduceator, ſicuti primus pugnæ dediſti teſſeram. Tu, inquam, Plinij patronum admonebis atq; exhortaberis, ut ſi Plinij mânibus uult afferre gaudia non mœrores, hanc de Plinij erroribus diſputationẽ in poſterum ſinat eſſe ſopitã. Aut ſi eam omnino renouandam duxerit, modeſtius illã quàm inchoauerat peragat, atq; ita pertractet, ut debet inter amicos de nulla re alia magis, quàm de ueritate contendentes pertractari. Neq; enim ego odi mihi contradicentes, ſed potius maledicentes, uel eò maxime, quod me incitant id quod nolim, ſi poſſim, libenter facere ad maledicendum. Nam & mihi nuper mouere ſtomachum grammatiſtæ quidam, qui uix ultra primas progreſſi literas, audent etiam de altioribus ſtudijs iudicare. Sed garriant ipſi quantũ uelint, eorũ garritibus meæ poſthac aures obſtruentur, ne hac ætate cum illis de grammaticæ regulis diſputando, uidear quodammodo repuereſcere. Si qui uero in hijs quæ ad medicinã, aut uniuerſam attinent philoſophiam, in quibus latiſſimos obtuli campos contra me uolentibus dimicare, non adeo pro Plinio, quàm etiam Auicenna, atq; alijs medicis ſectatoribus Auicennæ, qui à me in hoc opere fuere notati, glorioſum uoluerint ſubire certamen, parati ſumus eadem quã ab ipſis deſideramus modeſtia reſpondere, uel noſtros errores, ſi nos ac non illos erraſſe demonſtrauerint, retractaturi, uel aliorum magis ac magis, ſi debiliter defenſi fuerint confirmaturi, atque inſuper alios quàm plures, id quod nuper in Plinium fecimus, aceruaturi.

FINIS.

D FRANCIS-

FRANCISCVS TOTTVS, LVCENſis, Nicolao Leoniceno S. P. D.

DEcreueram iam à primis ſtudiorum meorũ annis, cum medendi ſcientiæ dare operam ſtatuiſſem, eum mihi præceptorẽ deligere, qui et ingenio, ac doctrina cæteros antecelleret. Quare cũ uirtutis ea ratio ſit, ut latere non poſſit in tenebris, hominesq́ uel maxime infimæ conditionis in lucem proferat & extollat, factum eſt, ut te mihi potiſſimũ præceptorem optarem, qui eruditiſſimi cuiuſq; iudicio unus eſſes qui hac tempeſtate in toto terrarũ orbe præcipuũ medicinæ decus, & parens optimus iure optimo habearis. Quãobrem eo animo Ferrariam uel te uno profeſſore per ea tẽpora illuſtrem acceſſi, ut te unicũ haberem cui me totũ traderem, cuiusq́ diſciplina ſperarem me omnia quæ uellem aſſecuturũ. Nec illa quã de te conceperam ſpes ulla ex parte me fruſtrata eſt: nam quæ de te abſens conſtanti acceperã fama, ea longe maiora res ipſa confirmauit. Dum enim liberalibus ſtudijs, & arti medicæ ſub te incumbo, nihil conſuetudine tua ſuauius, nihil ingenio præſtãtius, nihil doctrina tua uberius animaduerti, quam quidem morũ integritas inſitaq́ humanitas mirũ immodũ exornat. Accedit ad hæc, quod hijs temporibus nihil eſt in dicendo acutius te uno, nihil in reſpondendo certius, nihil deniq; in erudiendis uel philoſophorũ, uel medicorũ ueterũ ſenſibus ſublimius, aut in conſulendo ægrotis ſalubrius inueniri, aut excogitari poteſt. Sed hæc omitto multis in locis abs te declarata, quibus multorũ nobilium, & aliorũ præclariſſimorũ principum habes conciliatã gratiam, præſertim ne quiſpiam fortaſſe putet me hæc auribus tuis dare, qui ſemper ab omni adulatione abhorruerim: quãuis officij mei eſſe iudicem, ut pro meo in te ſummo ſtudio &

dio & obſeruantia maximarũ tuarum uirtutũ laudator ſim. Illud non reticebo, me abs te pro tua incredibili ac propè diuina quadam benignitate ac munificentia in tuorũ numero ita repoſitum, meq; adeo tibi perpetuò deuinctum, ut obſeruantia & amore in te paucis admodũ ſim cõceſſurus. Quare non dubitaui, ſtudio in me tuo ac beniuolentia fretus, nonnullas Plinianas ambiguitates ex te quærere: quippe quem huiuſmodi lectionis ſtudioſum ſupra omnes homines admirari ſoleam. Tu uero mira celeritate nõ ſolum ad quæſita benigne ac præclare reſpondiſti, uerum etiã alios errores tum Plinij, tum aliorũ medicorũ, & ueterum & recentiorũ maxima ſolertia abs te nuper excogitatos epiſtolæ tuæ, uel potius opuſculo inſeruiſti, nõ ſpe quæſtus, nõ cupiditate, ſed amore non uulgari in humanũ genus adductus, ubi non minus laudis ac famæ te aſſecuturũ ſpero, atq; ſuperiori anno feceris, cum de tribus doctrinis ordinatis opuſculum, & Galeni De parua arte libellũ abs te latinũ factũ edideris. Quo tempore ſuperaſti tu quidem opinionem eruditorũ omniũ de te conceptã, quãuis iampridem egregie de te ſentirent, tum ob alia quãplurima, tum maxime ob libellũ, cui tu nomen De morbo Gallico indidiſti. In quo, ut ingenue tecũ agam, quẽ admodũ natura mea poſtulat, difficillimã cuiq; doctiſſimo æmulationẽ ꝓpoſuiſti. Oſtendis ob hoc præſtãtiam ingenij tui, ac ſummæ doctrinæ ubertatẽ, utpote qui uiris illis, quos multos ueluti clariſſima lumina antiqua ætas tulit, iure optimo cõferri poſſis, Galeno præſertim medicorũ principi, qui & ipſe quoq; aliorũ errata impugnare, ac penitus debellare ſemper fuit ſolitus. Recte quidem igitur, ac niueo cuiuſque calculo feciſti, quemadmodum diuinatione quadam animi mei ductus fore exiſtimabam, cum tu, qui rei medicæ ætate noſtra mirus artifex & magiſter ſis, hijs omnibus audacius reſponderis, quæ nimis accuratus Plinij defenſor, aut tibi uiro doctiſſimo diſſimulanter impingeret, aut Hermolaum

Leoniceni liber de morbo gallico.

Barbarũ, uirum & tibi amiciſſimum, & de re literaria optime meritũ, nimis acriter, neſcio an dicam & audacter accuſaret. At ille eſt uenia profecto dignus. Non enim fortaſſis animaduerterat tantum & Hermolao, & tibi à doctiſſimis uiris tributũ eſſe, ut uel ſola autoritate, quod de Pythagora Cicero traditum ſcripſit, cæteri contenti eſſe deberent, ne dum cum reſponſurũ ſe ad illa ſperare poſſet. Lætor igitur mirum immodum, cum id tibi planè honorificũ ſit, teq; cũ gratioſum multis, tum chariorẽ efficiat. Laudi etiam tuæ uehementer gratulor, quã apud omnes ob hoc es adeptus ampliſſimã, ſed longe ampliorem, ac ſolidiorem aſſequêris, nomenq; tuũ immortalitati cõmendabis, ſi quemadmodum iam omnibus perſuaſum eſt ab omni caligine et obſcuritate medicinam uindicabis. Quã quidem opinionẽ ne fallas rogo tanta doctrina, tantoq; ingenio ornatus: cuius unius opera & auxilio peſtifera barbarie nos liberatũ iri abſq; dubio ſperamus, cum tu omnia Galeni opera in latinam linguam uerteris. Hoc ſanè eſt qđ humano generi maxime fructuoſum Baptiſta Aegnatius mecum non parũ exoptat, cuius morum elegãtia præclaraq; eruditio, tum græca, tum latina ad ſe amandũ quoſq; facile poſſet allicere. Hoc Ludouicus Bonaciolus, hoc Cæſar Optatus, hoc Hieronymus Menochius, & Laurẽtius Bertholinus noſter, medici profecto clariſſimi, auidiſſime cupiũt. Ad hoc cætera præclara medicorũ omnium ingenia te exhortantur, hoc inquam, hoc illud eſt, quod omnes literarũ ſtudioſi, & efflagitãt potiſſimũ, & expectant. Quorũ omnium expectationẽ diutius retardandã nequaq; cenſeo, ut nõ parum pro tali, ac tanto beneficio, & nos ac etiã poſteri ſe tibi quam maxime obſtrictos eſſe fateamur. Vale, meq; ſcias pro tuo in me animo ſingulari ſemper præſto fore, in quo tibi uel re, uel opera uſui eſſe ualeam. Venetijs Idibus Martijs M. D. IX.

HIERONY-

HIERONYMVS MENOCHIVS LV/
cenſis medicus, Nicolao Leoniceno Philoſo/
pho, medicoq́ ſummo. S. D.

CVm multa ſint eruditiſſime uir, quæ homines ad diligendum alliciant, uirtus præcipue inter ea uim maximã obtinere uidetur. Cum igitur ſuperioribus diebus tuam interpretationẽ cu/ratiuæ artis Galeni, à Conſtantio Piſtorienſi Cancellario mihi cõceſſam diligenter perlegerim, nõnulla etiã tua de dipſade ſcripta, aliqua etiam in Piſtoriũ quendã à Franciſco Totto Lucenſi, cõmuni amico hic uiderim, ad te amandum ſupra modum adductus ſum. Etſi prius ſemel tantũ iſtic te de morbo, quem Gallicum appellant, affatus tuam præſtantiã diligere cœperam. In hijs ſanè tuis ſcriptis multa reperi quæ mihi cordi fuere, ſed præcipue unũ de cane rabido, de quo olim in domo Aldi Romani Venetijs coram Nicolao Zoccha Veneto medico, uerba fecerã multa, quo/niam Dioſcoridem græce legeram, multosq́ alios iuniores Latinos, talem grauiſſimũ morbum, eiusq́ curationem ex arte ponentes, experientia etiam cum Ariſtotelis uerbis pu gnabat, nec mihi licere arbitrabar in tantum philoſophum inuehi. Quapropter tibi gratias ago ingẽtes, habeoq́, quia grauiſſimum è mente mea ſcrupulum ademiſti. Tua uero dipſas mihi immenſam ſitim, ut eius morbus eſt, incuſſit, le/gendi aliquid ex tua officina prodiens. Hortor itaq́, ut quo/ad per tuas occupationes licet, Galeni reliqua uolumina interpretanda aggrediare, uel ſi aggreſſus es iam edere feſti/nes. Quid enim mendoſius eius latinis libris circumfertur? quidúe magis tetrum? Adeo enim eius libri deprauati, ut quiuis uel mediocriter eruditus latine eos legere aſpernet. Et quanquam eorũ lectioni multum inſudet, ex ea tamen

nullum ſæpe, interdum prauum ſenſum elicere poſſit, cum
græca librorum Galeni lectione nihil ſit elegantius. Enitere
igitur eum à Barbaris uindicare: ſolus enim potes. Quod ſi
facere dedignatus fueris, uereor ne ut Barbari Turcæ ſcilicet
magnã partem Græciæ diripuere tenentq́, ſic barbari noſtri
temporis medici ſuis interpretatiunculis Galenũ funditus
peſſundent, lanientq́. Libera igitur à tali calamitate tantum
uirum. Quod ſi feceris, deo primũ rem gratam facies, dein-
de hominibus uiuentibus, futuris q́ ſalutare quoddam com-
muneq́ remedium excogitabis. Noſti enim probe quot er-
rata, quantiq́ momenti in hac medica arte quotidie perpe-
trentur. Sed de his aliâs. Ego ſi quid hic tuæ excellẽtiæ cauſa
agere poſſum, meam operam, domum, meq́ ipſum totũ tibi
offero, néue etiã ſine magna mea utilitate à te reſponſum ex-
pectem, rogo, ut mihi declarare per literas digneris, ſub quo
capite apud Dioſ. græce cõtineatur id, quod nos caſſiam fi-
ſtulam appellamus, quomodoq́ ab eo uocetur. Item à tua
excellentia intelligere optarẽ, ubi idem Dioſ. agat de manna
& quid ſit apud ipſum Μάννκ βάνȣ: item quid ixias. Me enim
non pudet, nec unq́ puduit, & ſi pauca ſciam, quæ ignoro
ab aliquo docto uiro, qualem te dudum noui, aliquando di-
ſcere. Nec me auaritiæ accuſes uelim, quia tecum inire ami-
citiam, uel potius confirmare cum non parua mea utilitate
decreui. Talem enim te eſſe apud me prædicauit Franciſcus
Tottus meus, imò tuus, ut libenter quemuis uel ignotum
erudias. Turpe inſuper putabam ab uberrimo fonte limpi-
diſſimæ aquæ me ſitientem diſcedere, cũ præſertim à tua dip-
ſade ictus, eum dudum optauerim. Valeat tua excellentia,
cui me plurimum commendo. Quinto Calendas Decem
bres. M. D. III.

NICOLAVS

NICOLAVS LEONICENVS HIE-
ronymo Menochio Lucenſi, Philoſopho, ac me-
dico præſtantiſſimo S. D.

QVam mihi nuper reddidit Frãciſcus Tottus Lu
cenſis cõmunis amicus epiſtolam diſertiſſimã,
plane mihi indicauit te nõ eſſe ex numero illo-
rum, qui barbaram philoſophiam, ac medicinã
profitentur. Alioquin nõ tam eleganter ſcribe-
res, necꝗ tantopere noſtras translationes, aut noſtra ſcripta,
quibus præcipue barbaros autores uellicamus, cõprobares.
Equidẽ hac tua epiſtola lecta, cœpi de ſeculo noſtro bene ſpe
rare, cũ uideam me tales habere uiros, idem mecum de tota
philoſophia & medicinæ arte ſentientes. Qualis tu unus es,
& alter Conſtantius noſter Piſtoriẽſis, uel quidam alij, ex-
igui ſanè numero, ſed bello uiuida uirtus: quibus ſi nõ pote-
ro id quod tu maxime optas, & ut facere proſequar exhor-
taris, ob ætatem iam ingraueſcentẽ adimplere, iuuabit ſaltem
lucernam prætuliſſe, atꝗ iter aperuiſſe, quo poſſit tetra iſta
barbaries, quæ pridem omnes bonas artes occupauit explo-
di, ſeu funditus profligari. Quare tuũ, ac cæterorũ, quos re-
cta ſtudia delectãt, erit officiũ, ut quod ego unus nõ poſſum
efficere, mecũ ſimul facere ſtudeatis, & quã ſibi laudem qui-
dam literatores dudum uſurparunt uindicatæ Italiæ à Barba
ris, multo iuſtius nobis aſciſcamus, qui non ſermonem lati-
um recuperamus, ſed omnes planè homines à mortis pericu
lo eripimus, dum expulſis ſeculi noſtri tenebris, ueterem
medicinam in lucem reuocamus. Hoc ſanè mihi uidetur ue-
re philoſophari, non de uocabulis, ſed de rebus ad hominum
ſalutem plurimum neceſſarijs cum Barbaris decertare. Lo-
quantur ipſi ut uelint, & uiperam tirum, uel quouis alio uo-
cabulo nuncupent, modo quis ſerpens ſit tirus, qui ad the-
riaces compoſitionem recipi debet, non ignorent. Qua ſanè
inſcitia

inſcitia, & Albertum cognomento Magnum, & Auicennã quoq;, cui medicinæ principatũ tribuit hæc ætas, in dipſade noſtra laboraſſe demonſtrauimus. Quæ ſi tibi tantam ſitim induxit ut ſcribis, iure tuo poteras, ut ab ea ſerpente morſi, uno oris hiatu noſtri fontis aquas exhaurire. Cur enim tam pauca in tuæ epiſtolæ calce petijſti? cur etiã tuas quæſtiones partitus es, nõnullas epiſtolæ, nõnullas chirographo cõmittendo? An qa uerebaris ne nimiũ auare amicitiæ noſtræ primordijs, uel cõfirmatione potius abutereris? An qa id quod eſt ſuſpicaris? nõ fontem apud nos, ſed riuulum tantũ ſcaturire, quẽ facile poſſit immodicus potus exiccare? Conabor tamen pro tẽpore in hijs quæ ex me ſcire cõcupiſcis, tuo honeſtiſſimo deſiderio ſatiſfacere. Forte illud aliquando uberius impleturus, ſi tibi contigerit mecum uagari in tuæ patriæ montibus, quos ad hunc ipſum finem uiſere inſtitui, ut poſſim herbas in ipſis naſcentes, tam ſalutares, quàm etiam noxias cõtemplari.

Tuſcia ferax omnis generis herbarum.

Neq; enim me latet Tuſciam eſſe & medicaminum, ac uenenorum quoq; feraciſſimam, hoc idem Theophraſti libro De hiſtoria plantarũ IX uolumine, & Aeſchili autoritate confirmante: hoc dudũ fuiſſe mei animi inſtitutum teſtem facio Franciſcum Tottum, cui ob morũ integritatem, & doctrinæ præſtantiam, ſoleo omnes meos cogitatus aperire, ob idem meæ mentis propoſitũ, neq; illa quæ tu mihi tua humaniſſima epiſtola offers omnino reſpuo. Forte illis, ſi ita neceſſitas tulerit, uſurus ad id opus, quod etiã tibi ſpero placiturũ, qui non es in ea hæreſi, ut arbitror, in qua omnes ferè medici iuniores uerſantur, hanc herbarum & aliorũ ſimplicium medicamentorũ indagationẽ, non ad medicos, ſed ad ſeplaſiarios ſeu pharmacopolas pertinere opinantes. Quod ſi ſenſiſſet Hippocrates ille primus medicinæ parens, & qui illi ſucceſſere medici ueteres, non iuuiſſet eos ire per ſolitudines, & quærere herbas alias alijs

diebus anni

diebus anni: ſed, ut ætate noſtra fit, ſediſſent in ſcholis potius de rebus nullius ad uitam momenti diſſerentes, & fata hominum nõ ſua, ſed aliena fiducia gubernantes.

DE CASSIA FISTVLA.

VERVM ne imitari uideamur illam quã præcipue damnamus garrulitatẽ, iam ad illa ueniamus quæ à nobis in tuæ epiſtolæ calce quæſiſti. Quorũ primũ eſt, ſub quo capite contineatur caſſia fiſtula apud Dioſcoridem: &, quod eiuſdem quæſtionis eſt, ſub quo capite etiam manna, qua æque atq; caſſia fiſtula medici iuniores ad molliendam aluum utuntur. Quare ad utranq; reſpondeo, autores græcos, de ueteribus loquor, de neutra facere ſpecialem mentionem, uel quia ipſas non nouerunt, uel forte in uſu medicinæ non probauerunt. Siquidem Galenus ſimilem caſſiæ fiſtulæ fructum, quod à Græcis ceratia, ab Arabibus corrupto, ut puto, uocabulo carnubium nominatur, omnino improbat, adeo ut libro ſecũdo De alimẽtis optet, uel melius eſſe opinetur, quod nunquam ad ſuæ gentis homines ex locis in quibus naſcitur deferret. Quorũ occaſione uerborũ mihi ſubit admirari, quomodo Auicenna, qui ſe Galeni fatetur interpretem, illum tamen perperam alleget, dicentem quod hic fructus non defertur ad alias regiones: Fruſtra enim Galenus optaſſet, ne deferretur ad ſuos, ſi ad alias regiones ex ſolo in quo gignitur non deferebatur. Dixi autẽ ceratia eſſe ſimilem caſſiæ fiſtulæ fructum, quoniam & color corticis idem, & medulla etiam dulcis, ſicuti caſſiæ fiſtulæ, & præterea ſimilibus ſeminibus eadem medulla diſtinguitur, ut non ſolum ſenſus, ſed etiam Serapionis probat autoritas, qui capite De caſſia fiſtula inqt, quod intra cannas caſſiæ ſunt laminæ ex carne nigra, & parietes diuidẽtes inter eas, & inter laminã & laminã ſunt grana, ſicuti grana naxilocaractæ, & eiuſdem magnitudinis, quorum color eſt

E inter

inter glaucedinem & ruborem. Per xilocaracta autem debemus intelligere fructum, quem Græci tum ceratia, tum etiam xilocaracta nominant, Latini ſiliquam dulcem, Arabes autem, ut antea diximus, carnubium. Sed & eadem eſt ſiliquæ dulcis, quæ etiam caſſiæ fiſtulæ proprietas. Nam utriuſq; medulla cum recens eſt laxat uentrē: cum uero exiccata potius contrahit: Quod de ſiliqua dulci Dioſcorides, Galenus & Paulus, ac Plinius quoq; teſtatur apud nos. De caſſia fiſtula autem conſtat medicorum experientia. Hic tamen medicos iuniores commonefacere oportet, etiam in libris Græcorum, ſicuti Dioſcoridis atq; Galeni, de caſſia fiſtula legi, ſed non de illa de qua tu quæris, quæ uim habet aluum molliendi: atq; ideo à quibuſdam recentioribus ſiliqua pharmaceutica nominatur, ſed de quadã ſpecie caſſiæ ligneæ, quæ σύριγξ, id eſt fiſtula ab eiſdem Græcis nominatur. Quapropter diligentius aduertendum, ne cum in libris Græcorum caſſiam fiſtulam ſcriptum inuenimus, alteram putemus intelligi, de qua Arabes autores loquuntur. Quo quidem in errore ſcio pleroſq; medicos recẽtiores frequenter implicari, qui cortice caſſiæ fiſtulæ arabicæ medicinæ ad citanda menſtrua utuntur, cum caſſiam ligneam potius ad eundem uſum debeant recipere, ex Dioſcoridis & aliorum medicorum græcorum autoritate, qui alteram caſſiam fiſtulam uidentur neglexiſſe, ſicuti & alios arborũ fructus, quos autores Arabes, & medici iuniores illos ſequentes, in frequenti uſu habent, omnino deſpexerunt. Iuiubas quidam arabes autores, Serapio præſertim, ad multos uſus medicinæ commendant. Vnde & medici iuniores aquã in qua decoctæ ſunt iuiubæ calida & tenui pituita laborantibus ad potandum exhibent. Galenus tamen libro ſecũdo de alimentis, capite De ſericis, id eſt zinzifis uel iuiubis, ingenue fatetur ſe non habere aliquid de ipſis teſtificari ad ſanitatis cõ

ſeruationẽ,

ſeruationem, aut ægritudinum curationẽ: Sunt enim, ut inquit, cibus mulierum & puerorum effrenatorũ, paucíq; alimenti, & indigeſtibiles. ſimul cum hoc quod neq; euſtomachum eſt alimentũ, palàm quod & ipſum dant paucũ corpori. Quid tritius eſt ſermone medicorum, quàm ſebaſten, uel eclegma, ſiue, ut uocabulis uſitatis apud iuniores medicos utamur, electuarium de ſebaſten? De hac tamen tam famoſa apud Arabes ac iuniores medicos medicina, neque Dioſcorides, neque Galenus quicquã commeminerunt. Paulus uero utroque ætate poſterior, hoc tantum de mixa dixit, quod eſt fructus arboris, minor quidem prunis, uiribus autem ſimilis. Mixam autem eſſe fructum, quem Arabes ſebaſten nominant, minime dubitamus: quod & ſenſus ipſe Pauli uerbis idem confirmantibus probat. Eſt enim, ut ille inquit, mixa pruno quidem ſimilis fructus, ſed minor eo. Plinius quoq; libro XIII de naturali hiſtoria, capite ſcilicet De Syriæ arboribus, de prunis in Damaſco monte natis & mixis unà loquitur, & ait utrunq; fructũ iam eſſe familiarem Italiæ. Forte autem hoc ſtudium noſtrum facturum eſt ſcientiæ medicinæ utilitatem, ſi res illas, quas ſolent medici recentiores barbaris tantum nominibus enuntiare, & non niſi à Barbaris mendicare, iam latinis aut græcis uocabulis indicauero, & poſſe etiam in Italia inueniri demonſtrauero. Dudum enim tiris pretij autoritatem ademimus, alios eſſe in Italia ſerpẽtes, multo quàm tiri Aegyptij ad theriaces compoſitionem utiliores oſtendentes. Factiq; iam ſumus illis odioſi, qui non uera remedia, ſed nomina magis uenditant. Verũ hæc tibi & tui ſimilibus ſcribimus, qui ex arte medicinæ non adeo quæſtum quàm ſalutem hominum quærunt, & in Italia ægrotãtibus malunt latine quàm arabice medicari. *Mixa fructus.*

E 2

DE

DE MANNA.

DE manna, de qua etiam quæris quid ſit apud Dioſcoridem, ſi Simonis Genuenſis probarem ſententiam, qui in litera M. capite De melle, ait antiquos Græcorum non habuiſſe zuchari notitiam, quo nos utimur in uarijs compoſitionibus, dicerem quid ille loco allegato in ſuis uerbis inſinuat mannam apud Dioſcoridem eſſe, ſacharum ab eodem Dioſcoride in capite De melle nominatum. Verum ego aliter ſentio, ſacharũ apud ipſum, ſicut etiam apud Galenum, eſſe id quod nos uulgo zucharum nominamus: & Græcos ueteres de ſacharo, ſiue zucharo quidem ſpecialiter quandam ſpeciem mellis eſſe dixerunt: de manna autẽ generatim tantummodo, non autem ſpeciatim fuiſſe locutos: licet Meſues falſò Galenũ tribus in locis alleget de manna loquentem: ſcilicet capite De manna, & capite De ſcamonea, & capite De cõfectione mannæ ex inuentione Galeni. Manna enim apud græcos autores non eſt medicina molliens uentrẽ, ſed potius aſtringens, & frequentius manna thuris, quæ manna ſimpliciter nuncupatur. Nam, ut inquit Galenus libro XIII artis curatiuæ, ea quæ manna uocatur eſt cõcuſſio thuris, quæ paruam quandam uim aſtringẽdi participat, atq; ob id ad quædam melior eſt ipſo thure. Hoc enim uim ſolam ſuppurandi habet, & quod minime ſtipticum exiſtit, maximeq; illud quod pinguius eſt & colore albius: queadmodum quod hoc flauius eſt magis exiccat. Illi autem quæ manna uocatur, parũ quoddam ex cortice thuris admixtum eſt, à quo uim ſtipticam habet. In eandem ſententiam ſcribit Plinius libro XII de naturali hiſtoria, capite XV De thuris natura & generibus eius inſcripto: hæc enim ſunt eius uerba: Micas concuſſu eliſas mannã uocamus. Quanquam uitio codicis non mannã, ſed mammam legatur: ut iam obiter ſit tuæ tertiæ quæſtioni ſatisfactum.

Manna thuris

ctũ, quid ſit manna thuris apud Dioſcoridẽ. Supra aũt dixi autores græcos de manna, caſſiæ fiſtulæ compari medicina, etſi non ſpeciatim, ſaltem generatim ſcribere: quoniam poteſt hæc manna uentrem ſoluens ad caput De melle apud eoſdem græcos autores referri, ſicuti etiam ſacharũ, quod ſpecies mellis tum à Dioſcoride, tum etiam à Galeno ponitur: hæc enim ſunt Dioſcoridis de ſacharo uerba:
„ Vocatur autem quoddam etiam ſacharũ, ſpecies mellis exiſtens,
„ quod in India concreſcit, & in Arabia felici inuenitur in ca-
„ lamis, ſimile ſecundum ſubſtantiã ſali, & ſub dentibus in-
„ ſtar ſalis confringitur. Licet Simon Genuẽſis, ut ſupra notauimus, ſacharum hoc de quo Dioſcorides, non zucharũ nobis dictum, ſed quandam mannæ ſpeciem eſſe putauerit: ut hac una tantum ratione Meſues poſſit excuſari, Galenũ allegans de manna ſcribentem, ſi per mannam ſacharum intelligit, quod Dioſcorides atq; Galenus ſpeciem mellis arbitrãtur. Manna enim, de quo Arabes autores ſpecialius loquuntur, parum differre à zucharo & melle, patet autoritate tum Serapionis, tum etiam Auicennæ: quorum alter tereniabim, quæ eſt ſpecies mannæ, mel roris appellat: Alter uero ſuacharum haoſcer mannæ ſpeciem eſſe dicit. Neq; obſtat, quod mel ferè ubiq; naſcatur, & ſit apum opus, manna autem paucis in locis, & ſit naturæ tantũ munus. Quoniam ſi hæc ratio ualeat ad probandum mannam non debere ad caput De melle reduci, etiã de ſacharo probaret, quod tẽpore Dioſcoridis, ſicuti ex uerbis huius autoris ſupra notatis apparet, in India tantum & felici Arabia inueniebatur in calamis, & tamen inter ſpecies mellis non ſolum à Dioſcoride, ſed etiam à Galeno connumeratur. Qui duo autores eodem capite de utroq; ſcripſerũt. Quanquam Auicenna uidetur ſalem Indum, de quo Dioſcorides, non ſolum à melle, ſed etiam à zucharo diſtinxiſſe: Siquidem quarto Ca

none & zucharũ taberzeth, & ſalem pariter Indum inter remedia nominat, quæ ad linguæ faciunt aſperitatem: ſed zucharum taberzeth, cum hæc aſperitas ex uiſcoſitate prouenit: ſalem autẽ Indum, cum ex ſiccitate: Adeo ut appareat Auicennã ſalem Indum aliud eſſe à zucharo taberzeth exiſtimare. Per ſalem tamen Indum & Auicẽnæ expoſitores, ſicuti Gentilis & Herculanus, zucharũ candi intelligũt. Verũ hæc expoſitio uerbis Auicennæ repugnat, quarto Canonis, capite De aſperitate linguæ febricitantiũ, inquientis, ſalem qui aſportatur ex India eſſe in colore ſalis, & dulcedine mellis. Intelligit autẽ Auicenna, ſicuti & Paulus, à quo Auicenna hoc remedium iiſdem ferè uerbis accepit, de ſale albo, qui pro condimento cibis admiſcetur: zucharum autẽ candi nominatũ non eſt colore album omnino, ſed potius ſubluteum. Illud præterea quæri ab Auicenna & eius expoſitoribus poſſit, cur zucharũ taberzeth ad aſperitatem quæ ex uiſcoſitate prouenit habeat efficaciam, zucharum autẽ candi ad alteram quæ fit ex ſiccitate, cum zucharum taberzeth, eodem Auicenna autore XX Canone, uim habeat leniendi, quod de zucharo candi nulla conſtat autoritate aut ratione: niſi per zucharum candi rubrum intelligamus: quoniam ſecundum Auicennam ſuimenum, & rubrum, uehementioris ſunt lenificationis: uerum zucharum candi à zucharo rubro etiam apud medicos iuniores diſtinguitur. Forte autem hic error Expoſitorũ, ſalem Indum zucharũ candi interpretantium, non magni eſt ad uitam momenti, quando & zucharum candi res factitia ſit, cuius materia eſt zucharum album. Illud potius eſt inueſtigatione dignum, nunquid zucharum candi debeat febricitantibus ad ſitim ſedandam exhiberi, in ore retinendum, ut pleriq; medici noſtro tempore faciunt, & Montagnana in quodam coſilio innuit faciendum, qui ait zucharum candi à uiris illuſtribus

Zucharum candi.

bus

bus ſalem Conſtantinopolitanũ nominari, & colligendum eſſe ait prima quarti De cura ſitis in febribus. Quod tamen nulla ſpecies zuchari competat ad ſitim extinguendã, niſi forte zucharum haoſcer, quod eſt quædam ſpecies mannæ, patet autoritate Auicennæ, qui ſecũdo Canone ſcribit hæc
» uerba de zucharo haoſcer: Et non facit ſitim, ſicuti reli-
» quæ ſpecies zuchari: quoniam eius dulcedo eſt parua, & eſt
» bonum ſtomacho & epati. Ex quibus uerbis duo colligere poſſumus, zucharum haoſcer, quod eſt manna, cadens ſuper aluſar, & eſt ſicuti fruſta ſalis, tum zucharũ, tum etiã mannam nominari, & reliquas ſpecies zuchari facere ſua nimia dulcedine ſitim, excepta illa quæ zucharum haoſcer nuncupatur. Quare cum zucharum candi ſit modus zuchari diuerſus à zucharo haoſcer, nõ uidetur ullã ad ſitim extinguendã habere efficaciã. Et ſi uerũ fateri uelimus, male Auicẽna à Mõtagnana allegatᷓ, prima quarti, capite De cura ſitis in febribus: In eo em̃ capite nulla uerba ſunt, ex qbus aliqd de zucharo candi poſſimus colligere, quod ſit inter alia remedia ad ſitis extinctionẽ ptinẽtia ab Auicẽna nominatũ.

DE IXIA VENENO.

DE ixia autẽ, de quo & in epiſtola quæris, quid ſit apud Dioſcoridẽ & in chirographo, qd apud Auicennã & medicos iuniores, nõ facile eſt reſpõdere, propter nominis nõ ſolum apud Græcos, ſed etiã apud Arabes ambiguitatẽ: Nam & chamæleon albus & niger ixias à Græcis nuncupatur, & præterea quoddã ueneni genus, qđ nõ modo ixias, ſed etiã ulophonos cognominatᷓ: Quãq; & hæc cognominatio etiã radici chamæleõtis nigri, quæ & ipſa uenenũ eſt, ab eiſdem Græcis tribuatᷓ. De utraq; aũt radice, & chamæleõtis nigri, & ixia ueneno agit Paulus in tractatione uenenorũ. Dioſcorides uero in eadẽ tractatione de ixia tantũmodo, cuius etiã ueneni in libris ſuis De ſimplici medicina ſcriptis ſæpiſſime meminit.

meminit. Nam capite De abſynthio inquit ipſum cum uino conferre ad ixiam & cicutam. Item capite De caſtoreo ſiue de teſtibus caſtoris, inquit eos bibi cum aceto contra pharmaca pernicioſa, ſed peculiariter ixiã. De oxymellite etiam ſcribens quomodo paretur, poſtmodum inter alias utilitates hanc quoq; ſubiungit, quod iuuat illos qui meconiũ uel ixiam biberint. Itẽ capite De tragorigano ait quod omnes eius ſpecies cõtra ixiæ potum cum uino utiles ſunt: & pluribus alijs in locis, quos nolumus niſi quantũ ad propoſitum noſtrum attinet commemorare. De ixia ueneno Dioſcorides loquitur. Quare ſi quæris quid ſit ixias apud Dioſcoridem libro quarto, poſſum in præſentiarum reſpõdere, eſſe proprij generis uenenum, radicem & ipſum, ut Paulus ubi de uenenis agit teſtificatur, licet cuius plantæ ſit radix non explicet, tamen à radice chamæleontis nigri diuerſam, quemadmodũ ex eodem Paulo conſtat, qui duo capita, alterum De radice chamæleontis nigri, alterum De ixia inter uenena facit, ut etiam paulo ante ſignificauimus. Hoc idem ueneni genus animaduerto Plinium ſæpiſſime in ſuis de naturali hiſtoria libris uiſcum, neſcio an recte, nominaſſe, atq; eadem remedia contra uiſcum ſcripſiſſe, quæ Dioſcorides contra ixiam uenenum, de quibus paulo ante uerba fecimus: Nam libro XX, capite XVII De tragori-
„ gano ita ſcribit: Tragoriganum ſimile eſt ſerpillo ſylue-
„ ſtri, urinam cit, tumores diſcutit, contra uiſcum potum, ui-
„ peræq; ictum efficaciſſimũ. Item libro XXIII, capite ſe-
„ cundo: Oxymel, inquit, antiqui profuiſſe fatentur contra
„ uiſcum. Item libro XXVII, capite VII, hijs uerbis uti-
„ tur: Abſynthij genera plura ſunt, aduerſantur uiſco cicu-
„ tæ cum uino. Libro pariter XXXII, capite tertio ita ſcribit:
„ Teſtes caſtorum medentur poti contra uenena, auxilian-
„ tur priuatim contra uiſcum ex aceto. Sed & idem Plinius

libro

libro XX, capite XIII, ait rutam folijs tritis cum ui- no ſumptis ualere contra aconitum, & maxime uiſcum. Quo etiam remedio Dioſcorides utitur in libro De uene- nis contra potum ixiæ ueneni. Itidem Plinius libro XXIIII, capite VI, laudat reſinas tanquam uiſco aduerſantes. Dio ſcorides in eodem libro contra ixiam uenenum reſinam abietinam præcipue cõmendat. Ex quibus omnibus, tum Plinij, tum etiam Dioſcoridis uerbis inuicem collatis, luce clarius apparet, Pliniũ id ueneni genus, quod Græci ixiam uocant, uiſcum, ut diximns, appellaſſe. Auicenna quoque IIII Canonis de uiſco tanquã ueneno loquitur, & eadem ferè ſigna ſcribit atque remedia, quæ Dioſcorides in ixiæ ue neni potione. Multi tamen medici iuniores hoc nõ animad- uertentes putant tam Plinium, quàm etiam Auicennã de uiſco loqui quo aues decipiuntur. Ego autem non uideo quomodo aut Plinio, aut Auicennæ conueniat, uiſcum au- cupum inter uenena connumerare. Plinius ſiquidem libro XVI, ca. ultimo, de uarijs uiſci generibus accuratiſſime ſcri- bit. Tantumq; abeſt ut aliquid ipſorum dicat eſſe uenenũ, quod uiſcum in robore arbore natum, certa tamen religio- ne decerptum, dicat ſecundũ Druidum opinionem contra omnia uenena eſſe remedio. Superſtitionum tamen eodem in loco Plinius improbat opinionẽ, non refellit quod mul- to magis fuerat faciendum, ſi uiſcum eſſe uenenum exiſti- maſſet. Neq; minus Auicenna II Canone, de uiſco tanquã ſalubri medicina plurima refert, nullã nobis dans quod ſit uenenum mortiferum ſignificationem. Quare fateri opor- tet, utrunq; autorem aut ſibijpſis in uarijs locis repugnare, aut cum de uiſco tanquam ueneno loquuntur abuti uoca- bulo, quoniam ixias pro ueneno ſumptum non ſit uiſcum, licet ſit nomen à uiſco deductum: Sicuti enim chamæleon al bus & niger ideo ixias nominatur, quia in quibuſdam locis

uiſcum gignit ſub alis foliorũ, ut inquit Plinius libro XXII, capite XVIII: ut autem Dioſcorides, iuxta radicem, ita ixias uenenum, ut hoc nomine uocaretur, habuit à caſu qui eius ſequitur potionem. Nam ſicuti uiſcum quæcunque illi adhæſerint retinet, ita ixias uenenum hauſtum contrahit omnes corporis ſuperfluitates. Nos quidem ita Plinium per abuſionem uocabuli à contradictione uindicamus. Viderint autem medici iuniores, quo pacto Auicennam tueantur, quem uolunt IIII Canone, de uiſco aucupum, inter alia uenena fuiſſe locutum. Nam quidam ipſorum, qui ſatis prolixum tractatum de uenenis ediderunt, Auicennam allegant talis uiſci intus aſſumpti remedia ſcribentis: Neq; ſanè admodum foret admirandum, ita in hoc ixia Auicennam, ſicuti in altero, ſcilicet in radice chamæleontis nigri, hunc enim & ipſum ixiam à Græcis, licet diſſimili ratione diximus nuncupari, nominis uicinitate fuiſſe deceptum. Sic enim quæ ixiæ ueneni ſunt propria, ixo, id eſt uiſco, tanquam ueneno, quarto Canone Auicenna tribuit, ueluti quæ chamæleonti albo aut nigro cõueniunt, idem Auicenna alteri frutici adſcribit, quẽ Græci chamæleam, Arabes mezereon appellant. Eſt autem chamælea nõ ſolum figura, ſed etiam uiribus multum à chamæleonte albo uel nigro diuerſa: & chamælea quidem ideo hoc nomen ſortita eſt apud Græcos, quia habet folia ſimilia oliuæ. Chamæleon autem albus & niger, ut inquit Dioſcorides, ſilybo, uel ſcolymo aſſimilatur. Qui uero in Creta inſula herbam adhuc à Græcis chamæleontem uocatũ uiderunt, teſtantur ipſam eſſe aculeatam, & ferre uiſcũ, ut de ipſa tum Dioſcorides, tum etiam Plinius prodiderunt. Quo uiſco etiam inquiunt Cretas pennas ſagittis agglutinare. Aiunt præterea herbæ illi, quam nos carlinam nominamus, eſſe ſimillimam, quam quidam putant ideo carlinam à noſtris nominari, quia fuerit Caroli regis inuentum. Ego potius carlinam

Chamælea unde.

Carlina herba.

una lite

una litera uariata, pro cardina dictam exiſtimo, quoniam ſit è genere carduorum, ſiue herbarum aculeatarum. Ideo autem chamæleon herba à Græcis nuncupata, hoc nomē apud ipſos obtinuit, quia mutat cum terra in qua gignitur colores more chamæleontis animalis, quod & ipſum ſtabilem non habet colorem, ſed quencunque proxime attingit, admittit, præter rubrum & candidum. Quamuis autem in chamælea frutice, & chamæleonte herba aculeata, ſit non modo nominum, ſed etiam naturæ ratio diuerſa, Auicenna tamen atque Serapio, & omnes ferè Arabes, ambarum proprietates in uno capite confuderunt. Quem quidem errorem licet apud Serapionē manifeſte deprehendere, capite De mezereon, id eſt, chamælea, in quo ſcilicet capite mezereon deſcribit eodem modo quo Dioſcorides chamæleam, & eaſdem mezereon medicinæ tribuit proprietates, quas Dioſcorides, quem etiam Serapio allegat, capite chamæleæ. Sed paulo poſt eodem capite etiam Paulum Serapion adducit de mezereone albo & nigro loquentem. Nigrum tamen & album non ſunt mezereonis, id eſt, chamæleæ fruticis differentiæ, ſed chamæleontis herbæ aculeatæ, cuius duo genera, alterum albi, alterum nigri, diſcrimine non modo à Dioſcoride, ſed etiam à Plinio diſtinguitur, imò ab ipſo etiam Serapione, qui poſtea alio in loco, & capite diuerſo de chamæleonte albo & nigro, eadem ferè ſcribit quæ de ambobus Dioſcorides. Neque meminit ſe de eiſdem herbis capite De mezereon feciſſe mentionem. Auicenna pariter id quod ipſe alijs ſolet obijcere, caput in capite poſuit: nam II Canonis, & chamæleæ, & chamæleontis albi & nigri proprietates, capite uno De mezereon inſcripto complectitur: cuius plures facit ſpecies, cum tamen chamælea, quam Arabes proprie mezereon uocant, ſit ſimplex ſpecies, ſe-

cundum Dioſcoridem, Galenum & Paulum, ac Plinium, qui omnes chamæleontem album, & nigrū ſui generis herbas fecerunt, à chamælea, id eſt, mezereon frutice differentes. Hunc eundem errorem repetens Auicenna etiam II Canone in litera K: Chamæleon, inquit, eſt ſpecies de mezereon, nigra, mortifera. Eodem tamē libro II Auicenna de Chamæleonte tam albo, quàm nigro ſeorſim loquitur, & illas narrat proprietates utriuſq;, quas etiā cap: De mezereon, id eſt, chamælea diuerſis eius ſpeciebus aſſignat. Ait præterea eodē cap: De mezereon, quod omnes ſpecies adminiſtrant̄ ad morpheā, & albaras, & lentigines linitæ exterius, & quādoq; admiſcet̄ ſulphur, qui tamē medicinæ uſus uni tantū chamæleonti nigro competit, ut non modo Dioſcorides, ſed etiā ipſe Auicenna in litera C, cap: De chamæleonte teſtificatur. Subiungit etiam Auicenna, quod omnes ſpecies eiuſdem mezereon adminiſtrātur ad impetiginem, & ulcera ſordida cū melle, & eradicant cortices. Hoc quoq; dictum falſum eſt, ſicuti prius, quia iſta proprietas purgandi ulcera ſordida, & quæ eſcaram habent cum melle, non eſt chamæleontis albi uel nigri, quos eo capite Auicenna falſō innuit eſſe ſpecies mezereon, ſed chamæleæ tantū, ut habetur ex Dioſcoridis & Galeni pariter autoritatibus. Hunc errorem continuans Auicenna etiam IIII Canone, accidentia atq; remedia, quæ chamæleontis nigri radici uenenatæ à Paulo aſſignantur, ipſe ad mezereon, id eſt, chamæleæ ſubſcribit. Et hoc eſt quod præcipue probare intendebamus, eodem modo erraſſe Auicennam, Ixon, id eſt uiſcum, pro ixia ueneno IIII Canone, inter uenena numerando, ſicuti eodē in libro pro chamæleonte nigro, mezereon, id eſt, chamæleam, itidem nominum propinquitate deceptus accepit. Sed & ſicuti Auicenna de mezereon in pluribus locis ſcribens ſibijpſi non conſtat, quia aliquando facit chamæleontem al-

tem album & nigrum eſſe ſpecies mezereon, & de ipſis unā cum chamælea eodem cap: agit. Aliquando ſeorſim de chamæleonte albo & nigro pertractat, ita ixiam uenenum IIII Canone ad diuerſa cap: refert, alterū de uiſco, de quo ſupra diſſeruimus, alterum de thephiſia, quam gummi rutæ montanæ interpretatur. Hic quoq; multis ſeſe erroribus implicans: Primus error eſt falſæ expoſitionis, qui etiā II Canone inuenitur cap: de Thephiſia, ubi thephiſiam pariter gummi rutæ ſylueſtris exponit. Quem etiam errorem ex parte ſecutus eſt in quodam conſilio Montagnana, in quo homini leproſo conſulit, & iubet applicari remedium ex ſerpente nigro factum, cum quo thephiſia humida, id eſt, recens coniungitur. Thephiſiam autem Montagnana exponens, ait quod eſt ruta ſylueſtris, quæ ſi deſit, uice eius ſatiuam, ſiue domeſticam rutam apponi præcipit. Verū ſi Montagnana caput de thephiſia II Canone, cum cap: De tapſia apud Dioſcoridem cōtuliſſet, proculdubio intellexiſſet hoc nomen thephiſiam eſſe apud Auicennā deprauatum, et pro tapſia ſcribi thephiſiam. Vnde ex errore ſcripturæ etiam falſa expoſitio habuit originem. Ex eodem Dioſcoride diſcere Montagnana potuiſſet, tapſiam alio nomine non rutam ſylueſtrem, ſed ferulam potius ſylueſtrem nominari. Secundus error eſt apud Auicennam, quia quos effectus Dioſco. Paulusq; ixiæ ueneno tribuunt, eoſdem ipſe thephiſiæ, id eſt, gummi rutæ agreſtris attribuit, non animaduertens qđ de eodē ixia cap: De aldibe, id eſt, uiſco eodem in libro ſcilicet IIII Canone, paulo poſt erat tractaturus. Siquidē capite de thephiſia ſcribit hæc uerba: Hæc eſt gumma rutæ
" montanæ, & quandoq; ſentitur in ſapore eius, ſicuti ſapor
" albedagori, & eſt calida, & accidit illi qui bibit eam retentio
" eorum omnium quæ currunt ex utriſq; uijs, & apoſtematur
" lingua, & accidunt rugitus & inflatio. Quæ omnia ſigna etiā

F 3 ſcribit

ſcribit Dioſcorides in hijs q́ ixiam uenenũ biberint. Tertius error eſt, & quidẽ multo prioribus grauior, quoniã Auicenna ipſe ſibi ipſi in thephiſia cõtradicit: nam II Canone, capite De thephiſia ſcribit, quod in radice eius, & corticibus ipſius, & lachrima eius eſt ſolutio. Quarto autẽ Canone de eadem thephiſia, id eſt, gummi rutæ montanæ inter uenena tractans, ait quod accidit ei qui bibit ipſum retentio eorum omniũ quæ currunt ex utriſq; uijs: Quare cum ſolutio atq; retentio ſuperfluitatũ ſint effectus contrarij, liquet illa quam in uerbis Auicennæ notauimus contradictio. Hæc autẽ à nobis de thephiſia obiter dicta ſunt, partim ut oſtenderemus quot noſtri temporis medicina erroribus inuoluatur, medicis iunioribus Auicennã in illa principem ſtatuentibus, & multa quæ idem Auicenna ſcripſit ſine ullo rationis examine pro uero admittentibus, quemadmodum de Montagnana medico ſuo tempore illuſtri paulo ante ſignificauimus: partim ut tibi unà manifeſtaremus id quod etiam ab initio inſinuauimus, difficillimũ eſſe quid ſit ixias apud Auicennam, & medicos iuniores illum ſequẽtes indicare: quandoquidem Auicenna in hoc ueneno uidetur ambiguus, modo uiſcum, modo thephiſiam, id eſt, gummi rutæ montanæ ipſum appellãs. Vnde & quidam recentiores de uenenis tractantes, duo capita faciunt ad Auicennæ imitationem, alterum de aucupum uiſco, quod uenenũ non eſt, uel ut ſit, non tamen ixias, de quo uidetur Auicenna capite De uiſco agere uoluiſſe: quandoquidem non modo eadem ſigna, licet non omnia in uiſci notat potione, quæ Dioſcorides in hauſtu ixiæ ueneni, ſed etiam eadem ferè remedia contra ipſum ſcribit: alterũ de gummi rutæ ſylueſtris, ſiue montanæ, quod gummi nuſquã terrarum inuenitur. Eſt enim error, ut diximus Auicennæ, quẽ illi ijdem, quos ſtatim antea tetigimus, medici recentiores in ſuis de uenenis tractatibus animaduertentes,

tentes, fatentur gummi rutæ agreſtis eſſe gũmi tapſiæ. Verũ iſti præter uiolentã expoſitionem, quia tapſiam rutam agreſtem nominari apud nullũ autorem quod ſciam, niſi apud Auicennã legitur, in alterũ multo maiorem incidunt errorẽ, in illam uidelicet contradictionẽ, quã nuper Auicennæ obiectauimus. Gummi enim tapſiæ, ut inquit Dioſcorides, purgat potenter ſuperius & inferius, adeo ut iuxta eundẽ Dioſcoridẽ doſis, quæ drachmã unã excedit, ſit periculoſa: Gummi autẽ rutæ agreſtis, de quo IIII Canone inter uenena Auicenna agit, intus aſſumptũ, uim habet retinendi omnia quæ currunt ex utriſq; uijs, ut ijſdem uerbis Auicenna teſtatur.

DE TVRBIT.

DE turbit autem de quo in chirographo quæris, difficile eſt etiam quo nomine apud Dioſcoridem cenſeatur determinare. Turbit enim eſt nomen barbarum: Barbari autẽ autores de ipſo uarie loquunt. Aliud ſiquidem de ipſo ſcribit Serapio, aliud Meſues. Quare ſi à me petas quid ſit apud Dioſcoridẽ turbit à Serapione deſcriptũ, poſſum tibi ſine aliqua hæſitatione reſpõdere eſſe tripoliũ, licet hoc nomẽ apud Serapionẽ allegãtem in eo Dioſco: ſit deprauatũ: Nam quæ de tripolio Dioſco: ac Plinius ſcripſerũt, quod in maritimis naſcit̃ locis ubi allidit unda, neq; in mari, neq; in ſicco, folio iſatidis craſſiore, palmeo caule & mucrone diuiſo, radice alba, odorata, calida guſtu, et reliqua. Hæc eadẽ Serapio de turbit ſcribit, qđ caricamũ uitioſe, ut diximus, pro tripolio nominat. De quo uel codicis, uel autoris errore minus ſit admirandum, quando & apud Pliniũ non tripoliũ ſed trifoliũ potius corrupte legitur, adeo ut Simon dubitauerit, an ſit idem caput de trifolio apud Plinium, & de tripolio apud Dioſcoridem, & de turbit apud Serapionem. Pandectarius autem duo capita ſcripſit, alterum de tripolio ſecundum Dioſcoridem, alterum de turbit ſecundum Serapionem: quaſi turbit apud

apud Serapionem ſit aliud à tripolio apud Dioſcoridem: qui forte error Pandectarij, unà cum Simonis dubitatione, inde etiam habuere occaſionem, quoniam in latino Dioſcoride, cuius uerba citat Pandectarius, ſcribitur tripolium habere folia ſimilia apio: Cum tamen uerius Dioſcorides tradat eſſe ſimilia iſatidi herbæ, hoc eſt, illi quam uulgo guadum appellamus, quæ in uſu tinctorum celeberrima eſt. Apud Serapionem autẽ hæc ſimilitudo neq; ad apium, neq; ad iſatidem refertur, ſed ad quandam plantam, quæ araſatis nominatur. Quod uerbum puto apud Arabes eſſe corruptum, & pro iſatide, araſatin ſcribi, ſicuti etiam apud Plinium non folio iſatidis, ſed folio ſatis craſſiore palmo itidem uitioſe ſcriptum inuenitur. Qui quidem locus fuit à me pridem in libro De Plinij atq; aliorũ medicorum erroribus caſtigatus. Si autem à me quæris quid ſit turbit, quod deſcribitur à Meſue, apud Dioſcoridem, dicere oportebit, turbit illud Meſue

Turbit.

non eſſe tripolium apud Dioſcoridem, ſed radicem alicuius herbæ habentis ſuccum lacteum acutum, ex genere tithimalorum, ſeu lacticinorũ, ut iuniores medici loquuntur. Tale enim eſt turbit, quod deſcribitur à Meſue, nõ habens folium ſimile iſatidi, ſed ferulæ potius: hæc enim ſunt eius uerba, ut
„ noſti: Turbit eſt radix herbæ, cuius folia ſunt ſicuti folia feru
„ læ, minora tamen, & eſt ex habẽtibus lac. Quo circa Actuarius, grauis apud Græcos autoritatis medicus, multum tamen Galeno ac Paulo ætate poſterior, qui multas Arabum medicinas illorũ nominibus memorat, inquit turbit à Barbaris uocitatum eſſe radicem plantæ, quæ à Græcis pitiuſa uocatur. In qua etiam opinione quidam alij Græci præter Actuarium fuiſſe uidentur, qui capite De pitiuſa apud Dioſcoridem, ubi de radice fit mentio, uerba illa interſeruerunt, quæ non puto eſſe Dioſcoridis, ſed gloſſema potius ἣν καλοῦσιν τούρπιτ, id eſt, quam radicem ſcilicet pitiuſæ uocant turbit.

Sed

Sed contra hoc eſt quod hæc eadem radix à Serapione non turbit, ſed ſebram, id eſt eſula nuncupatur: quod palàm fiet cōferenti ea quæ Serapio de ſebram ex Dioſcoridis atq; Galeni pariter ſcripſit autoritate, cum hijs quæ ijdem Græci autores de pitiuſa prodiderūt. Quāuis Auicēna capite De ſebram aliud potius uideatur deſcribere, quàm radicem pitiuſæ: Imò ſi uerba Galeni libro VIII De ſimplici medicina in pitiuſa attendimus, & alia comparia ſecundo Canone, capite De mezetegi ab Auicenna ſcripta, liquidò apparet, quod mezetegi apud Auicennam ſit pitiuſa apud Dioſcoridem: ita quod neceſſarium ſit alterum duorum, uel ſebram non eſſe eſulam apud Auicennam, intelligendo per eſulam radicem illius herbæ quam Græci pitiuſam uocant, uel Auicennam in duobus capitibus ſecūdi Canonis de eadem radice fuiſſe locutum, ſcilicet capite De ſebram, & capite De mezetegi. Eadem eiuſdem medicinæ repetitio ſuperflua eſt apud Serapionem: Nam capite De tithimalo ultimo loco nominat ſpeciem tithimali quæ dicitur ꝑtia: uult autem dicere pitiuſa: eadem enim de ea ſcribit quæ de pitiuſa Dioſcorides. Paulò infra aliud caput ſcribit De ſebrā, & in eodem allegat Dioſcoridem: quaſi ſebram alia ſit à pitiuſa medicina. Sed neq; illorum opinio eſt omittenda, qui putant turbit eſſe radicem herbæ, quam uulgo ſoldanā nominamus, paſſim in locis maritimis prouenientem. Hanc tamen opinionē eſſe falſam nos ita probamus: Soldana herba, uel eius radix non eſt turbit à Serapione deſcriptū, quia illud turbit eſt tripoliū apud Dioſcoridē, & habet folia ſimilia iſatidi, ut nuper oſtēdimus: Soldana autē herba nō eſt tripolium apud Dioſcoridem, ſed ad aliud caput refertur, ut mox oſtendemus. Item ſoldana herba habet folia quadantenus hederæ ſimilia, uel ariſtolochiæ rotundæ, turbit autē à Serapione deſcriptum: Sicuti etiam tripolium apud Dio-

ſcoridem habet folia ſimilia iſatidi. Eadē ratione probatur ſoldanā herbam non eſſe turbit deſcriptū à Meſue: quoniā iſtud turbit habet folia ſimilia ferulæ, ut etiā antea dictū eſt: ſoldanæ autē folia ſunt omnino à ferulæ folijs differētia. Simili argumento in libro De morbo gallico cōtra Gentilem probauimus, ſoldanā herbā nō eſſe cachilem apud Serapionem: quoniā cachile ſecundū eundē Serapionē habet folia naſturtij, quæ nullam præ ſe ferunt foliorū ſoldanæ ſimilitudinem. Hic autē uberioris doctrinæ gratia ſuperadiūgimus autores Arabes, ſoldanā herbam neq; ad caput De cachile, neq; ad caput De turbit retuliſſe, ſed Græcorū imitatione ad caput De caulibus. Eſt enim ſoldana herba uulgo à nobis dicta, illa quā Dioſcorides atq; Galenus braſſicā marinam appellant: quod liquidò apparebit, ſi quis inuicē contulerit ea quæ in herba ſoldana oculis intuemur, & quæ de braſſica marina Dioſcorides ſcribit. In hac tamen herba mihi uidentur autores Arabes eatenus aberraſſe, quatenus de caule domeſtico atq; ſylueſtri, ac ſubinde marino eodē capite continuatim tractauerūt, tanq; hæ omnes forent eiuſdē generis proximioris ſpecies, quod de ſylueſtri qdē atq; domeſtico caule cōcedi poſſet: quoniā tantū ſatiui atq; ſylueſtris differentijs diſtant: De marino autē caule nequaq;, qui omnino ab alijs duobus diuerſificatur, ut nō modo Dioſcorides, ſed etiā Galenus teſtificantur, quorū autorū ſententia braſſica marina, & braſſica ſatiua, uel etiā ſylueſtris æquiuoce dicuntur. Putaſſe autē Arabes caulem ſatiuū atq; ſylueſtrem, ac præterea marinū quandā habere inter ſe non modo figuræ, ſed etiā naturæ affinitatē, eo cōſtat argumēto, ꝙ omnes eodem, ut diximus, capite cōplectunt. Et præter hoc etiā uerba Serapionis idem oſtendunt, qui de caulibus marinis ita ſcribit: „ Marini caules ſunt lōginquiores à ſimilitudine do„meſticorū, quàm ſcilicet ſint caules agreſtes. De illis em̄ ſta

Cachile.

Soldanam eſſe braßicam marinam.

tim

tim antea locutus erat. Auicēna inſuper tres haſce ſpecies etiā effectuū cōmunitate cōſociat, ut cū II Canone De cau
» libus ſcribit in hūc modū: Syluestris, marinus, ac domeſti
» cus maturat phlegmones & duritias. Quiq̄dē effectus à Di
oſcoride cauli ſatiuo atq; ſyluestri ex parte aſſignat̄: marino autē cauli à nemine adſcribit̄, & nulla experiētia cōprobat̄. Verior autē eſt Græcorū opinio à nobis tacta, ꝙ caulis agreſtis atq; ſatiuus tantūmodo ſint figura, colore, & naturæ proprietatibus ſimiles, niſi ꝙ agreſtis eſt albior & calidior, & ſiccior, ſicuti omnes aliæ plātæ ſyluestres ſunt in eodē genere ſatiuis, ſecundū has duas qualitates, ut inq̄t Galenus, fortiores: marina aūt braſſica penitus ab illis ambabus euariat. Hæc ideo in Arabicis autoribus notanda cēſuimus, ne quis putaret nos ſoldanā herbā, ut illi fecerūt, forte q̄d eſſet apud Dioſcoridē atq; Galenū braſſica marina neſciētes, inter braſſicarū ſpecies cōnumerare, Sed quoniā multa interſeruimus ut te pleniori officio demereremur, iam ad illud redeamus de quo præcipue ab initio quærebat̄, q̄d ſit turbit apud Dioſcoridē. Forte aūt in tanta tum Arabū autorū, tum etiā Latinorū ſuper hac medicina opinionū diuerſitate, melius quæreret̄ q̄d ſit apd' Dioſcoridē radix illa quā pro turbit officinæ uendūt. Ego q̄dē diu multūq; laboraui, ut herbā uirentē uiderē, cuius radix turbit nūcupat̄. Nā qui radicē tantū aridā ad nos afferūt, neq; ubi naſcat̄, neq; quali folio aut flore turbit inſigniat̄ ſciūt dicere, niſi ꝙ unus tantū pharmacopola id mihi de flore turbit eſt teſtatus, q̄d' de folio tripolij ſcribit Dioſcorides, ꝙ uidelicet mane candidus, meridie purpureus, ueſpere phœniceus appareat. Q̄d' ſi mihi fuit uere relatū, ꝓculdubio turbit, quo nos utimur, eſt tripoliū apd' Dioſcoridē. Sed quoniā hoc de flore miraculū uix forte ipſi Dioſcoridi credat̄, nedū alicui pharmacopolæ, omnino ſatagendū, ut foliū ipſum uiride inſpiciamus, & an ſit folio iſatidis,

aut ferulæ ſimile, uel etiam neutro, diligẽtius cõſideremus: Fieri enim poteſt, ut radix illa qua utimur neq; ſit turbit Meſue, neq; etiam turbit Serapionis, tantã uideo in hijs rebus incuriam, quæ ſunt in uſu frequentiſſimo medicorũ. Siquis enim dixerit eſſe turbit Serapioni, illud obijcere poſſumus, quod turbit apud Serapionem eſt idem quod tripoliũ apud Dioſcoridem: Radix autẽ tripolij ſecundum eundem Dioſcoridem odorata eſt. Qua uero nos utimur pro radice turbit omnino caret odore. Si uero alter aſſerat hanc eſſe turbit deſcriptum à Meſue, cum ſit illud turbit ſecundũ eundẽ Meſuen ex genere habentiũ lac, ſeu lacticiniorũ, hoc eſt earum plantarum quæ habent lac maxime acutũ, interrogabimus ipſum, quidnam tandem erit ex hijs quæ à Dioſcoride uel Serapione deſcribuntur, an aliqua ſpecies tithimalorum. Sunt autem ſeptem uel octo, ſed nulla earum eſſe poteſt turbit à Meſue deſcriptũ: Nulla ſiquidẽ ex illis habet folia ſimilia ferulæ, qualia habet turbit à Meſue deſignatũ, ut conſtat ex Dioſcoride & Serapione, ſingulas tithimalorum ſpecies per folia ac flores, & reliquas proprietates deſcribentibus. Sed neq; lathiris eſt, quam iuniores medici cataputiã minorem uocãt. Auicenna autẽ mendanã, ut conſtat ex hijs quæ de lathiri Dioſcorides, & de mendana Auicẽna ſimilia ſcripſerũt, neq; peplios, de qua Dioſcorides agit inter alias quæ lac acutũ emittunt: Huius enim radix inutilis eſt, ut inquit Dioſcorides, & de hac quoq; Auicenna agit ſecundo Canone, ſub nomine bebilis, capite diuerſo à capite De turbit: eadẽ ratione neq; peplion, id eſt, portulaca ſylueſtris. Nam hanc quoq; Auicẽna ſecundo Canone bilomon nominat. Translatio autẽ librorũ Hippocratis De regimine acutorũ Feliciniũ uocauit, & nõ radice, ſed folio uel fructu ad uſum medicinæ adhibetur. Habet etiam folia ſimilia portulacæ, unde illi nomẽ, non autẽ ferulæ, ſicuti turbit deſcriptũ à Me

ſue

ſue. Deniq; per ſingulas ſpecies earũ plantarũ, quæ ſucco lacteo & acuto manant, diſcurrendo, non uidetur cuiq; earũ deſcriptio turbit, quæ apud Meſuē reperitur cõuenire. Forte autem neq; uere ſcribitur à Meſue, turbit eſſe è genere earum quæ lac habent. Siquidem hic idem autor inquit mezereon eſſe plantam lacticiniorũ maiorē, quæ tamen planta ab Arabibus mezereon nominatur, eadē à græcis Chamælea uocatur, ut cõſtat cõferenti caput De chamælea apud Dioſcoridem, cum capite De mezereon apud Serapionē, & etiã apud Auicennã, niſi ꝙ Auicenna etiam ipſe, licet ſub nomine mezereon, chamæleam deſcribat, quam conſtat non eſſe de numero lactariarũ, ſiue lacticiniorũ, inqt mezereon eſſe lacticiniũ magnũ, ut uideantur Arabes, Auicēna præſertim ac Meſues, capite De Mezereon in duplicē errorē incidiſſe, & quod mezereon, quæ à Græcis chamælea uocatur, inter lacticinia poſuerunt, & quod chamæleontē album & nigrũ cum chamælea ſiue mezereon confuderunt. Nam Meſuem quoq; non fuiſſe ſecundi huius erroris expertē probari poteſt ex hijs, quas ipſe mezereon in fine capitis tribuit proprietates, quas non chamæleæ, quam Arabes mezereon uocant, ſed chamæleõti potius albo uel nigro Dioſcorides aſſignauit: Quæ enim de mezereon Meſues ſcribit, ꝙ interficit lumbricos, & quod collutio ex aceto eius cõfert dolori dentium, & quod fit unguentũ ex eo ad ſcabiē bonũ, & linimentũ ex eo & ſulphure delet morpheã, albaras & lentigines, ſunt ferè proprietates, quæ chamæleonti albo & nigro, nõ autē chamæleæ, id eſt mezereon à Dioſcoride tribuũtur: Serapio uero etſi capite De mezereon ſimilem fecerit cõfuſionem chamæleontis, & chamæleæ, ut cum de ixia uerba faceremus oſtendimus, in eo tamen magis eſt quàm Meſues Auicenna probandus, ꝙ mezereon haudquaq; fecit ex genere lacticiniorũ: & qui uerũ mezereon, hoc eſt chamæleã

agnoſcũt, ſciunt eã non habere lac. Dixi autem uerũ meze-reon quod à Græcis chamælea dicitur, quia apud nõnullos Arabes, Ioannẽ ſcilicet Serapionẽ, ueluti Simon annnota-uit, mezereon eſt mirdane, uel mendane: quæ autẽ menda-ne ab Auicenna uocatur, eſt lathiris apud Græcos, & cata-putia minor apud medicos iuniores, quã certũ eſt non eſſe mezereon neq; ab Auicẽna, neq; à Serapione, neq; etiam à Meſue deſignatũ, ut ſatis conſtare ex uarijs deſcriptionibus arbitramur. Et quia aliud caput de mẽdane, aliud de meze-reon Serapion atq; Auicenna ſcripſerũt: non ſolent autem autores Arabes duo capita, ſed unũ tantũ de eadem ſimplici medicina ſcribere, niſi forte nominũ uarietate decepti, quæ una ſit geminã eã crediderint: Nam ꝙ de Auicẽna ſupra du-bitauimus, ne forte de eſula duobus capitibus egerit, & ca-pite de ſebram, & altero de mezetegi, hunc liquidò errorẽ in Serapione deprehẽdimus, q capite De tithimalo ultimo loco nominat ſpeciẽ tithimali, qui dicitur ptias, uult autẽ di cere pitiuſa, cuius radicẽ quidã eſſe turbit, ut ſupra oſtendi-mus, exiſtimauerũt. Et paulo infra aliud caput ſcribit de ſe-bram, in quo eaſdẽ tribuit ſebram proprietates, quas pitiuſæ Dioſcorides, neq; meminit ſe de eadem planta etiã inter ſpe cies tithimalorũ fuiſſe locutũ. Supra autẽ diximus, ut ad id propter quod hæc omnia ſubiunximus reuertamur, turbit apud Serapionẽ eſſe tripoliũ apđ Dioſcoridẽ, qui qdẽ Sera pio neq; ipſe mezereon, ſicuti neq; tripoliũ Dioſcorides la-cticinijs annumerauit. Simon autẽ Genuenſis in litera L, ubi de lacticinijs facit mentionẽ, etiã tripoliũ inter iſta collo cauit: Quia em̃ Meſues ponit turbit inter lacticinia, turbit autẽ apud Serapionẽ eſt planta quã Dioſcorides uocat tri-polium, neſciens Simon hoc nomen turbit apud duos auto res æquiuoce dici, apud alterũ de planta habẽte lac, & folia ferulæ ſimili: apud alterũ de planta carẽte lacte, & foliũ iſa-

tidi,

tidi,id eſt guado ſimile gerenti, propter uerba Meſue de tur bit,tripoliũ quoq; inter lacticinia cõnumerauit. Vide quot difficultates,& q̃dē inexplicabiles,occurrũt medicis iuniori bus, Arabũ autorũ doctrinã ſequẽtibus,ob eorundē autorũ nõ modo à Græcis, ſed etiam à ſeipſis diſcordantiã. Quare nulla alia inter tot,quæ de ſimplicibus medicinis habent ambiguitates relinq̃t uia,niſi ut ad ſenſum iudicē cõfugiamus, ut ſi plantã uirentē habere poſſimus, cuius radix pro uero turbit affert̃,nunq̃d ſit ex genere lacticiniorũ, uel alia,diſcutiamus.

DE BVGLOSSA.

DE bugloſſa autē,de qua quæris,an ea qua pro bugloſſa utimur ſit uera bugloſſa,ſi tibi quod ſentio reſpondero,uereor ne ſicuti tu admodũ docte dubitaſti, ita ego nimiũ proterue uidear uniuerſam noſtri temporis medicinã euertere: Nã ſi probare cõtendero, bugloſſam, quã medici iuniores ad uſum medicinæ adhibēt,nõ eſſe uerã bugloſſam,cur etiã inquiet aliquis,lactucã qua ueſcimur,uerã eſſe lactucã non inficiaris? Non ita tamen ſumus animati: abſit enim à nobis tanta temeritas,ut omnia iuniorũ medicorũ placita uelimus demoliri. Sed ſicuti multa eorũ probanda cēſemus, ita plura ſunt in quibus autores ueteres magis ſequendos iudicamus,atq; in illis præſertim,in quibus ijdē medici iuniores inuicem uidentur diſſentire. De boragine Simon Genuenſis in litera B ita ſcribit: Borago herba nota cibo apta, & medicinæ,& flos,& folia,& ſemen bugloſſa dicitur,ſpecies eius ſylueſtris. Non reperio aliquē autorē autenticũ,facientē capitulũ de utraq;:ſi ſcribit de una,nõ ſcribit de alia. Hæc ille. Pandectarius aũt aliter ſentit: nã II capite ſcribit alterũ de boragine,in quo allegat Dioſcoridē: alterũ de bugloſſa, in quo citat Serapionē ex eiuſdem Dioſc: autoritate de bugloſſa loquentē. Mõtagnana uero in q̊dã cõſilio ſcribit hæc uerba: Borago aũt nõ placet,q̃a planta multũ uentoſabilis, Borago.

&

„ & uentoſitiua, quod oſtēditur propter multitudinē eructu-
„ ationū quas efficit: Et licet ponatur temperata, quia eſt ſpe
„ cies buglosſæ, quæ temperata eſt, de ea parum ab autoribus
„ ſcribitur, & plura de ea creduntur, quàm ratione & autorita
„ te uerificari poſſint: Auicenna tamen de ea nihil dixit. Vi
de quanta ſit iſtorum autorū diſcordia: Alter dicit nullum autorē de utraq;, ſcilicet de boragine & de bugloſſa loqui: Alter ſuper ambabus herbis citat Dioſcoridem: alter facit bugloſſam ſpeciem boraginis ſylueſtris: alter boraginē bugloſſæ tanq; generi ſubijcit. Auicenna quoq; ſecundo Canone, capite De lingua bouis notat ſui temporis medicos, qui non uera bugloſſa uterent, ſed alia quæ non habet eaſdem utilitates. Quare in tanta medicorū tum latinorū, tum etiam Arabum de herba bugloſſa controuerſia, quid mihi uideatur aperiam. Primum illud pro confeſſo habetur, bugloſſā græco interpretamēto linguæ bouis aſſimilari. Duæ autē ſunt herbæ linguæ bubulæ, atq; ideo etiam inuicē ſimiles: altera à nobis lingua bouis, altera borago nominatæ: ſed duæ quoq; herbæ itidē linguæ bubulæ ſimiles celebrant græcis nominibus apud Græcos: altera bugloſſum, altera criſſion ab eiſdē Græcis nūcupatæ: adeo ut minime dubitē duas illas herbas, quarū alterā linguā bubulam, alterā boraginē ſermone noſtro uocitamus, ad duo capita apud Dioſcoridē debere referri: quorū alterū eſt de bugloſſo, alterū de criſſio: Nam & hoc propter magnā quam habet cū bugloſſo ſimilitudinē, bugloſſum magnum pariter à Græcis appellatur. Verum diligētius conſiderantibus deſcriptio bugloſſi apud Dioſcoridem plus boragini cōuenit: deſcriptio autē criſſij, ſiue bugloſſi magni plus alteri quadrat, quā nos uulgo bugloſſam ſeu linguam bubulam nominamus: ſiquidē idem Dioſcorides inquit folia criſſij eſſe longiora folijs bugloſſi. Quanq; apud Pliniū, qui criſſion libro XXVII, capite VIII

Bugloſſa unde dicta.

fere

fere eodem modo quo Dioſcorides deſcribit eandem criſſi-
on habere folia non longiora bugloſſo, ſeu ut ipſe interpre-
tatur, lingua bouis, ſed potius minora ſcribatur. Quē puto
errorem ex uocabuli græci ſimilitudine, & codicis mendo
quem Plinius habuit, contigiſſe: quoniam pro macrotera,
quod uerbum ſignificat longiora, microtera, id eſt minora
ſcriptū inuenit. Ego uero in multis codicibus græcis non ſo
lum impreſſis, ſed etiam manu ſcriptis apud Dioſcoridem
μακρότερα, id eſt longiora, non autē μικρότερα, id eſt, minora re-
peri. Liquidò autē ſenſui ſubijcitur, folia herbæ illius, quæ
uulgo bugloſſa dicitur, eſſe folijs boraginis longiora. Item
idē Dioſcorides inquit, in ſummo caule criſſij eſſe capitula
purpurea, quæ ſoluuntur in lanugines, quod etiam in herba
bugloſſa à nobis appellata uiſu deprehenditur, contrà in bo
ragine capitula cerulea, non autē purpurea conſpiciuntur.
In autore autem De ſimplici medicina leguntur hæc uerba:
» Bugloſſam Romani linguā bubulam, Lucani corago, na
» ſcitur locis cultis & ſabuloſis. Forte autē pro borago uerbo,
corago uitioſe ſcribitur, aut nomen coraginis una litera uari
ata eſt in boraginem uerſum. Quod autē inquit naſci locis
cultis & ſabuloſis, hoc idem de ſuo bugloſſo Dioſcorides
tradit. Pandectarius quoq;, ſiqua eſt huius hominis autori-
tas, in litera L liſinaltaur, quod nomen apud Arabes ſignifi-
cat linguam bouis, ipſe boraginē interpretatur. Quare forte
melius fuerit, cū bugloſſam, de qua Dioſcorides, Galenus,
& autores Arabes utrunq; allegātes, ad uſum medicinæ ad-
hibemus, boraginem potius quàm illā quæ paſſim bugloſ-
ſa nuncupatur recipere. Atq; ita falſum erit id, quod Monta
gnana exiſtimauit, Auicennam nihil de boragine dixiſſe:
nā niſi mea me fallit opinio, caput De bugloſſa, ſeu lingua
bouis apud Auicennam eſt caput De boragine, ſicuti etiā
apud Serapionē: Falſum etiā erit id quod Simon ſcribit, qui
putauit neminem autorem de utraq; herba ſimul ſcripſiſſe.

Siquidem Dioſcorides apud Græcos,& Plinius apud nos, tam de bugloſſa, quàm etiã de criſſio fecere mentionẽ. Negari autem non poteſt quin borago ſit alterum duorũ apud Dioſcoridẽ, aut criſſion, aut bugloſſum,ab hijs præſertim, qui boraginem bugloſſæ,uel bugloſſam boraginis ſpeciem confitentur:quãdo & Dioſcorides ipſe criſſion habere folia ſimilia bugloſſo, & bugloſſum magnũ uocari teſtificatur. Si tamen borago ſit criſſium apud Græcos, uerũ erit quod à Montagnana ſcribitur, tam multa de boragine à iunioribus medicis temere prædicari: Nam Dioſcorides hoc tantũ de criſſio retulit: quod ſi radix eius alligatur ſuper locũ dolentem,ſedat dolorem. Plinius autem,quod herba aut radix alligata ſanat dolores uaricum. Quare medici iuniores utrũ uelint acceptent,aut quod borago ſit uera bugloſſa, ut nos opinamur, aut quod eius herbæ uſus non ſit ad illa utilis, ad quæ ipſi arbitrantur.

DE CICERBITA.

CICERBITA autem, de qua etiam ſcire cupis, eſt & ipſa ſicuti borago, etiam in hoc uſu Callimachi carmine inclyta. Eſt enim illa quam Theſeo apponit ruſtica illa Echate,ut Plinius meminit. Verũ in operibus medicinæ minus hodie celebrata: quia forte medici iuniores non nouerunt quo nomine apud ueteres autores,qui de medicina ſcripſerunt,nuncupetur,atq; ideo neſciunt eius utilitates, quod nos nunc indicabimus. Dioſcorides ipſam ſonchum nominat, & à Romanis cicerbitam aſperam uocari teſtificatur: quãuis hoc nomen, ut pleraq; alia Romana uocabula apud Dioſcoridem ſit deprauatũ, quia non cicerbita aſpera, ſed circita aſpra in græco codice uitioſe legitur. Idcirco autem à Romanis aſpera fuit cognominata,quia ſpinoſa eſt cum inueteraſcit. Græci ſanè adhuc herbam, quam nos latine cicer-

Sonchus. bitam nominamus,uulgo ſonchum appellãt,ut mirandum

ſit Simo-

ſit Simonem Genuenſem, qui multa herbarum uocabula à græca herbaria didicit, quid tamen eſſet ſonchus apud Græcos ignorauerit: nam de ipſa meminit in litera S, & adducit uerba Dioſcoridis de ſoncho, quæ tamen herba ſit, aut quo nomine cenſeatur apud nos, dicere prætermiſit: Neq; minus admiratione dignũ, Plinium huic herbæ, tam in uſu cibario frequenti, latinum nomen non reddidiſſe: nam & ipſe libro XXII, capite eiuſdem numeri, quam nos uulgo cicerbitam nominamus, græco uocabulo ſonchum appellauit, atq; ita ipſam deſcripſit, ut dubitari non poſſit ſonchum apud Græcos eſſe herbam, quã Latini cicerbitam uocant. Sed præterea idem Plinius unà cũ Dioſcoride, tot huius herbæ uſus enumerat, ut me aliquando pudeat noſtri tẽporis medicorũ, qui tantũ illa remedia probant, quæ magno impendio parantur, quibus meliora aliquando pauperrimus quiſq; cœnat: ferè tamen, de quo nos etiã magis pudere oporteat, non Indicas atq; Arabicas, ſiue externi orbis quærũt medicinas, ſed quas natura illa omniũ rerum parẽs uulgo etiã expoſuit. Muſtela pugnatura contra ſerpentes paſtu ſe cicerbitæ munit, atq; inter pugnandum eodem crebro repetito ſe refouet. Compertum eſt hoc apud multos, qui dimicationem conſertam uidere. Nos theriacam contra uenena ab Aegyptijs magno emimus pretio, cuius potiſſimam partem, quã baſim uocamus, illi adhuc ignorant, præter multa alia ſimplicia medicamenta, ad eandem compoſitionẽ neceſſaria, quæ noſtra hac ætate neq; à Græcis, neq; à Latinis, nedum à Barbaris cognoſcuntur: quorũ etiã uel unius defectus, ſi Galeni medicorũ principi credimus, poteſt totam compoſitionẽ corrumpere. Naturæ uero opera ſunt abſolutiora inuentu faciliora, niſi ob hoc ipſum uileſceret. Sonchum autẽ, ſiue cicerbitã, cuius occaſione hæc interpoſuimus, magnã habere cõtra uenena, ſed præcipue ſcorpionũ efficaciã teſtant᷑ tum Dioſco: apud

Græcos, tum etiam Plinius apud nos, & ex recentioribus Conciliator, qui lactucellam, per quam ut puto cicerbitam intelligit, quæ ut etiã inquit Plinius, lactucæ ſimilis eſt, niſi ſpinoſa foret, ſeptem alijs herbis annumerat, quæ theriacæ æqualem habent contra uenena poteſtatem. Atq; inſuper Auicenna apud Arabes, ſi modo cicerbita ſit herba, quam ille II Canone taraxacon nominat, ut ſcio pleroſq; ætate noſtra medicos celeberrimos, ac præſertim Gerardum Veronenſem exiſtimaſſe. Nolo enim ego nunc de iſto decernere, qui dudum opus ad hoc ipſum deſtinaui, ad declarãdum ſcilicet nomina Arabica, quæ II Canone apud Auicennã ſcripta inueniuntur. Quod idem opus forte maturius abſoluemus, quando te hoc quoque non minus cupere, quàm illa quæ nuper à nobis explanata ſunt, intelleximus. Si tamẽ tuam in hac re auiditatem pluſculum fuerimus commorati, æquo animo patieris, futurum illud maxime ſperans, quod tibi in hac epiſtola contigit, ſi modo epiſtolæ nomen meret̃, quæ ferè ad uoluminis magnitudinẽ excreuit, quæ quanto tardius, tanto maiori cum fœnore eſt tibi reddita. De cicercia reliquum eſt, quo tuis quæſitis omni ex parte ſatisfiat, ut etiã de cicercia reſpondeam, hoc leguminis genus uulgo cicerciam nominatũ à Plinio libro XVIII, capite XII, cicercula nuncupatur à Theophraſto libro IX De plantis, & à Galeno eundem Theopraſtum allegante, libro II De alimentis, lathiron: hoc enim uerbum Theodorus, græce latineq; doctiſſimus, in translatione Theophraſti cicerculam interpretatur. Vale Ferrariæ, Calendis Februarij. M. D. IIII.

Cicercia.

FINIS.

NICOLAI

NICOLAI LEONICENI DE DIPSADE, ET PLVribus alijs ſerpentibus, opus ad illuſtriſſimam D. Lucretiam Ferrariæ ducem.

NIHIL eſt quod libētius arripiam, quàm illas quæ mihi offeruntur quotidie iuuandæ mortalitatis occaſiones. Vnde hijs quoque obligatū me ſentio: qui ſuperioribus annis ad ſcribendum de tiro & uipera uel contradicētes excitarunt. Quare Lucretia dux Ferrariæ inclyta, ad tuorum erga me beneficiorum cumulum hoc quoq; acceſſit, quod etiam de dipſade ſerpente, tam uiperæ ſimili ut difficile ſit internoſcere, ut dictarem aliqua prima dediſti cauſam. Nam per Herculem Strozam poëtam inſignem tibi familiarem, cuius nutu pridem gymnaſium philoſophorū ac medicorum gubernabatur, eiſdem profeſſoribus de ea ſerpente quæſtionem quænam eſſet, aut qualis proponi iuſſiſti: Es enim, ut omniū ſemper uirtutū, ita bonarū artium, & medicinæ præſertim, apprime ſtudioſa. Huius tui ſtudij, & propenſæ in hanc maxime facultatem humano generi ſalutarem amplificandam uoluntatis, ego teſtis optimus eſſe poſſum, quem aliquando magnæ etiam mercedis ſponſione hortari non deſtitiſti, ut omnia Galeni de medicina uolumina latina facerē, quod opus iamdudum à me inchoatum, ſed poſtea propter temporum calamitates intermiſſum, forte ſi ætas ſuffecerit, tuo mihi fauore aſpirante complebitur, aut ſaltem magna pars eius & potior conficietur. Nunc quod inſtat agamus, effigiem dipſadis atq; naturam, quā noſſe cupis, & quî conueniat cum uipera, quiue differat, manifeſtemus, rem tibi, ut ſpero, futuram non iniucundam,

Hercules Stroza.

cundam, medicis autem admodũ ſcitu neceſſariam: ne quærentes uiperam ad theriaces compoſitionem, decepti ſimilitudine dipſadem capiant. Quem quidem errorem recentioris ætatis medicis ſuſpicor contigiſſe, anteq̃ à nobis quid eſſet tirus aut uipera indicaretur. Sed & hunc & plures alios ad cognitionem ſerpentium attinentes, contra autores barbaros, qui hanc quoq; medicinæ partem, ſicuti & omnes alias infinitis penè mendacijs deprauarunt, hoc eodem opere ſumus demõſtraturi, ſumpto à uipera initio, quæ magnam habet, ut diximus, cum dipſade ſimilitudinem. Erit autem tãto in dipſade inueſtigatio difficilior, q̃ in uipera fuerit aut etiam futura ſit, quanto dipſas non habet aliquam naturæ proprietatem, per quam poſſimus ipſam ab alijs ſerpẽtibus omnibus quemadmodum in uipera fecimus ſeparare, atq; ad eius notitiam certam atq; indubitabilem peruenire. Falluntur enim, qui putant alia uia melius q̃ illa qua nos inceſſimus, quæ ſerpens ſit uipera, & quo nomine uulgo nuncupetur manifeſtari. Nam ex eis quæ Auicẽna ſcribit libro V, capite De uiperis ad theriacæ compoſitionem recipiendis, nemo quid uipera ſit facile dijudicauerit, tum propter ſermonis, qua ubiq; ferè Auicẽna, ſiue eius interpres utitur, obſcuritatem, tum quia pleraq; etiam inibi ſcripta poſſunt falſa exiſtimari, ſi cum hijs conferantur, quæ de eiſdem ſerpentibus antea Galenus ſcripſerat libro ſuo De theriaca ad Piſonem. Quem uidetur de eodem antidoto Auicenna ſcribens uoluiſſe interpretari: licet multa peruerterit, quemadmodum ſtatim ſumus oſtenſuri. Galenus ſiquidem eo quo diximus De theriaca ad Piſonem libro, uult uiperas habere caput & totum corpus latius, nõ autem ſubtile collum atq; minutum, ut ſcribit Auicenna. Quod etiam inquit Auicenna, earum caudas eſſe curtas, ut eius utar uocabulis, ſtrepitũ facientes in inceſſu, haud omnino ad illa uerba Galeni congruit,

Dipſas.

gruit, quibus uiperas ad theriaces compoſitionem exigi præcipit, non habentes caudas inuolutas, neq; inceſſum cũ ſtrepitu, ſed tacitum magis atq; quietum. Signum quoq; quo Auicenna marem diſtinguit à fœmina in eodem genere uiperarum, non eſt idem omnino cum eo quod à Galeno ponitur. Galenus ſiquidem ait, caninos dentes plures eſſe duobus in fœmina: In mari autem duos tantum. Quod etiã diſcrimen Nicander, clarus medicinæ uates, eleganti carmine cecinit:

Mas geminis notus uirus ructare caninis
Dentibus: hijs autem fert fœmina uipera plures.

Hanc eandẽ differentiam ex dentibus ſimpliciter, nõ ex caninis dentibus, ex q̃bus autores antedictos Auicenna notauit hijs uerbis: Et eorũ ſignum eſt, ꝙ maſculi in omni latere habẽt unũ dentem, & fœminæ plures. Forte autẽ falſum eſt, ꝙ mas unũ tantum dentem habeat in omni latere, & fœmina plures, niſi de caninis intelligamus. Fieri enim poteſt, ut mas etiã plures duobus ex alijs dentibus habeat, qui canini nõ ſunt. Nec minus dubitationẽ faciũt quæ poſtea Auicenna ſubiungit. Et oportet ut alienent̃ cornutæ uariæ atq; aſpides. Hæc enim uerba oſtẽdũt ſenſiſſe Auicennã has etiam ſerpẽtes eſſe ex genere uiperarũ, quæ ſicuti mares in eodẽ genere & in piſcinis degẽtes, & littoribus aquarũ, & mari ſint abijciendæ. Subiũgit deinde Auicenna: Et petroſæ omittendæ. Cuius præcepti ſtatim attulit cauſam, quoniã in eis ſunt quercinæ faciẽtes ſitim. In q̃bus uerbis duo ſunt errores, alter ꝙ quercinas, hoc eſt id genus ſerpentium, quod Græci δρυίνας appellant, eò ꝙ in quercuũ radicibus habitãt, facit ex eodem genere uiperarũ, quum tamẽ ſint genus diuerſum: alter ꝙ quercinas à ſitim faciẽtibus nõ diſtinguit. Quæ ſitim facientes ab eodẽ effectu Græce διψάδας nuncupant̃. Apertius autẽ Auicẽna libro IIII, capite De ſpeciebus ſerpentũ Quercinæ.

uiperam

uiperam nõ eſſe ſpeciem, ſed genus potius, multas ſub ſe cõ
„ tinens ſpecies indicauit his uerbis: Et ordo ſecundus eſt de
„ uiperis, quarum ſpecies iterum ſunt diuerſæ. De eis enim
„ ſunt uiperæ alelisati, & de eis ſunt uiperæ quercinæ, & de eis
„ faciẽtes ſitire, & reliquæ quas dicemus. Sed neq; ex hijs quæ
eodem libro IIII, capite De morſu uiperarum Auicen-
na ſcribit, plus ſciat quiſpiam quæ ſerpens ſit uipera, & quo
nomine uulgo cẽſeatur indicare: quoniam quæ hic ab Aui
cenna ſcribunt̃ ſigna morſus uiperarũ, partim ſunt alijs etiã
ſerpentibus cõmunia, partim ex Paulo male translata. Nam
& amphisbena ſerpens ſuo ictu facit eoſdem quos uipera
caſus: quemadmodũ non ſolum Dioſcorides & Paulus, ſed
etiam ipſe Auicenna teſtatur: Niſi ꝙ Auicenna in hac ſerpẽ
te uidetur ambiguus: Quoniam eam aliquãdo ſalientem ad
duas partes appellat ad Græci nominis imitationẽ: aliquan-
autem haren aut carenet. Et dicit ſe exiſtimare ꝙ ſit ex gene-
Scytale. re draconum marinorũ. Scytale quoq;, quamcorrupto uo-
cabulo Auicenna Scyſcetalin uocat, eadem affert mala quæ
uiperæ, ut Dioſcorides & Paulus aperte ſignificãt: Obſcure
autem Auicenna, q̃ui colorem Scyſcetalis ſimilem eſſe ſali-
enti ad partes dicit: & accidentia eſſe illa, & curam eius eſſe il
lam. Neq; tamẽ propterea Auicennã improbamus, ꝙ com
munia accidentia & uiperæ, & quibuſdam alijs ſerpentibus
ponat, quando hoc Dioſcorides Paulusq; fecerunt. Sed ſo-
lum hoc cõuincere intendimus, nõ poſſe ex hijs, ut nõnulli
opinantur, quid uipera ſit euidẽter oſtendi. Ex alijs quæ idẽ
Auicenna de Paulo perperam tranſtulit, utrũq; nitimur ma
nifeſtare, & nihil iſta conferre ad uiperæ cognitionẽ: & ma-
le Auicennã uerba antiquorũ plerũq; interpretari. Inter alia
ſigna morſus uiperarum hoc in primis Auicenna ponit, ꝙ
aliquando ſanguis incipit aquoſus, deinde ſpumoſus. Pau-
lus autem, quem uidetur uoluiſſe Auicenna in hoc imitari,
dicit

dicit ſanguinem & ſanioſum humorem primum fluere, deinde oleaginoſum, non ſpumoſum, ut Auicenna tranſtulit.
„ Deinde ſubiungit Auicenna: Poſtea apparet apoſtema ca-
„ lidum, rubeũ habens bothor, & ueſicas ſicuti ex aduſtione
„ ignis, & quandoq; perambulat, deinde fit uiride illud apo-
„ ſtema prope morſum & ſub ore. Et accidit in uiſceribus in-
„ flammatio, & in corpore rubedo cum rigore. Paulus autem ait circa morſum fieri tumores ſubrubeos & liuidos, reliquũ autem corpus decolorari. De ardore in uiſceribus neq; Dioſcorides, neq; Paulus ullam faciunt mentionem, niſi q Dioſcorides, hepati accidere inflammationem inſinuat. Paulus quoq; & Dioſcorides unà non ſanguinis fluxum è naribus ſicuti Auicenna, ſed gingiuas ſanguinolẽtas inter caſus qui morſum uiperæ conſequuntur, enumerãt. Iam legentes extiment q multa duci poſſint in controuerſiam, ſi quis uelit ex Auicẽnæ ſcriptis quæ qualiſúe ſerpens ſit uipera, noſcere, id cupientibus notificare. Si quis uero eadem, qua nos gradiatur uia, atq; ita paucis ratiocinetur: Sola uipera inter ſerpentes parit animal, autore Ariſtotele nõ uno in loco, ſed pluribus, maraſſus ſerpẽs ſeu maraſſi fœmina parit animal, ut ſenſus oſtendit, igitur uipera atq; maraſſus eadem eſt ſpecies diuerſis nominibus apud diuerſas gẽtes nuncupata. Neminem puto è numero philoſophorũ, qui modeſtiſſimũ putant Ariſtotelis cedere autoritati, contradicturum. Niſi quis forte etiam philoſophus dubitauerit maior'ne ſit Herodoto fides adhibenda, an Ariſtoteli. Herodoto inquã, qui uniuerſam Græciam ſuis mẽdacijs infamauit: propter enim ipſum ſcriptũ eſt: Et quicquid Græcia mẽdax Audet in hiſtoria. Hic autem, neſcio an dixerim hiſtoriarũ, uel magis fabularum ſcriptor, hoc quoq; inter cætera fabulatur, ſerpẽtes eſſe in Arabia ſubalatos, qui eodem modo quo uiperæ coẽũt, ac pariunt. Idq; factum ſolertis naturæ prouidentia, ne ſi ean-

Herodotus fabulator.

dem habeant, quam cæteræ ſerpentes, generationem, fiant humani generis internecio: ſtatim in hac ipſa ratione mendaciſſimus. Nam ſi uera ſit, oportuit eadem naturæ prouidentia baſiliſcum, aſpides, ceraſtes, hemoroũ, hydrum, cenchrida, & pleraſq; alias ſerpentum ſpecies: quarum aliquæ non minus noxiæ, aliquæ uero magis etiã quàm ſubalati ſerpentes ſunt homini exitiales, animal & non oua parere, & marem in coitu, fœminam autem in partu interire: quorũ utrunq; de uipera tantum traditur. Quod autem ſola inter ſerpentes animal pariat, etiam ab Ariſtotele confirmatur. Sed ut alterum quoq; uerum ſit, in genere uiperarum marem in coitu, fœminam obire in partu, non tamen Herodotus ſua ratione id efficit quod uult. Nam duobus è medio ſublatis multi ſuperſunt, cum ſit uiperæ partus fœcundiſſimus, ut quæ una die pariat plusq; uiginti numero, autore Ariſtotele libro de hiſtoria animalium VI. De quo etiam numero Plinius libro X De naturali hiſtoria teſtificatur, niſi q; non omnes uel plures uno die, ut ait Ariſtoteles, ſed ſingulos ſingulis diebus catulos pari à uipera idem Plinius affirmat. Quam etiam ſententiam ſecutus eſt in translatione Theodorus, nimius aliquando uerborum Plinij affectator. Ex hijs enim ſequitur uiperam eſſe maraſſum, ſeu ſcorctionem, & non eſſe. Nam cum ſola uipera inter ſerpentes pariat animal, ut ait Ariſtoteles, & Plinius quoq; conſentit, ſequitur neceſſariò, uiperam eſſe ſerpentem, quam uulgo maraſſum, uel ſcorctionem nuncupamus: quoniam & maraſſus fœmina uipera eſt. Quia autem uipera parit ſingulos ſingulis diebus uiginti ferè numero, ut inquit Plinius, maraſſus autem, quod etiam uiſui ſubijcitur, uno die plures edit in lucem, hac ratiocinatione in ſecunda figura colligitur, uiperam non eſſe maraſſum. Itaq; ex Plinij uerbis, imò etiam Ariſtotelis, ſi Theodoro Gazæ interpreti credimus,

ſequitur contradictio. Sed uiderint alij quomodo Plinium tueantur. Nos ſummum philoſophum Ariſtotelem facile à tanto errore uindicamus, ſicuti & quoſdam alios eiuſdem philoſophi locos male à iunioribus philoſophis intellectos ſumus hoc ope quãuis aliud agẽtes defenſuri. Verba Ariſto telis de uiperæ partu ita in græco codice ſcripta inueniunt: τίκτει δ' ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ καθὲν, τίκτει δὲ πλείω ἢ εἴκοσιν. Quæ nos uerbum ex uerbo ita interpretamur: Parit autem una die ſingulos, parit autem plusꝗ uiginti numero. Eſt autem ſenſus ho/rum uerborum: non ꝙ ſingulos ſingulis diebus pariat: imò ꝙ una die plusꝗ uiginti numero, ſingulos tamen, hoc eſt, non binos, aut ternos, aut quaternos ſimul, ſed unum poſt alterum. Quod etiam facit maraſſus fœmina, quæ plures una die, ſigillatim tamen, parere uiſitur. Vtrum autem plu res quàm uiginti numero ſemꝑ una die pariat, uel aliquan do pauciores, non puto hoc ex rerum natura conſtare. Fieri enim poteſt, ut ſicuti in pleriſq; alijs animalibus nume rus fœtuum non eſt præfinitus, ita neq; in huius ſerpen/tis partu Ariſtoteles de ipſo non id quod ſemper fiat, ſed potius quod crebro contingat, in animalium hiſtoria ſcri bere non dubitauerit. Vnde nulla ex ſcriptis eius recte in/terpretatis ſequitur contrarietas. Sed neq; ut Herodotus uerum dixerit ſerpentes eſſe in Arabia ſubalatos animal pa/rientes, propterea Ariſtotelis unam tantum uiperam inter ſerpentes animal parere aſſerentis, ſententia deſtruitur: quo niam ſecundum eundem philoſophum alatum & inalatũ non uariant ſpeciem, ut probat primo de partibus anima/lium argumento formicarum & cicindelarum, quæ in ea/dem ſpecie & alatæ & non alatæ inueniuntur. Hæc autem obiter dicta ſint tum ad Ariſtotelis, tum ad noſtræ quoq;, quæ maxime Ariſtotelis nititur autoritate, de uipera opi/nionis defenſionẽ. Nunc ad dipſadẽ redeamus, in qua eadẽ

eſt quæ in uipera ratio: nam ſi uelimus eam per uerba Auicennæ libro IIII, capite De ſerpente faciente ſitim, deſignare, & quæ ſit uulgaris nomenclatura hanc ſcire uolentibus aperire, non minus in hac, quàm etiam in uipera legentis animus hæſitabit, & tanto magis, quanto uidetur Auicenna ſibi ipſi in dipſadis figuratione repugnare, cum in capite libri IIII ſtatim antea allegato, dipſadem pingat capite paruo & collo groſſo, incipiente curuatura eius ex collo groſſo uſq; ad caudam ſubtilem: hæc enim ſunt Auicennæ ferè ad literam uerba. Et poſtea ſubiungit ex quorundam autoritate, formam dipſadis eſſe formam uiperæ. Et tamen ipſe Auicenna libro V, capite quo de uiperis agit, quæ ueniunt in theriaces compoſitionem, dicit quod uiperæ ſunt ſerpentes capita habentes plana, quæ ſunt lata proprie apud propinquitatem colli minuti & ſubtilis ualde. Quare nõ poterit dipſadis forma, ſiue figura eſſe forma uiperæ. Siquidẽ dipſas ſecundum Auicennam habet caput planum & latum, collum autem minutũ & ſubtile ualde. Præterea dipſadis & uiperarũ aſſimilatio plurimam habere poteſt apud Auicennã ambiguitatem. Quoniã hic autor, ut ſupra oſtendimus, uult uiperam non eſſe nomen ſpeciei, ſed generis potius multas ſub ſe ſpecies comprehendentis. Quare relinquitur dubitatio, cui uiperæ ſpeciei dipſas aſſimiletur, niſi forte quis dixerit omnes ſerpentum ſpecies, quæ ſecundum Auicennã ſub uiperarum genere continentur, eandem habere formam, ut ſimpliciter potuerit enuntiare formam dipſadis eſſe formã uiperæ: quod tamen fatuum eſt imaginari. Quo etiam conceſſo alterum æque ridiculum ſequitur, Auicennam nihil aliud uoluiſſe dicere, niſi dipſadem ſibi ipſi in forma aſſimilari: cum ſecundum Auicennam dipſas ſit uiperæ ſpecies, ut antea probauimus. Quare quærendum eſt aliquid, quod ita ſit dipſadi peculiare, ut in nullo alio ſerpentum genere repe-

riatur,

riatur, ſicuti parere animal eſt ſoli uiperæ inter omniũ ſerpentum genera proprium. Sed hoc dipſadi peculiare, inquiet aliquis, facile eſt adinuenire ex uerbis Auicennæ, qui eã ſitim facientem nominat: quoniã ſitim intolerabilem facit, ut etiã Lucani uerſus oſtendunt, qui ita ſcripti apud ipſum legunt̃:

Signiferum iuuenem Tyrrheni ſanguinis Aulum
Tota caput retro dipſas calcata momordit.
Vix dolor aut ſenſus dentis fuit, ipſaq; lethi
Frons caret inuidia, necquicquam plaga minatur.
Ecce ſubit uirus tacitum, carpitq; medullas
Ignis edax, calidaq; incendit uiſcera tabe:
Ebibit humorem circa uitalia fuſum
Peſtis, & in ſicco linguam torrere palato
Cœpit, defeſſus iret qui ſudor in artus
Non fuit, atq; oculos lachrymarum uena refugit.

Qui uero hoc mihi reſponderit, forte aliquid dixerit, niſi ſit idem effectus etiam ſerpentibus, quæ uiperæ nominantur cõmunes. Conueniunt ſiquidem uiperæ & dipſades non in forma ſiue figura ſolũmodo, quemadmodum uidetur Auicenna exiſtimare, ſed etiam in pluribus alijs: & nonnullæ ex ipſis in hac præcipue naturæ proprietate, quod carnium ſuarum eſu uel ictu, quem dentibus ingerunt, ſitim inæſtimabilem faciunt, adeo ut Galenus dubitauerit idem'ne eſſet uiperarum ac dipſadum genus, an potius diuerſum, ut multi ante ipſum philoſophi ac medici uiſi ſunt exiſtimaſſe: qui uiperam à dipſade diſtinxerunt. Idcirco ſcribit Galenus libro XI De ſimplici medicina, ſe in hac ambiguitate Marſos interrogaſſe: Nunquid haberent aliquod ſignũ per quod ſcirent utrunq; genus, dipſadum ſcilicet & uiperarum diſcernere. Qui nullũ eſſe omnino genus dipſadum uiperarũ reſponderũt, ſed eas quæ circa mare & loca plena ſalſugine uiuerent, carnes habere ſalſas: Vnde et in Libya plurimas eſſe

tales: Carere autem illis Italiam propter regionis humiditatem. Hæc quidem Marſi: Quorum ſi ſit uera ſententia, paucis poſſumus propoſitam ſoluere quæſtionem, ita dicentes: Dipſadem eſſe uiperam Libycam, ſiue maraſſum Libycũ, aut in locis aridis & ſalſuginoſis, qualis eſt terra Libyæ, degentem. Vt autem ad hanc Marſorũ ſententiam facile declinemus, illud præcipue facit, quod Ariſtoteles Pliniusúe, duo autores in tradenda tum cæterorũ animalium, tum ſerpentũ maxime hiſtoria diligentiſſimi, nihil, quod ſciam, de natura dipſadum ſcriptum reliquerunt, quaſi ea inter uiperas eiuſdem generis ſerpentes tacta: niſi quod Plinius uno aut altero tantum in loco in quarundam medicinarum mentione dipſadis unà cum uipera meminit. Ex quo tamen conuinci nõ poteſt dipſadem eſſe ſpeciem à uipera differentem, cum ſint uiperæ aliquæ ſitim facientes, aliquæ non facientes pro uarietate locorum, in quibus degunt. Et quæ quidem ſitim faciunt dipſades cognominantur: quæ uero non faciunt, ſimpliciter uiperæ nuncupantur, quemadmodum ex uerbis Galeni paulopoſt ſumus demonſtraturi. Accedit ad hoc quod Galenus non auſus aperte hanc Marſorum damnare opinionem, tantũ dubitare ſe dixit, uerá ne omnino, an ſecundum aliquid falſa forent quæ à Marſis accepiſſet. Quare & nos ſicuti certiorem ſententiam ſuper hoc in aliud tempus differimus, ita nunc conſtanter affirmamus, dipſadem uel eſſe maraſſum, in locis aridis & ſalſuginoſis genitum, uel maraſſo quamſimillimũ, adeo ut difficillimum ſit internoſcere. Quandoquidem Galenus, tantæ alioquin doctrinæ atq; experientiæ uir, ingenue fatetur ſe neſciuiſſe alterum diſtinguere ab altero: atq; ideo deſuper Marſos tanq̃ aſſiduo ſerpentum uenatu peritiores conſuluiſſe. Qui neq; ipſi ſcierunt, quantumuis in tractandis impune ſerpentibus exerci-

Dipſadem eſſe maraſſum

exercitati, aliam inter uiperas dipſadasq́ præterquã ex ſolo in quo uiuunt differentiam aſſignare. Subijciam autem eiuſdem Galeni uerba, ut forte quiſpiam non habeat cauſam me etiam cum riſu reprehendendi, uſque adeo maraſſis addictum, qui uelim omnes ſerpentes ad maraſſorũ ſpeciem relegare, ut etiam ſicuti in uipera, quam probaui eſſe maraſſum, uel ut alij nominant ſcorctionem, nemo me potuit refellere, niſi Ariſtotelem philoſophorum antiſtitem unà redargueret, ita in dipſade nemo me arguat, niſi Galenum alterum medicorum principem coarguat. Hæc ſunt huius autoris libro, quo diximus XI De ſimplici medicina uerba, ubi de carne uiperarum loquitur. Viperarum quidem caro ad tantam peruenit exiccandi potentiam: quia uero nonnulli ex eſu eius in uehementiſſimam ſitim inciderunt, & propterea uiperas illas dipſades nominant: Sunt autem & qui ex morſu earum inquiunt impleri bibentes, ſed diſrumpi prius quàm ſitis ſedetur. Propterea Romæ uiperarum uenatores, quos Marſos uocant, interrogaui ſi quod ſignum poſſent me docere, per quod utrunque genus uiperarum inuicem diſtingueretur. Hij uero nullum omnino eſſe genus dipſadum uiperarum dixerunt, ſed eas quæ circa mare habitant, & circa loca plurimam habentia ſalſuginem, carnem habere ſalſam. Vnde & in Libya multas huiuſcemodi naſci. In Italia autem non eſſe propter regionis humiditatem. Hæc quidem à Marſis audiui, non tamen poſſum affirmare ſi omni ex parte uerum dicant, an ſecundum aliquid mentiantur. Quod enim in hijs, quæ dixere locis, uiperæ naſcantur carnem ſalſam habentes, mihi uidetur ueriſimile, quoniam me non latet carnes animalium ex alimentis tranſmutari. Non tamen poſſum quod nullum ſit genus dipſadum uiperarum demonſtrare. Tutiſſimum autem eſt cauere uiperas, quas in talibus locis uenantur, ſiue

,, ſiue ad uſum cibarium, ſiue ad pharmaci compoſitionem.
,, Quale eſt iſtud celeberrimũ, quod omnes medici theriacen
,, nominant. Ex quibus ultimis Galeni uerbis iã diſcere poſſunt noſtræ ætatis medici, quãto fuerint dudum in errore uerſati, qui hactenus tirum, id eſt uiperam, ex terris admodum calentibus aridiſq́ue, ueluti ex Aegypto & Arabia perquiſierunt, cum tamen hunc haberent in Italia ſerpentem multo peregrinis ſalubriorem. Hæc habui quæ de dipſade ſcriberẽ ſecundum Galeni opinionem: qui dipſadem aut minimũ, aut nihil diſtare figura à uipera nobis inſinuauit. A qua etiã opinione non multum Auicenna diſceſſit, cum dixit formam dipſadis eſſe formam uiperæ. Si quis uero aliorũ mauult ſententiam ſequi, qui fecere dipſadem non ſolum ſpecie, ſed etiam effigie aliquantulum à uipera differentem, ſubijciam Nicandri uerſus, dipſadis formam, magnitudinẽ, ac mores deſcribentis, quos nos ita in latinã uertimus linguã. Nicandri de dipſade uerſus à nobis translati hij ſunt:

Dipſadis eſt ſpecies, quæ uipera parua uidetur.
Ocius hæc hominem, quem forte momorderit, ictu
Terribili exanimat cauda extenuata, colore
Lurida, in extremis urunt incendia pectus
Dipſadis ex morſu, nec labra madeſcere poſſunt
Dum ſitis infeſtat, multo licet oris hiatu.
Perſimilis tauro, qui pronus mergitur undis,
Hauriat immodicum potum, nec deſinat ante
Quàm miſero uenter diſrumpitur, atq́ue ita magno
Pondere, quod nequeat longum tolerare, leuatur.

Eoſdem in dipſade effectus quos Nicander cecinit, Dioſcorides etiam & Paulus ſcripſerunt, qui & ipſi uiſi ſunt dipſadem differre ſpecie à uipera putauiſſe. Qui præterea autores hanc eandem ſerpentem duobus alijs nominibus inſignierunt, non dipſadem tantum à ſiti, ſed & præſtera & cauſonẽ

ab incendio,

ab incendio, cuius eſt cauſa, uocitantes. De qua nominũ ua rietate etiã Suidas autor bonus apud Græcos teſtificatᷓ hijs
,, uerbis: Dipſas ſpecies ſerpẽtis, eſt uero uipera maſculo mi-
,, nor, ſed in necando uelocior, eſt autem colore alba, & habet
,, lineas in cauda duas. Quidã uero ipſam præſtera nominãt,
,, alij cauſonem. Naſcitur autem in Libya & Arabia magis.
,, Alijs etiam cenſetur nominibus, uidelicet melanuros, id eſt
,, uerbum ex uerbo, nigricauda, & ammoatis, id eſt arenoſa,
,, & centris, id eſt ſtimulo ſimilis. Hanc eandem nominum in eadem ſerpente uarietatem Aelianus libro VI De hiſtoria animalium annotauit, & eodem colore, iiſdemq; in cauda lineis eius pinxit imaginem. Verum hic ingens oritur diffi-cultas, in qua non ſolum Lucani, ſed etiam Alberti exiſti-matio periclitatur. Cui tamen Alberto minus ſit ignoſcen-dum: quoniã Magni cognomentum adeptus ob eam quã habere creditus eſt, & adhuc creditur, in omni philoſophiæ genere excellentiam, ubi de rebus, quarum cognitio ad phi loſophos ſpectat, agebatur, debuit plusq; Poëta peruidere. Difficultas quæ oritur hæc eſt. Quo pacto, cum eadem ſit ſerpens præſter & dipſas, quemadmodum antedicti nõ pa-rum uerendæ autoritatis uiri teſtificantur, Lucanus tamen & de præſtere & de dipſade ſeparatim, ueluti de diuerſis ſer-pentibus loquatur: atq; ab altera quidem, id eſt dipſade,

Signiferum iuuenem tyrrheni ſanguinis Aulum

dicat miſerabiliter exanimatum, quemadmodum eiuſdem Lucani uerſus alij ſupra notati manifeſtant: ab altero uero præſtere ſcilicet ſcribat Narſidium marſi agri cultorem non minus crudeliter, ſed propè eodem mortis genere fuiſſe ene catum, ut infraſcripti uerſus oſtendunt:

Narſidium marſi cultorem torridus agri
Percuſſit præſter, illi rubor igneus ora
Succendit, tenditq; cutem pereunte figura,

Miſcet cuncta tumor, maior iam corpore toto,
Humanumq́ egreſſa modum ſuper omnia membra
Inflatu ſanies late tollente ueneno.

Quomodo etiam Albertus magnus duo capita faciat, alterum de dipſade, alterum de præſtere. An dicẽdum fuerit eſſe duas dipſadis ſpecies: alteram, quæ uiperæ ſimillima ſit, de qua Galenus dubitauit, an in idem genus coiret cum uipera: alteram omnino à uipera differentem, quæ tum dipſas, tum etiam præſter nominetur, & primam quidem Aulum, ſecundam uero Narſidium iuxta Lucani uerſus occidiſſe, aut duos præſteras, alterum generis proprij, alterũ cum dipſade communis: atq; ita excuſetur Albertus, & quicunq; alij duo capita alterum de dipſade, alterum de præſtere ſuis tractatibus inſeruerunt. Sed huic excuſationi illud aduerſatur, quod Dioſcorides, Paulus atq; Nicander, & Plinius apud nos de una tantum dipſadis ſpecie meminere, quæ à diuerſis effectibus, à ſiti quidem dipſas, ab incẽdio autem præſter nominatur. Eandem autem eſſe de qua antedicti autores loquuntur & præſterem, de quo Lucanus, eo pariter argumento probari poteſt: quoniam idem ferè effectus & ab illis dipſadi, & à Lucano præſteri tribuuntur. Forte etiam & centris & ammoatis non ſunt ſerpentum aliarum à dipſade nomina, ſed ipſa una eſt quæ & præſter & cauſon ab incendio, ut diximus, nuncupatur, & centris pariter: quoniã, ut ait Nicandri expoſitor, facies eius tendit in acutum, atque ita centro aſſimilatur: Ammoatis autẽ quia ſua habet in arenis latibula. Verum de hoc nolo decernere, tum quia res eſt in obſcuro, tum quia utraq; opinio magnos habet autores. Non deſunt alia mihi exempla quamplurima, ex quibus oſtendere poſſum Albertum philoſophum citra Lucani poëtæ autoritatem plures ſerpentum ſpecies, deceptum, ut uidere licet, nominum diuerſitate, fruſtra multiplicaſſe,

plicaſſe, quaſi natura, cum fieri uoluit ex parente nouerca, non ſatis multas huiuſmodi peſtes in ſerpentum generatione protuliſſet, niſi nos ipſi alias inſuper earundem ſerpentum ſpecies, & totidem mortium inutiliter fingeremus. Baſiliſcum ſerpentem omnium pernicioſiſſimum, qui non contactu, ſed etiam afflatu unumquodque ſibi uicinum exanimat, cuius ſementem, ſi fieri potuiſſet, oportuit funditus abolere, Albertus tamen nobis congeminauit. Siquidem duo capita facit, alterum de baſiliſco, alterum de armene, quaſi ſint ſpecies ſerpentum differentes, æquale uirus habentes, cum tamen una ſit, quæ græco quidem uocabulo βασιλίσκος, latino regulus, barbaro autem armene nuncupatur. Eſſe autem unicam ſpeciem baſiliſcum & armenem, & nõ duas, ut putauit Albertus, effectus indicant, qui idem baſiliſco & armene partim ab Alberto & Auicenna, partim à Dioſcoride, Galeno ac Paulo, atque in primis à Nicandro ſoli baſiliſco tribuuntur. Siquidem hij græci autores nihil de armene ſerpente parem habente cum baſiliſco poteſtatem meminerũt. Medicinæ etiam, quas ad morſum armene ſerpentis Auicenna ſcribit, ſunt quas Dioſcorides & Paulus ex Eraſiſtrati ſententia ad morſum baſiliſci tradiderunt. Subijciam autem Dioſcoridis ac Pauli uerba, ad quorum imitationem eadem ferè ſcripſiſſe uidetur Auicenna, ut maior mihi ſuper hac ſerpente fides adhibeatur. Dioſcorides ac Paulus ita ſcribũt. „ Hijs autem quos baſiliſcus momorderit, ut inquit Eraſiſtratus, „ prodeſt caſtorei drachma una pota cum uino, ſimiliter au„ tem & papaueris. Hanc eandem curationem inſerens Aui„ cenna ſcribit in hunc modum. Et dixerunt quod morſo ab „ eo, ſcilicet armene, non confert aliquid. Si uero aliquid „ confert ei, tunc ſemen papaueris uſque ad drachmã unam, „ & caſtoreum uſque ad drachmam unam, quidam iam

teſtificati ſunt illud. Quare non temere ſtatim in titulo capi-tis De baſiliſco & armene inſcripti Auicenna dubitat, ſit ne idem ſerpens armene cum baſiliſco, uel diuerſus. Quid tamen opus erat Auicennam dubitare? cum neq; Nicander, neq; Dioſcorides, Galenus, aut Paulus, ut diximus, ullam faciant de armene ſerpente mentionẽ. Niſi forte quis putet per armenem apud Arabes eam feram intelligi, quã Græci

Catoblepa. catoblepam nominant, de qua Plinius libro VIII, capite XXI, & Solinus quoq; libro ſuo De ſitu & memorabilibus orbis, capite XLIII cõmeminit. Verum hij duo autores uidentur catoblepam non ſerpentibus, ſed quibuſdam alijs feris, lyncibus, ſphingibus, crocutis, & cercopithecis, Indicis bubus, leucrocutis, caletauris Aethiopiæ, manticoræ, & monoceroti Plinius: Camelopardali uero et cephis, rhinoceroti, & quibuſdam alijs beſtijs, quibus regio Aethiopum plena eſt, Solinus annumerare. Quod ſi Plinius ſtatim poſt factam de catoblepa mentionem etiam capite eodem de baſiliſco ſubiungit, non puto ob id facere, quia utrunq; animal ſub eodem proximo genere ſcilicet ſerpentum contineatur, alioquin ambos, tam ſcilicet catoblepam, quàm etiam baſiliſcum inter ſerpentes retuliſſet, capite ſcilicet eiuſdem libri XXIII, cui De ſerpẽtibus titulus eſt. Sed catoblepa fera eſt, ideo de ea inter alias feras mirabiles facit mentionem. Quia uero eandem habet, quam baſiliſcus, ſolo intuitu oculorum hominẽ exanimandi uim, ideo illi baſiliſcum annexuit. Plinius quoq; baſiliſcum ſerpentũ, Catoblepam autem feram generaliori uocabulo nuncupauit, uolens, ut arbitror, hac appellationum diuerſitate non eſſe eiuſdem proximi generis hæc duo animalia nobis ſignificare. Sed & alia Plinij catoblepam deſcribẽtis uerba, cæteris membris inertem, caput prægraue ægre ferentem, deiectum ſemper in terram etiam nobis inſinuant catoblepam eſſe animal quadrupes potius,

qualia

qualia ſunt reliqua,quæ eodem capite à Plinio cōmemoran
tur. Quam ſerpentem Aelianus quoq; non contemnendæ *Aelianus.*
apud græcos autoritatis,talem catoblepum,ſic enim ipſe no-
minat,nobis deſcribit,ut non ſerpentis, ſed feræ quadrupe-
dis effigiem repræſentet,hæc ſunt eius autoris libro VI De
» hiſtoria animaliū,de catoblepo uerba: Terra Libyca mul
» tarum ac diuerſarum ferarum fertilis eſt: parit autem & ca-
» toblepum ita uocatum tauri effigie, ſed aſpectu horribilio-
» rem:nam ſupercilia illi eminentia & hirſuta,oculi uero ſub-
» ijciuntur non ut bobus magni, breuiores autem & ſubcru-
» enti,non directum habentes intuitum, ſed in terram pronū:
» unde beſtiæ nomen. Iuba uero ex uertice incipiens,equinis
» ſimilis ſetis deſuper à fronte deſcendit in faciem,atq; ipſum
» uiſu reddit terribiliorem. Hæc Aelianus,qui luce clarius
nobis oſtendit catoblepū non eſſe,ut nonnulli putauere,ſer
pentem armenem apud Arabes nuncupatum. Præterea qui
dixerunt quod morſo ab armene nō confert aliquid:ſi uero
aliquid confert ei, tunc ſemen papaueris uſq; ad drachmā
unam,& caſtoreum uſq; ad drachmā unam. Et quod quidā
teſtificati ſunt illud,neq; illud dixerunt, neq; etiā ſunt teſti-
ficati de catoblepo,neq; de aliquo ſerpente à baſiliſco diuer
ſo,ſed de baſiliſco tantūmodo,ſicuti Dioſcorides Pauluſq;
ex Eraſiſtrati,ut antea diximus,teſtimonio. Eſt autem Aui
cennæ mos,cum uult medicos ueteres, præcipue Dioſcori-
dem, Galenum,& Paulū citare,ſine nomine uti hoc uerbo,
dixerunt,ut poſſum multis apud eundem Auicennā exem-
plis oſtendere de hijs,quæ illi autores ſupra memorati antea
dixere,& ipſe poſtea Auicenna non tamen eos nominatim
adducendo recitauit. Multo tamen plus eſt,ut mihi uidetur,
Albertus,quàm Auicenna dubitans reprehendendus: Al-
bertus inquā,qui ſtudio prolapſus multa ſerpentū genera,
quæ nunquā natura genuit,connumerandi duas eſſe ſerpen

tum ſpecies baſiliſcũ & armene eaſdem uires habentes ſine aliqua dubitatione aſſeuerauerit. Subiungam autem etiam Alberti de armene uerba, ex quibus unuſquiſq; poterit diiudicare nullam feciſſe ipſum inter armenem & baſiliſcum, ſiue regulum, niſi ſolam nominis & magnitudinis differentiam. Alberti de armene uerba libro XXV De animalibus
» hæc ſunt: Armene ſerpens eſt, quo nullus penitus ſerpens
» peior eſt, niſi regulus ſolus: Non enim differt à regulo in no
» cumento, quia uiſu interficit, & auditu ſibili ſui ſicuti regu-
» lus, & quodcunq; animal mordet, ſtatim diſſoluitur & mo-
» ritur. Et ſimiliter moritur omne animal, quod animal appro
» pinquat ei, etiam ſi ab eo non mordeatur, ſed quantitate ma
» ior eſt quàm regulus, & eſt quantitas eius ab uno cubito in
» cubitũ, & morſus eius nullam penitus recipit curationem.
Hæc quidem Albertus: Miror autẽ cum ipſe eaſdem tribuat nocendi uires armene, quas etiam baſiliſco, quomodo ſolum regulum eſſe armene peiorem inſinuat. Niſi forte putauit Albertus non eſſe armenem adeo maleficum ſicuti baſiliſcus, quia poſſit quidem, ſed tamen nolit tantum nocere, quantũ baſiliſcus. Sed unde hæc armene pietas? unde miſericordia? Equidem puto nõ poſſe baſiliſcũ armene in malitia conferri, niſi idem ſibi ipſi comparetur, qui cum unus ſit ſerpens, ut pro duobus ſit habitus cauſam fuiſſe puto, quia uarij autores de eodem ſerpente, alij ſub uocabulo græco baſiliſcus, alij ſub barbaro armene, eoſdem tamen effectus & eandem curationem, ut antea oſtendimus, tradiderunt. Verum qui de baſiliſco ſcribunt, nihil de armene loquuntur. Qui uero de armene tractant, baſiliſcum prætermittunt, niſi quod Auicenna utrunq; nominat, dubitans tamen, ut diximus, ne unus ſit, qui duo à quibuſdam cenſentur. Præterea Semerion qui de ſerpentibus ſcripſit, à quo, ut coniectari poſſumus, multa de eiſdem ſerpentibus tractans Auicenna accepit,

Auicenna quædam ex Semerione hauſit.

na accepit, in baſiliſco quidem ab Alberto citatur: in armene autem minime, quod uidere licet in omnibus alijs ſerpentibus fruſtra ab Alberto duplicatis: Nam ſi in uno ſerpentis nomine Semerion allegatur, in altero omittitur, unde unuſquiſque facile poſſit animaduertere Albertum in multiplicandis ſerpentum ſpeciebus nulla re magis, quàm ex nominum uarietate fuiſſe deceptum. Nam & ſimili cauſa alteram quoque eiuſdem ordinis ſerpentis ſpeciem, & prope ueneno baſiliſco æqualem idem Albertus duplicauit, ceraſtem ſcilicet, de quo ſerpente agit, & ſub ceraſtis nomine primum, & poſtea ceriſtalis, neſciens tamen eandem eſſe ſpeciem diuerſis nominibus appellatam, ceraſtes uocabulo, ut opinor, in ceriſtalim deprauato. Quanquam apud Auicennam non ceriſtalis, ſed ſirtalis ſcriptura adhuc magis corrupta legatur. Quod autem non ſit ceriſtalis ſiue ſirtalis ſerpens à ceraſte ſerpente differens, plura habemus argumenta. Primum quod omnia ſigna quæ ſcribit Albertus ex Semerionis & Auicennæ autoritate ad ceriſtalis morſum notificandum, ſunt quæ in ceraſte à Dioſcoride & Paulo etiam traduntur, quæ nos ſubijciemus, ut facta utrorunque collatione non differre altera ab alteris, niſi diuerſitas tranſlationum aliquid immutat, ab omnibus intelligatur. Hæc ſunt ſigna morſus ceriſtalis ſeu ſirtalis à Semerione atque „ Auicennæ, ipſo Alberto teſtante ſcripta: Ceriſtalis eſt ſer„ pens de genere uiperarum, & ſecundi ordinis, & eſt cine„ reus, duorum cubitorum. In loco morſus accidit inflatio, „ & ueſicæ duritia, apparent & fluxus humiditatis ſanguineæ „ nigræ ex loco morſus, & patitur læſus alienationem ratio„ nis, & tenebroſitatem uiſus, & ſpaſmum mortificantem. In hijs autem, quos ceraſtes momordit, Dioſcorides Pauluſq́ „ hæc ſigna ſcribunt. Locus quidem attollitur cum duritie & „ puſtulatione. Fluit autem à morſu ſanies nonnunquã quidem

Ceraſtes.

dem

dem nigra,nonnunq̃ uero ſubruffa. Circa autem totum corpus pallor apparet, & penis quidẽ tetanum patitur, mens uero extra ſe fit: Oculis autem caligines oboriuntur, tandẽ conuulſus per modũ tetani moritur. Quiſpiam tamẽ poſſit pro Alberto reſpondere duas eſſe ſerpentum ſpecies, quarũ morſus ijdem caſus conſequuntur. Sed cõtra hoc eſt, q̃ qui de ceriſtali ſcribunt, ſicuti Semerio, atq; Auicenna, nihil præterea de ceraſte loquuntur: alioquin, ſicuti in ceriſtali, ita etiam in ceraſte autor uterq; ab Alberto citaretur. Qui autem de ceraſte uerba faciunt, ſicuti Nicander, Dioſcorides, Galenus, ac Paulus, nullam de ceriſtali uel ſirtali fecere mentionem. Quam quidem rationem puto efficacem non ſolum ad probandum erraſſe Albertum, ſed etiam ad oſtendendũ unde errandi habuerit occaſionẽ. Quia enim ſeorſim apud Plinium atq; Solinum, ſiue quoſcunq; alios latinos uel græcos autores de ceraſte legerat, ſeorſim autem de ceriſtali uel ſirtali apud Semerionem & Auicennam: hãc tantum in nominibus diuerſitatem attendẽs, incidit in errorem, putãs eam quæ fuit in uocabulis ſolum, eſſe etiam in re ipſa differentiam. Videtur autem & hæc confuſio nominum non mediocriter Auicennam perturbaſſe, adeo ut in hac ipſa ſerpente, quam ſirtalim nominat, dubitauerit cuius ordinis eſſet: licet Albertus non tantum ex Semerionis, quantum etiã ex Auicennæ ſententia eam ſecundi ordinis ſtatuat. Hæc enim
» ſunt Auicennæ de ſirtali non parum ambigentis uerba: Et
» ego quidem dixi hunc ſerpentem in loco extimatiue, & nõ
» noſco eum, neq; ordinem eius, neq; ipſius genus cum uerifi
» catione, & nec ſcio an iſte ſit in iteratione, an non. Hæc quidem Auicenna plenus, ut apparet, dubitationum: quarum tamen nonnullas ſpero me poſſe facile perſoluere nixus Nicandri, Dioſcoridis atq; Galeni & Pauli, à quibus Arabes omnia ferè, licet perperam quædam acceperunt, autoritate.

Arabes omnia ex Græcis hauſerunt.

Nam

Nam de ordine, in quo ſit ſirtalis ſerpens reponenda, promptum habemus ex iiſdem autoribus reſpondere, ex quibus etiam probauimus ceriſtalim aut ſirtalim eſſe ſerpentem cerastem apud Græcos nominatam. Cum enim apud autores græcos ſupra commemoratos baſiliſcus aſpis atq; ceraſtes in eo ſerpentum ordine collocentur, quorum morſus nõ recipit curationem, niſi per membri tacti ueneno abſciſſionẽ, iam liquere poteſt ſirtalim eſſe ordinis primi, ſecundũ quod de ſerpentum ordinibus loquitur Auicenna. Quare non ſatis recte eam in ſecundo ordine uidetur Albertus poſuiſſe. Alteram autem de ſirtali ſerpente Auicennæ dubitationem, an ſcilicet facta ſit apud ipſum ſuperflua repetitio, nõ æque facile eſt ſoluere, quoniam cornuta, de qua anteq̃ de ſirtali loqueretur Auicenna uerba fecerat, ſi nomen attendimus, atq; remedia quæ ad morſum cornutæ Auicenna adhibet, uidetur ea eſſe ſerpẽtis ſpecies, quam Græci ceraſtem nominant: quam corrupto uocabulo ceriſtalim ab Alberto, ſirtalim autẽ ab Auicenna nuncupari ſupra demonſtrauimus. Auicenna ſiquidem de cornutæ ſerpentis curatione ita ſcri-
„ bit: Et quod ei appropriatur eſt, ut in potu detur ſemẽ rapha
„ ni cum uino. Idem raphanidis ſemen cum uino potum ſcribit Dioſcorides contra morſum ceraſtis auxiliari. Deinde ſubiungit Auicenna, q̄ eidem morſui confert cyminum indum, & ſiſamum cum uino, & caſtoreum cum uino. De ſiſamo itidem ſcribit Dioſcorides, q̄ ſanat morſum ceraſtis. Cyminum aũt indum eſt id, quod à Græcis & à Latinis ammi nominatur. Licet Dioſcorides ammi non cyminum indum, ſed potius æthiopicum uocari teſtetur. De ammi autẽ Plinius libri de naturali hiſtoria uolumine uigeſimo ſcribit
„ in hunc modum: Eſt & cymino ſimillimũ, quod Græci uo-
„ cant ammi, mitigat cum lini ſemine ſcorpionum ictus cum
„ uino potum drachmæ duæ, priuatimq; ceraſtũ pari potione

myrrhæ. Idem Plinius II & XXX uolumine ita de caſto-
„ reo ſcribit: Teſtes caſtorum medentur aduerſus ceraſtem.
Auicēna quoq; morſui cornutæ iubet imponi ſalem tritum
confectum cum alkitran. Plinius uero XXXI eiuſdem li-
bri de naturali hiſtoria uolumine, ſalis naturam cum origa-
no & cedria, id eſt gummi cedri, quam arabes alkitran uo-
cant, quidam male picem liquidam interpretantur, contra
ceraſtem commendat. Si uero cornutæ deſcriptionem apud
Auicennam conſideremus, uidetur cornuta non eſſe ex ce-
raſtum, ſed aſpidum genere potius: quandoquidem Alber-
tus tum Auicennã, tum etiam Semerionem in cornuta aſpi-
de allegãs, ait ꝙ eſt ſerpẽs ordinis primi, cuius longitudo eſt
ab uno cubito uſq; ad duos, & ſunt ſup caput eius duæ emi-
nentiæ ſicuti duo cornua, & color corporis eius eſt color ru-
beus, & uenter eius eſt ſicuti ſquamæ ſiccæ duræ, quæ cum
ambulant ſtrident ſuper terram, & ſtrepitum faciũt. Et den
tes eius æquales, non recurui, ſecundum plurimum habitat
in locis arenoſis. Quæ quidem omnia ad uerbũ ferè ſcribit
Auicenna de cornuta. Quare alterum duorum non poteſt
Auicenna euitare, quin aut remedia, quæ erãt ad ceraſtes
oportuna, male ad aſpidum morſus accommodauerit: aut
ſi ſerpens de qua agit cornuta ſit illa, quam græci ceraſten
uocant, fruſtra eundem ſerpẽtem in altero capite De ſirtali
repetierit. Forte autem ſeorſim diligentius contra Semeri-
onem & Albertum conſiderandum, an in genere aſpidum
ſint aliqui ſerpentes cornuti. Hoc enim Nicander negat,
qui ait aſpides non habere cornua, ſed quoſdam ueluti cal-
los in fronte circa ſupercilia prominentes, propter quos ui-
dentur eorum oculi in quadam cauitate reconditi. Alber-
tus inſuper ſcribit Solinum dicere, ꝙ aſpides cornibus im-
petunt homines, ſed hoc non eſſe probabile. Ego uero
neque ꝙ omnino ſint aſpides habentes cornua, neque ꝙ
dipſas

Aſpides cornis carẽt.

dipſas ſit ex aſpidum genere, quoniam & hoc quoq; Solinus refert, puto eidem Solino credendum, quoniam alterum, ut dixi, Nicander improbat: alterum uero eſt non modo Nicandri, ſed etiã Dioſcoridis, Galeni, Pauliúe ſententiæ contrarium, quemadmodum ex hijs, quæ ſupra ex horum autorum teſtimonio de dipſade ſcripſimus, ſatis declaratum arbitramur. Sed & in hoc ipſo aſpidũ genere multipliciter errat Albertus: Nam cum ſint tres aſpidum ſpecies, ut ſcribit Galenus libro De theriaca ad Piſonẽ: una q̃ *Aſpidũ tres ſpecies.* χερσαῖος, id eſt terreſtris à Græcis nominatur, quæ, ut opinor, eſt illa, quam Auicenna aſpidem ſiccam appellat: Altera quæ χελιδόνιον, id eſt hirundinacea ab eiſdem Græcis uocatur, ab Auicenna hirundo: Tertia, quæ πτύας, latine autem ſpuens ab Auicenna ſeu ab Auicennæ interprete nuncupatur. Albertus de multo pluribus ſcribit aſpidum ſpeciebus: Nam præter cornutam aſpidem de aſpide ſicca primũ facit mentionẽ. Deinde de aſilo, quam uult eandem eſſe cum ſpuente ſpeciem, licet de hoc Auicenna fuerit ambiguus. Deinde de hipupice, quod puto eſſe uerbũ à græco uocabulo ptyade transformatũ, tanq; ſpecie ſerpentis à ſpuente differente commeminit, & ait eſſe illam, ex cuius ueneno ſuauem mortem ſibi Cleopatra conſciuit. Ex *Cleopatræ mors.* quibus uerbis Alberti præter nominis ſimilitudinem etiam colligimus hipupicem non eſſe aſpidis ſpeciem à ptyade ſiue ſpuente diuerſam, quandoquidem Galenus quoq; teſtatur Cleopatram ex tribus ſupra commemoratis aſpidis ſpeciebus ptyaden ſibi feſtinandæ mortis gratia, ne uiua foret Romanis ſpectaculum, in triumpho Auguſti Cæſaris admouiſſe. Vltimo loco etiam obtrialum alijs aſpidis ſpeciebus Albertus annumerat, adeo ut idem Albertus uideatur plus nimio ſerpentum genera, de quibus ſcripſimus, fœcundaſſe, nõ ſolum ſpecies ſub generibus multipli-

cando, ſed etiam in ſpeciebus cornua, cum & aſpides cornutos finxerit, qui tamen cornibus uacant, ut antea probauimus Nicandri autoritate, & ceraſtis octo dederit cornua, quaſi duo aut quatuor non ſatis eſſent ad noxam, quot tantum illis Nicander, Plinius, atq; Solinus, & alij, qui de ceraſtis ſcripſerunt, aſſignauere. Verum Albertus parum in latinis literis elegans, cum apud Plinium & Solinum legiſſet ceraſtas habere cornicula quadrigemina, per quadrigemina bis quatuor, ut coniectari poſſumus, intellexit. Auicennæ uero de aſilo dubitationem, an ſit eadem cum ſpuente aſpidis ſpecies, licet neq; ipſe, neq; etiam Albertus, quantum ex uerbis eorum datur intelligi, uideantur aſilum, ſiue ſpuentem aſpidibus annumerare, nos hoc modo ſoluimus: dicimus aſilum à ſpuenti, ſicuti genus à ſpecie differre: ſiquidem ptyada, ſiue ſpuentem eſſe aſpidis ſpeciẽ ſupra Galeni autoritate monſtrauimus. Aſilum uero nõ aſpidis ſpeciẽ, ſed ſimpliciter aſpidem apud Auicennã ſignificare ea ratione probamus, quod quæ à Dioſcoride & Paulo in hijs quos aſpis momorderit ſcripta inueniuntur, eadem in morſu aſili ab Auicenna referuntur. Verba enim Dioſcoridis ac Pauli in

Spuens ſerpens.

„ hijs quos aſpis momorderit, ita ſe habent: Morſus quidem
„ ſimilis eſt puncturis acus, & paruus uidetur omnino abſq;
„ tumore. Sanguis autem non multus, ſed paucus & niger di-
„ ſtillat. Velox autem obtenebratio oculorũ hominem occu-
„ pat, & labor totius corporis uarius, omnino autem leuis &
„ non ſine uoluptate conſequitur. Quare Nicander ita de hu-
„ ius ſerpentis morſu pronunciauit: Sine labore autẽ moritur
„ homo, color uiridis apparet, cordis morſus exiguus, frons
„ continuo cõuellitur, palpebræ ueluti in dormiente ſine ſen-
„ ſu aliquo mouentur: Inter hæc autem mors hominem rapit
ante diem tertiam. Apud Auicennam autem aſili ſerpentis
„ morſus ſigna in hunc modum ſcripta reperiuntur: Locus

morſus

» morſus eius eſt paruus ſecundum quantitatē puncturæ acus
» abſque apoſtemate, & currit ex eo ſanguis paucus niger, &
» accidunt ei, qui ab eo morſus eſt, tenebroſitas oculorum, &
» dolor in uiſceribus, & ore ſtomachi in primis: Deinde clau-
» ſio oculorũ, & profunditas ſomni, & non uiuit ultra tertiam
» diem. Quare ex hijs omnibus colligere poſſumus duplici-
ter Albertum erraſſe, & quia ſpuentem atq; aſilum eandem ſpeciem putauit, quæ tamen eo modo, quo diximus, differant: Et quia hippupicem, quæ eadem erat cum ſpuente, ut antea monſtrauimus, ſpecie eſſe tamen differentem exiſtimauit. Sed neq; minus Albertus ſerpẽtem miliarem plus quàm fuerat oportunum multiplicauit. In hoc quoque deceptus nominum, ut uidere licet, uarietate: nam de eo agit primum ſub nomine arachis, deinde ſub nomine centris, in quo male Lucani uerſum allegat, quem ille non de centride, ſed cenchiride potius, id eſt, miliari ſerpente protulit in hunc modum: *Miliaris ſerpens.*

Et ſemper recto lapſurus limite cenchris.

Deinde ſub nomine barbaro faliuiſus, ſiue, ut apud Auicennam ſcribitur, famiuſus. Poſtremo ſub nomine latino miliaris. Cenchridem autem, pro quo centridem ſcripſit Albertus, eſſe eandem ſerpentem quæ & miliaris, neminem puto dubitaturum, qui ſcierit cenchrum idem apud Græcos ſignificare, quod apud Latinos miliũ. Sed & ea naturæ proprietas, quam Lucanus cenchridi ſerpenti uerſu ſupra ſcripto tribuit, multo antea fuerat à Nicandro in eodem ſerpente patefacta, qui admonet hominẽ ne cenchridi recto curſu obuiet, qa nihil eſt ipſo uelocius. Arachin autẽ & faliuiſum nõ eſſe ſerpentes à cenchride ſiue miliari differentes, iiſdem probabimus rationibus, quibus etiam in prioribus probationibus uſi fuimus: quia uidelicet eadem ſigna, quæ ſcribit Dioſcorides in hijs quos cenchris, id eſt, miliaris momor-

derit, ſunt quæ partim ab Auicenna, partim ab Alberto in
falauiſo uel famiuſo ſcribuntur. Verba Dioſcoridis ac Pau-
» li ſuper morſu cenchridis, ſeu miliaris hæc ſunt: Hijs uero
» quos cenchris momorderit, morſus quidẽ ſimilis eſt mor-
» ſui uiperino. Putredo autem conſequitur, & carnes circun-
» fluunt, quæ prius ſicuti in hydrope intumuerunt: fiunt au-
» tem Lethargici, & profundo ſomno capiuntur. Auicenna
» autem de famiuſi ſerpentis morſu ita ſcriptũ reliquit: Dixe-
» runt: morſus eius ſimilis eſt morſui uiperarum, ſed accidunt
» carni eius qui morſus eſt ab eo corruptio & mollificatio,
» ſicuti accidit ei qui habet hydropiſin, & accidunt ei profun-
» ditas ſomni, & obliuio, & ægritudines in hepate, & ieiuno,
» & colon. Albertus quoq; de faliuiſo ſerpente & morſu ei-
» us ferè eadem quæ Auicenna retulit, hoc modo ſcilicet: Fa
» liuiſus eſt ſerpens diſcolor ordinis ſecundi, morſus eius eſt
» ſimilis morſui uiperarũ, & accidit morſo ab eo corruptio &
» mollificatio, ſicuti accidit habenti hydropiſim, & profundi-
» tas ſomni, & obliuio, & ægritudines hepatis, & colon, & ie-
» iuni. Iam uidere licet eadem eſſe ſigna morſus cenchridis a-
pud Dioſcoridem & Paulum, quæ apud Auicennã in mor
ſu falauiſi, ſiue famiuſi. Vnam tamen inuenio differentiam,
quæ facta eſt ex errore translationis. Hic autẽ error accidit
ex nominum uicinitate, quia enim Græci ieiunum inteſti-
num νῆστιν nominant, ueſicam autem κύστιν, uidetur transla-
tor pro cyſti niſtin, id eſt, pro ueſica ieiunũ poſuiſſe. Quod
autem Albertus faliuiſum eſſe ſerpentem diſcolorem enun
ciat, hoc quoq; probare poſſit non differre ipſum à ſerpente,
quem Græci cenchrida, ut diximus, nominant, de cuius co-
lore uario ita Lucanus ſcribit:

> Pluribus ille notis uariatum tingitur aluum
> Quàm paruis tinctus maculis thebanus ophites.

Ex quibus etiam Lucani uerſibus poſſumus coniectari cur
hic

hic diſcolor ſerpens apud Græcos cenchris nominetur, quia uidelicet eius corpus maculis paruis, quæ ſunt ueluti grana milij diſtinguatur: Ex eiuſdem etiam morſus ſignis atq; una coloris uarietate monſtratur, arachin & ipſum eundem eſſe cum cenchride ſeu miliari, & faliuiſo, uel famiuſo ſerpentem. De arachi enim Albertus atque Auicenna pariter tradiderunt, quod eſt ſerpens malignus, ſecundi ordinis, interficiens die ſecundo cum corroſione hepatis, & fractione inteſtinorũ, & eſt in colore uarius, non magnæ quantitatis. Confractio enim inteſtinorũ eſt paſſio, quam unà cum hepatis ſimili affectu fieri inquit Eraſiſtratus in colo & ieiuno inteſtinis, licet errore translationis, ut diximus, ſit ieiunum pro ueſica poſitũ. Videbor autem ſupra fidem loqui, ſi dixero Albertum atque Auicennam tot ferè nominibus hunc ſerpentem diuerſificaſſe, quot illum maculis natura uariauit: nam non modo arachim, centrida, faliuiſum, aut famiuſum, & miliarem eandem ſerpentis ſpeciem diuerſis in locis appellarunt, ſed pro cenchride etiam caharum nominaſſe, partim ex ſignis quæ traduntur in corpore, partim in morſu cahari ſerpentis, ac præterea remedijs, quibus ad eiuſdem ſerpẽtis morſum Auicenna utitur, quiſpiam facile poſſit coniectari: nam de caharo etiã ſerpente ſcribit Albertus atq; Auicenna ſimul, quod color eius eſt color arenæ, & ſuper corpus ipſius ſunt ueſtigia: per ueſtigia, ut arbitror, notas ſiue maculas intelligentes, & quod ex morſu eius accidit apoſtema, uel ut inquit Albertus, inflatura permaxima. Per hanc, ut arbitror, inflaturam innuentes tumorem carnium, quem Dioſcorides Pauluſq; ſcripſerunt ex morſu cenchridis, ut antea diximus, prouenire. In codice autẽ Auicennæ hebræo inter alia ſigna morſus cahari ſerpentis, etiam dolor acutus in ueſica & in hepate & mirach connumeratur, quæ non multum etiam diſtant ab hijs, quæ in cenchridis morſu

Eraſiſtra-

Eraſiſtratus, cuius uerba ſupra recitauimus, teſtificatur. Facta autem inter alia ſigna morſus cahari de ueſica mentio tactũ à nobis in alio eiuſdẽ ſerpẽtis nomine, faliuiſo ſcilicet, errorẽ translationis oſtendit, quo antea diximus ieiunũ pro ueſica propter nominum in lingua Græcorum uicinitatem fuiſſe poſitum. Eandem autem eſſe ſerpentem, quæ pro uarietate linguarum ſub tot nominibus fuerit multiplicata, illo pariter probatur argumento, ꝙ Semerion de miliari tantummodo loquitᷓ, ſicuti de cenchride Nicander, Dioſcorides, Paulus atq; Lucanus apud nos. Alia autem nomina neq; in cenchride aut miliari, neq; in ulla alia ſerpentis ſpecie apud eoſdem autores inueniuntur. Sed ipſe Auicenna ſuum uiſus eſt errorem agnouiſſe. Nam cum de miliari & arachi antea locutus eſſet, poſtea de famiuſo uerba faciens,
„ ita ſubinfert: Et ſermonem quidem in hoc ſerpente attuli ſe
„ cundum extimationem, ſicuti ſermonem de illo qui eſt ante
„ ipſum, & fortaſſe non eſt huius ordinis, ſed eſt ordinis pu
„ trefacientium, & cura eius eſt cura uiperarũ. Secundũ extimationem, inquit Auicenna, de hoc ſerpente locutus ſum, hoc eſt, ſola ductus coniectura, & non habens certã de ipſo notitiam. Remedia etiam, quæ ad cahari morſum Auicenna ſubiũgit, ſunt ferè omnia illa, quæ ad morſum cenchridis Dioſcorides, Paulusq; notarunt, ſcilicet radix ariſtolochiæ cum uino, radix aſphodeli. Quod tamen uerbum corruptũ eſt apud Auicennã: nam pro aſphodelo aſſoaſu ſcribitur: centaurium, gentiana, ſemen lactucæ, ſemen lini, ruta ſylueſtris, pro qua apud Auicennam legitur alharmel. Vnde error illorum manifeſtatur, qui pro ſemine alharmel ſemen cicutæ quibuſdam compoſitionibus addunt, quod eſt uenenum, ut alibi oſtendimus, pernitioſum. Niſi ꝙ dubitari poteſt, quomodo Auicenna unà cum alharmel etiã rutam ſylueſtrem in eadem morſus cahari ſerpentis curatione nominauerit.

minauerit. Ego autem puto rutam ſylueſtrem fuiſſe expoſitionem in margine poſitam, poſtmodum uitio codicis alijs medicinis inſertã. Necq̃ enim dici poteſt alharmel hoc in loco cicutam uel eius ſemen ſignificare, cum utrumq̃ uenenum ſit, & nullam habeat contra ſerpentum morſus efficaciã. Sed & inter has ipſas medicinas ad morſus chaari ab Auicenna nominatas, duos alios errores inuenio, quoniam pro cardamomo apud Dioſcoridẽ ſcripto inuenio cynamomum apud Auicennam: Pro ſerpillo autem uolubilem. Minimus autem & ferè nullus in cynamomo error, cum æque atq̃ cardamomum aduerſum animalia uenenata commendetur. Multo plus in uolubili herba delinquitur, quæ nullã habet contra ſerpentes naturæ efficaciam. Serpillũ uero tantam habet, ut uel hac cauſa illi inditum nomen quidam exiſtimauerint, quia ſerpentibus aduerſetur. Hydri quoq̃ ſerpentis ſpeciem uidetur Albertus temere duplicaſſe: Nam de eo loquitur capite proprio de hydro, & altero de andrio. Auicenna autem dubitat an andrius & hydra idem ſit ſerpens, licet de eis duo capita ſcripſerit. Sed hanc Auicẽnæ dubitationẽ ita ex Nicandro, Dioſcoride, ac Paulo ſoluimus. Quem hydrum priores dixerunt, poſteriores cherſidrum, ut inquit Nicandri expoſitor, uocauerunt: quoniam tam terræ quàm aquæ incola eſt. Dioſcorides tamen ac Paulus priſco uocabulo hydrum nuncuparunt; & quæ in morſu hydræ ſigna ab Auicenna referuntur, eadem apud Dioſcoridẽ ac Paulum in hijs quos hydrus momorderit ſcripta reperiuntur, Sed & ea remedia, quæ in andrij ſerpentis curatione Auicenna tradit, eadẽ ferè Dioſcorides & Paulus item ad eos ſanandos, quos hydrus momorderit, præceperunt: adeo ut tum ex ſignis, tum ex modo curationis dubitari nõ poſſit hydrum & andrium eſſe eundem ſerpentem apud Auicennam, atque ideo fruſtra ab Alberto, qui in hijs ſerpentũ no-

Serpillũ unde dictum.

Hydrus.

minibus ſequitur Auicennam fuiſſe duplicatũ. Sed & hic maioris fidei faciendæ gratia, autorum tum Arabum, tum etiam Græcorum ſententias parum diſcrepantes, tam ſuper hydro, quàm ſuper andrio ſerpentibus, uel potius ſerpente, cum unus & idem ſit, ſolis nominibus uariatus, ſubiungemus. Signa morſus hydri uel hydræ apud Auicennam
„ hæc ſunt: Morſus eius egreditur & dilatatur, & offuſca-
„ tur color eius: Et egreditur ex eo humiditas nigra, plu-
„ rima, ac fœtida ualde. Dioſcorides autem ac Paulus de hijs
„ quos hydrus momorderit, ita ſcripſerunt. Vlcus dilata-
„ tur, & magnum fit cum liuore. Sanies uero ex ipſo nigra
„ & multa ac fœtida profluit, qualis ex depaſcentibus mem
„ brum ulceribus ſolet excerni. In andrio autem licet alia
„ ſigna morſus eius ſcribat Auicenna, eadem tamen in curatione remedia adhibet, quæ in morſu hydri Dioſcorides ac Paulus adhibuerũt, ſcilicet ariſtolochiæ põdus drachmarum duarum cum uino, aut cum aceto commixto, ut ſcribit Auicenna. Vt autem ſcribit Dioſcorides, cum puſca ſuccum praſſij, emplaſtrum ex calce & oleo, ut ſcribit Auicenna: Vt autem Dioſcorides, ex cinere & oleo cortices radicis quercus, & farina ordei, & calamentum montanum, ut apud Auicennam ſcribitur. Nam pro eo origanum apud Dioſcoridẽ ſcriptũ inuenimus. Accedit ad hæc quod in hydro quidem ſerpente citatur ab Alberto Semerion, parum, aut nihil in ſignis morſus ab Auicenna aut Dioſcoride poſitis uarians: In andrio autem omnino reticetur. De hæmorrhoo etiam, quæ eſt ſimplex ſerpẽtis ſpecies, neq; diſtingui tur apud Græcos autores, niſi per maris ac fœminæ differen tiam, quorum alter hæmorrhous, altera hæmorrhois nominatur, agit Albertus ſub tribus nominibus: halſordio primum, deinde hæmorrhoo, poſtea ſabri, neq; animaduertit ſolam eſſe nominum, non autem naturæ ſerpentis differentiam.

tiam. cum ſit eadem in omnibus ſanguinẽ humanum exinaniendi uis, ut etiam Albertus ipſe ſub eiſdem nominibus teſtificatur. Allegat autem in ſolo ſabri Semerionem, quem ſabrim idemmet Albertus fatetur parum ab halſordio differre. Verũ in hoc ſerpentis genere, ut dixi, nõ eſt alia quàm ſexus, aut nominum differentia, quoniam hæmorrhous & hæmorrhois ſunt nomina græca. Halſordium autem & ſabrin barbara, forte idem maris ac fœminæ diſcrimen importantia. Ideo rectius Auicenna tacuit hæmorrhoum, qui nomine tantum ab alſordio, ſiue ſabri diuerſificat̃, niſi quod poſtea Auicenna alio capite hãc ipſam animantis ſpeciem, ſanguinẽ humanũ ſuo morſu exhaurientis ſub altero uocabulo, ſcilicet pediculo uulturis multiplicauit. Male, ut mihi uidetur, in eo Galenum allegans, qui de nullo alio reptili talem habẽte poteſtatem præterꝙ de hæmorrhoo atq; hæmorrhoide loquitur, ſicuti etiam Nicãder, Dioſcorides, Paulus, atꝙ Lucanus apud nos de ſolo hæmorrhoo atq; hæmorhoide meminerunt, neq; aliam ſanguifluam ſerpentis ſpeciem ſuperaddiderunt. Sed neq; Albertus eſt eius erroris, quem Auicẽnæ aſcripſimus, expers, imò tanto plus quàm Auicenna peccat, quoniã ait Galenum pediculum uulturis nominare, cum tamẽ Auicenna dicit, & ipſemet Albertus affirmat, pediculũ uulturis græce memucle nũcupari. Sed quod pediculus uulturis nõ ſit græca appellatio, auſim pro certo affirmare. Memucle autem poteſt eſſe græcum uocabulum, pro myrmecio poſitũ. Eſt autem myrmecium ſpecies phalangij, de qua Nicander, & Plinius quoq; in ſuis libris fecere mẽtionẽ. Cuius morſus tradit̃ eſſe pexiguus, adeo ut uix ſenſu uiſus percipiat̃. Qualẽ etiã eſſe morſum pediculi uulturis Galeno autore Albertus atq; Auic. ſcripſerũt. Sed ꝙ hæc phalãgij ſpecies eãdẽ uim habet ſanguinẽ humanũ exhauriẽdi, quã hæmorrhous uel hæmorrhois, neq; Galenus,

Pediculus uulturis.

neq; alter græcus autor, quē ſciam, prodidit ſcripto. Verum in hoc reptili Alberti mendacium eſt euidentius, qui ait ipſum naſci in inguine hominis, & in pilis, & ſub aſelis, & eius morſum non uideri, niſi quando multū creuerit, & tunc morſum eſſe uenenoſum: Et quod facit morſus aliquando erumpere ſanguinem per uenam ani, & per nares, & ex ſtomacho per uomitum, & ex pectore, & pulmone, & ex radicibus dentium, & aliquando ita magnificatur tumor, quod nō recipit medicinam. Quæ quidem ab Alberto ad literam ſcripta ſicubi gentium uera ſunt, nō parum Italiæ gratulandum cenſeo, quæ talem peſtem natam in corpore humano non agnoſcit. Longum eſſet & forte legētibus faſtidioſum, ſi uelim omnia partim Alberti, partim Auicennæ errata, ubi de ſerpentibus agunt, in lucem patefacere: Verum ſat erit duos tantum alios ſubiungere, qui magis ad inſtitutam de dipſade & uipera quæſtionem uidentur pertinere. De dipſade ſupra diximus ſecundum Marſorū opinionem non eſſe ſpeciem à uipera differentem: Verum ſecundum Nicandrū & plures alios eſſe ſpeciem per ſe ſimplicem tantum. Alber-

Situla. tus autem ſitulam, quæ idem uidetur apud Latinos ſignificare quod apud Græcos dipſas, in duas ſpecies diuidit: alteram, quam græco uocabulo dipſadem uocat: alteram, quam generis nomine ſitulam. Et de hac ſecūda ſpecie dicit, quod eſt ſerpens ex uarietate miro modo pulcher, ita quod admiratione detinet intuentes: ſed eſt piger & paruus, & ita ignei ueneni, quod ille qui percutitur totus exuritur, & in hyeme pellem deponit. Sed mirum in modum in hoc ſerpente Al-

Scytale. bertus decipitur: nō enim ſitula, ſed ſcytale potius nominatur, & eſt ille quem poſtea paucis uerſibus interpoſitis ſub

" ſiſeculi nomine deſcribit hoc modo: Siſeculus eſt ſerpens
" fere ſicut ille, qui ſalit ad duas partes, quem Græci amphiſe-
" lenen uocant, quaſi duo capita habentē, & morſus iſtius eſt

ſicuti

» ſicuti morſus illius, quia iſte quidã modus illius, licet in hoc
» differat, quod non adeo expreſſe duo capita habere uidetur,
» & hæc de hoc ſerpente dicit Auicenna. Hæc quidem Albertus. Auicenna autem, quem Albertus allegat, ita de eiſdem ſerpentibus ſcribit libro IIII, capite De ſerpente ſciſcetali:
» Color eius ſimilis eſt ſalienti ad duas partes, ſed ille eſt de-
» terior, & accidentia eius ſunt illa, & cura eius eſt illa cura. Verum contra Auicennã & Albertum merito quiſpiam poſſit dubitare qualis ſit morſus, uel accidentia, quæ ex morſu amphiſibenæ conſequuntur. Qualis etiã modus curationis, ne uideatur id quod quæritur per alterum æque ignotum manifeſtare. Hic autẽ error inde prouenit, quoniam uerba Alberti & Auicennæ de ſciſcetali & amphiſelene, uel, ut dicere debuit, amphiſibene, ſiue ſaliente ad utrãq; partem ſunt uerba Dioſcoridis & Pauli de ſcytale amphiſibene, ſed male interpretata, quia, ut taceam nominũ deprauationem, de quibus non multum eſt philoſophis medicisq; curandum, non ſunt ſuo loco relata. Dioſcorides enim cum docuiſſet qualia ſunt accidentia quæ ex morſu fiunt uiperarũ, & quis modus curationis, poſtea de ſcytale & amphiſibene ſerpen-
» tibus iſta ſubiungit: Similia autem hijs accidunt, quæ à ſer-
» pente amphiſibene nominato, uel ſcytale morſis eueniunt:
» Eadem autem ſunt remedia, quapropter in hoc genere non
» eſt opus propriam facere ſcriptionem. Oportuit ergo Auicennam uel Albertũ, qui uidetur in hijs ſecutus Auicennã, ſciſcetalim & amphiſibenẽ, ſiue ſalientem ad utrãq; partẽ eodẽ quo Dioſcorides ordine, poſt uiperas ſcilicet collocare, quod & eoſdem facerẽt caſus, eandemq; exigerent curationem unà docere: uel ſaltem ſi ordinem mutare uoluerãt, quænam eſſent eorũ morſus accidẽtia, & quæ curatio legentibus manifeſtare: quod tamen uidentur in alio capite, ſed alijs nominibus feciſſe, harem ſcilicet & carem, de quibus ita

M 3 ſcripſit

„ ſcripſit Auicenna capite Harem & carem: Dixerũt quidam
„ Arabes ſapientes, & exiſtimo quod ſunt de genere draconũ
„ marinorũ, aut aliorum, quos ambos nominauit Semerion
„ ille ſapiens, dicens quod accidit ex morſu eorũ illud, quod
„ accidit ex morſu uiperarũ, & ſimilatur quod cura eorum ſit
„ cura uiperarũ. Eadem ferè Albertus de harem & carem ex Semerionis & Auicennæ autoritate. Qui tamen Semerion in ſcyſcetali & amphiſibene, ſiue ſaliente ad utranq; partem nõ allegatur, adeo ut ueriſimile fiat Auicennã atq; Albertũ de eiſdem ſerpentibus tanquã diuerſis duo ſcripſiſſe capita: alterũ inſcriptione Scyſcetali, alterũ Harem & carem. Multo tamen plus peccauit Albertus, qui ſerpentem ſcytalem à Græcis & etiã Latinis nominatũ, non modo duplicauit, ſed etiam triplicauit ſub nomine ſiſeculi, ſub arem uel carem, & ſub nomine ſitulæ: & modo proprij generis, modo alterius eſſe inſinuauit, hoc eſt, ſitulæ ſpeciem. Quod autẽ ſpecies altera ſitulæ ab Alberto deſcripta, ſit ea quã Græci atq; Latini ſcytalem nominant, et Dioſcorides cõparem facit in caſibus & morſus curatione amphiſibenæ: conſtat ex hijs, quæ de eadẽ ſitulæ ſpecie ſcribit Albertus, & de ſcytale Solinus, atq; Lucanus de ſitula ſua, quæ tamen non eſt ſitula, neq; ſpecies eius. Scribit Albertus, quod eſt ſerpẽs miro modo pulcher, ita quod admiratione detinet intuentes, ſed eſt piger & paruus, quod ille quẽ percutit totus exuritur, & hic ſerpens in hyeme pellem deponit. Sed hæc eadem de ſcytale Solinus
„ ſcribit hijs uerbis: Scytale tanta præfulget tergi uarietate,
„ ut notarum gratia uidentes retardet, & quoniã reptando pi-
„ grior eſt, quos aſſequi nequit, miraculo ſuo capit ſtupen-
„ tes. In hoc tamen ſquamarũ nitore hyemales exuuias prima
„ ponit Idem Lucanus de ſcytale ſcribit: Et ſcytale ſparſis
„ etiam nunc ſola pruinis Exuuias poſitura ſuas. Quare luce
„ clarius apparet Albertũ pro ſcytale ſitulam accepiſſe, & no-

minũ

minũ uicinitate deceptum, proprij generis ſerpentem alteri cõtribuiſſe. Sed hic quidem error ad dipſadem pertinet, quã Albertus ſub eodem genere cũ ſcytale poſuit, alter uero ad uiperam: nam ſicuti ſciſeculum à ſitula, uel ſi recte loqui uelimus, à ſcytale, ita etiam tirum à uipera eſſe ſpecie differentem exiſtimauit. Quemadmodũ eiuſdem Alberti libro II De animalibus indicant uerba, quæ in hunc modum ſcripta
» inueniuntur: Omnia enim genera ſerpentum faciunt oua
» præter tirum, ut dicit Ariſtoteles, & eſt corrupta ſua litera,
» quoniam ille qui uere eſt tirus notus eſt apud nos, & fit ex
» ipſo theriaca. In quibus uerbis Alberti duo ſunt errata, alterũ quod ignorauerit arabicæ translationis conſuetudinẽ, tirum pro uipera ſæpiſſime ſupponentis: Alterũ multo maioris ad uitam momenti, quod ſerpentẽ ex qua uera theriaca conficitur eſſe ouiparam, nõ autem uiuiparam exiſtimauit, contra omnium ueterũ, & præcipue Andromachi, qui primus docuit uiperas, & nõ alias ſerpentes theriacæ admiſcere præceptum. Vtrum autem Albertus hunc errorem, ſicuti pleroſq; alios, ab ipſo Auicenna acceperit, cũ in eiuſdem Auicennæ libris ex arabica in linguam latinam translatis appareat, tirum & uiperam tanquã diuerſos ſerpentes frequenter nominari, non poſſum certiſſime dijudicare. Fieri enim poteſt, ut Auicennæ interpres pro uipera tirum, id eſt, genus pro ſpecie aliquando poſuerit, quod non adeo fuiſſe errorem, quantum dediſſe alijs non animaduertentibus errandi occaſionẽ exiſtimamus. Quod ſi Auicenna ubique eodem uocabulo utitur, alphe ſcilicet, quod apud Arabes ſignificat uiperam, multo plus ipſe aliquãdo quàm eius interpres aberrat: nam nomen ſpeciei ſimplicis ponit pro nomine generis, ut cum libro IIII, capite De ſpeciebus ſerpentũ ſcribit hæc uerba:
» Et ordo ſecũdus de uiperis, quarũ ſpecies ſunt diuerſæ, de
» eis enim ſunt uiperæ alelíſati, & de eis ſunt facientes ſitire, &

reliquæ

reliquæ quas dicemus, ꝙ ſerpentem facientem ſitire, quam Græci dipſada uocant, pro ſpecie uiperæ nominet, cũ ſit eadem quæ uipera ſerpens ſecundum Marſorum ſentẽtiam, uel uiperæ quamſimillima ſecundum omnium aliorum, & ipſius quoq; Auicẽnæ opinionem, facile poſſit tolerari. Sed ꝙ ſerpentes quercinas, quod genus eſt à uiperis diuerſum, & à Græcis dryini, ut antea diximus, nominantur, quia in quercuũ radicibus habitant, quod poſtea Auicẽna in aliarum ſpecierum ſerpentum enumeratione ilicinium uocat, uel non faciens inter quercum & ilicem differentiã, uel forte putans quercinas eſſe ab ilicinis differentes, deceptus nominum, ut in multis alijs oſtendimus, diuerſitate. Quod, inquam, & quercinas, & multas alias, de quibus ſe dicturum promittit, uult eſſe uiperæ ſpecies, hominis eſt ſpeciei nomine pro nomine generis abutentis. Siquidem alphe uiperam ſignificat apud Arabes, quæ ſimplex eſt ſpecies ſecundum Ariſtotelem, Nicandrũ, Dioſcoridem, Andr omachũ, Galenum, & Paulum, ac reliquos medicos uetuſtiores. Auicennæ autem interpres ſicubi alphem uerbũ arabicũ tirum interpretatur, quaſi therium uelit dicere, nomen generis ponit pro nomine ſpeciei, quod ab omnibus hominibus frequenter ſolere fieri teſtatur Galenus in expoſitione libri ſecundi De uictu acutorum. Et hoc ſanè uidemus non modo apud Galenum, ſed etiam apud Ariſtotelem in hac eadem ſerpente factitari, ut cum Galenus ait in libro De theriaca ad Piſonẽ, primum Andromachũ theria, id eſt uiperas theriacæ admiſcere inſtituiſſe, & cum eodem in loco alteram quoq; probat etymologiam, quam nos libro noſtro de Plinij, atq; aliorum medicorum erroribus inſcripto, nixi eiuſdẽ Galeni autoritate, licet inibi Galenum nominatim nõ citauerimus, inſeruimus: Vbi diximus theriacam Andromachi: de ea enim tunc loquebamur, & trociſcos theriacos inde

habuiſſe

habuiſſe nomen, quoniam ex therijs, id eſt uiperis, quæ ex genere ferarum ſunt, conficiuntur. Sed cur, inquiũt aliqui, non potius uiperini dicantur quàm theriaci, ſiue latine ferales, à nomine ſcilicet ſerpẽtis proprio, & non communiori? Et quid uetat, inquam ego, ita eoſdem trociſcos latine uiperinos nominare, ſicuti græce theriacos? Quandoquidem Plinius uir erudítiſſimus ſalem theriacum eadẽ apud Græcos ratione theriacum, qua trociſci theriaci, nominatũ, quia uidelicet ex uiperis fit, maluit dicere uiperinum, quàm nomine infauſto feralem, libro ſcilicet XXX, capite III, ubi ita ſcribit: Item gallinacei cerebrum recentibus plagis ſale uiperino in cibo ſumptũ. Eadem eſt in tota antidoto ratio, quam, ſi libuerit, poſſumus uiperinam nominare, ut eam Græci aliquando ἀντίδοτον δι' ἐχιδνῶν, id eſt, antidotum ex uiperis nominãt. Quid enim refert antidotum uiperinam, uel antidotum ex uiperis nominare? cum æque fiat ex uiperis denominatio? Qui autem etiam aiunt theriacam non poſſe apud Græcos ob id ſortiri nomen, quod theria, id eſt feras in ſui compoſitionem admittat, quoniam cum fera ſit nomen ualde generale, non magis ex ui uocabuli uiperam, quàm etiam baſiliſcum intelligeretur eſſe ad theriacæ compoſitionem recipiendum. Non animaduertunt eandem rationem etiam in ipſos reciprocare. Quoniam ſi ideo theriaca græce dicitur, latine autem feralis, ut ipſi interpretantur, quoniam confert contra morſus ferarum, deberet etiam cõtra aprorum, leonum & elephantũ morſus auxiliari, quos eſſe ex ferarum genere nemo dubitauerit. Quare neutra etymologia poteſt pro uera defendi, niſi in utraq; nomen generalius in ſignificato ſpecialiori capiatur. Sicuti autem in tota antidoto utranq; probamus autore Galeno etymologiam, & illam ſcilicet quæ ab uſu, quem præſtat contra feras uenenatas, aſſignatur, & alterã quæ à feris, quæ in ipſa com-

miſcentur: non ſunt autem aliæ quàm uiperæ: ita in trociſcis theriacis unam tantũ admittimus, quod uidelicet ob id ſint theriaci nominati, quoniam ex therijs, id eſt uiperis conficiuntur. Neq; enim de ipſis æque atq; de tota antidoto, cuius ſunt una portio, dici poteſt, quod contra omnia animalia uenenata auxiliẽtur. Superuacuum enim Andromachi, & aliorum ueterum medicorum ſtudium extitiſſet, tot medicinarum uires in una compoſitione commiſcere, & ſcrupulatim colligere, ſi ſoli trociſci theriaci eundem nobis effectũ poſſent præſtare. Niſi forte quis putet Andromachi compoſitioni alias adiungi medicinas, nõ propter ſerpentes, ſed plurimos morbos, quos poteſt ſanare theriaca: Soli autem trociſci theriaci non poſſent. Atqui & ad illa etiam quotcũq; quis enumerauerit uenena altera antidotus priuſq; theriaca adinuenta, ſufficiebat, quæ ab inuentore mithridates cognominatẽ. De hac enim Galenus libro De antidotis primo ita ſcribit: Ad uiperarum quidem uenena melior eſt theriaca quàm mithridates, ad alia uero nihilominus mithridates, ſed in quibuſdam etiam melior. Eandem etiam ſententiam Galenus libri eiuſdem ſecundo uolumine repetit, ubi ait ſe uelle à mithridate inchoare, quæ ad plurima quidem alia uenena maiorẽ habet quàm theriaca efficaciam: In uno autẽ ſolo relinquitur, quod à uipera dicitur. Auicẽna quoq; libro V capite De confectione mithridatis, nõ aliud quàm Galenus de mithridate ſentit: Ita enim de ipſo eodem capite ſcribit: Deinde poſtq; accidit Andromacho illud, quod expertus fuit ſuper iuuamentum carnium ſerpentum & aliorum, addidit in eo trociſcos de uiperis, & alteratum eſt parum per additionem & diminutionẽ. Fuit ergo theriaca magna in multitudine iuuamenti. Veruntamen theriaca magna eſt magis iuuatiua ipſo in re una, & eſt uenenum ſerpentum. In reliquis uero rebus non diminuitur mithridatum à

theriaca

,, theriaca diminutione, de qua ſit curandum. Imò eſt ma-
,, gis additi in pluribus eorum iuuamenti, & confidentioris
,, utilitatis. Hæc autem duorum autorum uerba etſi plurimum conſentire uideantur, non parum tamen, niſi ea recte intelligamus, diſſentiunt. Et ſi enim tam Galenus quàm etiam Auicenna conueniant in hoc quod mithridates ſit æque ad omnia alia utilis, uel etiam utilior in quibuſdã quàm theriaca, diſcrepant tamen: quoniam Galenus uult theriacam contra morſus uiperarum plus habere efficaciæ. Auicenna autem non contra uiperas tantum, ſed contra ſerpentes ſimpliciter, niſi quod, ut poſtea ſumus oſtenſuri, ſerpentis nomine non quicunq; ſerpens, ſed uipera tantum etiam apud Auicennam aliquando ſignificatur. Et quidem eſt rationabilius uiperas ſeu carnes uiperarum, ex quibus trociſci theriaci cononſtant, n contra omnes ſerpentes, ſed cõtra ſe potius eſſe medicinam. Nam, ut inquit Galenus libro De theriaca ad Piſonem, ſicuti ad morſum crocodili adeps eius uulneri illato mirabiliter prodeſt, & mygale ſerpens pariter trita & ſuperimpoſita morſus ſuos abſque dolore ſanat, ita & quos uipera momorderit, carnes eiuſdem ſerpentis ſimiliter tritæ, & ſuper uulnus poſitæ curant. Forte eſt & alia inter Galenum atque Auicennã diſcordia: Quoniam Galenus non in rebus alijs quàmplurimis, ſed in uenenis tãtum ait mithridatem eſſe theriaca potiorem. Quare uidetur ſermo Auicennæ multo eſſe generalior, & ideo non parum à ueritate deuiare, cum ſint quidam morbi præter illos, qui ex uenenis contrahuntur, contra quos eſt theriaca iuuantior. Quod quidem Galenus libro primo De antidotis
,, declarat hijs uerbis: Illas quæ paſſiones ſanant facultates,
,, quæ non extrinſecus imponuntur, ſed intus aſſumuntur,
,, medici antidotos nominant. Tres autem ſunt primæ ea- *Antidotus.*
,, rum differentiæ: Quædam enim propter mortifera phar-

maca exhibentur: Quædam morſibus animalium uenatorũ: Quædã uero alijs paſſionibus, quæ ex uitioſo uictu contingunt, auxiliantur: Quædam autẽ tres profitentur utilitates, ſicuti illa quæ theriaca uocatur, quã compoſuit Andromachus repudiata mithridate, quæ & ipſa ab eo qui eam compoſuit nomen accepit. Ex quibus Galeni uerbis duo maxime elicimus, nõ modo in uiperæ morſu, ſed etiam in multis citra uenena paſſionibus theriacam eſſe mithridate potiorem, & præterea ſolam Andromachi cõpoſitionem ſimpliciter theriacam nominari, alias autem compoſitiones non theriacas, ſed antidotos tantummodo nuncupari. Quam itidem nominis differentiam poſſumus ex multis alijs apud Galenum locis demonſtrare, ſicuti ex illo, quem per initia noſtræ diſputationis ex libro XI De ſimplici medicina citauimus, cum de uiperis ad theriacæ cõpoſitionem eligendis
» ſermo haberetur, de quibus Galenus ita ſcriptitauit: Tutiſ-
» ſimum autẽ eſt cauere uiperas, quas in talibus locis, ſcilicet
» aridis & ſalſuginoſis uenantur, ſiue ad uſum cibarium, ſiue
» ad pharmaci compoſitionem, quale eſt iſtud celeberrimũ,
» quod omnes medici theriacem nominant. In libro etiam de theriaca ad Piſonem planè Galenus oſtendit nullam fuiſſe ante Andromachum antidotum, quæ theriaca diceret, quãuis eſſet & illa compoſitio, qua rex magnus Antiochus contra omnia animalia uenenata uſus dicitur, & altera mithridates à rege Mithridate, cuius fuit inuentũ appellata. Ita enim de Mithridate rege, & de antidoto ab eo inuenta libro quo
» diximus Galenus ſcribit: Inqunt enim quod & Mithridates
» ille bellator magnus theriacam quidem nõ aſſumpſit, non-
» dum enim erat, ſed alterã multæ mixturæ antidotum, quæ &
» ipſa ab eius nomine uocitatur. Quod ſi, ut inquit Galenus, tẽpore Mithridatis nondum erat theriaca, neq; etiam Antiochi theriaca fuit, qui longe ætate præceſſit. Si quis uero mihi

Plinium

Plinium obijciat, ut ſanè animaduerti in quodam libello de ſepentibus edito mihi fuiſſe, meo tamen ſupreſſo nomine, latenter obiectum, facientem de theriaca Antiochi mentionem: uel plus me Galeno credere, ubi de nominibus græcis præſertim medicinalibus agitur, uel neq; Plinium, ſi uerba eius diligentius inſpiciantur, quicquã à Galeno diſſidere reſpondebo. Cum enim Plinius circa finem libri XX De naturali hiſtoria unam compoſitionẽ retuliſſet, quæ conſtat ex ſerpillo, opoponace, milio, trifolio, anethi, & feniculi, aniſi, ami, apijq; ſeminibus, & farina erinacea, poſtmodũ ita ſubiungit: Hac theriaca magnus rex Antiochus aduerſus omnia uenena uſus traditur. Quaſi idem uoluerit Plinius de hac compoſitione, quod etiam Galenus de mithridate antidoto dicere, licet nondum foret tẽpore Antiochi, ſicuti neq; regis Mithridatis theriaca: Antiochũ tamen compoſitione antea ſcripta pro theriaca uſum, ſicuti etiam ſua compoſitione Mithridates. In eandem ſententiam Auicenna de mithridate antidoto loquens illa protulit uerba, quæ etiam ſupra recitauimus, quod ante Andromachum compoſitio mithridatis fuit theriaca magna in multitudine iuuamenti. Theriaca ergo diateſſaron eatenus & ipſa dicitᷓ theriaca, quatenus uicem ſupplet theriacæ: & allium eadem ratione ruſticorũ theriaca aliquãdo à Galeno nominatᷓ, quia cum theriaca ruſtici careãt, allio utuntur uice theriacæ. Galenus etiã eodem de theriaca ad Piſonem libro cum multa de antidoto mithridate dixiſſet, & modum quo eius cõpoſitionem rex Mithridates inueſtigaſſet, edocuiſſet, poſtmodum illa uerba ſubiunxit: Poſtea uero Andromachus Neronis archimedicus quædam addens, quædam autem & adimens, ſcilicet de mithridatis cõpoſitione, de ea enim fuerat ſermo, fecit eam antidotum, quæ theriaca nominatur, miſcens unà cum alijs nõ paruam carnis uiperarũ portionem. In quibus uerbis Gale-

Allium theriaca ruſticorum.

Andromachus Neronis medicus.

nus innuit, & ſolam Andromachi compoſitionem theriacã ſimpliciter nominari, & cauſam pariter oſtendit, ob quam præcipue ipſa ex omnibus alijs antidotis theriaca uocetur, carnis uidelicet uiperarum cõmixtionem: nam ſi à ſola, quã præſtat contra morſus ſerpentũ, utilitate idem nomen indipiſceretur, tunc ante inuentionem theriacæ theriaca fuiſſet, cum antidotus mithridates ad eoſdem morſus, uiperino tantum excepto, non minus ualeat, imò ad quoſdam ex eis multo plus, ut loco ſuperius allegato Galenus inquit, quàm theriaca. Alexander quoque ultimo primi libri problemate, in quo quærit cur hijs quos dipſas momorderit, cum ſiti premantur intolerabili, theriaca tamen, quæ calida eſt & ſicca, nihilominus ſitim ſedet, & non magis exaugeat. Manifeſtũ ſe facit ex ſuo ſermone de theriaca ſimpliciter prolato unam tantum exiſtimaſſe antidotum theriacam nominari, quæ in ſua uiperas recipit compoſitura. Siquidem in ſolutione problematis circa finem ait: carnes uiperarum alijs ſimul medicinis, quæ in theriaca ponuntur, admixtas, uim habere naturalem contra omnia animalia uenenata & exitialia pharmaca reſiſtendi. Ex quibus etiã Alexandri uerbis illud conſtare poteſt, non carnes ſolas uiperinas, uel etiam oleo & anitho cõditas, ſed cum alijs pluribus medicinis plus quàm ſexaginta numero in unam quodãmodo naturã confuſis: id quod uult etiam libro De theriaca ad Piſonem ſæpius à nobis allegato Galenus, tantã habere cõtra omnia uenena, ſed præcipue uiperæ poteſtatem. Quare ut ad trociſcos theriacos, à quibus noſtra cœpit diſputatio reuertamur, cum non haberent ipſi maiorem quàm carnes uiperinæ, à quibus ſola ſimilagine ſuperabundant contra uenena efficaciam: ſiquidem hæc non ad uim carnium augendam, ſed potius ad trociſcorum formationem eſt ſuperaddita, nõ ſunt ijdem trociſci ab utilitate quã ferunt, ſed potius ab ea quæ in ipſis

continetur

cõtinetur fera, græco uocabulo theriaci cognominati. Alioquin occurreret quæſtio, cur non & carnes ipſæ per ſe theriacæ dicerentur. Quæ quidem quæſtio illis eſt inſolubilis, qui ſolam eius nominis cauſam aſſignant utilitatem: nobis autẽ facillima, qui non uſum, ſed potius id quod continetur aſſignamus. Carnes ſiquidem uiperinæ non ſe ipſas continent, ſed potius in alteris continentur. Idcirco nõ conſueuere medici carnes theriacas, ſicuti trociſcos theriacos, & ſales quoque theriacos, qui & ipſi ex carnibus uiperinis quibuſdam alijs additis conficiuntur, appellare. Quod ſi quis ſpreta loquendi conſuetudine, uiperæ carnes uelit etiã theriacas nominare, ſciat ſe nihilo plus quàm uiperinas ſignificaturũ, uel ſaltem uſurũ uocabulo ualde generali, omnem medicinã, quæ quouis modo poſſit contra aliqua uenena prodeſſe, ſignificante. Ne autem multũ ex nominis ambiguitate laboremus, ſciendum eſt tres eſſe, ut antea diximus, antidotorũ ſpecies: Vnam, quæ ualet cõtra pharmaca mortifera, quæ ſcilicet uel per cibum, uel per potionem aſſumpta hominem interimunt. Alteram, quæ prodeſt contra morſus quorundã animalium uenenatorũ, ueluti canis rabidi, ſcorpionis, phalangiorũ & uiperarũ: Et tales antidotos, ut inquit Galenus ſuo De antidotis libro, medici iuniores, quorum unus fuit Aſclepiades, ſoliti erãt medicamẽta theriaca nominare. Tertia antidotorum ſpecies eſt, quæ morbis ex uictu prauo contractis auxiliatᷣ. Si qua uero antidotus, ut illa quam inſtituit Andromachus, omnibus malis, quæ diximus, opitulatᷣ: hæc non theriacũ pharmacũ, ſed theriaca ſimpliciter nominatur. Quo circa Galenus cum eodẽ De antidotis libro de multis antidotis faciat mentionẽ, quæ contra medicamẽta mortifera, & morſus uenenatorũ animalium mire proficiunt, ſicuti de mithridate, athanaſia, ambroſia Philippi Macedonis, & antidoto ex ſanguinibus, & altera ex ſcinco nuncupata, nullam

Tres antidotorũ ſpecies.

lam tamen ex hijs putat theriacæ nomine inſigniendam, ſed tantum Andromachi compoſitionem, quam nõ medicinã theriacam, ſed theriacam ſimpliciter nominat. Si uero Arabes, & quidã Latini pluſq; oporteat aliquãdo Arabibus credentes, fuſius utuntur hoc nomine theriaca, nos in græco uocabulo maiorem græcis autoribus fidem adhibendam iudicamus. Quãquã & ipſi Arabes, ſi ea quæ diximus ſupra de theriaca Antiochi, de theriaca Diateſſeron, & alia theriaca ruſticorũ memoria repetant, facile poſſunt in unam cum Græcis concordiã reuocari. Et ſi enim II Canonis capite De ſquilla Auicenna dicat, q eſt theriaca uenenoſis: & de opoponaco pariter quod cum ariſtolochia ad pũcturas bibitum eſt theriaca, & ſimiliter eius ſuccus, idem tamẽ Auicenna fatetur eodem in libro impropriã eſſe locutionẽ, cum ſimplex medicina theriaca dicitur: Quoniã, ut inquit, nomẽ theriacæ dignius attribuitur medicinis artificialibus, id eſt compoſitis, & nomẽ bezaar ſingularibus cadentibus ſecundum naturam. Licet aliâs idem Auicenna bezaar cum theriaca uideatur confundere, ſcribens in hũc modum: „ Albezaar & theriaca ſunt omnes medicinæ, quarum proprietas „ eſt, ut conſeruent ſanitatem, & uirtutem in ſpiritu, ut expellãt nocumentum ueneni à ſe. Mihi uero uidetur nomen bezaar apud Arabes ſignificare idẽ, quod apud Græcos alexipharmacum, quod eſt uocabulum generale ad omnia remedia, ſiue contra morſus animalium uenenoſorũ, ſiue contra uenena mortifera, ſicuti aconitum, argẽtum uiuum, atq; ſimilia, quæ uel per cibos, uel potiones noſtris corporibus inferuntur. Pharmacum autem theriacũ, ſeu medicina theriacalis, ut medici iuniores loquuntur, tantũ ad morſus ſerpentum, ut ſupra diximus, ex Aſclepiadis medici autoritate accommodatur. Quod etiam ipſum indicat nomẽ à therijs, id eſt animalibus uenenoſis deriuatum. Simpliciter autem theriacam

Alexipharmacum.

Theriaca ad ſerpentũ morſus tantũ accõmodatur.

theriacam Galenus, ut diximus, nominat ſolam Andromachi compoſitionẽ. Quare, ut opinor, Nicolus Florentinus non ſatis recte de eiſdem nominibus libro IIII capite De medicinis bezaaralibus determinauit, ſcribens hæc uerba: „ Videre potes quod iſta duo nomina bezaar & theriaca tri„ pliciter poſſunt ſumi, ut innuit Serapio in ſimplicibus, capi„ te De lapide bezaar: uno modo largiſſime pro omni medi„ cina principaliter, uel ſecũdario faciente ad liberationẽ à ue„ nenis: alio modo large pro medicinis bezaaralibus ſupradi„ ctis: & tertio modo ſtricte, uerbi gratia: Theriaca pro theria„ ca ipſa, quæ eſt una confectio dicta theriaca magna, uel libe„ rans, & dicitur theriaca Galeni, & eſt illa, in qua ingreditur „ caro tiri, & non propterea, ut multi accipiũt, uocata eſt the„ riaca: imò propter ſuæ uirtutis theriacalis excellentiam no„ men generis ſortita eſt, & ſuo nomine meruit appellari. Et „ eſt de qua intelligitur cum abſolute profertur, & conſimili„ ter bezaar ſtricte ſumptum dicitur de quodã lapide, qui præ „ excellentia ſuæ bezaaralis uirtutis nomine generis conſimi„ liter uocatus eſt. Hæc quidẽ Nicolus. Ex quibus uerbis apparet ipſum quoq; iſta duo nomina bezaar ſiue alexipharmacum cum theriaca confundere, cum tamen bezaar apud Arabes, ſicuti alexipharmacon apud Græcos ſit tam medicina ſimplex quàm etiam compoſita. Theriaca autem tãtum compoſita, & non quæcunq;, ſed quam Andromachus dicitur compoſuiſſe. Quare neq; largiſſima, neq; larga acceptio theriacæ apud ipſum recta eſt. Tertia uero arctiſſima, & ipſa ob id poteſt improbari, quoniam theriaca ita accepta nõ eſt Galeni theriaca, ſed Andromachi potius. Videtur autẽ Nicolus nimium Auicennæ falſò Galenum calumnianti credidiſſe, quod fruſtra Andromachi antidotũ quædã addendo, & quædam ſubtrahendo commutaſſet: nulla uidelicet ductus neceſſitate, ſed ſolum ut eiuſdem antidoti ſibi titu-

ſium uſurparet, cum tamen Galenus in ſuis omnibus de theriaca antidotis tractatibusq́ maxime probet Andromachi compoſitionem, & eam ſolam, ut ſæpe diximus, nominet theriacam, tanquam omnium aliarum antidotorum utilitates complectentem, atq́ ideo ubiq́ illam ſeruare ſtudeat incorruptam. Quod uero etiam Nicolus illos reprehēdit, qui Galeni theriacam inde dictam putant, quod ex tiri carne conficiatur, forte melius illos reprehendiſſet, qui uerum tirum non agnouerunt. Nō animaduertit autem uir iſte, alioqui Galeni doctrinæ ſtudioſus, ſe principi medicorum, homini non minus literatura, quàm etiam medicinæ arte conſpicuo imputare, quod male ſuæ antidoti nomen fuerit interpretatus, & eius ignorauerit ſignificationem. Vt autē hic Nicoli error, & aliorum idem exiſtimantium euidentius appareat, ſubijciam Galeni uerba, quæ libro De theriaca ad
„ Piſonem ita de eius uocabuli ſcribit etymologia: Quia uir
„ iſte, Andromachus ſcilicet, de eo enim ſtatim antea locutus
„ erat, miſcere pharmaco theria, id eſt uiperas, quæ ſunt ex ge
„ nere ferarum uenenoſarum, excogitauit: non ſolum quoni
„ am ad morſus earum bene cōgruit, theriaca à nobis dicitur,
„ ſed quia etiam ipſas feras uenenoſas, uiperas ſcilicet, in ſua
„ mixtura recipit propterea promptum fit nobis theriacam
nominare. Verum hic error Nicoli, qui tamen, ut uerum fatear, non eſt error ipſius, ſed aliorum ſua ætate celebris nominis autorum, ex quorum libris accepit, forte poſſit tolerari, ob eam quam uitiatam habemus, ac mutilatam librorum Galeni de theriaca translationem. Gentilis autem in expoſitōe quinti Canonis Auicēnæ, capite De theriacis magnis, utrāq́ admittit theriacæ ſignificationē, quod uidelicet dicatur ab effectu ſuo contra ſerpentes, & alias medicinas uenenoſas, & à carne tiri, nō tam utrāq́ in una & eadē theriaca, ſed potius diuerſis: Ita enim capite antedicto de theriacæ

„ riacæ nomine ſcribit: Cũ nomen theriacæ ſumitur ab effectu,
„ quia eſt conformis uenenis, imponitur omnibus medicinis
„ conferentibus ad uenena, & ad difficiles paſſiones, & dicun
„ tur medicinæ theriacales, ſiue ſimplices, ſiue compoſitæ, ſicu
„ ti allium uocatur theriaca ruſticorũ à Galeno XII therapeu
„ ticæ, & pira theriaca fungorum, & ſic de multis: & ſic dicitur
„ theriaca diateſſeron, in qua nõ intrat caro tiri, & hoc modo
„ ſumit nomẽ tiriacalis Auicenna de uiribus cordis, & II Ca
„ nonis capite XX. Cum autẽ hoc nomẽ ſumitur à carnibus
„ tiri, cadit ſolum ſuper tiriaca illas recipiẽte. Hæc quidẽ Gen
tilis. Qui ſi forte interrogaretur quomodo pira recte dicant̃ theriaca fungorum, cum fungi non ſint ſerpentes, nomen autem theriacæ ſit à therijs, id eſt ſerpentibus deriuatum, nõ aliud, ut opinor, ad hoc reſpõderit, niſi quod pauloante uerba ſupraſcripta notauerat ex cuiuſdã Arabis Azarangi nomine autoritate, quod uidelicet theriaca dicitur, quia confert uenenis ſerpentum, & aliarum medicinarum uenenoſarum. Hoc enim nomen, ut inquiunt, habet duas partes: unam tiri, quæ ſignificat ſerpentes: alteram ka, quæ ſignificat medicinas uenenoſas. Quare propter ſecundam partem nominis theriaca quæ eſt ka, uidetur Azarangi, atque Gentili ipſum ſequenti, pira recte dici fungorum, qui ſunt uenenoſi, theriacam'. Pudet me aliquando, cum uideo celebres in arte medicinæ uiros circa medicinalia nomina tam pueriliter aberrare. Quanquam utinam uſque ad nomina eorum errata terminarentur, & non etiam in res ipſas uitæ periculoſas præcipitarent. Quod in tiri, ſic enim ipſi nominant, carne tam neceſſaria ad theriaces compoſitionem, medicina factum uſque ad hæc tempora demonſtrauimus. Quantum uero ad pira attinet, quæ fungorum theriaca dicuntur, etiam antea declarauimus, cur allium à Galeno theriaca nominetur. Idem autem de piris

eſt ſtatuendum, quod uidelicet eatenus fungorum theriaca nominantur, quatenus eundem habent effectum contra uenenum boletorum, ſiue fungorum, quem contra omnia uenena theriaca. Quod autẽ idem Gentilis inquit, quod quando hoc nomen theriaca ſumitur à carnibus tiri, cadit ſolum ſuper theriaca illas recipiẽte. Forte rationabilius eadem uerba ita protuliſſet: cadit ſuper uera theriaca, quæ carnes uiperæ recipit: quoniã aliæ compoſitiones non ſunt ueræ theriacæ, ſed per quandam metaphoram ita cognominantur. Sed etiam ipſa uera theriaca non ſolum à ſerpente quem recipit dicitur theriaca, ſed etiam ab uſu quem affert contra morſus ſerpentũ. Quare diſtinctio Gentilis, quod aliqua theriaca à recepto, aliqua ab effectu tantum nominetur, non eſt omnino comprobanda, cum nulla ſit ſine carne ſerpentis uera theriaca, & illa quæ hanc recipit, duplici ratione, ut antea Galeni autoritate monſtrauimus, theriaca nuncupatur. Sed forte tam longa de nominibus quæſtio magis ſit grammatiſtis quàm philoſophis medicisúe conueniens. Quoniam, ut inquit Galenus, & quodam de ſimplici medicina loco, & pluribus alijs, non ex uerborum, ſed rerum potius cognitione curatio morborũ perficitur. Quia tamen dudum animaduertimus fuiſſe nos in libro, de Plinij atq; aliorum medicorum erroribus inſcripto, longis ſermonibus ſuper uocabuli theriaca etymologia à quibuſdã medicis atq; leguleis taxatos, coacti fuimus & ipſi, nunc primũ data nobis occaſione, in noſtri defenſionem fieri uerboſiores, qua ſimul etiam Auicennæ interpres excuſatur, qui uiperam tirum, quamuis therium dicere debuit, aliquando interpretatur. Hunc autẽ ipſum interpretem ideo excuſandum cenſuimus, quod putauerimus fuiſſe errorem Serapionis, quod fuit interpretis uitium. Sed quomodo id cuiquam errori tribuimus, quod neq; eſſe errorem iudicauimus? In eo etenim libro De medi-

corum

corum erroribus agẽtes, liberum unicuiq; relinquimus, ſerpentem illam, cuius caro theriacæ admiſcetur, uel tirum, uel uiperam, uel quouis alio liberet nomine appellare. Quare medicos iuniores inceſſuimus, non quod uiperam tirum aliquando nominent, ſed potius quod tirum putarent à uipera differentem: Quod tirum ex Syria uſq; quærerent, qui multo melior in Italia haberetur. Deniq; quod qui ſerpens eſſet uel tirus, uel uipera, hactenus uiderentur ignoraſſe: non fuit hic error in nomine, ſed in re magis. Fingamus enim Serapionis interpretem feciſſe uerum de carne uiperæ titulum, & omnes illas, quæ carni tiri tribuuntur facultates fuiſſe in eadem translatione, mutato ſolo ſerpentis nomine, uiperæ carni contributas, an propterea medici iuniores ex Serapione ſciuiſſent, quænam aut qualis ſerpens uipera foret, cuius caro tantopere ad uſum medicinæ cõmendaretur? Non arbitror equidem: Si enim hoc, recta exiſtente uerborũ Serapionis translatione, ſcire potuerunt: cur non æque ijdem ex Auicenna didicerunt, qui II Canonis etiam ſcribit carnis uiperinæ proprietates inſigniores. Cur non pariter ex Dioſcoride atque Galeno, eadem de carne echidnæ uel uiperæ ſcribẽtibus, quæ Serapio de carne tiri, uel ipſo Serapione utrunque autorem ſuper eiuſdem carnis uiribus allegãte. Ex qua allegatione facile percipere potuerunt tirum & echidnam & uiperam eandem eſſe ſerpentem. Sed cum pleriq; eorum quid nomen uiperæ apud Latinos ſignificaret ignorarent, neq; quid echidna in græca, quid tirus in arabica translatione importaret potuerunt intelligere. Quare de quo ſumus nos in noſtra ad Alexandrum Agathimerũ de tiro & uipera epiſtola gloriati, de hoc quoq; nunc iure gloriamur, nos primos fuiſſe, qui decennio ante eandem epiſtolam editam tirum & uiperam eſſe ſerpentem, qui uulgo maraſſus, aut ſcortio nuncupatur docuimus: quod neq; Gentilis, qui tam

prolixas atq; ſubtiles ſcripſit de theriaca quæſtiones, antea docuerat: imò contrariũ in ſuis ſcriptis nobis inſinuauerat, in quibus tirum ait eſſe ſicco ueneno ſerpentem, cuius oculi à ſmaragdo, ſi hunc lapidem intueantur, diſſipantur. Per uiperas autem non tirum, non ſpecialem aliquam ſerpentis naturam, ſed cõmunes tantum ſerpentes putat intelligendas. Quare ſicubi nos Auicennam notandum cenſuimus, quod tirum putauerit à uipera differentem, fecimus hoc ſecũdum Gentilis, qui anima Auicennæ reputatur, expoſitionẽ: nam cum ſenſus Auicennæ ubiq; abſtruſi ſint, ac quaſi imperceptibiles propter autoris, aut ſaltem interpretis barbaram obſcuritatem, nõ poſſumus aliter de Auicenna iudicare, quàm ſicuti is, qui inter ipſius expoſitores habetur præcipuus, nobis ſua expoſitione ſubiecerit. Tunc uero nõ malam expoſitionem, ſed ipſum potius autorem debemus damnare, cum eidem malæ expoſitioni autor dederit occaſionem, quod liquidò uidemus Auicennam feciſſe in uiperis, quarũ multas ſpecies & libro quarto & quinto, ut antea oſtẽdimus, numerauit: Cum tamẽ uipera ſit ſimplex ſpecies ex Ariſtotele, Nicandro, Dioſcoride, atq; Galeno. Quos etiam autores uidetur & ipſe Auicenna ex parte ſecutus, ut cum eam notat in uiperis maris ac fœminæ ex dentibus differẽtiam, quã etiam Nicander atq; Galenus in uipera ſimplici ſpecie notauerũt. Niſi forte Auicenna, qui uiperã, quæ ſpecies eſt, pro genere poſuit, eodem errore peculiarẽ uiperæ differentiam etiã aliis ſerpentibus cõmunicauit. Quem ſanè geminum Auicennæ errorem uidetur Albertus libro XXV De animalibus imitatus, ubi poſt factam ſecundum Auicennã generis uiperarum in ſpecies diuiſionẽ, quarũ multas ait eſſe ſpecies, alias alelíſati, alias quercinas, alias ſitire facientes, & reliquas, de quibus ſe dicturũ promittit, poſtmodum hæc uerba ſubiungit: Adhuc autẽ ſerpentibus accidit magna diuerſitas in acui

Gentilis anima Auicennæ exiſtimatus eſt.

tate &

" tate & hebetudine ueneni, ſecundũ ſexum maſculinũ & fœ-
" mininũ, quãuis ſint in ſpecie una: Maſculi enim pauciores
" habẽt dentes, & plus ueneni, & acutius uenenũ, quàm fœmi
" næ: & quod dicitur, quod fœminæ deteriores ſunt maribus,
" intelligitur in morſu, in quantũ eſt plurium dentiũ morſus
" earũ. Hæc quidem Albertus. Forſitan autẽ non eſt in omnibus ſerpẽtibus, ut loqui uidetur Albertus, id quod dicit uniuerſaliter uerũ, ſed in una tantũ ſpecie, ſcilicet uipera. In hac enim Nicãder, Dioſcorides, Galenus, & Paulus unà teſtantur, quod mares fœminis ſunt pernicioſiores, & fœminæ plures, mares autẽ pauciores habent dentes, non quoſcunq; tamen, ut etiã circa initia operis diximus, ſed caninos tantũ. In alijs uero ſerpẽtibus nõ deſunt autores Arabes, qui cõtrariũ aſſerant, fœminas ſcilicet maribus eſſe peiores: nam quod ait Albertus, hoc intelligendũ eſſe in morſu propter multitudinem dentiũ, in morſu quidem elephantũ atq; aliarũ ferarũ, quæ magnos & aduncos habent dentes eſſet probabile: In ſerpentibus autẽ non eſt acceptandum, in quibus non turba uulnerũ, quæ ita aliquando ſunt exigua, ut acus uideatur pupugiſſe, ſed uirus potius maleficũ debet attendi, quod poteſt eſſe maleficentius, etiã ſi à paucioribus dentibus imprimatᷣ, queẽadmodum in ſpecie uiperina eſt experientia cõprobatũ. In alijs autẽ ſerpentũ generibus neutrũ puto ſatis haberi exploratũ, neq; utrum fœminæ plures habeãt dentes quàm mares, neq; utrum ſint minus ſuo ueneno exitiales: nam de ueneno, ut antea diximus, ſententiæ medicorũ ambigunt. De numero autẽ dentium uidetur Ariſtoteles dubitare, qui II De hiſtoria animaliũ libro, de dentibus in uarijs animalibus
" agens ſcribit hæc uerba: Planos ab acutis diſterminãt, qui
" canini appellantᷣ, ferme utrorũq; participes ſunt, quippe qui
" infra latiuſculi ſupra acutiuſculi ſint. Maribus dentes plures
" ꝗ̃ fœminis, ut in genere hominũ, ouiũ, ſuũ, caprarũ patet. In

cæteris

cæteris nullũ exploratũ eſt, quibus plures. Ex q̃bus Ariſtote lis uerbis illud etiã liquere arbitror, quod initio operis cõtra Auicennã diximus, aliud eſſe de dentibus loqui ſimpliciter, aliud de hijs qui canini appellãtur. Nam caninos quidẽ dentes plures eſſe in uipera fœmina quàm in maſculo Nicãder, Galenus, & Paulus Aeginita teſtant̃. De reliquis autẽ ſerpentibus nihil determinant, ſicuti in omnibus animalibus Ariſtoteles ſub dubio relinq̃t, prærerq; in homine, ſue, oue & capra. Ad maiorem autem & noſtri, & interpretis Serapionis, atq; Auicennæ excuſationem, pro uipera tirum, quaſi therium dicere uoluerit, nõ raro interpretãtis, iam ſupereſſe uidetur, ut etiam apud Ariſtotelem nomine generis, licet aliquanto proximioris, ὄφιος ſcilicet, id eſt ſerpentis uiperam aliquando intelligi demonſtremus. Hæc ſunt huius philoſophi libro De hiſtoria animalium ſecũdo uerba: Nũc interiorum ordinem perſequemur, & primum in eo genere quod ſanguine conſtat, hæc enim ratione ſumma genera à cæteris differũt, quod hæc ſanguinea ſunt, illa exanguia. Sanguine prædita ſunt homo & quadrupedes, quæ animal, ouumúe pariunt, atq; etiam aues, piſces, cete, & ſi quid aliud uacans nomine, quoniam genus nõ ſit, ſed ſpecies ſimplex in ſingulis intelligatur, ut ſerpens, ut crocodilus. Habet autem hic locus in græco codice maiorem difficultatẽ, in quo poſtrema uerba ita ſcribuntur:

hoc eſt, Sed ſimplex ſit ſpecies, ut ſerpens, ut crocodilus. Ne quis forte arbitretur Ariſtotelẽ dicere ſerpentem, uel crocodilum non eſſe ſimplicem ſpeciem, ſed ſimplicem ſpeciem tantum intelligi. Quare remanet integra dubitatio, quomodo uterq; ſit ſimplex ſpecies, cum tamen in alias ſpecies diuidantur. Hanc autem dubitationem Albertus, Ariſtotelis paraphaſtes, licet ſit forte prolixior quàm ut nomen paraphraſtis mereatur, ſuper horum uerborũ cõtextu, quæ pau

loante

lo ante citauimus diſſimulauit. Alteram tamen de ſerpente uidetũ alibi uoluiſſe ſoluere, libro ſcilicet primo, capite VIII De diuerſitate animalium, quæ ſunt penes communia gene ,, ra ipſorum, ubi ita ſcribit: Animaliũ autem genera præter ,, hæc non magna genera dicuntur, quia ſpecies multas non ,, continent, ſed quædam ex eis ſimplicia ſunt, quæ formalem ,, in ſe non recipiũt diuiſionem, & hæc ſunt ſpecies ultimæ, ſi- ,, cuti homo. Quædam autem per formales differentias diuer- ,, ſos modos, ſed non habent propria nomina ſpecierum, quæ ,, nota ſint nobis. Dehinc paucos poſt uerſus illa uerba ſub- ,, iungit: Adhuc autem genus ſerpẽtum eſt unum de gene- ,, ribus ſimplicibus animalium, non ideo quod non diuida- ,, tur in ſpecies, ſed quia nomina ſpecierum ſubalternarũ non ,, ſunt nobis nota, tirus tamen & uipera nota ſunt nobis. In hijs quidem uerbis Albertus innuit ſerpentem eſſe ſimplex genus, ſicuti homo, alia tamen ratione, non quia ſcilicet nõ diuidatur in ſpecies, ſed quia illæ, in quas diuiditur, uacant nomine, præter tirum & uiperam. Talia autem dicere neſcio cui minus quàm Alberto conueniat, qui præter tirum ac ui- peram libro XXV, ubi de ſerpẽtibus agit, tot ſpecies ſerpen tum nominat ſubalternas, ſicuti aſpidem, ceraſten, ſitulam, & ſi quas alias fruſtra multiplicauit. Sed neq; propterea ali- quid dicitur ſimplex genus, quia ſpeciebus eius ſubalternis ſua deſint nomina, imò ſecundum Ariſtotelem libro primo De hiſtoria animalium, capite illo unde hanc diuiſionẽ ſim- plicis generis uidetur Albertus accepiſſe, contrarium potius apparet. Nam tale genus quod diuidi quidem poteſt in ſpe- cies, ſed nullis nominibus diſtinctas, ſimplici opponitur ge- neri, ut ſimplex genus ibidem accipit Ariſtoteles pro ſimpli ci ſcilicet ſpecie, hoc eſt ſpecialiſſima, quæ in alias ſpecies diui ditũ, ut homo. Hæc enim ſunt Ariſtotelis, loco ex quo dixi- mus Albertũ ſuam generis ſimplicis ſumpſiſſe diuiſionem,

" uerba: Reliquorum animantium genera nulla præterea am
" pla intelliguntur. Vnum enim quod plura contineat, nul
" lum eſt, ſed aut ſimplex eſt, nullis ipſum ſpecificis euarians
" diſcriminibus, ut homo: aut diuidi quidẽ poteſt in ſpecies,
" ſed nullis nominibus diſtinctas. Adhuc ſi carentia nominũ in ſpeciebus faceret generis ſimplicitatem, tunc hæc non natura, ſed noſtro potius arbitrio conſiſteret: cum nomina imponãtur ad placitum, ut uult Ariſtoteles ſuo De interpretatione libro. Ariſtoteles etiam ſerpentem nõ ait eſſe ſimplex genus, ſed ſimplicem ſpeciem. Quare niſi per ſerpentẽ, aut uiperam, aut aliquam alteram ſpeciẽ ſpecialiſſimã intelligamus, dubitatio propoſita erit inſolubilis. Quod uero ὄφιος, id eſt ſerpentis nomine apud græcos per quãdam exochen uipera intelligatur, poſſem multis exemplis apud Nicandrum, Oppianum, atq; Andromachum in elegis, quos Neroni Imperatori de theriaca nuncupauit, oſtendere, niſi uererer de rebus tum ad philoſophum, tum ad medicinam præcipue attinentibus ſcribens, uideri non adeo medicos, quantum poëtas allegare, quoniam autores antedicti non ſoluta, ſed numeris aſtricta oratione ſcripſerunt. Quare unum tantum ex Paulo medico nobiliſſimo exemplum ſat erit in medium adducere, quod medicis non erit inutile, quoniam uel hoc uno exemplo commonebuntur, quot paſſim ſint in Auicennæ libris errores. Docet Paulus componere medicamen ad ſtrumas, quas uulgo ſcrofulas appellamus, in hunc

Andromachi Elegi.

" modum: Serpentem mortuum in ollam cõijcito illitam gy
" pſo, & da ad comburendum in fornace, ac ſerpẽtis cinerem
" miſce æquali portione cũ fœno græco, mox cum melle con
" fice, & utere. Hoc idem medicamentum, ut inſpicere licet, ex Paulo acceptũ, ſed aliqua in parte, ut ſolet, deprauatum,
" ita Auicenna notauit: Sumatur ſerpẽs mortuus, & proijcia
" tur in uas lutuatum luto ſapientiæ, & dimittatur in furno de

lateribus

» lateribus, deinde conficiatur cum æquali quantitate ſui ace-
» ti permixti cum melle ſecundum medietatem. Hæc quidem
Auicenna, qui pro gypſo male lutũ ſapientiæ poſuit, quod nõ eſt gypſum, ut conſtat ex Dini in hæc uerba expoſitiõe, *Lutum ſapientiæ.*
Quam tamen Dini expoſitionem nos non improbamus, ſed alteram potius, in qua ſcribit ſerpentes in communi ex autorum, quos tamen nõ allegat, opinione habere proprietatem, ut nõ permittant augeri ſcrofulas. Ego autem puto per ſerpentem apud Paulum, & Auicennam etiam, qui idẽ medicamentum accepit à Paulo, debere intelligi nõ quamcunq; ſerpentem, ſed uiperam magis, quæ, ut teſtatur Dioſcorides, ſtrumas, ſeu ſcrofulas augeri prohibet. Verũ quantum ad hoc attinet, error Dini expoſitoris proprius poteſt exiſtimari. Alter uero eſt ipſius Auicennæ, qui dicit ſerpentem in furno aſſatam debere pmiſceri cũ æqualitate ſui aceti: cum tamen apud Paulum nõ fiat de aceto mentio, ſed cinere potius, qui ex ſerpentis aſſatione in fornace relinquitur: qui etiam cinis ſecundum ipſum debet non cum aceto, ſed cum fœno græco æquali portione miſceri, & demum cũ melle confici. Quare cum neſciret Dinus Auicennæ expoſitor diuinare quod nam eſſet ſerpentis acetum, hũc ſcrupulum intactum de induſtria prætermiſit. Clarius tamẽ de hoc aceto ſerpẽtis Auicenna ſecũdo Canonis capite De ſerpen-
» te locutus eſt, ubi ita ſcribit: Cum cutis eius, ſcilicet ſerpen-
» tis, de ſerpẽte enim loquitur, in uino coquitur & diſtillatur
» in aurem, ſedat dolorẽ eius, & colluitur os ex aceto, in quo
» cutis eius decoquitur, ad dolorẽ dentis. Verum quia medicamentũ eſt Pauli nõ acetum, ſed cinerem potius accipi præcipientis, rectius puto idẽ medicamentũ ex cinere & melle cũ fœno græco, ut diximus, cõfici, quãdo & apud Auicẽnã ſerpẽs mortuus nõ in aceto decoquit̃, ſed in furno de lateribus, ut ex uerbis eius apparuit, quæ potius ſerpentis aſſationẽ, q;

acetum, uel aliud aliquid nobis inſinuant. Quem autē dixi propriū eſſe Dini Auicennæ expoſitoris errorem, forte poteramus ipſi Auicennæ in primis aſcribere. Ipſe enim eſt, qui II Canonis, capite De ſerpente, eam de qua diximus uiperæ carnis ad prohibendum augeri ſcrofulas facultatem, non uiperæ ſerpenti ſpeciali, ſed potius ſerpentibus in cōmuni uidetur aſſignare: Quanquā non unam tantū uiperæ proprietatem, ſed plures alias eodem capite ſerpenti ſimpliciter Auicenna aſcribat, ut cū ſtatim ab initio ſcribit, quod ex ſerpente coctum cum aqua, ſale, & aceto adminiſtratur, & additur ei quandoq; oleum, & adminiſtratur eius ſal, qui eſt in uirtute carnis. Hæc autē Dioſcorides, Galenus, & Paulus, & Plinius apud nos non de omni ſerpentis ſpecie, ſed tantū de uipera tradiderunt, ex cuius carne ſalem, quē diximus à Græcis theriacum, à Latinis autē uiperinum nominatū, confici docuerunt, habentē æqualem, ut inquit Auicenna, cum uiperina carne poteſtatem. Sal autē huiuſcemodi, ſicuti & trociſci theriaci, ex uipera tantū fit. Quare nō recte Auicenna quod unius eſt ſerpētis ſpeciei peculiare, id omnibus tribuit: nam quod de ſerpente in uniuerſum, & non de aliqua eius ſpecie ſtatim ab initio loquatur, eiuſdem Auicennæ indicāt uerba, quæ ſequuntur ita ſe habentia: » Nos uero ſerpentū ſpecies » libro IIII dicemus: Quaſi hactenus fuerit de ſerpēte in communi locutus, & carne eorū quantū ad uſum medicinæ pertinet: Libro autē poſtmodum quarto ſingulas eorū ſpecies ſit diſtincturus. Demū omnia uerba, quæ deinceps hoc capite de ſerpētis carne ſubiungit, ut quod exiccatio eius eſt fortis, ſed calefactio nō uehemens, & omnes deniq; effectus ac proprietates, quæ ſub eodem uerborū contextu de ſerpente cōmuniter accepto ab Auicenna referūtur, ſunt quæ à Dioſcoride, Galeno, Paulo, & Plinio pariter ſolū de uipera commemorātur. Circa tamen finē eiuſdem capitis Galenū Auicenna

cenna citat, non de ſerpente ſimpliciter, ſed de uipera ita ſcribentem: Quod quando accipiuntur fila plurima, & propriè tincta ex ſanguine muricis, & ſtrangulatur eis uipera, & inuoluitur unũ eorũ in circuitu colli habentis apoſtemata uuæ & gutturis, apparet ex eo iuuamentũ maximũ & mirabile. Ex qua quidem citatione meritò quiſpiam poſſit ſuſpicari Auicennã in hoc II Canonis capite, ſicuti in IIII & V libro, uiperam non pro ſpecie ſimplici, ſed pro genere potius ad multos ſerpentes cõmuni poſuiſſe, cum tam de ſerpente, quàm etiam de uipera indiſcrete loquatur. Vnde nõ paruus fiet in artis operibus error, ſi medici ducti Auicennæ autoritate æque cuiuslibet ſerpẽtis alterius, ſicuti uiperæ carne tum ad ſcrophulas, tum & alias etiã utantur ægritudines. Quãdo uel Dinum tam celebris nominis medicũ lapſum hoc errore deprehendimus in ea, quam ſupra notauimus uerborũ Auicennæ expoſitione. Et hæc quidẽ de erroribus tum Auicennæ, tum Dini eius expoſitoris circa medicamenta ſint obiter à nobis explanata, nullam uolentibus, ut ſumus circa operis initia præfati, iuuandæ uitæ prætermittere occaſionẽ. Nullus autẽ eſt error apud Auicennã, qui propter magnam uiri hac ætate autoritatem non ſit hominũ ſaluti periculoſus. Tunc uero etiã periculoſior, cum de medicinis agitur quæ ex ſerpentibus aſſumantur, poſſunt non ſine periculo iudicari, ne dum ubi cõtingit circa ipſas delinquere: Quod ſi uolumus illum, cui ſeculum noſtrũ dedit in medicina principatũ, à tanto errore defendere, dicere oportet & ipſum capite II Canonis antedicto per nomen ſerpentis uiperam ſpecialem ſerpentem intellexiſſe. Sed hoc eſt quod dudum probare intendebamus, uiperam apud medicos, ſicuti apud philoſophos, nomine generis aliquãdo ſignificari. At neq; alter apud Ariſtotelẽ ſcrupulus eſt ſilentio prætereundus, quomodo uidelicet crocodilus ſit ſimplex ſpecies, in quo Albertus Ariſto

Periculoſi errores Auicennæ.

teli manifeſte contradixit: nam licet proprio in loco dubitationem, quæ ſuper hoc animali etiam oriri poterat, ut antea diximus, Albertus diſſimulauerit, paulo tamen poſt ſecũdo itidem De hiſtoria animalium libro, ubi Ariſtoteles de duobus loquit̃ crocodilis in hac natura cõmunicantibus, quod unum ſimplicem habẽt uentrem, aut canino, aut ſuillo ſimilem, oblitus, ut uidetur, priorum uerborũ Ariſtotelis, quibus crocodilum eſſe ſimplicẽ ſpeciem pronuntiauerat, cum poſtea uideret eundem Ariſtotelẽ loco quo diximus utrunque crocodilum nominare, putauit ipſum per utrunq; crocodilum duas crocodili ſpecies intelligere: Quarũ altera uocatur Arabice tencea, altera hardum: genus autẽ ipſum teſarach. Neſcio autẽ quomodo tencea poſſit eſſe ſpecies crocodili, cum id illi deſit, quod maxime ſpecificat: crocodilũ ſcilicet mouere mandibulã inferiorẽ, ut de tencea libro XXIIII. etiã Albertus teſtificat̃, & nos poſtea autoritate Ariſtotelis ſumus demõſtraturi, ꝙ hanc mouendi mandibulã inferiorẽ proprietatẽ uni tantũ inter omnia animalia tribuit ſpeciei, quæ crocodilus ſimpliciter, uel crocodilus fluuiatilis nominatur. Ego itaq; exiſtimo Ariſtotelẽ, niſi uelimus ipſum ſibi ipſi in eodem libro repugnare, per utrunq; crocodilum loco quo diximus, intelligere fluuiatilem atq; terreſtrẽ, qui licet in uentre conueniant, ſuillo aut canino ſimili, in multis tamen alijs naturæ proprietatibus, ſed præcipue magnitudine diſcrepant. Et quod maxime naturã crocodilinam, ut diximus pauloante, ſpecificat, mouere ſcilicet mandibulam inferiorem, hoc ſoli ineſt fluuiatili crocodilo autore Ariſtotele primo De hiſtoria animalium libro, & Plinio quoq; libro VIII De naturali hiſtoria: ubi unam tantũ nominat ſpeciem crocodili, cui hanc tribuit mouendi mandibulam inferiorẽ proprietatem. Licet poſtea libro XX, ubi uult diſtinguere medicinas, quæ partim habẽtur ex crocodilo fluuiatili, partim ex

tim ex terreſtri, duo dicat eſſe genera crocodilorũ, alterum aquatile, alterũ terreſtre. In quo eatenus eſt Plinius audiendus, quatenus uelit utrunq; eſſe proprij generis crocodilũ, & nõ ſub uno & eodem genere proximo, quod crocodilus nominetur, duas ſpecies, alteram terreſtrem, alterã fluuiatilem contineri: nam ſicuti equus fluuiatilis æquiuoce equus nominatũ: & canis marinus non eſt uerus canis, ſed per quandam ſimilitudinem canis appellatur, ita & crocodilus terreſtris dicitur crocodilus. Quanquã neq; ille canis ſimpliciter, neq; hic crocodilus ſimplicer nuncupentur, ſed hoc totum marinus canis et terreſtris crocodilus, ſicuti ſcincus propter eandem quã continet crocodili fluuiatilis ſimilationem ſolum crocodilus terreſtris nominatũ: Et eſt, ut inquit Dioſcorides, proprij generis crocodilus. Plinius quoq; eundẽ ſcincum libro XXVIII, dici à quibuſdam terreſtrem crocodilũ teſtificatur. Quem tamen ipſe libro VIII non crocodilum eſſe dixit, ſed tantũ ſimilem crocodilo. Quocirca Galenus libro XI De ſimplici medicina, ubi de ſtercore crocodili
» terreſtris uerba facit, in hunc modum exorſus eſt: Terre-
» ſtrium autem crocodilorũ horum paruorumq; & humi re-
» pentiũ ſtercus, & reliqua. Quaſi ex hoc modo loquendi nobis uoluerit Galenus ſignificare crocodilos terreſtres non eſſe ueros crocodilos, ſed tantũ paruos & humi repentes crocodilos, ſicuti Pygmæi non ſunt homines proprie, ſed tantũ hominibus figura ſimiles: In reliquis autem, ut etiam uult Albertus, brutis animalibus adnumerandi. Plinius etiam libro quo diximus XXVIII, dicit terreſtrem crocodilum eſſe quidem fluuiatili ſimilem, multum tamen infra magnitudinem eius. Et eadem ſcribit de excrementis crocodili terreſtris, quæ etiam Galenus de ſtercore paruorum & humi repentium crocodilorum, quod uidelicet morbos omnes tollit quorum natura ſerpit in facie, nitoremq; reddit, lentigineſq;

Pygmæi.

gineſq́ tollit, ac uaros, omneſq́ maculas. Eſt tamen hic locus apud Plinium, quantumuis tot paſſum ferulas, deprauatus, quem ſi ego data ex Galeni uerbis occaſione caſtigauero, neq́ multum abſcedam à propoſito, oſtendẽs Galenum & Piniũ eadem de crocodili terreſtris natura ſcribentes, & ſimul ob hoc fortaſſis literatis quibuſdã Plinij ſtudioſis gratificabor. Verba quidem Plinij in hijs qui habẽtur impreſſi codicibus ita de crocodilo terreſtri ſcripta inueniũtur, & ita à Sipontino in Cornucopijs allegãtur: Alter ſcilicet crocodilus terreſtris, illi fluuiatili ſimilis, multũ infra magnitudinẽ, in terra tantum odoratiſſimisq́ floribus uiuit, ob id inteſtina eius diligenter exquiruntur, iucundo nidore referta, crocodileam uocant, oculorum uitijs utiliſſimã, cum porri ſucco inunctam, & cõtra ſuffuſiones, uel caligines. Illita quoq́ ex oleo cyprino moleſtias in facie naſcentes tollit, ex aqua uero morbos omnes, quorum natura ſerpit in facie. Nitoremq́ reddit, lentigines tollit, ac uaros, omneſq́ maculas.

Reſtituitur Plinij locus.

Ego autem non inteſtina, ſed excrementa legendum puto, & cõſequenter reliqua quæ ſequuntur, crocodileam uidelicet utiliſſimam quemadmodum latinitas exigit. Neq́ enim ſunt inteſtina, quæ propter uires à Plinio numeratas expetuntur, ſed excrementa magis, quibus etiam Galenus dicit delitias mulierum feciſſe pretium, quoniam ipſis non ſuffecere tot alia ad illuſtrandam ac poliendam faciem medicamenta, niſi etiam ad eundem effectum animalium ſtercoribus uterentur. Quod ſi quis omnino codicem ad literam uelit tueri, & inteſtina legere, nõ excrementa, tunc nihilominus fateri oportebit eadem inteſtina non propter ſe exquiri, ſed propter excrementa, quæ in ipſis continentur, & per nidorem rem ipſam odoratam intelligere fiet neceſſariũ, quã poſtea ſubiũgit Plinius crocodileam uocari. Neq́ uero admodum eſt admirãdum ſtercus eius animalis eſſe odoratũ,

Excrementa Crocodili.

quod

quod odoratiſſimis floribus uiuit: Ita enim natura fert, ut excrementa eius odorem ſapiant cuius ſunt excrementa. Hæc autem de crocodilis ſint ex ſuperabundanti huic operi à nobis inſerta, probare uolentibus contra Albertum crocodilũ non eſſe genus, ut ipſe exiſtimat, ſed ſimplicẽ ſpeciem, quẽadmodum Ariſtoteles ſentit: quæ tamen probatio non fuit extra totum operis inſtitutum, in quo non ſolum de dipſade, ſed pluribus alijs ſerpẽtibus tractare intendebamus, cũ quibus crocodilus ſicuti canis rabidꝰ morſu uenenato cõuenit, ut medici teſtant̃, qui de eo inter alia animalia ſuo ueneno homini noxia meminere. Licet Ariſt. libro VII De hiſtoria animaliũ cõtrarium uideatur ſentire, id uirus homini tantũ non obeſſe, cæteris animalibus exitiale. Sic enim libro allegato Theodoro interprete ſcribit: „ Canes tribus laborãt mor „ bis, rabie, angina, podagra: facit rabies furorem, & quæ mo „ morderint omnia rabiunt, excepto homine. Hic autem locus magnas contentiones inter me & quoſdam grammaticos & medicos illis fauẽtes excitauit. Siquidem ego primus fui, qui locum hunc apud Ariſtotelem eſſe mendoſum, & omnino caſtigandum iudicaui, parua tamen litura, una tantum aut altera litera commutata, πρὶν ſcilicet legendo pro πλὴν: ita ut prius homine, nõ excepto homine fuerit interpretandum. Siquidẽ hominem morſum à cane rabido nullatenus rabire eſt in propatulo falſum. Tardius autem quàm reliqua animalia eodem morſu tacta in rabiem incidere, longa diſſertatione cõtra antea dictos grammaticos medicoſq́ probaui, ampliſſimo in eccleſia Romana Cardinali Alexandro Pharneſi nuncupata. Quamuis autem hæc græci codicis caſtigãtio à me primum excogitata, plurimã habeat probabilitatem, quoniam ei non minus ratio quàm experientia conſentit, non tamen ita illi confido, ut pro firma ſententia habendum iudicem, quin ea primum publicata omnes lite-

Emendatur locus Ariſtotelis.

Q ratos

ratos & egregie eruditos admonui, ſi quid melius poſſent cogitare, quo fidem græci codicis, & Theodori translationem tuerentur, ſe non minus mihi quàm Theodori manibus placituros. Ego quoq; ut hoc ipſum agerem, ut Græcam ſcripturam ſcilicet & Theodori translationem retinerem, ſæpius laboraui, & uarios modos, quibus id fieri poſſet, excogitaui. Vnus autem inter cæteros probabilior occurrebat, ſi talem ſenſum uerbis Ariſtotelis ſiue græcis, ſiue latinis accommodaremus. Non ideo hominem excipi, quia nullus homo rabiat, ſed quia non omnis, quaſi ſpecies humana habeat hanc præ cæteris prærogatiuam, quod aliqui in ea ſint tali natura præditi, ut etiam à cane rabido morſi non tamen rabiant, quod nulli alij animantium generi natura conceſſit. Omnia enim, ſi Ariſtoteli credimus, quæcunq; canis rabioſus momorderit, rabiũt, præter hominem. Quoſdam autem homines eſſe, qui morſi à cane rabioſo nõ rabiunt, indicio ſunt Pſylli in Libya, Marſi in Italia, qui ita canis rabidi, ſicuti ſerpentum uenenũ non ſentiunt. Et quod magis mirere, hanc eandem ſecuritatem quodam cantamine, quod zurmare uocant, ſe alijs hominibus largiri poſſe promittũt. Ex Rufi etiam ſcriptis, ac Poſſidonij habetur hiſtoria, quendam philoſophum morſum à cane rabido tam conſtanti fuiſſe animo, ac ſtabili ſapientia, ut ſuam in hoc firmauerit opinionem, nullum poſſe eſſe cani cum balneo commertium. Quamuis in eo ſibi repræſentaretur, ſicuti & alijs, qui ex eodem morſu aquarum formidine capiuntur, putantes ſe in illis uidere canem, atque ita philoſophũ ea mentis perſeuerantia fuiſſe ſeruatum. Sed quid uetat etiam alios homines, ſiue philoſophos, ſiue non philoſophos, ſimili tamen ratiocinio poſſe ſaluari? Quæ ratiocinandi facultas cum omnino brutis deſit, nil mirum ſi bruta omnia, quæ canis rabidus momorderit, rabiunt, & ex rabie intereunt,

Cani cum balneo nullũ cõmercium.

reunt, ut inquit Ariſtoteles. Homo autem qui ſuæ mentis
compos eſt, aliquando nō ſine magno tamen periculo eua
dit. Talem ſenſum uerbis Ariſtotelis, de cuius opinione
diſputamus, debere tribui ſuadet etiam Iulius Pollux ſui
libri, quod Onomaſticum inſcribitur, uolumine V, ubi ui
detur hunc locum Ariſtotelis De canum morbis uoluiſſe
interpretari, uel ut melius græce dixerim, παραφράζειν. Sic
» enim ſcribit: Morbi canum tres ſunt, rabies, podagra, angi-
» na: rabies cum difficultate ſanatur: podagra omnino inſana
» bilis eſt: angina agit ad mortem. Quæcunq; autem canis ra-
» bioſus momorderit, interimit. Solus homo nō ſine periculo
» euadit. Hæc Iulius Pollux. Cuius uerba ſi uolumus cū hijs
quæ ſcribit Ariſtoteles De canibus cōuenire, talē habēt in-
tellectū, ex omni genere animaliū ſolā eſſe humanā ſpeciē,
in qua nonnulli aliquādo morſi à cane rabido neq; rabiant,
neq; ex rabie intereāt. Aliud autē quodcūq; animal ex eodē
morſu rabie interire, cuius rei cauſa eſſe poteſt maior inter
hominem & brutū, quàm inter brutum & brutum naturæ
diſſidentia. Cui rationi etiam prior noſtra codicis caſtigatio
nitebatur, in qua nō, præter, dictionē exceptiuam, ſed, prius,
aduerbiū temporis legendū cenſebamus. Modus ante pau-
lo ante tactus, nihil de græca ſcriptura mutat, & Theodori
ſeruat translationem. Verū neq; hic caret omnino lite ac con
trouerſia. Quis enim auſit affirmare, non reperiri aliquod
aliud ab homine animal, quod propter ſuæ temperaturæ re-
pugnantiam æque atq; homo rabiem caninam quādoq; nō
ſentiat, quantumuis morſum canis rabioſi perpeſſum? Ni-
colus ſanè Florentinus, grauiſſimæ autoritatis medicus, te-
ſtatur de quodam cane rabioſo, qui iuuenē à ſe morſum per
duxit ad rabiem, & tandem ad mortem. Anſerem tamen cui
cutē canis idem cū magno profluuio ſanguinis dentibus di-
laniauerat, nullo alio malo præterquam uulnere affecit. Iam

legentes æſtiment, quot habeat hic locus apud Ariſtotelem difficultates, quas non animaduertentes quidam amici noſtri, uiſi ſunt ſibi ipſis magnũ de nobis triumphum retuliſſe, noſtra improbata, ut ipſi putarũt, caſtigatione, & noua excogitata ratione, non ex Ariſtotelica ſumpta diſciplina, ut profitebantur, ſed ex grammatica, quoniam aliunde nõ poterant, fruſtra conquiſita. Atqui noſtra prima caſtigatio codicis omnia illa euitat incõmoda, in quæ uerba Ariſtotelis, ſi ita ſcripſit, ut in omnibus fere græcis codicibus ſcripta inueniuntur, incurrunt. Neq; enim eſt neceſſariũ ſecundum ipſam omnia bruta nullo excepto rabire, quæ canis rabioſus momorderit, ſed ſi rabierint, prius hominem rabire propter cauſam ſuperius adductam, propter quã etiam facilius contagium patiuntur, & pereunt. Sed de hijs ſatis, ut dixi, longo opere, ampliſſimo eidemq; doctiſſimo ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ Cardinali Alexandro Pharneſi pridẽ dedicato diſſeruimus. Iam tempus adeſt, ut huic nouo operi finem imponamus, ne ſi ulterius progrediatur, uerũ dipſadis titulum habuiſſe uideatur, ut quod non minorem nimia prolixitate ſitim lecturis, quàm ſuo ueneno tactis ſerpens ſit allaturum. Vnum tantum uidetur ſupereſſe, ut ſi tibi libuerit Lucretia Borgia, rerũ in naturæ contemplatione mirabilium diligens perſcrutatrix, pictura dipſadem repræſentari, eius imaginem tuæ amplitudini breuibus circunſcribamus. Dipſas eſt ſerpens uipera noſtra minor. Quidam tamen cubitalem eſſe tradunt, anguſtiore quàm uiperæ capite: cauda extenuata, in partibus poſtremis lurida. Reliquum corpus maculis ruffeſcentibus uariata. Serpentis huius uis atque natura ſatis ex ſupradictis innotuit.

FINIS.

NICOLAI

NICOLAI LEONICENI DE TIRO ſeu uipera, ad præſtantem medicum Alexandrum Agathimerum Venetum epiſtola.

FErandus noſtra ætate chirurgus inſignis, cum nuper Venetijs Ferrariam rediſſet, mihi plurimam tuo nomine ſalutem eſt impartitus, multaq; mihi de te, ut de amico & compatre chariſſimo, atque olim diſcipulo dilectiſſimo curioſius percunctanti, ea retulit, quæ mihi ingentem uoluptatẽ attulerunt: te ſcilicet medicinæ artem cum ſumma laude in patria exercere, atq; od id maxime probari, quod in eiuſdem artis operibus non uulgares iuniorum medicorum opiniones, ſed probatiſſimos quoſq; ex antiquis, ſicuti Hippocratem & Galenum præcipue ſequaris, ac contra aliter ſentientes eorundem ſectas autorum, placitaq; conſtantiſſime tuearis. Nouiſſime autẽ orta inter medicos Venetos, uiros ſanè excellẽtes de theriaces compoſitione dubitatione, te unum fuiſſe idem mihi Ferandus aſſeruit, qui uulgatam de tiro ſerpente ex Syria aduecto opinionem fortiter oppugnaris, & pro tiro ſerpente peregrino uiperam ſiue maraſſum Italiæ familiarem debere recipi acerrima diſputatione contenderis. Addiditq; te ſæpius optaſſe me eidem diſputationi affuiſſe. Sed quoniam illud non contigit, me inſuper tuo nomine rogitauit, ut quas ſuper ea opinione, quam me ſæpius Ferrariæ probantem audiuiſti, quamq; tu ueriſſimam iudicas, habeo rationes, in libro etiam De erroribus Plinij, atq; aliorũ medicorũ à me breuiter atq; ſuccincte perſtrictas tibi pleniori oratione exararem, & fortius etiã quàm ibi fecerim meam ſuper eadem re ſententiam confirmarem. Faciam equidem quod petis lubens, quamuis ſciam opus eſſe arduum, atque

difficile. Cum id ſcripturus ſim, quod ſummæ autoritatis in medicina uiris, & multorũ quoq; opinioni non parum aduerſari uideatur. Sed neq; uereri debemus contra illos ueritatem defendere, qui in ſuis libris ita pronuntiarunt: Quicunq; alteri contradicit, ſi pro uero tuendo id faciat, omnis culpæ immunem haberi oportere. Neq; etiam rude uulgus tanti eſt faciendum, ut quod ſit uitæ ſummopere neceſſariũ; quoniam ſit illi minus plauſibile propterea reticeamus: cum præſertim nõ trutinæ populari, ſed doctorum iudicio noſtra ſubijciamus. Tirum ſerpentem eſſe à uipera diuerſum Auicenna Arabs V ſui libri De medicina uolumine uidetur exiſtimaſſe. Siquidem in uarijs theriaces deſcriptionibus aliquando trociſcos tiri, aliquando trociſcos ex uiperis recipi præcepit, ut plures magni in medicina nominis medici iuniores, Auicennæ, ut arbitror, autoritatem ſecuti, alios eſſe trociſcos ex uiperis, alios ex tiro crediderint. Gentilis quoque eiuſdem Auicennæ expoſitor, uiperam apud hunc autorem non tirum, nõ unam aliquam ſpecialem ſerpentis naturam, ſed pluribus generibus ſeu ſpeciebus cõmunem interpretatur. Hæc enim ſunt Gentilis ſuper Auicennæ librum, quem
» diximus uerba, ut apparet: Vipera ſumitur pro cõmunibus
» ſerpentibus, non pro illis, quæ caput maſculi in ſpecie ſua
» præſcindunt, quando coit cum ea, unde filij facientes patris
» uindictam eas ſcindunt. Nicolus quoq; Florentinus ſermone IIII, capite XVIII, De ſpeciebus ſerpentum, & tiro, ac uipera ſcibens, modo unum, modo aliud ait, ut qui nõ adeo ex ſua quantũ aliorũ autorum, quorũ ſcripta colligit, opinione loquatur: nam aliquando uiperã ſpeciem ſerpentiũ cornutorum, ut eius uerbis utar, qui in Aegypto naſcuntur inſinuat, & allegat Auicennã dicentem, quod dracones interficiẽtes ſunt huius generis. Non multo poſt ex autoritate Ariſtotelis ſerpẽtes ouantes intra ſe tenentes oua tiros nominat:

Nicolus Florentinus.

Qui

Qui quidem tiri, ut nos eiuſdem Ariſtotelis teſtimonio ſumus probaturi, uiperæ ſunt, quæ non ſolum in Aegypto, ſed in noſtro quoq; ſolo magno numero reperiuntur. Subiungit idem Nicolus eſſe tertij ordinis ſerpentes graciles, oblongos, uiperas nominatos, & eſſe illos, qui proprie inueniuntur apud nos, quorũ aliqui ſunt minoris malitiæ, aliqui maioris, adeo ut ſint proximi ſurdis, & inter aſpides nominantur. Idem autor alio loco eiuſdem capitis ita ſcribit: "De uiperis etiam malis reperiuntur apud nos, & ex iſtis ſunt quædam curtæ & groſſæ, dictæ noſtro idiomate ſcorzon. Ex quibus uerbis apparet ipſum quoq; ſub nomine uiperarũ plura ſerpentium genera comprehendiſſe, adeo ut aſpides uiperas nominauerit; nam Galenum quoq; in libro De theriaca ad "Cæſarem ita ſcribentem allegat: dictum eſt de regina Aegypti, quæ interfecit ſeipſam impoſitione manus ſuper tirum, quæ ipſa hora appoſitionis mortua eſt. Sed talem effectum Galenus in libro De theriaca ad Piſonem, nõ de tiro uel uipera, ſed de aſpide altero ſerpentis genere teſtificatur: Malæ autem tranſlationes, ut unicuiq; inſpicere licet, magnis etiã medicinæ autoribus dedere aberrandi occaſionẽ: nam Bartholomæus Montagnana, medicus ſuo temprore illuſtris, ſimili, ut arbitror, occaſione in eundem lapſus eſt errorem. In quodam enim conſilio Galenum allegat libro XI De ſimplici medicina, tirum echidnam nominantem, & hoc quidẽ recte, nam per echidnam Galenus tirum ſeu uiperã, ut nos etiam mox declaraturi ſumus, intellexit. Quæ uero poſtea ſubiungit partim uera ſunt, partim falſa: omnino autem ſi allegationẽ conſideramus, quod bona tanti uiri uenia dicere "liceat, falſa. Ita enim idem Montagnana ſcribit: & cum bene examinabis, eius ſcilicet Galeni ſermones, uidebis quod eſt ſpecies tiri, quẽ ibidem Galenus maraſſum uocat, et in rei ueritate eſt ſpecies aſpidis. In hijs uerbis duo ſunt errata: Primũ *Montagnanæ error.*

quod

quod dicit Galenum libro antea allegato uocare echidnam uel tirum, alio nomine maraſſum nominari. Nam Galenus maraſſos, ſiue matraſſos ſerpentes ullos non nominauit, ſed quoſdam homines tantum Marſos appellatos, qui Romæ echidnas, ſeu uiperas uenabantur, nonnulla ſe inquit interrogaſſe de uiperis, quas nō alio nomine quàm echidnas inibi uocat. Nunc mihi ſubit in mentem ridere cuiuſdam literatoris ingenium, qui mihi ſimilem errorē per calumniam obiectauit, quod nō alia ductus fuerim coniectura, ut uiperas eſſe ſerpētes uulgo maraſſos nuncupatos exiſtimarem, niſi quia Galenus XI De ſimplici medicina libro ſimul de uiperis, ac Marſis illas uenantibus facit mētionem, & quod ille tribuit populis nomen, ego ueluti de maraſſis ſerpentibus dictū̃ ruditer accepiſſem. Quaſi nos iſta gentilia nomina in ſchola puerorum ſedentes non didicerimus, ne ſi in cunis uagientes dixerimus, forte nimium arrogātes uideamur: Alterum eſt Montagnanæ erratum, quod echidnam quæ uipera eſt, ſiue tirus, ut ipſe quoq; fatetur, ex aſpidum genere facit, cum tamen Galenus in libro De theriaca ad Piſonem echidnas, ſeu uiperas ab aſpidibus manifeſte ſecernat. Vbi cauſam quærit ob quam uiperæ alijs ſerpentibus, ueluti baſiliſco, atq; aſpidum generibus, in theriaces compoſitiōe præferantur. Quo etiam in loco rationem affert, cur neq; ipſæ uiperæ totæ ad uſum medicinæ adhibeantur, ſed abſciſſo maximè capite, quoniam hoc ſit in uipera præcipue pernicioſum, quoniam ut perhibent, coit, & maris caput Veneris dulcedine allecti hauſto ſemine abrodit. Quæ quidem Galeni uerba etiam illud oſtendūt, falſò exiſtimaſſe Gentilem nō huius naturæ uiperas, ſed quaſdam alias communes ſerpentes in antidoto theriaca nominata commiſceri. Quidam uero recentiores, quorū unus Lumen apothecariorum: alter Luminare maius ſuos ſuper huiuſmodi rebus tractatus inſcripſerunt,

pſerunt, hanc de tiro & uipera dubitationem non modo nõ illuſtrarunt, ſed cimmerijs potius quibuſdã tenebris inuoluerunt, adeo ut ex eorum uerbis, quid tirus ſit aut uipera, nihil poſſimus habere exploratũ, ſicuti neq; ex Simone Genuenſi, neq; autore pandectarum, quorum tamen profeſſionis intererat iſta potius tanti ad uitam momẽti quàm multa alia curæ minutioris explanari. Nã Simon Genuenſis nihil, quod ſciam, de tiro uel uipera, Pandectarius autem hoc unum docuit, tirum eſſe ſerpentis ſpeciẽ. Autor quoq; Luminaris maioris, qui tam grandis tituli promiſſione debuit plus medicorũ mentes illuminare, uiſus eſt magis calumniaſſe. Nam poſt multa de tiro ac uipera ex diuerſis autoribus in medium adducta, tandem ipſe ſubiecit, tiri ſerpentis tres eſſe ſpecies, quarum una uulgari nomine dicitur uipera, alia tirus, alia hydra: in noſtris partibus raro boni reperiuntur. Imò hodie reperitur ſerpens dictus ſcurcio, qui pro tiro habetur. Sed credo hodie ſunt ex hominibus qui faciunt theriacam abſq; tiro. Verum tempore, quo dicti tiri non inueniebãtur, collegium medicorum Venetorũ ordinauit unã deſcriptionem trociſcorum, qui poſſunt poni in tiriaca loco trociſcorũ de tiro. Hæc ille uir alioquin ſimplicium medicamentorum, quæ ſunt frequenter in uſu, bonus expoſitor, in hoc uero haudquaquam probandus, quod & ſibi ipſi, & collegio medicorũ Venetorum tam conſummatæ doctrinæ hominum, ut nihil eos unquam latuiſſe ſit ſuſpicãdum, tantam fecerit tirorum penuriam, quorum magna eſt in Italia abundantia, atq; utinam non eſſet. Nam & ſi aliquis ſit huius ſerpentis in medicina uſus plus, tamẽ eſt ſuo ueneno noxius, quàm remedio ſalutaris. Nos itaq; ut noſtrã ætatem hac tirorum inopia liberemus, & illos qui optime ſtudent conficere theriacen, ex Aegypto uſq; huiuſcemodi ſerpentes quærendi labore leuemus, quid tandem ſit tirus, aut ui-

pera, doceamus, quo quidem inuento iure poterimus gloriari, quoniam ut ex antedictis apparet de hoc animali recentiores medici nihil niſi obſcurum, incertum, inconſtans, & quandoq; fortuitò ſcriptum reliquerunt. Sed ut hijs tenebris lucem aliquam afferamus, nos uia quadam atque ordine progrediamur, & primum quid de tiro ſcribat Serapio uideamus. Hæc ſunt huius autoris de carne tiri loquẽtis uer
„ ba. Galenus: Caro tiri calefacit, & deſiccat, & reſoluit forti
„ ter, maxime quando fuerit condita cum oleo, & ſale, & ane
„ tho, & porris, & aqua in quantitate neceſſaria, & ut quidam
„ dicunt uirtus iſtarum carnium eſt uirtus mirabiliter proue
„ niens uſque ad cutem corporis, expellens inde ſuperfluita
„ tes quæ ſunt in corpore. Et reliqua quæ ſequũtur. Cum hoc in loco Galenus à Serapione citetur, uidendum pariter ubi hæc uerba de tiro Galenus loquatur. Nuſq; tamẽ Galenus tirum nominat, ſed tantum echidnam, de qua eadem uerba libro eius XI De ſimplici medicina leguntur, quæ à Serapione ex Galeni teſtimonio ſcribuntur. Quæ quidem uerba ita apud Galenum in græco codice habentur: τὰς γοῦν τῶν ἐχιδνῶν σάρκας θερμαινούσας καὶ ξηραινούσας ἐναργῶς ἔστιν ἰδεῖν ἀρτυομένας, ὥσπερ ἐγχέλυας ἐλαίῳ καὶ ἁλσὶν καὶ ἀνήθῳ καὶ πράσῳ καὶ ὕδατι δηλονότι μετὰ τοῦ συμμέτρου, ὅτι δὲ καθαίρουσιν διὰ τοῦ δέρματος ἅπαν σῶμα, γνῶναι σοὶ πάρεστιν. Hoc eſt, ſi latine nõ tibi, ſed alijs græcam linguam ignorantibus neceſſarium ſit interpretari: Carnes igitur uiperarũ inſpicere licet efficaciter calefacere atq; exiccare, ſi quẽadmodum anguillæ oleo, ſale, & anetho, & porro condiantur, & aqua uidelicet adhibito modo. Quod autẽ etiam per cutem totum corpus expurgẽt tibi licet cognoſcere. Serapio etiam in eodem capite Dioſcoridem allegat de tiri carne ſcribentem, quæ de echidna græcus autor protulit uerba. Quæ ego uitandæ prolixitatis gratia conſulto prætereo, liberum unicuiq; relinquẽs ipſa in ſuo loco perquirere, & facta utriuſq; autoris collatione, uerum'ne ſit quod diximus iudicare. Re-

cte ergo, ut antea ſcripſimus, ſenſit Montagnana, tirum, ſeu
uiperam à Galeno echidnam aſſerens nominari, niſi quod
haud fideliter maraſſum etiam appoſuit, propter quædam
alia uerba quæ eodē de echidna ſeu uipera capite Galenus
,, ſubiūgit. Sunt autem iſta: Eos qui in Roma uenantur uipe-
,, ras, quos uocant Marſos, interrogaui, ſi quod ſignum habe
,, rent oſtēdere propter quod uiperæ diſtinguerentur. Id autē
relatiuū, quos, nō uenatores, ſed potius uiperas referre Mon
tagnana uiſus eſt exiſtimaſſe, atque ideo echidnas, ſiue uipe
ras à Galeno maraſſos nuncupari. Sed caſu potius quàm ra
tione, etiam errore ducente in ipſam incidit ueritatem. Quæ
enim à Galeno echidnæ, ſiue uiperæ nominantur, ſunt ueri
ſerpentes, à nobis maraſſi uulgo uocitati, quod nos non te-
mere, aut leui cōiectura, ſed inexpugnabili argumento con
uincimus. Ariſtoteles libro De hiſtoria animalium primo
de echidna in hunc modum diſſeruit: ἀλλ᾽ οἱ μὲν ἄλλοι ᾠοτοκοῦσιν
ὄφεις, ἡ δὲ ἔχιδνα μόνον ζωοτοκεῖ. Hoc eſt, ut Theodorus, uir græ
ce & latine doctiſſimus, eſt interpretatus: Verum cum cæ-
teræ ſerpentes oua pariant, uipera una animal gignit. In ter-
tio quoq; eiuſdē libri uolumine Ariſtoteles de partu echid-
næ ita ſcriptitauit: ἔχει δὲ καὶ τὸ τῶν ὄφεων γένος πρός τε ταῦτα καὶ
πρὸς ἄλληλα διαφοράς· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα γένη τῶν ὄφεων ᾠοτοκεῖ, ἔχις δὲ ζωοτοκεῖ
μόνον ᾠοτοκήσασα ἐν αὑτῷ πρῶτα. Hoc eſt, ut idē Theodorus trans-
tulit: Serpentes etiam tam ab hijs ſupradictis, quàm à ſe dif-
ferre apertum eſt. Vipera animal edit poſtquam intra ſe oua
peperit, cum cætera ſerpentium genera omnia oua edant in
lucem. Quam etiam ſententiā uerba illa Ariſtotelis ex Ara-
bica translatione à Nicolo ſupra allegata de tiris intra ſe te-
nentibus oua, id eſt nō pariētibus extra oua, ſicuti cæteræ ſer
pētes, ſed animalia, quāuis barbare, ac ſatis obſcure uidētur
innuere. Vbicunq; enim Græci autores, ſiue medici, ſiue phi
loſophi echidnam habent, translationes Arabicæ tirum ſup

 ponunt,

ponunt,quod multis exemplis poſſem demonſtrare,niſi fu gerem prolixitatis faſtidium. Viperam uero idem Latinis ſignificare, quod Græcis echidna æque ſuperfluum eſt multarum translationũ teſtimonio probare, cum ipſa latini uocabuli etymologia idem luce clarius manifeſtat: nam uipera apud nos inde nomen ſortita eſt,quod ui parit. Echidnæ autem partum eſſe uiolentũ, eidemq́ beſtiæ pernicioſum præter multos alios autores probatiſſimos, Nicander quoq; in ſuis theriacis docuit, cuius autoris ſuper eadem re uerſus à nobis in linguam latinam translatos libro de Plinij, atque aliorum medicorum erroribus inſcripto inſeruimus. Quare nihil aliud ſupereſſe uidetur, niſi ut uiperam eſſe ſerpentem uulgo maraſſum, uel ſcurcionem uocitatũ,ultimo loco demonſtremus, quamuis & hoc ipſum ſit iam magna ex parte probatum,hijs præſertim, qui maraſſorum naturam perfectam antea habuerunt. Quorum maraſſorum fœminæ,ut ſenſui conſtat,non oua ut cæteræ ſerpentes,ſed animal pariunt,atq; etiam ui. Viſæ ſunt enim ſæpiſſime ex ramo arboris alto pendentes, diſrupto utero maraſſulos edere in lucem. Sit tamen aliquis, qui differre maraſſum à uipera obſtinate contendat, nónne hic pertinax aduerſarius, Ariſtotelem, totq; alios grauiſſimos medicos atq; philoſophos,qui idem cum Ariſtotele de uipera prodiderunt, quiq; hanc pariendi animal proprietatem ſoli inter ſerpentes uiperæ tribuerunt, aperte mentiri faciet? Tunc non ſola uipera, ſed alia quoq; ſerpentũ ſpecies, puta maraſſus,animal pariet. Quare ſi nefas eſt Ariſtoteli, à cuius inuentis neque natura ipſa diſcrepat, totq; alijs ſummis uiris naturæ interpretibus mendacium obijcere,poſſumus ita colligere: ſi maraſſi ſunt genus ſerpentium diuerſum à uiperis, non ſola uipera inter ſerpentes animal parit, ſed ſola uipera ex omnium ſerpentium genere autore Ariſtotele animal parit, non igitur maraſſi ſunt

genus

genus ſerpentum diuerſum à uiperis. Hæc quidem ſufficere arbitror eruditis, ad eius rei, quam præcipue probare intendebamus, demonſtrationem, tirum ſcilicet, uiperam, maraſſum ſeu ſcurcionem eandem eſſe ſerpentis ſpeciem diuerſis nominibus nuncupatam, hancq́ꝫ unicam apud Andromachum, Galenum, & reliquos medicos uetuſtiſſimos, qui de theriaca ſcripſerunt, in eiuſdem antidoti compoſitione maxime cõmendari. Quare neque ex Aegypto tirus, tanquam noſtro orbi ignotus ſerpens eſt mutuandus, neque alij trociſci, qui uicem trociſcorum de tiro suppleant excogitandi. Sed hæc doctis, ut diximus, ſatis. Reliquũ eſt, ut etiam multitudinis iudicio ſatiſfaciamus: Neqꝫ enim ſpero defuturos uerſutos homines, ut pleriqꝫ ſunt noſtra tempeſtate, artem medicinæ plus aſtu quàm doctrina tractantes, qui ita aures imperitorum ludificabunt, cauete hanc omnes ueneficam Leoniceni medicinam, maraſſum ſerpentem horrendum, peſtiferum, exitialem, ipſo penè nomine formidandum, theriacæ pro tiro ſeu uipera cõmiſceri iubentis, theriacæ inquã antidoto contra ſerpentum ictus, atque omnia uenena à ueteribus inſtitutæ. Quid enim hoc aliud eſt niſi homines nouis remedijs, atque à cõmuni uſu abhorrentibus exitialiter iugulare? & longe ueneni pericula fugientibus ultro uenena porrigere? Vide quanta ſit malignis hominibus apud imprudentes calumniandi facultas. Sed hanc quamuis friuolam, tamen ſatis perſuaſibilem obiectionem Galenus noſter docta reſponſione anticipauit, docens in ſuis de theriaca tractatibus, uenenum ueneni eſſe remedium. Quod etiã multi alij inſignes medici, quibus Plinius poteſt annumerari, pariter docuerunt, contra omnium ſerpentũ quamuis inſanabiles ictus earundem ſerpentium exta impoſita auxiliari tradentes, hydrum nulli ſerpentiũ ueneno inferiorem, iecur ſeruatum percuſſis ab hijs opem ferre, ſcorpionem tri- *Venenum ueneni remedium eſt.*

 tum

tum ſtellionum ueneno aduerſari, eundem ſcorpionem & ſuæ plagæ impoſitum, & etiam aſſum intus aſſumptum contra ſe remedium eſſe, uiperæ carnes non modo illos, quos ipſa momorderit ſanare, ſed & eos qui aliquando uiperæ iecur coctum hauſerint nunquam feriri à ſerpentibus promittentes. Sed iam plura, mi compater, quàm tu forte à me quem noſti eſſe occupatiſſimum exigebas. Ego tamen qui ſciebam me paradoxa ſcribere, coactus ſum ſicuti alienas opiniones longo ſermone deſtruere, ita propriam ſententiam prolixa oratione confirmare. Quæ ſi forte ab illis non probabitur, qui malunt didiciſſe quàm diſcere, hortaberis homines alioquin ſua etiam ſponte argumentoſos, ut noſtra ſcripta non cauillis, ſed rationibus conentur refellere, & nobis dent noſtros errores uel diluendi, uel ſaltem corrigendi occaſionem. Parati enim ſumus, quæ nos male ſenſiſſe demonſtrauerint, ſicuti philoſophos decet, retractare.

FINIS.

BASILEAE EXCVDEBAT HENRICVS PETRVS MENSE IVNIO, ANNO M. D. XXIX.